

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

MATERIALE
ȘI
CERCETĂRI
ARHEOLOGICE

(Serie nouă)

II

2000–2006

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

București, 2007

<https://biblioteca-digitala.ro>

Comitetul de redacție:

ROXANA DOBRESU – REDACTOR ȘEF

ADRIAN IONIȚĂ – REDACTOR ȘEF ADJUNCT

Irina Achim, Radu Băjenaru, Gh. I. Cantacuzino, Liana Oța, Adriana Panaite, Daniel Spânu – MEMBRI

LILIANA ZAHARIA – SECRETAR DE REDACȚIE

Redactor Editura Academiei Române: **ADRIAN MIRCEA DOBRE**
Tehnoredactor Editura Academiei Române: **DANIELA FLORESCU**

Prezentul număr reia seria revistei *Materiale și Cercetări Arheologice*, întreruptă cu nr. 1, 1999 (2001). Prin acest tom dar mai ales prin cele viitoare dorim să recuperăm întârzierea din anii precedenți și să revenim la un ritm regulat. Rugăm pe cititorii, partenerii de schimb și colaboratorii revistei să manifeste înțelegere și să ne acorde în continuare încrederea lor.

În țară, revista se poate procura prin poștă, pe bază de abonament la: EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050 711, București, România, Tel.: 4021-318 81 06, 4021-318 81 46, Fax: 4021-318 24 44, E-mail: edacad@ear.ro; RODIPET S.A., Piața Presei Libere nr. 1, sect 1, P. O. Box 33–57, București; România, Tel.: 4021-318 70 00; 4021-318 70 01, Fax: 4021-318 70 02, 4021-318 70 03; E-mail: rodipet@rodipet.ro; ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P. O. Box 77–19, sector 3, București, România, Tel.: 0311 044 668; Tel./Fax: 4021-610 67 65, 4021-210 67 87; E-mail: office@orionpress.ro

Orice corespondență se va trimite Colegiului de redacție pe adresa: str. Henri Coandă 11, 010667 București, tel./fax 4021 212 88 62. și redactie_iab hotmail.com.

Normele de redactare a manuscriselor și lista abrevierilor folosite în revistă sunt în general aceleași ca în celelalte publicații ale Institutului de Arheologie. În măsura în care vom elabora alte norme ne obligăm să le publicăm în numărul viitor.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România
Tel.: 4021-318 81 06, 4021-318 81 46; Fax: 4021-318 24 44; E-mail edacad@ear.ro

SUMAR

MARIN CÂRCIUMARU, MIRCEA ANGHELINU, GÉRALDINE LUCAS, LOREDANA NIȚĂ, LEIF STEGUWEIT, MONICA MĂRGĂRIT, LAURE FONTANA, ALEXIS BRUGÈRE, VALENTIN DUMITRAȘCU, ULRICH HAMBACH, MARIAN COSAC, OVIDIU CÂRSTINA, FLORIN DUMITRU, Șantierul paleolitic de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț): o sinteză a rezultatelor recente (1998–2005)	5
CORNELIU BELDIMAN, DIANA-MARIA SZTANCS, Depozitele de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni. Studiul artefactelor din materii dure animale.....	33
EUGENIA ZAHARIA, Săpăturile de la Sărata Monteoru, com. Merei, jud. Buzău. Raport preliminar (1996–2005).....	75
GH. I. CANTACUZINO, MARIA VENERA RĂDULESCU, ȘTEFAN TRÂMBACIU, Cercetări arheologice la Câmpulung, în zona vechii reședințe domnești (2000–2005).....	95
ADRIAN IONIȚĂ, DANIELA MARCU ISTRATE, Mănăstirea Plătărești, jud. Călărași (1999).....	143
DANIELA MARCU ISTRATE, ADRIAN IONIȚĂ, Schitul de la Berislăvești, jud. Vâlcea (1999).....	169
VASILICA SANDU-CUCULEA, Sondajul arheologic din punctul Tânganu „Autostradă”, com. Pantelimon, jud. Ilfov (1992).....	187

SOMMAIRE

MARIN CÂRCIUMARU, MIRCEA ANGHELINU, GÉRALDINE LUCAS, LOREDANA NIȚĂ, LEIF STEGUWEIT, MONICA MĂRGĂRIT, LAURE FONTANA, ALEXIS BRUGÈRE, VALENTIN DUMITRAȘCU, ULRICH HAMBACH, MARIAN COSAC, OVIDIU CÂRSTINA, FLORIN DUMITRU, The Poiana Cireșului Upper Paleolithic site – the last stage of research (1998-2005).....	5
CORNELIU BELDIMAN, DIANA-MARIA SZTANCS, Les dépôts d’objets de prestige de la culture Cucuteni. L’Étude des artefacts en matiÈres dures animales.....	33
EUGENIA ZAHARIA, Les fouilles entreprises à Sărata Monteoru, Com. de Merei, Dép. de Buzău. Rapport préliminaire (1996–2005).....	75
GH. I. CANTACUZINO, MARIA VENERA RĂDULESCU, ȘTEFAN TRÂMBACIU, Les fouilles entreprises dans la zone de l’ancienne résidence princière de Câmpulung (2000-2005).....	95
ADRIAN IONIȚĂ, DANIELA MARCU ISTRATE, Le monastère de Plătărești (Dép. de Călărași) (1999).....	143
DANIELA MARCU ISTRATE, ADRIAN IONIȚĂ, Le monastère de Berislăvești (Dép. de Vâlcea) (1999).....	169
VASILICA SANDU-CUCULEA, Le sondage archéologique de Tânganu „Autostradă”, Com. de Pantelimon, Dép. d’Ilfov (1992).....	187

ȘANTIERUL PALEOLITIC DE LA POIANA CIREȘULUI (PIATRA NEAMȚ): O SINTEZĂ A REZULTATELOR RECENTE (1998 – 2005)

MARIN CÂRCIUMARU, MIRCEA ANGHELINU, GÉRALDINE LUCAS, LOREDANA NIȚĂ, LEIF STEGUWEIT, MONICA MĂRGĂRIT, LAURE FONTANA, ALEXIS BRUGÈRE, VALENTIN DUMITRAȘCU, ULRICH HAMBACH, MARIAN COSAC, OVIDIU CÂRSTINA, FLORIN DUMITRU

Cuvinte cheie: paleoliticul superior, nordul României, gravettian, epigravettian, vânători.

Keywords: *Upper Paleolithic, Northeastern Romania, Gravettian, Epigravettian, reindeer hunters.*

1. LOCALIZARE ȘI SCURT ISTORIC AL CERCETĂRILOR

Situl paleolitic de la Poiana Cireșului se află plasat la aproximativ 4 km de Piatra Neamț, pe malul drept al Bistriței și în preajma confluenței râului cu pâraul Doamna. Situl este amplasat pe un nivel de eroziune sculptat de Bistrița în substratul de fliș, echivalent aproximativ cu terasa de 45 m a râului (coordonate GPS : 46°55'919'' lat. N, 26°19'644'' long. E). Altitudinea absolută variază între 395 și 405 m, din cauza suprafeței vălurite, rezultat al eroziunii, acumulării diferențiate și al modificărilor antropice survenite în timpuri istorice.

Primele cercetări în acest sit s-au realizat în anul 1963, de către C. Scorpan¹. O a doua campanie de cercetări are loc în anul 1968, sub conducerea lui V. Căpitanu², iar în anul 1989, M. Bitiri și R. Dobrescu deschid o nouă secțiune, ale cărei rezultate, deși nepublicate, au fost puse cu amabilitate la dispoziția echipei noastre de către responsabilii cercetării, cărora dorim să le mulțumim și pe această cale.

Observațiile stratigrafice, ca și interpretările culturale realizate de predecesorii noștri variază. C. Scorpan, care realizează un sondaj cu suprafața de 15 mp și adâncimea maximă de 1,40 m, identifică patru orizonturi geologice și un singur nivel cultural, atribuit "Aurignacianului superior răsăritean" (Gravettian); V. Căpitanu raportează cinci unități geologice și trei niveluri culturale, toate gravettiene, adâncimea sondajelor sale atingând 1,50 m. Toți autorii menționați sunt, însă, unanimi în a afirma caracterul gravettian al tuturor ansamblurilor litice din nivelurile culturale de la Poiana Cireșului.

Începând cu anul 1998 și până în prezent, situl este cercetat de către o echipă internațională, care reunește astăzi specialiști în diverse domenii interdisciplinare din România (Universitatea Valahia din Târgoviște, CNM „Curtea Domnească” din Târgoviște, Muzeul Național de Istorie din București), Germania (universitățile din Erlangen-Nürnberg, respectiv Bayreuth) și Franța (Universitatea din Aix-en-Provence). În viitorul apropiat este avută în vedere lărgirea colectivului de cercetare, prin cooptarea de noi specialiști. Situl face deja obiectul unui proiect internațional de cercetare finanțat de Fundația Germană pentru Știință (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*). Proiectul de cercetare configurat aici de colectivul nostru urmărește explicit și elaborarea unui *model cuprinzător și elastic de cercetare arheologică*, capabil să surprindă mai bine realitățile culturale paleolitice. În fapt, situl de aici este în permanență un șantier-școală pentru studenții români și străini, de la toate instituțiile universitare angajate în proiect.

În raport cu proiectul de cercetare elaborat de colectivul nostru, rezultatele actuale se află încă într-un stadiu preliminar. Cu toate acestea, ele sunt deja suficiente pentru a evidenția

¹ C. Scorpan, „O nouă așezare paleolitică pe Valea Bistriței”, *Memoria Antiquitatis* 4-5, 1972-1973, p. 255-257.

² V. Căpitanu, „Descoperiri paleolitice în județele Neamț și Vaslui”, *Carpica* 2, 1969, p. 6-17.

potențialul deosebit de care situl de la Poiana Cireșului dispune pentru înțelegerea dinamicii culturale paleolitice de pe Valea Bistriței și, în general, din estul României.

2. PRINCIPIILE METODOLOGICE ȘI STRATEGIA DE CERCETARE. ANALIZE PLURIDISCIPLINARE.

Importanța concentrare a materialului arheologic (material litic și osteologic, vetre) și condițiile de conservare excelente oferite de acest sit s-au impus în mod evident colectivului nostru în urma sondajului restrâns (4 mp) realizat în anul 1998. În consecință, în campaniile ce au urmat, colectivul nostru a căutat să-și adapteze sistemul de săpătură și înregistrare a acestor realități, care sugerau posibilitatea atingerii unor obiective paleoetnografice.

Obiectivul major urmărit de noi l-a reprezentat dezvelirea *planimetrică* a diferitelor soluri de locuire și controlul permanent al relațiilor spațiale dintre artefacte și structurile de locuire. Orientarea și dimensiunea suprafețelor cercetate a depins însă și de anumiți factori mai greu de controlat: regimul de proprietate, grosimea depozitului geologic, microtopografia poienii, dimensiunea finanțării etc. Cum deschiderea unei unice suprafețe mari a fost constant împiedicată de toți acești factori, am încercat respectarea obiectivului nostru prin deschiderea repetată a unor suprafețe mai mici (în medie 9 mp), dar adiacente și despărțite de martori stratigrafici înguști (30 cm). Acest sistem, deși imperfect, permite totuși, în condiții multumitoare, controlarea relațiilor stratigrafice, atât în plan vertical, cât și în plan orizontal. Lipsa perturbărilor stratigrafice majore în nivelurile culturale și omogenitatea relativă a situației stratigrafice garantează în principiu valabilitatea corelațiilor dintre diversele secțiuni, mai ales că, pentru toate suprafețele, s-a utilizat un sistem unitar de înregistrare. Acesta combină un punct 0 unic (398 m altitudine absolută deasupra oricărui punct cu potențial arheologic din poiană) cu un caroiaj temporar fixat în fiecare campanie la 1 m față de punctul 0 și în raport cu care se realizează înregistrarea individuală, în trei dimensiuni, a artefactelor și structurilor. Toate secțiunile au fost subîmpărțite în carouri cu latura de 1 m.

Tehnica de săpătură a fost adaptată și ea realităților impuse de sit. Decaparea nivelurilor culturale se realizează în niveluri minimale (cca 2 cm), impuse de densitatea și dimensiunea materialului arheologic. Structurile *evidente* (de obicei, vetre) sunt dezvelite individual și înregistrate ca atare, prin corelarea fișelor de înregistrare ale diverselor carouri. Structurile *latente*, vizibile doar în negativ, rămân misiunea procesării informatice a datelor privind distribuția artefactelor. Înregistrarea se realizează cu ajutorul fișelor tip, prin desen la scară pe hârtie milimetrică în culori de cod și prin fotografii digitale ale contextelor mai semnificative. Sistemul de înregistrare permite ușor organizarea și administrarea unei baze de date, ca și reconstituirea în trei dimensiuni a relațiilor spațiale.

Cum săpătura urmărește recuperarea integrală a materialului arheologic, întreg volumul de sediment este trecut prin sită. Inaccesibilitatea surselor de apă a făcut imposibilă până acum utilizarea jetului de apă sau a bazinelor, cu atât mai puțin a flotării, dar, sperăm că această situație va putea fi remediată în viitorul apropiat. Conservarea voluminosului material osteologic, mai sensibil la variațiile de temperatură și umiditate, se realizează pe loc (spălare, uscare, tratare cu nitrolac, marcarea etc.), sub supravegherea arheozoologului și a specialistului în tehnologia materialelor dure de origine animală, care decide modul de tratare a fiecărui fragment, fie pentru a conserva conexiunile anatomice, fie pentru a proteja suprafața obiectelor de os, corn sau fildeș cu urme de prelucrare, în vederea analizelor ulterioare de laborator.

În ciuda ritmului lent impus de acest sistem de săpătură și înregistrare, el asigură condițiile pentru recuperarea cuprinzătoare a informației conservate arheologic, la rândul său centrală pentru înțelegerea aspectelor legate de comportamentul vânătorilor paleolitici care au ocupat situl.

O importanță deosebită a fost acordată cercetării pluridisciplinare a depozitului geologic și a ansamblurilor de artefacte, singura în măsură să pună corespunzător în valoare informația arheologică conservată în sit. Astfel, din întreg depozitul de la Poiana Cireșului au fost recuperate eșantioane pentru analizele de polen și sedimentologice. Acestea din urmă vizează nu numai stabilirea conținutului și evoluției depozitului din punct de vedere pedologic și paleoclimatic (granulometrie, conținut chimic, susceptibilitate magnetică etc.), ci și înțelegerea proceselor de formare a unor orizonturi arheologice (microsedimentologie, micromorfologie). Peste 40 de eșantioane de cărbune și os ars au fost recuperate în vederea datărilor radiocarbon. Depozitul de la Poiana Cireșului va face și obiectul unor proiecte internaționale de datări prin arheomagnetism și termoluminiscentă a depozitelor loessice. Aceste analize se adaugă studiilor tafonomice și arheozoologice ale ansamblului faunistic, completate, în perspectivă, de studiul micromamiferelor. Colectivul nostru evaluează serios și posibilitatea unei ameliorări a tehnicii de săpătură și înregistrare prin introducerea experimentală a sistemului de înregistrare cu ajutorul unei stații totale GPS.

În total, între 1998-2005, au fost deschise 6 secțiuni și 4 sondaje mici (1 mp), însumând o suprafață totală de 55 mp. Acestora li se adaugă 16 sondaje (8 cm în diametru) cu carotiera mecanică (fig. 1) efectuate în campania 2005, menite a verifica extinderea sitului și adâncimea depozitului dincolo de limitele impuse la care s-a oprit săpătura în anii anteriori. Ansamblul rezultatelor săpăturilor și analizelor efectuate până în acest moment este prezentat în continuare.

3. EXTENSIUNEA AȘEZĂRII ȘI SECVENȚA GEOLOGICĂ

Întrucât spațiul poienii este masiv afectat de eroziune și, foarte probabil, de intervenția umană în timpuri istorice, cercetarea prin săpătură sistematică s-a concentrat, între 1998-2005, în zona nordică, aparent neafectată - sau puțin afectată - de toate aceste procese. Câteva sondaje care au încercat să delimiteze extensiunea așezării au rămas fără rezultate semnificative. Până în anul 2005, concentrarea de material paleolitic identificată de noi – ca și de cercetările precedente – se rezumă, așadar, la pintenul terasiform rămas intact în sectorul nordic al poienii.

Cele 16 sondaje cu carotiera efectuate în campania 2005 au nuanțat presupunerile noastre. Ele nu numai că au confirmat densitatea deosebită de locuire a perimetrului nordic, dar au demonstrat și extensiunea parțială a unor niveluri de locuire în afara acestuia, către sud și est, în zona cultivată a poienii. În fapt, este cert că lucrările agricole au distrus și au facilitat eroziunea orizonturilor superioare, fapt demonstrat de apariția constantă a materialului litic paleolitic la suprafață.

Sondajele cu carotiera ne-au prilejuit, însă, și alte surprize. Astfel, în același perimetru nordic (sondajele 1 și 12), au fost surprinse cel puțin alte *două niveluri culturale* (mici așchii de menilit, fragmente de cărbune), aflate la o adâncime medie de 5, 30 m, respectiv 5, 40 m (fig. 2). În plus, rezultatele sondajului 16, plasat la 16 m S de sondajul 1, a dus la recuperarea unui fragment bine conservat de os (5,95 m) și a unei așchii de gresie (6, 80 m). Întrucât partea inferioară a depozitului din această zonă este inundată de pânza de apă freatică, iar partea superioară este afectată de lucrările agricole, corelarea acestor descoperiri cu cele două niveluri inedite este prezumtivă. Ele ar putea indica în egală măsură existența unor niveluri încă și mai vechi. Săpăturile viitoare vor clarifica, fără îndoială, această problemă, însă, chiar și în absența altor confirmări, informațiile de care dispunem sunt suficiente pentru a afirma că secvența culturală de la Poiana Cireșului este, foarte probabil, *cea mai lungă și mai complexă secvență de ocupație paleolitică de pe Valea Bistriței*.

Perimetrul estimat al așezării paleolitice de la Poiana Cireșului depășește foarte probabil 400 mp, chiar dacă densitatea sau continuitatea nivelelor arheologice variază. Mai mult de jumătate din această suprafață este, în continuare, disponibilă pentru continuarea

cercetărilor, fără a lua în calcul posibilitatea redeschiderii săpăturilor mai vechi, care nu au atins orizonturile arheologice mai profunde. În această ultimă privință, punctul Poiana Cireșului conservă urmele a cel puțin șase episoade de ocupație paleolitice, dintre care cel puțin două nu au fost încă cercetate prin săpătură.

Campania 2005 a adus informații noi și cu privire la grosimea și conținutul depozitului geologic conservat aici. O primă concluzie care s-a impus a fost lungimea variabilă a secvenței geologice, dar și lipsa de corespondență între grosimea depozitului și peisajul actual al poienii, fapt datorat în mai mare măsură eroziunii și activității umane decât acumulării diferențiate. Așa cum arată sondajele 1, 12 și 16, grosimea depozitului poate atinge și chiar depăși 7 m.

Secvența sedimentară pleistocenă de la Poiana Cireșului este nu numai considerabil mai lungă decât majoritatea celor cunoscute pe Valea Bistriței, dar înregistrează totodată și episoade climatice deloc sau ambiguu identificate până acum³. Acest fapt este cu deosebire semnificativ, mai ales dacă se ține seama că aceste episoade sunt semnalate la baza coloanei stratigrafice și indică, prin urmare, vechimea lor în raport cu secvența-tip propusă de colectivul condus de C.S. Nicolăescu-Plopșor⁴.

Partea superioară a depozitului – cea identificată prin intermediul săpăturilor sistematice, până la adâncimea medie de 3,50 m – cuprinde cinci unități stratigrafice majore, care se disting în general bine, în majoritatea profilelor (fig. 3): (1) depozit holocen, sol maroniu deschis (Cambisol); (2) depozit tardiglaciuar, loess gălbui, fără carbonat de calciu; (3) depozit compact, sol maroniu-roșcat deschis, decalcificat (Cambisol gelistagnic/glei de tundră); (4) depozit lutos-loessoid, oliv deschis, cu carbonat de calciu; (5) depozit nisiposo-loessoid, oliv, cu carbonat de calciu.

Perturbările stratigrafice nu lipsesc (pene de gheață, gropi de origine antropică, crotovine etc.), dar ansamblul pachetului sedimentar pare a fi relativ bine conservat, fără urme vizibile de geliflucție. Analizele sedimentologice vor evalua corespunzător continuitatea sedimentară a acestor depuneri.

Partea inferioară a depozitului, explorată prin sondaje în 2005, a demonstrat grosimea considerabilă a depozitului loessoid (5), care continuă până la adâncimea de 5,30 m, dar și succesiunea a cel puțin două soluri incipiente (gleiuri de tundră)⁵, identificate la 5,40 m, respectiv 6,25 m (conform sondajelor 1 și 12) (Fig. 2). Acestea reprezintă glei-soluri gelice (*Nassböden* în literatura de limbă germană) formate în contextul întreruperii sedimentării loessului prin acțiunea pedogenezei și acumularea de apă datorată topirii permafrostului⁶. Glei-solurile gelice (*Nassböden*) incipiente se formează în condiții hidromorfice care determină o ușoară decalcifiere, cu redistribuire ocazională a carbonaților la baza profilului și reducerea și redistribuirea fierului (pete și benzi de oxizi de fier). Aceste soluri sunt bine marcate în depozitele de loess würmian din centrul și vestul Europei, ele fiind interpretate

³ Singurele excepții demne de menționat sunt Lespezi, Buda și Podiș, însă trebuie precizat că cel puțin depozitul de la Lespezi este rezultatul unui puternic aport coluvial, ceea ce nu s-a demonstrat, deocamdată, la Poiana Cireșului. În plus, episoadele sedimentare sesizate în partea inferioară a depozitului de la Poiana Cireșului sugerează o secvență sedimentară mai complexă decât cea semnalată la Buda sau Podiș, unde partea inferioară este foarte omogenă (A. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret*, I/1, București, 1998).

⁴ C.S. Nicolăescu-Plopșor, A. Păunescu, F. Mogoșanu, „Le Paléolithique de Ceahlău”, *Dacia* NS 10, 1966, p. 5-116.

⁵ Sondajul 16, efectuat în zona sud-estică, necercetată, a oferit rezultate care necesită aprofundare: pe lângă perturbările evidente în partea sa superioară, depozitul din această zonă a permis identificarea mai multor episoade gleice, a căror corelare prezumtivă cu cele din sondajele 1 și 12 ar ridica la 4 numărul total și ar extinde în timp vârsta depozitului. Cu toate acestea, perturbările care au afectat ansamblul poienii ne împiedică deocamdată să stabilim corelații simple.

⁶ P. Antoine, D.-D. Rousseau, L. Zöller, A. Lang, A. V. Munaut, C. Hatté, M. Fontugne, „High resolution record of the last interglacial-glacial cycle in the Nussloch loess paleosol sequences, Upper Rhine Area, Germany”, *Quaternary International* 76/77, 2001, p. 211-229.

drept marcatore ale unor faze climatice relativ moderate, în care, datorită dinamicii eoliene scăzute, conținutul de praf atmosferic era relativ redus⁷.

În absența unei serii coerente de datări radiocarbon și în așteptarea analizelor sedimentologice și palinologice, interpretarea geocronologică a depozitului de la Poiana Cireșului rămâne prezumtivă.

Cea mai mare parte a secvenței stratigrafice de la Poiana Cireșului (depozitele loessice 4 și 5) pare să aparțină Pleniglaciului superior, în timp ce partea superioară (depozitele 1, 2, 3) aparține Holocenului și Tardiglaciului. Dată fiind datarea radiocarbon de 26.070 ± 340 BP (Beta 206707) (30781 ± 270 BP calibrată, *CALPAL online*) obținută pentru ultimul nivel gravettian identificat în cursul săpăturilor, orizonturile gleice recent identificate ar putea fi atribuite unor episoade de ameliorare climatică posteroare interstadiului Denekamp (Arcy – Stillfried B – Ohaba)⁸, documentate și în carotele continentale groenlandeze, dar și prin episoadele pozitive identificate în secvența loessică de la Mitoc-Malul Galben⁹.

Paleosolul care alcătuiește unitatea stratigrafică 3 este cel mai bine marcat orizont pedologic din întreaga secvență. O clasificare primară, în lipsa datelor analitice, l-ar putea caracteriza drept Cambisol gelistagnic (glei de tundră). Partea superioară a unității stratigrafice 4 reprezintă partea inferioară a acestui paleosol, individualizată prin prezența precipitațiilor de carbonat de calciu. În Europa centrală, astfel de paleosoluri s-au format în secvențe de loess în timpul interstadiilor Alleröd/Bölling¹⁰. Prin urmare, depozitul loessic gălbui care îl suprapune (unitatea stratigrafică 2) ar putea reprezenta răcirea climatică din timpul Dryasului recent. Clasificarea ca glei de tundră a acestui orizont, frecvent întâlnit pe terasele Bistriței, ar putea explica atât interpretarea sa inițială ca „sol fosil”¹¹, cât și rezultatele analizelor palinologice și sedimentologice ulterioare¹² care indică un peisaj mai degrabă riguros.

Desigur, majoritatea interpretărilor de mai sus necesită o serie coerentă de confirmări radiocarbon. Singura concluzie pe care o putem avansa în acest stadiu se rezumă la afirmația că depozitul de la Poiana Cireșului acoperă un interval cronologic lung, cuprins între 30.000 BP și Holocen. Toate locuirile semnalate aici aparțin convențional Pleniglaciului superior, cu excepția locuirii epigravettiene din depozitul loessoid compact (2), de vârstă tardiglaciară. Această încadrare nu exclude posibilitatea ca ele să coincidă unor etape scurte de ameliorare climatică, cu slabă vizibilitate sedimentară, dar această corelație așteaptă confirmări.

4. SUCCESIUNEA CULTURALĂ

Conform rezultatelor de care dispunem în acest moment, situl de la Poiana Cireșului a fost ocupat în repetate rânduri de comunități umane preistorice. Au fost cercetate sistematic, prin săpătură, 4 etape de ocupație paleolitice, aparținând unei tradiții gravettiene *sensu lato*; în partea superioară a depozitului au fost semnalate și măturile dispersate ale unei ocupații neolitice, atribuite, pe baza câtorva fragmente ceramice, culturii Criș (identificarea îi aparține

⁷ D.-D. Rousseau, P. Antoine, C. Hatté, A. Lang, L. Zöller, M. Fontugne, D. Ben Othman, J.-M. Luck, O. Moine, M. Labonne, I. Bentaleb, D. Jolly, „Abrupt millennial climatic changes from Nussloch (Germany) Upper Weichselian eolian records during the Last Glaciation”, *Quaternary Science Reviews* 21, 2002, p. 1577-1582.

⁸ A. Păunescu, E. Cărciumaru, M. Cărciumaru, P. Vasilescu, „Semnificația cronostatigrafică și paleoclimatică a unor analize chimice, granulometrice și palinologice în unele așezări paleolitice din Bazinul Ceahlăului. Considerații asupra tipului și caracterului așezărilor”, *SCIIVA* 28, 1977, 2, p. 157-183.

⁹ P. Haesaerts, I. Borziak, V. Chirica, F. Damblon, L. Koulakovska, „Cadre stratigraphique et chronologique du Gravettien en Europe Centrale”, în J. A. Svoboda, L. Sedlachkova (eds.), *The Gravettian along the Danube, Actes du Colloque de Mikulov (20-21 novembre 2002)*, The Dolni Vestonice Studies 11, Brno, 2004, p. 33-57.

¹⁰ A. Iking, „Bodentypen unter Laacher See-Tephra im Mittelrheinischen Becken und ihre Deutung”, *Mainzer Geowiss. Mitt.* 25, 1996, p. 223-284.

¹¹ C.S. Nicolăescu-Ploșor, A. Păunescu, F. Mogoșanu, „Le Paléolithique de Ceahlău”, *Dacia N.S.* 10, 1966, p. 17.

¹² A. Păunescu *et alii*, *op. cit.*, p. 170.

colegului neolitic Gh. Dumitroaia). Vom încerca în continuare să prezentăm succint conținutul arheologic al fiecărui episod de ocupare a sitului. Datorită prezenței unor niveluri culturale necercetate, numerotarea propusă în continuare, încă preliminară, se realizează în ordinea inversă depunerii, de la suprafață.

4.1. Nivelul epigravettian I

Primul nivel paleolitic de la Poiana Cireșului aparține Epigravettianului¹³ și a fost sesizat în depozitul loessoid gălbui (2), atribuit Tardiglaciului. Lipsită de structuri vizibile de amenajare a habitatului, fără a conserva material organic și puternic afectată de intervenții ulterioare, cum este cazul locuirii neolitice, această prezență epigravettiană se rezumă la câteva zeci de unelte și resturi de debitaj, care apar amestecate cu material de factură neolitică: resturi ceramice grosiere, topoare șlefuite fragmentare, lame și fragmente de lame, așchii din menilit. În fapt, prezența unor elemente paleolitice se rezumă la câteva lamele retușate abrupt, a unor nuclee conice de mici dimensiuni și a resturilor dispersate de debitaj. Eșantionul, deși prea mic pentru a fi supus unei analize tehnologice, indică o tradiție epigravettiană. Această atribuire este cu atât mai probabilă cu cât numeroase alte seturi litice epigravettiene au fost recuperate din același orizont geologic, în alte situri de pe Valea Bistriței (Bistricioara-Lutărie, Bofu Mic, Dârțu, Podiș)¹⁴.

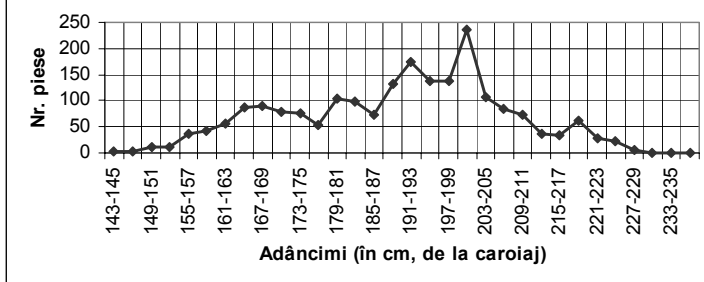
4.2. Nivelul epigravettian II

Acest nivel epigravettian a oferit, în stadiul actual al cercetărilor, cel mai bogat set de informații arheologice. El ocupă partea superioară a depozitului loessoid-lutos cu pigmentații carbonatice (4), atingând o grosime maximă de aproape 1 m. O deosebită concentrare a dovezilor de activitate umană se înregistrează între 1,70-2,10 m. În fapt, noțiunea de „nivel” dorește să exprime doar autonomia stratigrafică a unei *succesioni* continue - nedespărțite de steril - de *episoade ocupaționale* diferite, considerabil extinse în timp și, prezumtiv, diferite în plan funcțional și ocupațional. Încercarea de a verifica numărul probabil al acestor episoade ne-a condus la un minim de trei (**Diagrama 1**). Prelucrarea statistică simplă pe care am efectuat-o pentru secțiunea V nu urmărește, desigur, decât variațiile de densitate pe adâncime și rămâne, ca atare, aleatorie în raport cu topografia acestor locuiri. Chiar dacă variațiile de densitate se pot datora extensiunii variabile topografice a unor locuiri și pantei ușoare în care se prezintă depozitul, schița propusă arată, totuși, cel puțin un *minim* al episoadelor de *acumulare arheologică* (care, la rândul lor, pot proveni din episoade de activitate mai scurte, insesizabile). O înțelegere mai bună a acestei succesiuni nu se poate realiza decât în urma prelucrării informatice tridimensionale, pe măsură ce suprafața cercetată va crește suficient pentru a face relevante asocierile topografice. Ea este ușurată de înregistrarea independentă a fiecărui artefact, care a evitat asocierile mecanice pe „niveluri” sau „orizonturi”.

¹³ Încadrările culturale pe care le propunem încercăm deliberat alinierea la o terminologie acceptată în plan european (F. Djindjian, J. Kozłowski, M. Otte, *Le Paléolithique supérieur en Europe*, Paris, 1999). Această opțiune nu vizează doar ușurarea comparațiilor, ci se leagă de convingerea noastră că fenomenele culturale paleolitice din România nu pot fi înțelese fără raportarea la o dinamică mai amplă a evoluției societăților paleolitice din centrul și estul continentului. În acest sens, autonomizarea artificială și « inovațiile » taxonomice ne apar neproductive. Astfel, atribuiam epigravettianului, nediferențiat, toate industriile de tendință microlitică care se succed ultimului maxim glaciatic (*Last Glacial Maximum*, sau LGM), deci posterioare vârstei de 20-21.000 BP. În România, aceste industrii au fost pe rând, atribuite Kostenkianului superior final, Gravettianului superior sau final și Epigravettianului (C.S. Nicolăescu-Plopșor, A. Păunescu, F. Mogoșanu, M. Bitiri, A. Paul-Bolomey, „Șantierul arheologic Bicăz”, *Materiale* 7, 1961, p. 37-47; F., Mogoșanu, „Despre stratigrafia și periodizarea Gravettianului din Moldova”, *SCIVA* 37, 1986, 2, p. 159-162; V. Chirica, „The Gravettian in the east of the Romanian Carpathians” în V. Chirica, D. Monah (eds.), *Bibliotheca Archaeologica Iassiensis*, III, Iași, 1989).

¹⁴ A. Păunescu, *Paleoliticul...*, 1998.

Diagrama 1: PN-PC, 2003-2004. Reprezentarea nivelurilor de maximă densitate a pieselor, nivelul epigravetian II

Piatra Neamț)

7

Din nefericire, lipsa oricăror întreruperi vizibile a depunerii arheologice ne-a determinat ca, în acest stadiu, să căutăm înțelegerea *globală* a acestei etape de ocupare a sitului. Analizele tehnologic și faunistice

efectuate confirmă, în sens general, identitatea culturală comună a acestor secvențe de ocupație. Nu trebuie însă, să pierdem din vedere că impresia de omogenitate poate fi accentuată tocmai de subsumarea dovezilor arheologice unui sistem de analiză și interpretare unic, caz în care circularitatea demersului devine evidentă. Această rezervă ne-a impus căutarea oricăror elemente de diferențiere internă semnificative, cum ar fi variațiile în spectrul faunistic sau în inventarul litic, succesiunea structurilor de locuire etc. În acest stadiu de cunoaștere, nu dispunem, însă, de nici un indiciu care să ne permită să rafinăm analiza propusă în continuare.

Nivelul epigravettian II conservă un volum impresionant de informație arheologică: o succesiune de urme de combustie dispersate sau vetre simple; un set litic de peste 6000 de piese (fig. 4); un ansamblu bogat în resturi faunistice bine conservate; obiecte de artă mobilieră, arme sau unelte din materiale dure de origine animală; galeți plăți de gresie de dimensiuni variabile; fragmente de coloranți minerali (ocru), fosile miocene, un fragment de rășină etc. Diversitatea activităților ale căror urme s-au conservat în sit, ca și ansamblul faunistic, par să indice succesiunea unor campamente cu scopuri funcționale asemănătoare, plasate cel puțin la începutul unui sezon rece.

El nu numai că poate fi asimilat nivelelor atribuite „Gravettianului superior” de pe Valea Bistriței, dar chiar poate juca un rol interpretativ important, în măsura în care legătura reală dintre aceste situri se va demonstra ca fiind mult mai strânsă decât lasă să se înțeleagă asemănarea lor „culturală”. Vom reveni asupra acestor aspecte mai jos. În orice caz, pe seama acestei asocieri formale cu Gravettianul superior¹⁵, această etapă de ocupare de la Poiana Cireșului se poate încadra prezumtiv în intervalul 19.000-16.000 BP.

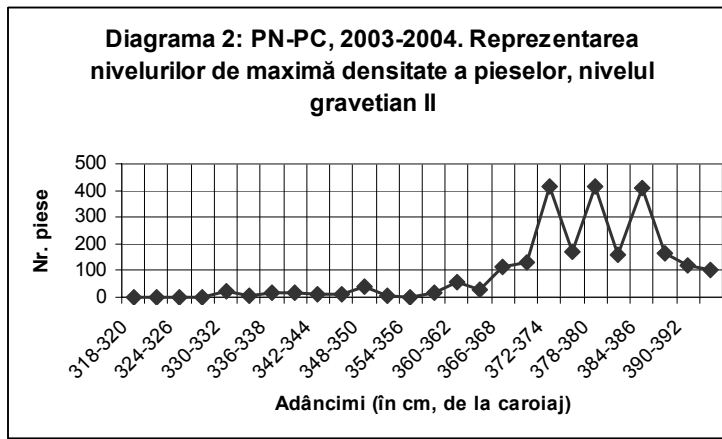
4.3. Nivelul gravettian I

O scurtă etapă de ocupare a sitului a fost remarcată în secțiunile I (1998), III (2001) și IV (2002), la o adâncime medie de 2,90-3,10 m., la contactul dintre unitățile stratigrafice (4) și (5). Cu excepția unor urme dispersate de combustie, din care au fost recoltate câteva eșantioane pentru datări, acest nivel a oferit un eșantion litic redus, de doar 196 piese (fig. 5).

4.4. Nivelul gravettian II

O mai veche și consistent conservată ocupație umană a fost semnalată în partea inferioară a depozitului de la Poiana Cireșului, la o adâncime medie de 3,60-3,95 m., în unitatea stratigrafică (5). Ea rezidă în succesiunea unor episoade de ocupație atribuite Gravettianului. Suprapunerea a două structuri clar diferențiate de locuire (vetre excelent conservate, galeți masivi, destinați probabil susținerii unei structuri vegetale etc.) a fost nuanțată de prelucrarea statistică simplă propusă și pentru nivelul epigravettian II. Și în acest caz, apar unele episoade de acumulare insesizabile macroscopic, care ridică la un minim de trei succesiunea de locuiri care a contribuit la crearea acestui „nivel” (**Diagrama 2**). Partea superioară a acestei succesiuni a fost datată AMS la 26.070±340 BP (Beta 206707), în fapt cea mai veche datare obținută pentru Gravettianul de pe Valea Bistriței. Alături de cele peste

¹⁵ Cetățica I, nivelul 3, 19.760±470 BP (GrN-14631), Bistricioara-Lutărie, nivelul 4, 16.150±350 BP (GrN-10528) (Păunescu, 1998, p. 156, 186).

3000 de piese care formează eşantionul litic (fig. 6), menționăm câteva resturi faunistice puternic degradate și zece cochilii perforate, aparținând speciei *Litoglyphus naticoides*.

5. ANALIZA MATERIALULUI LITIC

Studiul tehnologic desfășurat aici reprezintă o etapă de analiză a economiei debitajului, modalităților de achiziționare/gestionare a materiei prime și finalității funcționale pe care le implică trei din cele patru unități culturale identificate până acum (Epigravettian II, Gravettian I, Gravettian II). Acest capitol își propune o prezentare sintetică a industriilor litice, din perspectiva caracteristicilor care le ancorează în aceeași tradiție laminară proprie paleoliticului superior, sau le individualizează, în funcție de opțiuni tehnologice distincte.

Cele trei seturi litice studiate prezintă numeroase trăsături comune, regăsite atât în cuprinsul opțiunilor tehnologice, cât și în maniera de reprezentare a categoriilor tipologice; probabil că și sub aspect funcțional/utilitar seturile litice de la Poiana Cireșului ar putea prezenta similitudini, însă în lipsa unor analize traseologice, această posibilitate rămâne, deocamdată, neexplorată.

Din punct de vedere tehnologic și tipologic, asemănările dintre eşantioanele studiate rezidă în următoarele aspecte: categorii de materie primă exploatate, debitaj (producție sistematică de lame și lamele, modalități de reamenajare), selecția suporturilor (raritatea așchiilor retușate, utilaj preponderent pe lame), categorii/tipuri de unelte principale (*burins*, *grattoirs*, lame și lamele retușate), tipuri de retușă.

Dincolo de numeroasele trăsături comune, eşantioanele litice sunt individualizate de câteva aspecte esențiale: situarea în cadrul coloanei stratigrafice, predilecția pentru folosirea intensă a anumitor tipuri de materie primă, tipuri de unelte specifice fiecărui set litic (lamele și *chutes de burin* cu retușe foarte fine, piese à cran, vârfuri *La Gravette*).

5.1. Poziția stratigrafică

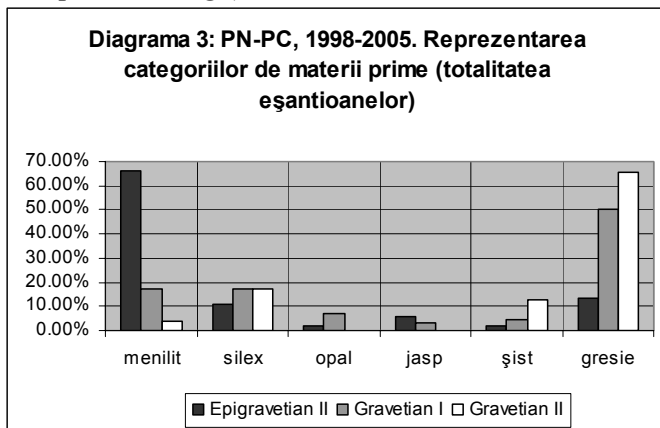
După cum am arătat deja, cele trei niveluri culturale au fost descoperite în depozite loessice aparținând Pleniglaciului superior, la adâncimi diferite, fiind separate de depozite sterile de grosimi variabile. Aceste depozite sterile sunt, poate, cel mai important argument al individualizării celor trei eşantioane litice. Dacă diversele aspecte comune ar putea încuraja formularea unor ipoteze privind o eventuală identitate stilistică/funcțională a celor trei niveluri culturale, separarea lor stratigrafică netă le situează în trei mari etape diferite de ocupare a sitului.

5.2. Materia primă

Categoriile de materie primă identificate în cuprinsul celor trei eşantioane sunt: gresia silicioasă, șistul negru („de Audia”), menilitul, sillexul alb-albăstrui/vinețiu/maroniu („de Prut”), sillexul gălbui-maroniu („de platformă pre-balcanică”), sillexul alb-gălbui, translucid („de Nistru”), opalul, jaspul. Identificarea lor a urmărit criteriul exclusiv macroscopic în ceea ce privește culoarea, textura, sau granulația, urmând ca un viitor studiu petrografic să le caracterizeze cu mai multă acuratețe.

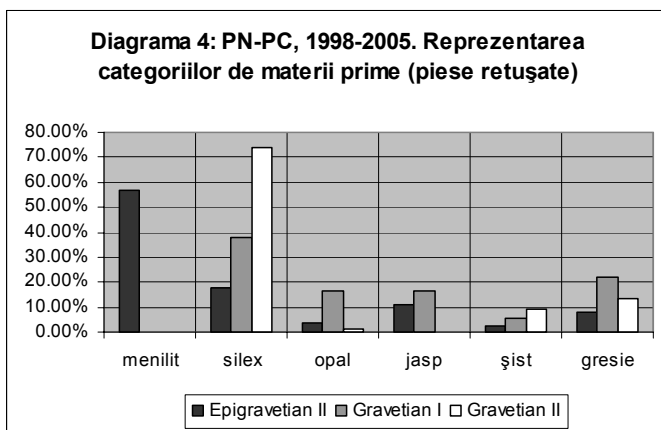
Menilitul, gresia și șistul negru, considerate materii prime locale, sunt reprezentate în cuprinsul tuturor etapelor debitajului, de la decorticarea blocului, ilustrată de cele mai multe ori prin *entames* cu suprafața dorsală rotunjită și netedă, până la abandonarea unor nuclee epuizate sau accidentate, de dimensiuni medii. Cele trei tipuri de sillex, opalul și jaspul apar în

sit fie sub forma nucleelor și uneltelor epuizate, fie sub forma unor suporturi neretușate, puțin numeroase, ceea ce implică desfășurarea etapelor inițiale ale debitajului (decorticare, *mise en forme*, *plein débitage*) în afara sitului.

Dacă tipurile de materii prime și modalitățile de reprezentare a acestora în cuprinsul celor trei eșantioane sunt aceleași, ponderea lor este diferită de la un eșantion la altul (**Diagrama 3**). Astfel, în eșantionul epigravettian, menilitul atinge cele mai ridicate valori, în timp ce restul categoriilor de materii prime nu depășește procentul de 20%. În nivelurile gravettiene următoare,

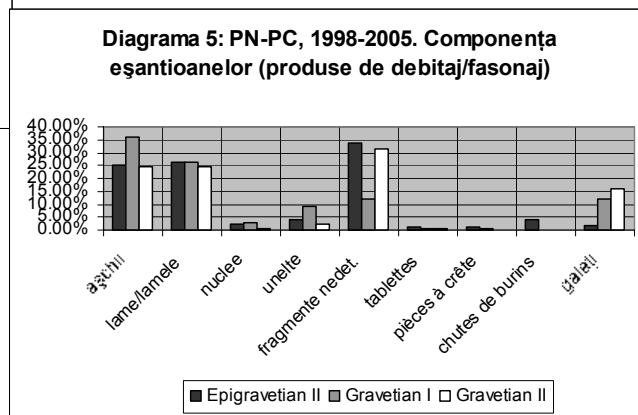
se înregistrează aceeași situație, cu deosebirea că menilitul cedează locul gresiei silicioase, care devine materie primă folosită cu precădere.

În cazul materiilor prime preferate pentru amenajarea de unelte (**Diagrama 4**), eșantionul epigravettian păstrează aceeași opțiune predominantă pentru menilit, pe când în nivelurile gravettiene crește importanța diferitelor tipuri de silix.

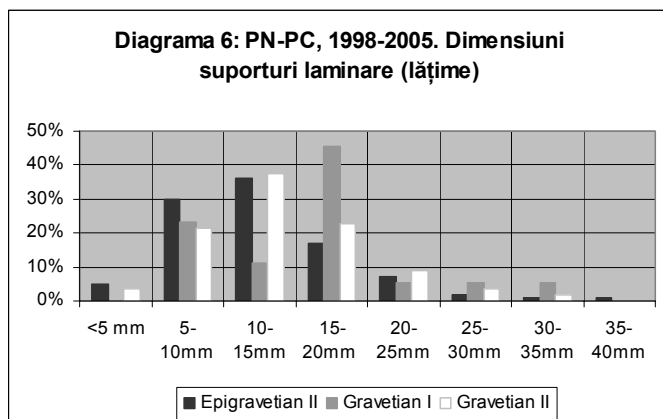
5.3. Debitajul

În cele trei eșantioane studiate, ponderea categoriilor de produse de debitaj (**Diagrama 5**) este aproximativ aceeași: așchiile și lamele/lamelele sunt cel mai bine reprezentate, uneltile nu depășesc 5%-10% din totalul pieselor, iar suporturile preferate pentru amenajarea de unelte sunt, aproape în exclusivitate, lamele și lamelele. Prin urmare, putem vorbi de o producție laminară, care utilizează două tipuri de nuclee:

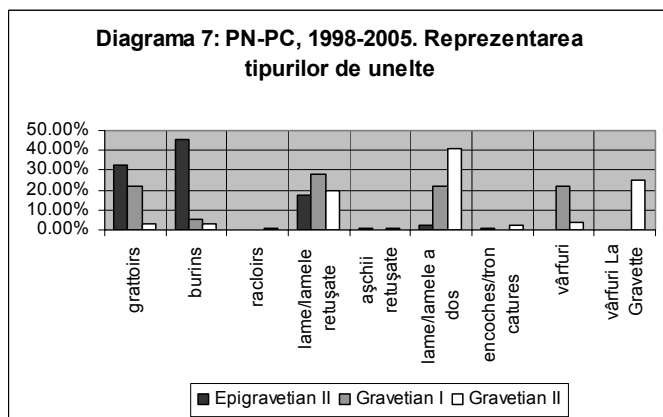

➤ nucleee de dimensiuni medii, majoritatea cu un plan de lovire, din menilit, gresie, sau șist, exploatate prin debitaj semiturnant, având ca ultime desprinderi negative de lame sau, mai rar, de lamele *réfléchies*. Suprafața de debitaj, lată și scurtă, este reamenajată prin desprinderea de lame à *crête*, sau de lame late și lungi, pe a căror suprafață dorsală se pot observa negativele lamelor anterioare.

➤ nucleee de dimensiuni reduse, cu unul sau două planuri de lovire, din menilit, jasp, opal, sau silix, exploatate prin debitaj frontal, aplicat unei suprafețe de debitaj îngustă, uneori ușor curbată. Ultimele desprinderi sunt, în exclusivitate, lamele cu lățimea mai mică de 5 mm.

dure (în cazul suporturilor de dimensiuni mari) și a celei de tip *tendre* (în cazul lamelelor). Pentru identificarea tipului de percutor utilizat, dimensiunile bulbului reprezintă indicatorul “clasic”, deși lățimea talonului este un factor la fel de important¹⁶: un percutor moale, care lovește într-un punct situat departe de limita planului de lovire, va provoca apariția unui bulb de percucie suficient de proeminent ca să ofere indiciul folosirii unui percutor dur.

5.4. Piese retușate

Categoriile tipologice identificate antrenează o diferențiere majoră între cele trei eșantioane (**Diagrama 7**): în eșantionul epigravettian, predomină uneltele de tip *grattoir* sau *burin*, împreună cu lamele/lamelele retușate, în timp ce în eșantioanele gravettiene piesele *à dos* și vârfurile sunt mai numeroase.

Mai mult, în fiecare eșantion apare un tip de unealtă care nu poate fi regăsit în celelalte două și care particularizează discret un segment redus al opțiunilor tehnologice, acela referitor la producerea de armături de proiectil:

➤ eșantionul epigravettian este definit de prezența lamelelor înguste (sub 5 mm lățime), din menilit, jasp, silex, cu profil drept sau torsionat. Una dintre marginile lungi ale acestui tip de suport, sau chiar amândouă sunt modificate prin retușă marginală, directă, foarte fină; în câteva cazuri, apare și retușă inversă, sau *croisée*, care afectează parțial marginea opusă celei retușate abrupt, sau are rol de amenajare a extremității distale. Au fost analizate 37 de lamele de acest tip (18 proximale, 8 meziale, 7 întregi și 4 distale), cu dimensiuni cuprinse între 19-33 mm lungime, 3-5 mm lățime și 1-3 mm grosime. Interpretarea funcțională a acestor piese extrem de fragile ridică încă numeroase semne de întrebare. Pornind de la ipoteza conform căreia piese asemănătoare acestora ar fi putut constitui componente ale unui proiectil (săgeată)¹⁷, am încercat să identificăm macroscopic posibile fracturi specifice funcției de armătură de proiectil. Din cele 30 de piese fragmentare, majoritatea prezintă fracturi perpendiculare pe planul suportului, a căror producere poate avea diverse cauze, legate de accidente survenite atât în timpul debitajului/amenajării, cât și ulterior abandonului, și doar 8 piese prezintă fracturi *en charnière* (7 fragmente proximale/meziale, probabilitate >50%), sau

¹⁶ J. Tixier 1982, p.13-22;

¹⁷ M. O'Farrell 2005, p. 395-412.

fractură laterală de tip *burinant* (o piesă întreagă, probabilitate >80%), care ar putea fi puse pe seama impactului violent cu un material dur.

➤ eșantionul gravettian I este particularizat de prezența pieselor *à cran* (un vârf, o lamă și un fragment proximal de lamă) și *à soie* (un fragment proximal de lamă).

➤ eșantionul gravettian II include numeroase vârfuri *La Gravette*, *microgravettes* și lame/lamele *à dos*, cele mai multe fragmentate, amenajate pe suporturi laminare de dimensiuni relativ scăzute (2-4 mm grosime, 5-10 mm lățime).

5.5. Discuție

O privire globală asupra celor trei seturi litice analizate permite câteva observații, deocamdată preliminare. Astfel, poziția lor stratigrafică distinctă ar putea încuraja ipoteza avansării unei distanțe cronologice considerabile între etapele de ocupare a sitului pe care le reflectă. Privite prin prisma acestei distanțe cronologice, numeroasele trăsături comune, legate probabil de opțiuni tehnologice și funcționale similare, devin extrem de interesante. La fel de interesant este și faptul că, atunci când o diferențiere netă este posibilă, aceasta este circumscrisă unei anumite etape a lanțului operațional, mai precis aceea cvasi-finală a transformării/reamenajării suporturilor în vederea obținerii de (posibile) diferite tipuri de armături de proiectil.

6. FAUNA – DATE PRELIMINARE ALE STUDIULUI ARHEOZOOLIC

Studiul arheozoologic în curs privește doar nivelul epigravettian II, cel mai bine reprezentat din punct de vedere al resturilor osoase. Studiile tratează nivelul cultural în ansamblu, în absența unei distincții evidente între eventuale faze succesive de ocupație.

Vestigiile faunistice sunt foarte bine conservate pentru un sit în aer liber. Starea bună de conservare a materialului, săpătura minuțioasă, trecerea prin sită (din păcate în regim uscat, din cauza lipsei de apă) și înregistrarea spațială a resturilor au oferit condiții de lucru foarte bune.

Bogatul material faunistic (aproape 14.000 resturi) a permis studiul modalităților de achiziție și exploatare a animalelor de către oameni, ceea ce ne-a permis identificarea opțiunilor lor în termeni alimentari și tehnici. Deoarece ne interesează exploatarea globală a animalelor, studiul arheozoologic și studiul industriei osoase sunt indisociabile.

La scara sitului, prima problemă privește procurarea animalelor. Aceasta asociază un loc, un sezon și o strategie. Sezonul vânătorii a fost determinat pe baza dentiției (*Rangifer tarandus* și *Bos/Bison*) și pe baza coarnelor de ren. Studiul strategiei de vânătoare urmărește să surprindă preferințele pentru o specie și/sau pentru o anumită categorie de indivizi din cadrul unei specii, în raport cu vârsta și sexul. Profilul mortalității (fig. 7) obținut și asociat cu structura pe sexe a populației de reni și cu sezonabilitatea, contribuie la identificarea obiectivelor acestei achiziții. Trebuie deci, să urmărim înțelegerea modalităților de exploatare a animalelor vânaute. Ce produse sunt căutate și care este importanța lor? Ne folosim de analiza părților scheletice pentru a pune în evidență utilizarea în întregime sau nu a animalelor în sit și pentru a scoate în evidență un eventual tratament diferențial al unor segmente anatomice în scop alimentar și/sau tehnic. Studiul urmelor de tranșare și al modului de tratament al animalelor aduce informații calitative asupra intensității exploatării acestora.

Cele aproximativ 14.000 de resturi faunistice (fig. 8) de la Poiana Cireșului aparțin în proporție de 67% renului și provin de la cel puțin 63 de indivizi. Bizonul, cerbul, calul, capra neagră și vulpea completează lista speciilor prezente (fig. 9). Prezența mamutului nu este atestată decât prin trei vârfuri de fildeș, iar a lupului printr-un canin perforat.

Renii subadultți au fost vânați în perioada dintre sfârșitul verii și începutul iernii, după cum arată studiul dentiției inferioare. Cele câteva coarne atașate de craniu indică o vânătoare a adulților în perioada toamnei. Unul dintre bizoni a fost vânat în octombrie-noiembrie. Profilul

mortalității renilor este similar cu cel al mortalității naturale, indicând o vânătoare neselectivă a acestora în raport cu vârsta. Măsurătorile extremităților distale ale humerusului, precum și măsurătorile altor elemente ale scheletului arată un dezechilibru al sexelor (fig. 10). Aceasta sugerează faptul că oamenii au vânat preponderent femele adulte și tineri de ambele sexe. Se pare că masculii adulți n-au fost căutați în mod deosebit, chiar dacă în această perioadă a anului (noiembrie) sunt în mod normal în căutarea femelelor pentru reproducere.

Toate indiciile sugerează faptul că vânătoarea renilor la Poiana Cireșului a răspuns unor nevoi în principal alimentare. Într-adevăr, interesul pentru carne și măduvă este caracteristica principală a acestei exploatări, după cum demonstrează urmele de tranșare, puțin frecvente dar prezente pe o mare varietate de elemente anatomice și modul de spargere a oaselor care conțin măduvă. Prelucrarea coarnelor de ren și cerb este atestată de prezența uneltelor și a deșeurilor de prelucrare. Industria osului pare de asemenea să fi fost o activitate importantă (numeroase deșuri), însă, fără îndoială marginală în raport cu alte activități, cum ar fi interesul pentru carne și piele, așa cum arată urmele de jupuire, eviscerare, dezarticulare și descărnare.

Acest studiu preliminar arată, deci, că situl de la Poiana Cireșului a fost locuit de oameni în perioada dintre începutul toamnei și începutul iernii. Renii vânați sunt în principal femele adulte și tineri de ambele sexe. Vânătoarea este practică în deosebi în scopuri alimentare.

Totalitatea acestor date constituie un punct de plecare în caracterizarea exploatării animalelor în acest sector al Văii Bistriței în Epigravettian. La scară regională, doar cercetările Alexandrei Bolomey de la Lespezi¹⁸, așezare situată la 60 km sud de Poiana Cireșului, oferă date consistente și comparabile. Aceste cercetări arată că vânătoarea era îndreptată preferențial tot spre ren, și indică o ocupație continuă de toamnă-iarnă, foarte importantă în octombrie-noiembrie și continuată poate până înspre primăvară.

Compararea datelor arheozoologice cu cele furnizate de alte domenii se arată în prezent indispensabilă în optica unor studii integrate. La fel de importante sunt studiile vechilor colecții și descoperirea pe viitor a unor noi situri pe Valea Bistriței.

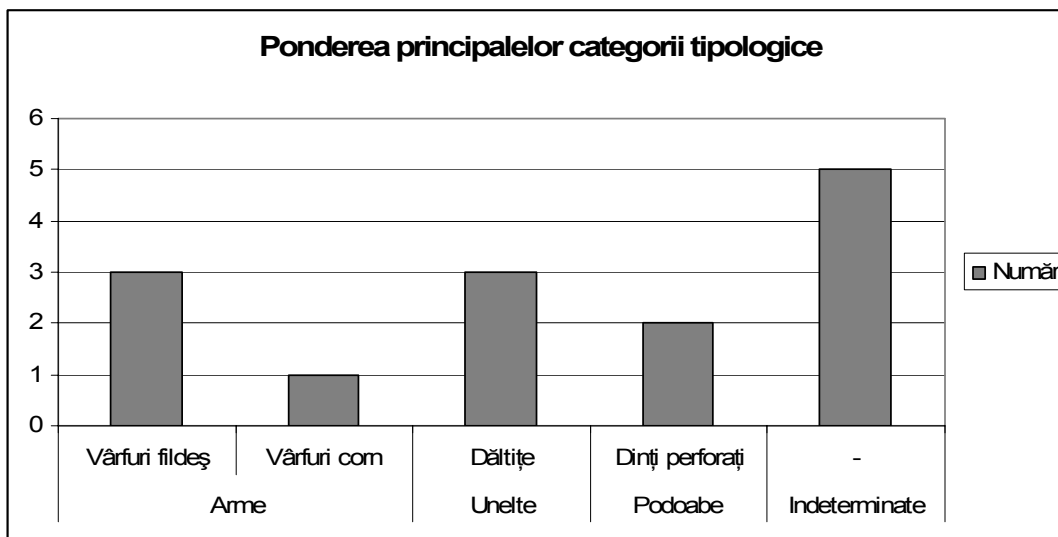
7. INDUSTRIA PE MATERIALE DURE DE ORIGINE ANIMALĂ

7.1. Nivelul epigravettian II

Pentru nivelul superior, de-a lungul campaniilor arheologice, desfășurate între anii 1999 și 2001-2005, au fost recuperate un număr de 14 artefacte, ce pot fi atribuite industriei pe materii dure animale. Pe baza structurii tipologice, am identificat 4 categorii principale: unelte, arme, elemente de podoabă și piese ce nu pot fi determinate (datorită stării de conservare). Pentru categoria uneltelor, este prezentă o singură grupă tipologică: dălțițele. Categoria armelor este reprezentată de vârfuri din fildeș și corn, iar cea a podoabelor, de dinți perforați.

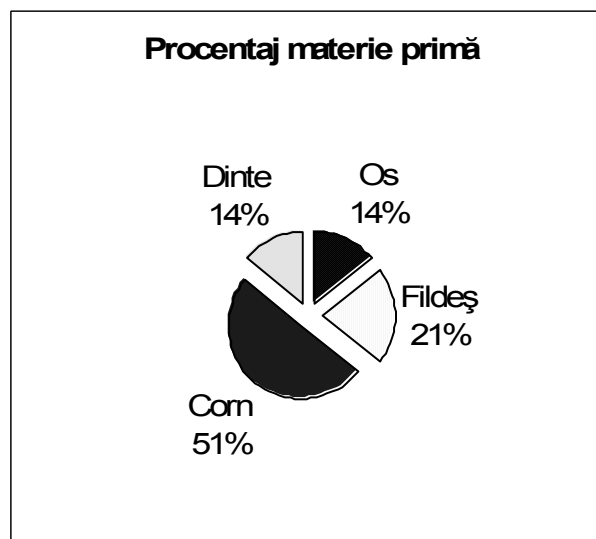
Categorii	Arme		Unelte	Podoabe	Indeterminate
Grupe tipologice	Vârfuri fildeș	Vârfuri corn	Dălțițe	Dinți perforați	-
Număr	3	1	3	2	5

¹⁸ A. Bolomey, „Considerații asupra resturilor de mamifere din stațiunea gravetiană de la Lespezi – Lutărie (jud. Bacău)“, Carpica 20, 1989, p. 271-290.

În ceea ce privește materia primă, ponderea procentuală este reflectată în tabelul de mai jos:

Materia primă	Număr	Procent (%)
Os	2	14
Fildeș	3	21
Corn	7	51
Dinte	2	14

7.1.2. Arme

Vârfuri din fildeș

Au fost descoperite trei exemplare, din care unul puternic fragmentat (fig. 11a), la o adâncime medie cuprinsă între 190-218 cm.

Morfometrie - pentru cele două exemplare reîntregite, dimensiunile sunt:

- L – 23 cm; l medie – 2,5 cm; diam. mediu – 1,4 cm
- L - 21 cm, l medie – 2,5 cm, diam. mediu – 1,1 cm

Morfologie – date legate de morfologie nu ne sunt oferite decât de exemplarele întregite:

- partea proximală are secțiunea indeterminată (datorită unor fracturi longitudinale), marginile rectilinii convergente și extremitatea proximală rectilinie;
- partea mezială - secțiunea nu poate fi identificată decât la un exemplar – respectiv secțiune circulară –, celălalt fiind fracturat longitudinal. Marginile sunt convexe convergente
- partea distală – secțiunea este plano-convexă, marginile convexe convergente, extremitatea distală fiind fracturată în ambele cazuri

Tehnica - suprafața pieselor este puternic exfoliată, astfel că avem puține date legate de tehnicile anterioare fasonajului final. Profilul curbat al celor două piese, precum și sensul de exfoliere, demonstrează un debitaj longitudinal. A fost obținută, probabil, o baghetă de secțiune rectangulară. Amenajarea părții distale, respectiv a vârfului, s-a putut realiza printr-un *raclage* longitudinal, ce a vizat toate cele patru fațete ale piesei. A urmat fasonajul final, realizat, probabil, printr-un *polissage*, care a conferit secțiunea circulară (ovală) și aspectul *lissé* al suprafeței.

Analogii - pentru spațiul est carpatic, pe un palier cronologic similar, astfel de vârfuri sunt menționate în așezările de la: Cosăuți – niv. IIIA (17.840±550 B.P.) – vârf fusiform din fildeș, lung de 20 cm, cu secțiunea distală romboidală; niv. III (16.160±250 B.P.) – vârf din fildeș, 36,5 cm, cu secțiune mezială circulară și aplatizată spre partea distală și în cea de la Molodova V – niv. VI (16.750±250 B.P. și 17.500±500 B.P.) – 4 vârfuri fragmentare, cu secțiunea circulară; niv. V (17.000±180 B.P.) – 5 vârfuri fragmentare cu secțiunea circulară¹⁹.

Vârf din corn

A fost descoperit în campania arheologică din anul 2002, la o adâncime medie de 190 cm. (fig. 11b).

Morfometrie: L – 8,4 cm, l medie – 1,2 m, diam. mediu – 0,8 cm

Morfologie:

- partea proximală – este fracturată; nu cunoaștem, deci, morfologia extremității proximale și sistemul de înmănușare.
- partea mezială – secțiunea este convex-concavă, cu marginile convexe convergente.
- partea distală – secțiunea este biconvexă, margini convexe convergente, extremitatea distală fracturată, cu margini rectilinii convergente și secțiune biconvexă.

Tehnica: extragerea baghetei din corn s-a realizat prin *rainurage*, după cum dovedesc numeroasele resturi de debitaj prin această tehnică. Pe fața inferioară, *spongiosa* a fost îndepărtată, creându-se un canal longitudinal. Într-o a doua etapă, atât fața inferioară, cât și cea superioară au fost regularizate printr-un *raclage* longitudinal, accentuat spre extremitatea distală, pentru amenajarea vârfului.

7.1.2. Unelte

Dăltițe

Am atribuit acestei categorii 3 exemplare, două din corn de ren și unul din corn de cerb (fig. 11c), descoperite la o adâncime medie cuprinsă între 180-200 cm.

Morfometrie:

- L – 9,8 cm, l medie – 3,5 cm, g medie – 1,4 cm
- L – 8,2 cm, l medie – 2,8 cm, g medie – 1,3 cm
- L- 8 cm, l medie – 3,7 cm, g medie – 1,3 cm

¹⁹ V. Chirica, I. Borziac, „Les ivoires de Sud-Est de l'Europe: Bulgarie, Grèce, Yougoslavie et Roumanie jusqu'au Dniestr”, în M. Menu, Y. Taborin, Ph. Walter, F. Wideman (eds.), *Le travail et l'usage de l'ivoire au Paléolithique Supérieur*, Ravello, 1992, p. 199-210.

Morfologie:

- partea proximală prezintă o secțiune convex-concavă, cu marginile convexe și extremitatea fracturată la toate exemplarele;
- partea mezială - secțiunea este convex-concavă, cu marginile convexe convergente;
- partea distală - marginile sunt convexe convergente, cu extremitatea convexă, unifacială – la un exemplar și fracturată – la două exemplare.

Tehnica:

- stigmatul extremității proximale demonstrează utilizarea unei percuții directe, în vederea desprinderii din ramură. Latura de desprindere nu a fost regularizată la nici unul din exemplare și nu prezintă nici un sistem specific de amenajare în vederea înmănușării;
- într-o a doua etapă, a avut loc secționarea longitudinală a cornului, ce s-a realizat prin *rainurage*. Marginile de desprindere au fost regularizate prin *polissage* la toate trei exemplarele;
- amenajarea părții active s-a realizat doar pe fața inferioară (cea ce a conferit morfologia unifacială a extremității), printr-un *raclage* longitudinal, urmat de *polissage*-ul întregii suprafețe.

Utilizare: - stigmatul de pe suprafața pieselor ne pot oferi câteva indicii legate de utilizarea lor: partea proximală este puternic debitată, iar cea distală prezintă numeroase fracturi și așchieri, mărturie a unui șoc puternic. În plus, pe partea distală este evident și un lustru, ce se dezvoltă mai ales pe fața superioară. Tipurile de stigmat atestă utilizarea lor pentru activități diverse: percuția la extremitatea proximală și așchierile la cea distală, pare să confirme funcția de utilaj intermediar (*ciseau* - franceză sau *punch* - engleză), iar aspectul de lustru al părții distale, funcția de *lissoir*.

Analogii - două piese similare sunt menționate în nivelul VII de la Molodova V (23.000±800 B.P.)²⁰.

7.1.3. Elemente de podoabă***Dinte de cerb perforat***

A fost identificat la o adâncime de 187 cm, în cadrul campaniei arheologice din anul 2001 (fig. 11d). Dimensiunile sale sunt: 2 cm - lungime, 1,3 cm - lățime maximă și 0,9 cm - grosime maximă. Perforația pare să fi fost executată din ambele părți, prin rotație, fără amenajarea prealabilă a suprafeței de perforat. Datorită fragmentării nu putem stabili dimensiunile inițiale.

Pentru teritoriul României, un astfel de exemplar mai este atestat la Gura Cheii - Râșnov, într-un nivel gravettian, datat la 22.190±90 B.P.²¹. La nivelul Gravettianului din Europa Centrală și de Est, dinții de cerb se regăsesc într-un număr destul de restrâns. Spre exemplu, la Dolni Vestonice, predomină cei de lup și vulpe, iar la Kostenki I sunt exclusivi cei de *Alopex* și vulpe²². Totuși, un astfel de dinte de cerb perforat este menționat la Timonovka (Rusia)²³.

Canin de lup perforat

Seria obiectelor de artă mobilieră, descoperite în așezarea paleolitică de la Poiana Cireșului, s-a îmbogățit în cursul campaniei arheologice desfășurate în anul 2002. Este vorba despre un canin inferior stâng de lup (*Canis lupus*) (fig. 11e). A fost descoperit la o adâncime de 180 cm și are următoarele dimensiuni: lungime - 5,4 cm, lățime maximă - 1,5 cm și

²⁰ M. Otte, *Le Gravettien en Europe Centrale*, II/2, Brugge, 1981.

²¹ A. Păunescu, „Paleoliticul din peștera Gura Cheii-Râșnov și unele considerații privind cronologia locuirilor paleolitice din sud-estul Transilvaniei”, SCIVA 42, 1991, 1-2, p. 5-20.

²² J. Kozłowski, *L'art de la Préhistoire en Europe Orientale*, Paris, 1992.

²³ Z. Abramova, „L'art paléolithique d'Europe orientale et de Sibérie” (Collection ”L'homme des origines”), Grenoble, 1995.

grosime maximă - 1,1 cm. Morfologia anatomică a dintelui nu a suferit nici o modificare, astfel că dintele prezintă un profil curbat, cu marginile convex-concave. Înspre rădăcină, apare o perforație, ale cărei dimensiuni variază între 0,7 și 0,5 cm. Suprafața a fost întâi preparată prin subțiere, printr-un *raclage* localizat, longitudinal, vizibil încă sub forma unor incizii ce se dezvoltă spre partea mezială a piesei, perforația fiind apoi continuată prin rotație circulară, executată dinspre ambele părți. Succesiunea acestor tehnici justifică morfologia ovală și secțiunea biconică a perforației. De la nivelul perforației pornește o fisură, produsă, probabil, în momentul perforării dintelui. De asemenea, spre vârf, dintele este fragmentat.

Analogiile pe care le putem găsi pentru acest obiect de artă sunt numeroase. După cum am menționat, deja, la Dolni Vestonice dinții de lup și vulpe sunt predominanți. În Europa de Est, dinți perforați de lup au fost descoperiți la Eliseevici, Avdeevo, cu 30 de canini și incisivi de lup perforați sau cu incizii profunde, pentru suspendare, la Sungir și Kostenki 4 - Alexandrovka²⁴ etc.

7.1.4. Indeterminate

Fragment de os gravat

Un fragment de diafiză de os lung (metapod?), aparținând unui mamifer de talie mare, a fost descoperit la o adâncime de aproximativ 216 cm (fig. 11f).

Morfometrie - dimensiunile sale sunt: lungimea - 11,1 cm, lățimea - 1,6 cm și grosimea maximă - 1,2 cm.

Morfologie - osul nu a suferit nici o modificare a structurii externe. Astfel, prezintă un profil drept, secțiune circulară și margini convex-convergente. Ambele extremități sunt fracturate. Pe una din muchii sunt vizibile 17 incizii rombice profunde, dispuse longitudinal axei piesei, cu un profil în V. Paralel acestui decor, piesa este fisurată. Fracturarea extremităților nu ne permite stabilirea funcționalității, dar nu este exclus să fie vorba de un vârf.

Tehnica - nu sunt evidente alte intervenții, decât cele specifice realizării decorului. Crearea unor incizii cu profil în V s-a realizat printr-o mișcare repetitivă de du-te-vino a unui utilaj litic, până la adâncirea inciziei. Morfologia rombică a putut fi realizată, într-o a doua etapă, prin *raclage*-ul alternativ al marginilor, probabil cu un *burin*, utilajul fiind înclinat. S-a realizat, astfel, profilul aproximativ simetric al fiecărei incizii. Acestea sunt dispuse perpendicular fibrelor osului, ceea ce a îngreunat execuția.

Analogii - în Basarabia, la Climăuți, a fost identificat un fragment de lamelă din os sau fildeș²⁵, ale cărei margini sunt decorate cu incizii asemănătoare. În fine, același tip de decor apare pe două piese din os provenind de la Khotilevo II²⁶.

Fragment de os gravat

În cadrul campaniei de săpături arheologice din 2003 a fost descoperit un fragment de os, la adâncimea de 193 cm. (fig. 11g)

Morfometrie - dimensiunile sale sunt de 7,2 cm lungime, 2 cm lățime și 0,7 cm grosime maximă.

Morfologie - din păcate, osul s-a fragmentat în timpul săpăturii arheologice, astfel că nu-i putem reconstitui întreaga morfologie și, implicit, eventuala funcționalitate. Prezintă un profil drept, cu secțiune convex-concavă și marginile ușor concave. Ambele extremități sunt fracturate. Pe suprafața sa se poate observa un șir de incizii mici, care par să se multiplice spre una din extremități. Ele sunt dispuse paralel axei piesei, prezentând un profil în U.

Tehnica: - osul a fost fracturat longitudinal, probabil prin *rainurage* (în așezare am identificat o serie de oase conservând stigmatul acestei operații). Marginile de desprindere

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

au fost ulterior regularizate, ceea ce a distrus stigmatul acțiunii de debitaj. Atât fața superioară (corespunzând suprafeței externe a osului), cât și cea inferioară (conservând *spongiosa*) nu au suferit o acțiune de regularizare. Ultima etapă a constat în realizarea decorului. Obținerea unor incizii cu profil în U se poate realiza prin două modalități, greu de distins. Într-un prim caz, suprafața este gravată cu un vârf, ca și în cazul inciziilor cu profil în V. Adâncirea se realizează cu un *burin* diedru, al cărui *biseau* va fi plasat perpendicular pe linia gravată. Într-un al doilea caz, se folosește o unealtă litică al cărui vârf este puternic tocit, producând de la început o incizie în U. Gradul de înclinare a uneltei determină simetria marginilor inciziei. Faptul că marginile inciziei nu sunt paralele ci rectiliniile convergente, conferindu-i un aspect trapezoidal, dovedește că nu mai este vorba în acest caz de o mișcare de du-te-vino, ci de pasajul repetat al uneltei pornind de la aceeași extremitate, cel mai probabil de la cea mai lată spre extremitatea mai îngustă. Direcția paralelă sensului fibrelor osului a ușurat execuția. Este un decor deosebit pe care, cel puțin pentru teritoriul României, nu l-am regăsit pe alte obiecte de artă mobilieră. Prezența acestui tip de incizie este cu atât mai curioasă, cu cât s-a demonstrat că ea este folosită mai ales în cazul decorului figurativ, pentru redarea unor siluete animale sau umane și este aproape absentă pe obiectele cu decor non-figurativ²⁷.

Fragmente de corn, prezentând diferite stigmat

Fragment de corn de cerb – descoperit la o adâncime 195 cm. Dimensiunile sale sunt: lungime - 8,2 cm, lățime medie – 2,4 cm, diametrul mediu – datorită fragmentării nu a putut fi determinat.

Morfologie:

- piesa este un fragment mezial, la care se adaugă și o fractură longitudinală, care nu ne permite detalierea morfologiei.

- suprafața naturală a cornului nu a fost modificată, astfel că piesa are un profil curbat și o secțiune (acolo unde poate fi identificată) circulară, conform anatomiei cornului

Tehnica: - singurele stigmat sunt reprezentate de o serie de incizii adânci, paralele între ele și transversale axei piesei, spre partea distală a feței concave, mărturie a impactului cu o piesă litică. Astfel de stigmat sunt specifice unui *retouchoir* dar, atâta timp cât nu cunoaștem exact morfologia extremității distale, funcția rămâne la nivel de ipoteză.

Extremitatea distală a unui corn de cerb – spre zona de fractură prezintă stigmat identice cu cele ale piesei anterioare. Poate fi vorba despre un fragment dintr-o piesă cu o funcție identică.

Fragment de corn – prezintă spre partea distală numeroase incizii fine, oblice axei, paralele între ele. Mai degrabă decât o interpretare de ordin estetic, o acțiune de *raclage*, pentru amenajarea unei părți active pare mai plauzibilă. Poate fi vorba despre o piesă în curs de prelucrare.

7.1.5. Obiecte curioase

În această categorie am integrat un galet din cuarțit, descoperit, în cadrul campaniei arheologice din anul 2001, la o adâncime de 190 cm.

Dimensiunile sale sunt următoarele: lungime - 5 cm, lățime - 3,3 cm și grosime maximă - 1,1 cm. Prezintă o formă ovală, puternic aplatizată, cu un profil rectiliniu. Extremitățile sunt convexe, iar laturile sunt ușor concave la nivel mezial. Piesa nu prezintă stigmat care să ateste o eventuală modificare a suprafeței, de genul *raclage*-ului sau fasonajului, conservându-se forma sa naturală. Pe una din margini prezintă un decor constând din cinci incizii profunde și, la mică distanță, o șasea incizie, mai superficială. Ele sunt ușor oblice în raport cu axul piesei, dar paralele între ele, cu un profil în V asimetric. Acest tip de

²⁷ M. Cremades, „L'art mobilier paléolithique: analyse des procédés technologiques”, *Complutum* 5, 1994, p. 369-384.

incizie a fost obținut prin presiunea exercitată de vârful unei lame sau partea activă a unui *burin*, cel mai probabil diedru. Incizia este ulterior adâncită, menținându-se utilajul vertical sau ușor oblic (ceea ce creează asimetria profilului). În cazul liniilor scurte, cum sunt cele de pe galet, este mult mai facilă efectuarea unei mișcări de du-te-vino, repetitive, cu scopul de a conferi inciziei o adâncime egală, pe întreaga sa lungime²⁸. În interiorul inciziilor se conservă urme de ocră.

Utilitatea acestui obiect ridică semne de întrebare mai ales dacă avem în vedere faptul că intenția de transformare în amuletă este puțin probabilă (duritate mare a rocii). Singurele analogii pe care le putem face sunt cei doi galetii din marnă, descoperiți în mormântul de la Brno II și galetul plat din șist, provenind de la Predmosti, care prezintă incizii marginale²⁹.

În anul 2003 au fost descoperite patru scoici bivalve fosilizate, aparținând, probabil, speciei *Congeria*, ce pot proveni din depozite din Miocenul superior sau Pliocenul inferior. Prezența unor astfel de fosile într-un nivel cultural paleolitic este excepțională. În bibliografia pe care am avut-o la dispoziție, nu am putut identifica, analogii pentru aceste descoperiri. Este clar faptul că aceste obiecte au atras atenția și au fost recoltate mai ales pentru forma lor, care amintește de o vulvă. Ori, este cunoscută importanța deosebită a simbolurilor sexuale feminine în paleolitic. Un argument în acest sens ar fi tocmai faptul că, nu s-a intervenit, prin perforare sau incizare, asupra morfologiei naturale pentru a fi transformate, eventual, în obiecte de podoabă.

7.1.6. Discuție

Achiziția materiei prime. Materia primă folosită pentru piesele descoperite în nivelul superior din așezarea de la Piatra Neamț a fost obținută ca *subprodus de vânătoare* sau prin *colectare*, cea de a doua modalitate vizând, mai ales, cornul (ramuri căzute) și fildeșul (din depozitele fosile). Aprovizionarea cu corn nu a ridicat nici o problemă, deoarece, în această așezare, procentajul coarnelor și oaselor de *Rangifer tarandus* este deosebit de ridicat. Mai mult, avem dovezi clare că au fost folosite atât coarne desprinse prin percuție de pe craniu (*bois de massacre*), dar și fragmente de corn căzut (*bois de chute*). În ceea ce privește osul, folosirea lui în industria pe materii dure animale este secundară, fiind vorba de câteva oase lungi de bovide mari, prezentând stigmatice specifice operației de *rainurage*. Pentru dinți, studiile experimentale au demonstrat că prelucrarea lor este mult mai ușoară când țesuturile nu sunt încă deshidratate (altfel piesele se fisurază) deci, recoltarea lor s-a efectuat imediat după vânarea animalelor, devenind în acest caz tot un subprodus de vânătoare.

Aspectele tehnice au urmărit identificarea modalităților de realizare ale celor două operații principale, vizând obținerea obiectului finit: debitajul și fasonajul.

Pentru etapa debitajului, am identificat mai multe tehnici:

- *rainurage*-ul - utilizat pentru extragerea unei matrițe dintr-un os, în sens longitudinal
- percuția lansată – pentru a desprinde cornul din ramură și dublul *rainurage* - pentru a-l debita longitudinal.

- în cazul fildeșului, etapa debitajului a implicat, probabil, utilizarea *rainurage*-ului și *sciage*-ului transversal, sau a unei percuții indirecte cu ajutorul unei dălțițe, deoarece studiile experimentale au demonstrat că, în cazul aplicării percuției lansate, direcția de fisurare nu poate fi controlată, fildeșul crăpându-se neregulat.

În ceea ce privește a doua etapă – fasonajul - stigmaticele specifice nu mai sunt identificabile, dată fiind degradarea suprafeței pieselor, însă, forma finită a utilajelor ne sugerează câteva dintre operații. Certă este prezența unui *raclage*-ul longitudinal, în vederea amenajării părților active ale pieselor, urmat de *polissage* pentru a regulariza suprafețele. În cazul perforațiilor s-a utilizat rotația alternativă a unei piese litice de pe ambele fețe,

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ K. Valoch, *Le Paléolithique en Tchèque et en Slovaquie*, Paris, 1996.

conferind un profil biconic perforației, precedată, într-un caz, de prepararea suprafeței printr-un *raclage* longitudinal.

Producția. Se referă la principalele tipuri de utilaje și la reflectarea activităților economice. Astfel, vârfurile din fildeș sunt mărturia directă a activităților de vânătoare, iar dălțițele ilustrează practicarea diferitelor activități domestice - prelucrarea pieilor, a lemnului sau a cornului. Domeniul estetic este reflectat de obiectele de podoabă, ca și de diferitele decoruri geometrice prezente pe piese.

7.2. Nivelul gravettian II

În cadrul campaniei arheologice din anul 2004, au fost descoperite 10 cochilii perforate (fig. 12). Ele provin de la o adâncime medie de 375 cm, corespunzând nivelului cultural inferior, atribuit Gravettianului.

În vederea unei bune caracterizări a acestui tip de suport, ales de comunitatea de la Piatra Neamț, pentru a servi ca element de podoabă, am urmărit câțiva parametri, transpuși în tabelul de mai jos. Nu dispunem, până în prezent, de un studiu malacologic detaliat, astfel că unele din aceste variabile pot fi discutabile.

Nr. cochilii	Specie	Morfologie	Culoare	Valoare nutritivă	Proveniență	Frecvență
9	<i>Lythoglyphus naticoides</i>	rotundă	alb	-	locală	comună
1	<i>Lythoglyphus naticoides</i>	rotundă	negru	-	locală	comună

Pentru datele de mai sus, se impun câteva comentarii. Atât cât este posibil, cu ajutorul unui studiu malacologic, specia trebuie identificată cu cea mai mare precizie. Este clar că oamenii din Paleolitic nu au folosit aceeași clasificare a speciilor, precum specialiștii, care, uneori, se bazează pe analize microscopice, dar prin identificarea speciei, se poate stabili biotopul (implicit locul de proveniență – local sau alogen) și frecvența speciei. Astfel, aceste cochilii au fost atribuite speciei *Lythoglyphus*. Biotopul acestei specii îl constituie râurile, fluviile, lacurile, în detritusul de pe fundul acestora, sau fixate pe pietre și chiar pe malul din imediata apropiere a apelor. Specia a fost identificată în întreg bazinul pontic (Don, Doneț, Nipru, Nistru, Dunăre și afluenții ei), fiind considerată o specie comună³⁰.

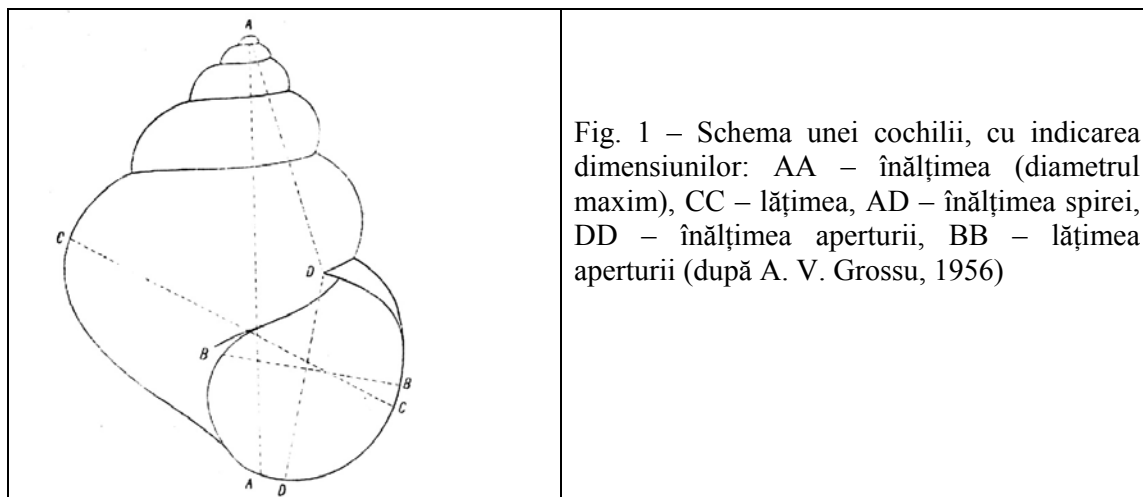
Legat de morfologie, gasteropodele au forme variate și dimensiuni diferite. Studiul statistic³¹ a dovedit, totuși, o selecție monotonă și puțin variată de-a lungul Paleoliticului. Formele obișnuite pot fi clasate în trei grupe: forme rotunde, de dimensiuni mici (ex. *Littorina obtusata*, *Cyclope*), careia îi aparțin și cochiliile de la Piatra Neamț; forme alungite, drepte sau răsucite (lungime 2-3 cm) – *Turitella*; forme tubulare – *Dentalium*. Configurația cea mai des întâlnită în siturile paleolitice o reprezintă formele sferice, care amintesc de micile perle asimetrice. Acesta este considerat grupul de specii care constituie fondul tradițional comun. Iată, deci, că la Piatra Neamț a fost aleasă o formă comună în Paleolitic, ușor de procurat, datorită provenienței locale.

Y. Taborin³² consideră că, pentru acest tip de cochilie, dimensiunile predominante sunt de maxim 1x1 cm. Pentru descoperirile de la Piatra Neamț, noi am folosit mai mulți parametri, ilustrați în figura de mai jos (*dimensiunile sunt exprimate în mm*).

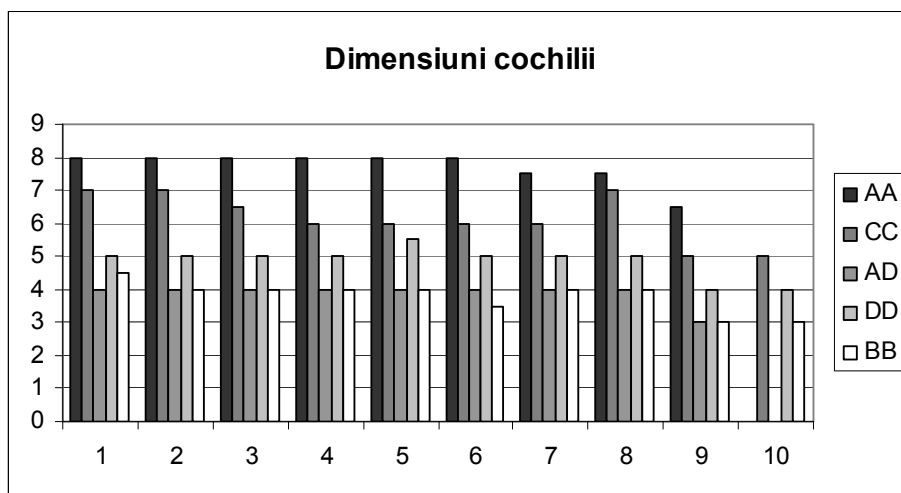
³⁰ A. V. Grossu, *Gastropoda Pulmonata*, III/1, București, 1955, p. 107.

³¹ Y. Taborin, *Langage sans parole. La parure aux temps préhistoriques*, La maison des roches, 2004.

³² *Ibidem*.

Nr. Cochilie	AA	CC	AD	DD	BB
1.	8	7	4	5	4,5
2	8	7	4	5	4
3	8	6,5	4	5	4
4	8	6	4	5	4
5	8	6	4	5,5	4
6	8	6	4	5	3,5
7	7,5	6	4	5	4
8	7,5	7	4	5	4
9	6,5	5	3	4	3
10	-	5	-	4	3

Dimensiunile ne oferă indicații legate de valoarea nutritivă a speciei. Este evident că *Lythoglyphus* nu a fost folosită în alimentație, date fiind dimensiunile ei modeste (lungime - maxim 8 mm, lățime - maxim 7 mm), deci, colectarea cochiliilor s-a realizat, exclusiv, pentru a servi ca suport pentru obiectele de podoabă. Coordonatele acestor valori sunt destul de apropiate, cu variații de maxim 2 mm, ceea ce ilustrează încercarea de a selecționa un suport standardizat ca dimensiuni, cu un impact estetic deosebit.

Alegerea zonei de amplasare a perforației depinde de mijlocul de suspendare dorit și de morfologia cochiliei. Indiferent de modul de suspendare, firul trece prin două deschideri:

orificiul natural al cochiliei și perforația. De aceea, perforația trebuie să fie adaptată simultan la aceste două constrângeri: cea a modului de atașare dorit și execuția sa în funcție de deschiderea naturală, pentru ca firul să poată trece prin ambele orificii.

Amplasarea predominantă a perforației, la majoritatea formelor identificate în Paleolitic, este situată pe ultima spiră. Cochiliile de la Piatra Neamț nu se abat de la această regulă. Locul prezintă, în mod evident, unele avantaje: facilitatea execuției pe suprafața cea mai largă a cochiliei și posibilitatea de atașare a unui fir³³. Soliditatea perforației, care trebuie să reziste tensiunii exercitate de suspendare (frecarea de un fir, mișcări ale corpului, impactul cu alte elemente ale unui colier) este o altă constrângere care intervine în aprecierea zonei de perforare.

Obținerea unei perforații regulate dovedește un bun control al presiunii exercitate pe perețele cochiliei și o perfectă cunoaștere a proprietăților mecanice ale acesteia. Pentru că tipul de perforație este aproape identic pentru cele zece cochilii, cu dimensiuni comparabile (diametrul de 2-3 mm), se poate presupune, că ele au fost realizate prin aceeași tehnică. În general există două tipuri de tehnici de perforare, adaptate morfologiei suportului. În cazul cochiliilor cu o duritate medie, a căror suprafață nu prezintă reliefuri prea accentuate, tehnica este simplă: cu sau fără prepararea prealabilă, obținută prin câteva incizii, orificiul este realizat prin percuție. Deschiderea este de tip spărtură limitată. Dacă cochilia este groasă, cu puternice protuberanțe, sau constituie o specie prețioasă, tehnica este mult mai rafinată și precisă, spre exemplu, utilizarea gratajului, a abraziunii, a mișcărilor semi-rotative și multiple combinații ale acestor tehnici³⁴. Pentru cochiliile de la Piatra Neamț, studiul la microscop ne-a permis să afirmăm că s-a folosit percuția ca tehnică de perforare. Elementele caracteristice sunt reprezentate de orificiul subcircular, uneori ușor neregulat, marginile perforației cu un aspect „ciobit” (fațetat), punctele de impact evidente, nelipsind nici fisurile pornite din punctul de impact.

Frecarea de un fir sau suspendarea mai multor cochilii, care se lovesc una de cealaltă, pot lăsa diferite stigmatе. Orificiul este deseori deformat, în diferite puncte, prin tensiunea exercitată de fir. Sensul deformării poate indica tipul de suspendare, adică zona prin care firul a fost trecut din perforație prin apertură. Nu de puține ori, țesutul cochiliei este afectat de zone de „lustru”, care indică punctele de frecare cu pielea sau cu un veșmânt. Identificarea celor două tipuri de urme permite presupunerea tipului de atașare. La o parte din cochiliile studiate, se observă o deformare a pereților spre zona de suspendare (uneori chiar o fracturare), pereții apărând lustruiți ca urmare a frecării de un fir. Nu am putut, însă stabili dacă piesele au fost cusute sau au constituit elemente ale unui colier.

Concluzia noastră ar fi faptul că descoperirile de la Piatra Neamț se înscriu într-o tradiție universală, de folosire a cochiliilor sub formă de podoabă, încă din Paleolitic. În acest caz, a fost aleasă o specie locală, comună, fără nici un rol în alimentație și au fost selecționate suporturi standard, servind impactului vizual al podoabei. Pentru teritoriul României, ele reprezintă cele mai vechi mărturii de acest gen, descoperiri similare provenind din nivelurile epipaleolitice, mai târziu ca vârstă, de la Cuina Turcului și Climente II³⁵.

³³ Y. Taborin, Fiches coquillages façonnées, *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique*, Cahier IV : Objets de parure, H. Camps-Fabrer (ed.), Publications de L'Université de Provence, Aix-en-Provence, 1991, p. 1-6.

³⁴ F. d'Errico, P. Jardon-Giner, B. Soler-Mayor, Critères à base expérimentale pour l'étude des perforations naturelles et intentionnelles sur coquillages, în *Traces et fonction : les gestes retrouvés*, Colloque international de Liège, Editions ERAUL, vol. 50, 1993, p. 243-254; Y. Taborin, Traces de façonnage et d'usage sur les coquillages perforés, în *Traces et fonction : les gestes retrouvés*. Colloque international de Liège, Editions ERAUL 50, Liège, 1993, p. 255-267.

³⁵ V. Boroneanț, *Paleolithique supérieur et épipaleolithique dans la zone des Portes de Fer*, București, 2000.

8. CONCLUZII

Încercând să sintetizăm observațiile de mai sus, vom sublinia că, deși aflat încă în cercetare, situl de la Poiana Cireșului a dobândit deja o poziție centrală pentru reconstituirea dinamicii culturale a paleoliticului superior din această zonă a țării, atât din perspectiva duratei lungi, cât și în privința comportamentelor umane pe termen scurt.

Situl a fost ales ca locație temporară de grupuri diferite de vânători-culegători, la mari intervale de timp, foarte probabil în cursul unor cicluri unitare de ocupare a văii Bistriței. Cronologia absolută a acestor etape de populare este încă neclară, dar concentrarea sistematică a datărilor disponibile sugerează câteva repere. Datările radiocarbon, deși apar oarecum contradictorii, pot fi grupate în câteva intervale cronologice (26-27.000 BP, 23-24.000 BP, aproximativ 21.000 BP, 16-19.000 BP și aproximativ 12.000 BP). Ele indică existența unor cicluri (condiționate climatic?) de popularea a văii de către comunitățile paleolitice. Această regularitate impresionantă, deși de dimensiuni geologice, face de neevitat supoziția că aceste locuiri sunt cumva interconectate. Nu ne referim la legătura taxonomică și culturală, ci la posibilitatea ca siturile de pe Valea Bistriței să reprezinte locații sezoniere cu funcționalitate diferită, *ale aceluiași grupuri umane mobile*. Deși demonstrarea unei astfel de interdependențe și, implicit, a unei contemporaneități absolute este extrem de dificilă³⁶, ea trebuie luată serios în considerare, măcar pentru potențialul interpretativ deosebit pe care îl garantează.

Revenind la conținutul arheologic al sitului de la Poiana Cireșului, deși informațiile de care dispunem sunt diferite calitativ din cauza conservării selective, dar și din pricina dezvelirii inegale a suprafețelor locuite, ele indică diferențe importante în durata și caracterul locuirilor umane instalate în acest sit, cel puțin în cazul celor suficient de bine reprezentate pentru a permite considerații mai ample. Astfel, dincolo de densitatea de material arheologic, intensitatea debitajului, ponderea categoriilor tipologice, unitatea ansamblului faunistic și a tratamentului său, dar și prezența a numeroase obiecte prelucrate din materii dure de origine animală disting etapa epigravettiană de cele pe care le precede. Ea poate fi interpretată ca rezultatul unor episoade repetate și foarte asemănătoare, cu o durată relativ lungă (sezonul rece?). Nu putem exclude posibilitatea ca partea superioară să fie rezultatul unor ocupații cu caracter diferit, reflectate în densitatea scăzută de artefacte. La fel posibilitatea intercalării, dincolo de orice evidență stratigrafică, a unor episoade scurte și diferite nu poate fi în întregime exclusă, dar ea rămâne a fi demonstrată. Ca imagine generală, această etapă epigravettiană de la Poiana Cireșului se încadrează tendințelor culturale prezente în această parte a Europei după ultimul maxim glaciatic (20.000 BP): dependența crescută de un număr mai mic de specii de ierbivore (corelată cu accentuarea exploatarei logistice sezoniere), mobilitatea crescută, tendința către microlitismul industriei litice și către prelucrarea intensă și diversă a materiilor dure de origine animală; stabilitatea unor rețele sociale de schimb și de evitare a riscului economic, demonstrate, în cazul de față, de prezența unor materii prime exotice (silex răsăritean, chiar fildeș de mamut). Orientarea acestor rețele către răsărit este, de altfel, evidentă, un potrivit orizont comparativ fiind reprezentat de siturile de la Crasnaleuca, Cotu Miculinți, pe Prut, sau chiar Cosăuți, pe Nistru.

În contrast, nivelul gravettian I pare a fi rezultatul unei scurte halte, dar lipsa materialului organic ne împiedică să adâncim această concluzie. În orice caz, prezența

³⁶ Aceasta trebuie să îndeplinească o serie complexă de parametri: o cronologie radiocarbon modernă, seturi faunistice rezonabil conservate, analize tehnico-tipologice detaliate, inclusiv remontaje și, mai ales, analize ale materiilor prime. Deși costisitoare, această corelare a mai multor situri și niveluri de locuire s-a demonstrat posibilă și promițătoare (A. Scheer, „The Organization of Lithic Resource Use During the Gravettian in Germany”, în H. Knecht, A. Pike-Tay, R. White (eds.), *Before Lascaux: Re-Examining the Early Upper Paleolithic*, Boca Raton-Florida, 1993, p. 193-210).

elementelor *à cran* încadrează și acest episod de la Poiana Cireșului într-un fenomen cultural mai amplu, printre industriile de acest tip care se multiplică în jumătatea răsăriteană a continentului după 25.000 BP³⁷.

În ceea ce privește nivelul gravettian II, acesta sugerează același model repetitiv de ocupare a sitului ca și cel epigravettian, dar organizarea structurilor de locuire și conținutul ansamblurilor diferă net. Eșantionul faunistic prost conservat nu permite, deocamdată, nici un fel de supoziții cu privire la caracterul funcțional al acestor reveniri, deși dominanța armăturilor *à dos* sugerează, eventual, caracterul vânătorec. Prin tehnologie, această etapă aparține tehnocomplexului gravettian, bine ancorat cronologic la Mitoc-Malul Galben, între 29.000 și 21.000 BP.

Câteva observații se cuvin făcute cu privire la orizonturile arheologice încă necercetate din partea de jos a secvenței stratigrafice. Deși profilul lor cultural-stilistic este deocamdată necunoscut, cronologia lor (>26.000 BP) este îndeajuns de semnificativă pentru a căpăta o poziție esențială în privința schemei de evoluție culturală a paleoliticului superior de pe Valea Bistriței. În măsura în care datarea obținută pentru nivelul gravettian II se confirmă pe noi eșantioane, iar săpătura sistematică va lămuri poziția taxonomică a acestor nivele inferioare, Poiana Cireșului poate aduce noi elemente cu privire la succesiunea sau alternanța a două tradiții culturale în zonă, respectiv Aurignacian și Gravettian, pentru perioada cuprinsă între 30.000 și 20.000 BP.

³⁷ M. Otte, P. Noiret, „L'Europe gravettienne”, în R. Desbrosse, A. Thévenin (dirs.), *Préhistoire de l'Europe. Des origines à l'Âge du Bronze. Actes des congrès nationaux des sociétés historiques et scientifiques, 125e Lille, 2000*, Paris, 2003, p. 227-239.

Abstract

The Poiana Cireșului Upper Paleolithic site is located on the erosion level cut into the flysch strata, roughly equivalent in altitude to the middle (45 m) Bistrița's terrace, on the right shore of the river, 4 km N-W from the city of Piatra-Neamț (North-Eastern Romania). The systematic excavations are currently carried out by an international Romanian, German and French team.

The paper focuses on the recent results obtained during the last stage of research (1998-2005) campaigns. The site displays one Neolithic layer and four documented paleolithic stages of occupation, already systematically uncovered during the last seven years. At least two more archaeological horizons lay below the last excavated one, as shown by the recent drills.

The thin Neolithic layer stands in some poorly preserved pottery remains and a few scattered lithic tools, and it apparently belongs to Criș archaeological culture.

The Paleolithic human presence is much more consistent. Except the very thin Tardiglacial Epigravettian layer, partially disturbed by the late Neolithic activity, three other horizons were identified: a rich Epigravettian layer, resulted from at least three occupational episodes (Epigravettian II) and two Gravettian layers (Gravettian I and II).

The paper stresses the richness of the archaeological record in the Epigravettian and Gravettian II layer. In this respect, the technological analysis of the stone and bone/antler/ivory industry is presented, together with a brief description of the stratigraphical evidences. The excellent state of preservation of the organic material, together with the richly documented human activity and the long geological sequence point to the central importance Poiana Cireșului holds, both for the understanding of the long-term Paleolithic cultural dynamics in this area and for the short-term *behavioral variability*.

BIBLIOGRAFIE

- Abramova 1995 – Z. Abramova, *L'art paléolithique d'Europe orientale et de Sibérie*, Collection "L'homme des origines", J. Millon (ed.), Grenoble, 1995.
- Antoine, Rousseau, Zöller, Lang, Munaut, Hatté, Fortugne 2001 – P. Antoine, D.-D. Rousseau, L. Zöller, A. Lang, A. V. Munaut, C. Hatté, M. Fortugne, „High resolution record of the last interglacial-glacial cycle in the Nussloch loess paleosol sequences, Upper Rhine Area”, Germany, Quaternary International, 76/77, 2001, p. 211-229.
- Bolomey 1989 – A. Bolomey, „Considerații asupra resturilor de mamifere din stațiunea gravetiană de la Lespezi-Lutărie, jud. Bacău”, *Carpica* 20, 1989, p. 271-296.
- Boroneanț 2000 – V. Boroneanț, *Paléolithique supérieur et épipaléolithique dans la zone des Portes de Fer*, București, 2000.
- Căpitanu 1969 – V. Căpitanu, „Descoperiri paleolitice în județele Neamț și Vaslui”, *Carpica* 2, 1969, p. 7-11.
- Chirica 1989 – V. Chirica, „The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians”, în V. Chirica, D. Monah (eds.), *Bibliotheca Archaeologica Iassiensis* III, Iași, 1989.
- Chirica, V., Borziac, I., 1992, – V. Chirica, I. Borziac, „Les ivoires de Sud-Est de l'Europe: Bulgarie, Grèce, Yougoslavie et Roumanie jusqu'au Dniestr”, în M. Menu, Y. Taborin, Ph. Walter, F. Wideman (eds.), *Le travail et l'usage de l'ivoire au Paléolithique Supérieur*, Ravello, p. 199-210.
- Cremades 1994 – M. Cremades, „L'art mobilier paléolithique: analyse des procédés technologiques”, *Complutum* 5, 1994, p. 369-384.
- d'Errico, Jardon-Giner, Soler-Mayor 1993 – F. d'Errico, P. Jardon-Giner, B. Soler-Mayor, „Critères à base expérimentale pour l'étude des perforations naturelles et intentionnelles sur coquillages”, în P.C. Anderson, S. Beyries, M. Otte, H. Plisson (dirs.), *Traces et fonction : les gestes retrouvés*, Colloque international de Liège, E.R.A.U.L. 50, 1993, p. 243-254.
- d'Errico, Henshilwood, Vanhaeren, Niekerk 2005 – F. d'Errico, C. Henshilwood, M. Vanhaeren, K. Niekerk, „Nassarius kraussianus shell beads from Blombos Cave: evidence for symbolic behaviour in the Middle Stone Age”, *Journal of Human Evolution* 48, 2005, p. 3-24.
- Djindjian, Kozłowski, Otte 1999 – F. Djindjian, J. Kozłowski, M. Otte, *Le Paléolithique supérieur en Europe*, Armand Colin (ed.), Paris, 1999.
- Grossu 1996 – A.V. Grossu, *Gastropoda Pulmonata* III/1, Ed. Academiei, București, 1955.
- Iking 1996 – A. Iking, „Bodentypen unter Laacher See-Tephra im Mittlerrheinischen Becken und ihre Deutung”, *Mainzer Geowiss. Mitteilung* 25, 1996, p. 223-284.
- Kozłowski 1986 – J. Kozłowski, *L'art de la Préhistoire en Europe Orientale*, CNRS Editions, 1992.
- Mogoșanu 1986 – F. Mogoșanu, „Despre stratigrafia și periodizarea Gravetianului din Moldova”, *SCIVA* 37, 2, 1986, p. 159-162.
- Nicolăescu-Plopșor, Păunescu, Bitiri, Paul-Bolomey 1961 – C. S. Nicolăescu-Plopșor, A. Păunescu, M. Bitiri, A. Paul-Bolomey, „Șantierul arheologic Bicăz”, *Materiale* 8, 1961, p. 37-47.
- Nicolăescu-Plopșor, Păunescu, Mogoșanu 1966 – C. S. Nicolăescu-Plopșor, A. Păunescu, F. Mogoșanu, „Le Paléolithique de Ceahlău”, *Dacia N.S.* 10, 1966, p. 5-116.
- O'Farrell 2005 – M. O'Farrell, „Étude préliminaire des éléments d'armature lithique de l'Aurignacien ancien de Brassempouy”, în F. Le Brun-Ricalens (ed.), *Productions lamellaires attribuées à l'Aurignacien. Chaînes opératoires et perspectives technoculturelles*. Actes du XIVe congrès de l'UISPP, Université de Liège, 2-8 septembre 2001, MNHA, ArchéoLogiques 1, Luxembourg, 2005, p. 395-412.
- Otte 1981 – M. Otte, *Le Gravettien en Europe Centrale* II, De Tempel, Brugge, 1981.
- Otte, Noiret 2003 – M. Otte, P. Noiret, „L'Europe gravettienne”, în R. Desbrosse, A. Thévenin (dirs.), *Préhistoire de l'Europe. Des origines à l'Âge du Bronze, Actes des congrès nationaux des sociétés historiques et scientifiques, 125e Lille, 2000*, Paris, 2003, p. 227-239.
- Păunescu 1991 – A. Păunescu, „Paleoliticul din peștera Gura Cheii-Râșnov și unele considerații privind cronologia locuirilor paleolitice din sud-estul Transilvaniei”, *SCIVA* 42, 1-2, 1991, p. 5-20.
- Păunescu 1991 – A. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret*, I/1, Ed. Satya Sai, București, 1998.
- Rousseau, Antoine, Hatté, Lang, Zöller, Fortugne, Ben Othman, Luck, Moine, Labonne, Bentaleb, Jolly 2002 – D.-D. Rousseau, P. Antoine, C. Hatté, A. Lang, L. Zöller, M. Fortugne, D. Ben Othman, J.-M. Luck, O. Moine, M. Labonne, I. Bentaleb, D. Jolly, LABONNE, M., BENTALEB, I., JOLLY, D., „Abrupt

- millennial climatic changes from Nussloch (Germany) Upper Weichselian eolian records during the Last Glaciation”, *Quaternary Science Reviews* 21, 2002, p. 1577-1582.
- Scheer 1993 – A. Scheer, „The Organization of Lithic Resource Use During the Gravettian in Germany”, în H. Knecht, A. Pike-Tay, R. White (eds.), *Before Lascaux: Re-Examining the Early Upper Paleolithic*, CRC Press, Boca Raton, Florida, 1993, p. 193-210.
- Scorpan 1972-1973 – C. Scorpan, „O nouă așezare paleolitică pe Valea Bistriței”, *Memoria Antiquitatis*, 4-5, 1972-1973, p. 255-257.
- Taborin 1991 – Y. Taborin, „Fiches coquillages façonnés”, în H. Camps-Fabrer (ed.), *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique*, Cahier IV : Objets de parure, Publications de L'Université de Provence, 1991, p. 1-6.
- Taborin 1993 – Y. Taborin, „Traces de façonnage et d'usage sur les coquillages perforés”, în P.C. Anderson, S. Beyries, M. Otte, H. Plisson (dirs.), *Traces et fonction : les gestes retrouvés*, Colloque international de Liège, E.R.A.U.L., 50, 1993, p. 255-267.
- Taborin 1994 – Y. Taborin, *Langage sans parole. La parure aux temps préhistoriques*, La maison des roches, Paris, 2004.
- Tixier 1982 – J. Tixier, „Techniques de débitage: osons ne plus affirmer”, *Studia Praehistorica Belgica* 2, 1982, p. 13-22.
- Valoch 1996 – K. Valoch, *Le Paléolithique en Tchéquie et en Slovaquie*, J. Millon (ed.), Grenoble, 1996.

LISTA ILUSTRĂȚILOR

- Fig. 1 – Harta topografică a sitului, cu amplasarea secțiunilor și sondajelor (săgeata indică nordul).
 Fig. 2 – Rezultatele sondajelor 1, 12, 16 (2005).
 Fig. 3 – Profil stratigrafic de vest, S V, 2005.
 Fig. 4 - Piese litice din nivelul epigravettian II: a., b. – nuclee; c. – *burin*; d. – *grattoir*; e., f., g. – lamele retușate marginal; h., i. – lamele *à dos*.
 Fig. 5 – Piese litice din nivelul gravettian I : a. piesă *à soie* ; b. – piesă *à cran* ; c. – vârful ; d., e. – lamele *à dos* ; f. – *grattoir*.
 Fig. 6 – Vârfuri *La Gravette* din nivelul gravettian II.
 Fig. 7 – Profilul mortalității renilor de la Poiana Cireșului (nivelul epigravettian II).
 Fig. 8 – Reprezentarea speciilor de la Poiana Cireșului în % ale numărului de resturi (%NR).
 Fig. 9 – Reprezentarea speciilor de la Poiana Cireșului în % ale numărului minim de indivizi (%NMI).
 Fig. 10 – Sex ratio la ren, pe baza măsurătorii humerusului distal (mm).
 Fig. 11 – Poiana Cireșului: industria pe materii dure de origine animală. Elemente de podobă.
 Fig. 12 – Cochilii perforate, nivelul gravettian II.

ILLUSTRATION LIST

- Fig. 1 – Topographical map of the site, location of the excavations and the drills (the arrow points to the North).
 Fig. 2 – Stratigraphical results: drills 1, 12, 16 (2005).
 Fig. 3 – Western stratigraphic profile, section V, 2005.
 Fig. 4 – Lithic implements from the Epigravettian II layer: a., b. – cores; c. – burin; d. – endscraper; e., f., g. – marginally retouched bladelets; h., i. – backed bladelets.
 Fig. 5 – Lithic implements from the Gravettian I layer: a. – tanged point; b. – shouldered point; c. – unifacial point; d., e. – backed bladelets; f. – endscraper.
 Fig. 6 – Lithic implements from the Gravettian II layer: *La Gravette* points.
 Fig. 7 – Poiana Cireșului, Epigravettian II layer: reindeer mortality profile.
 Fig. 8 – Poiana Cireșului: species' representation, following the number of recovered fragments (%NRF).
 Fig. 9 – Poiana Cireșului: species' representations, following the minimum number of individuals (%MNI).
 Fig. 10 – Reindeer sex ratio, following the distal *humerus* measurements.
 Fig. 11 – Poiana Cireșului: ivory, antler and bone industry. Adornment items.
 Fig. 12 – Pierced snails from the Gravettian II layer.

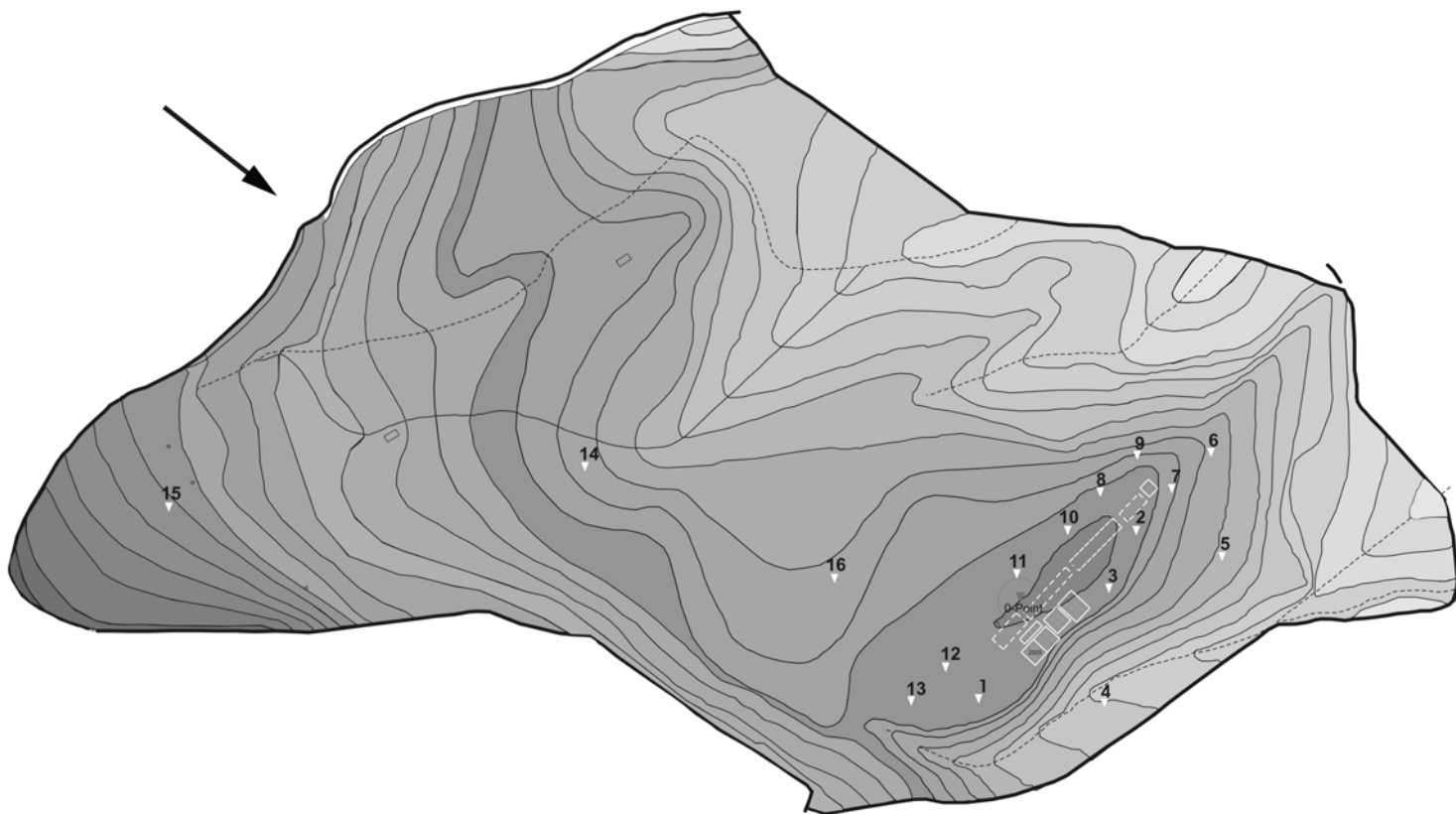

Fig. 1 – Harta topografică a sitului, cu amplasarea secțiunilor și sondajelor (săgeata indică nordul)

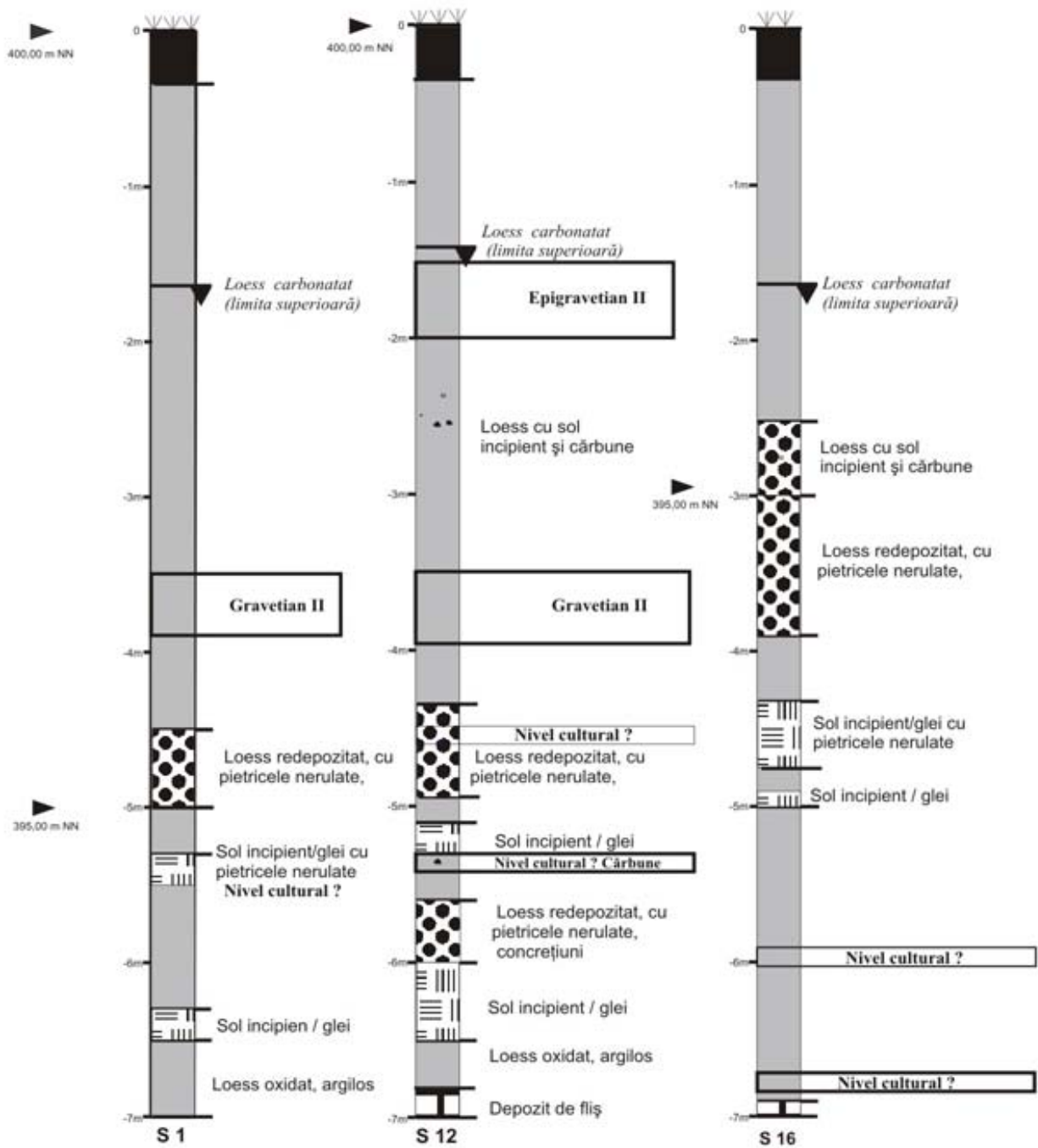

Fig. 2 – Rezultatele sondajelor 1, 12, 16

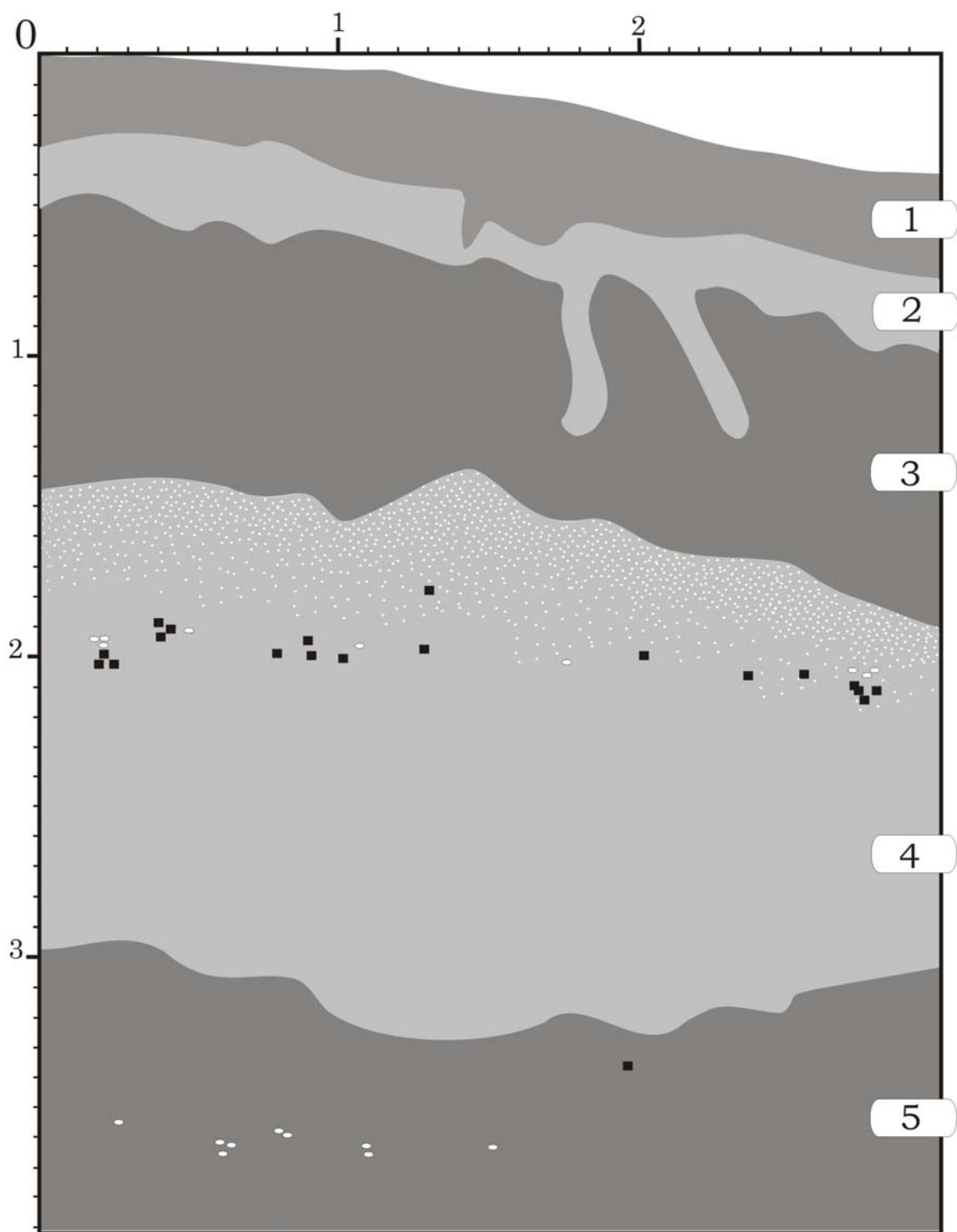

Fig. 3 – Profil stratigrafic de vest, S V, 2005;

■ – piese litice/oase.

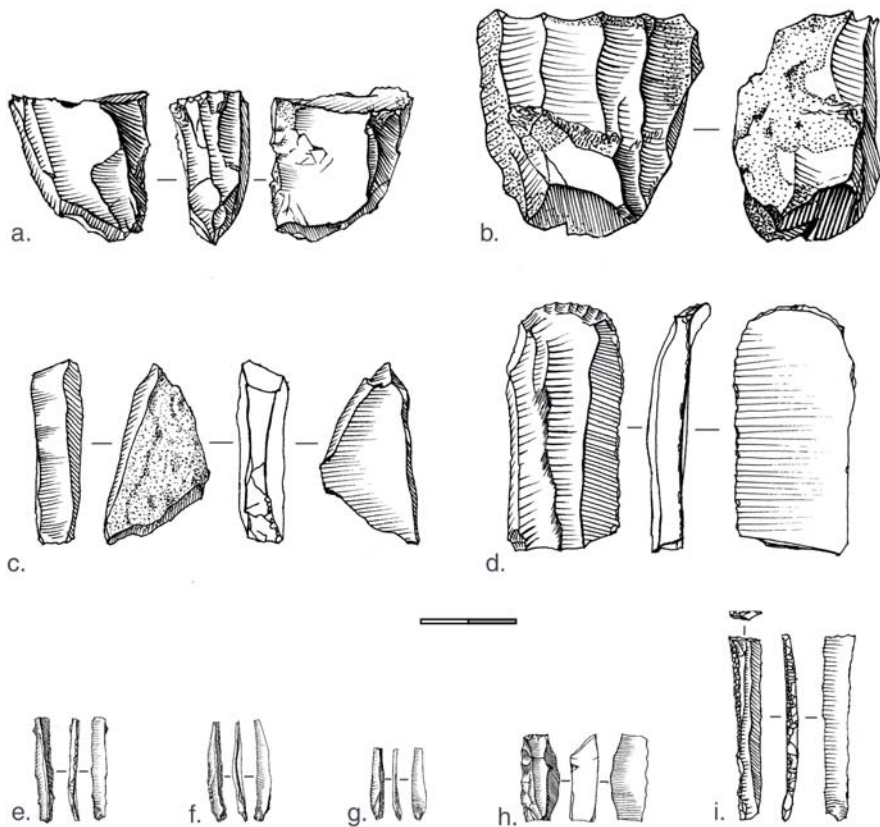

Fig. 4 – Piese litice din nivelul epigravettian II: a.,b. – nuclee; c. – burin; d. – grattoir; e., f., g. – lamele retușate marginal; h., i. – lamele à dos

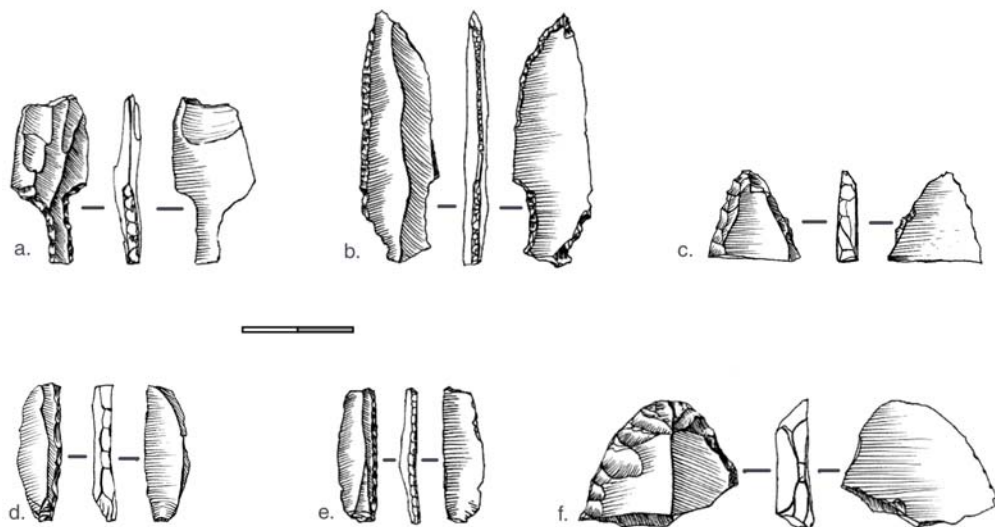

Fig. 5 – Piese litice din nivelul gravettian I : a. piesă à soie ; b. – piesă à cran ; c. – vârș ; d., e. – lamele à dos ; f. – grattoir.

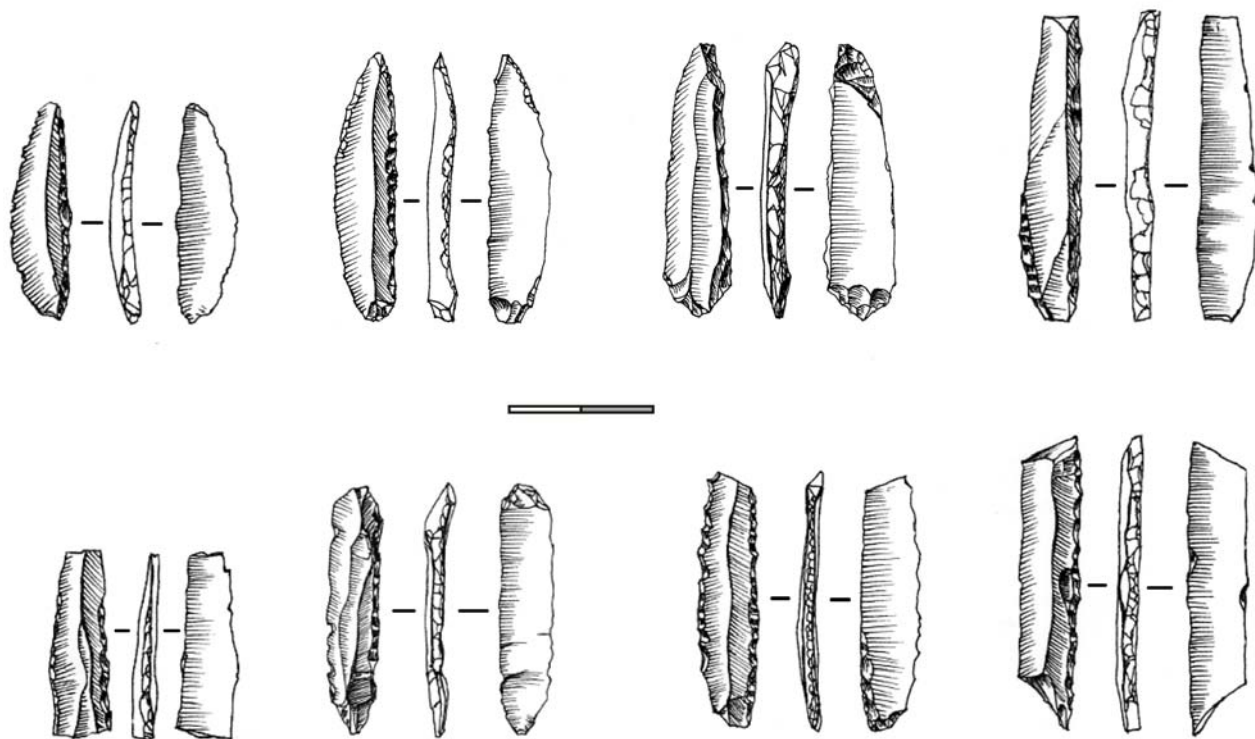

Fig. 6 – Vârfuri *La Gravette* din nivelul gravettian II

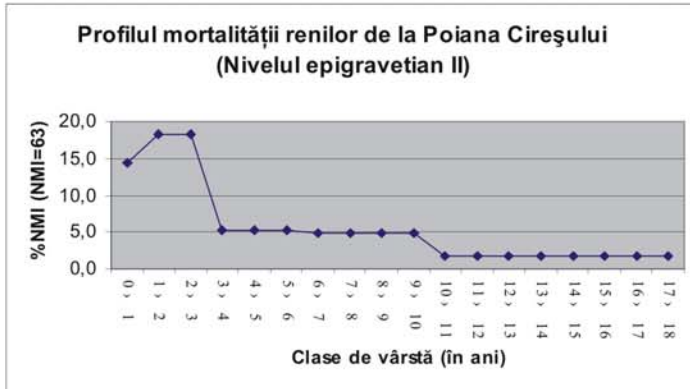

Fig. 7

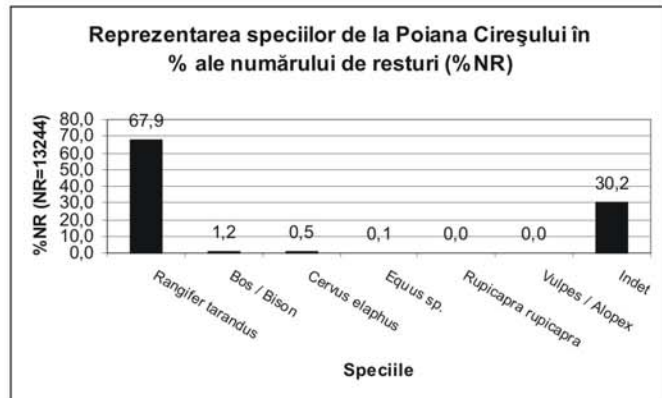

Fig. 8

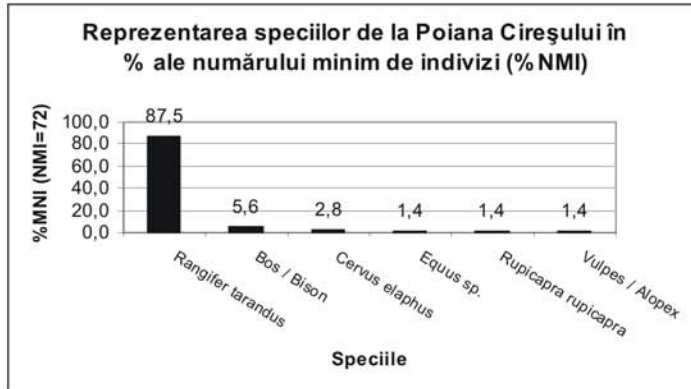

Fig. 9

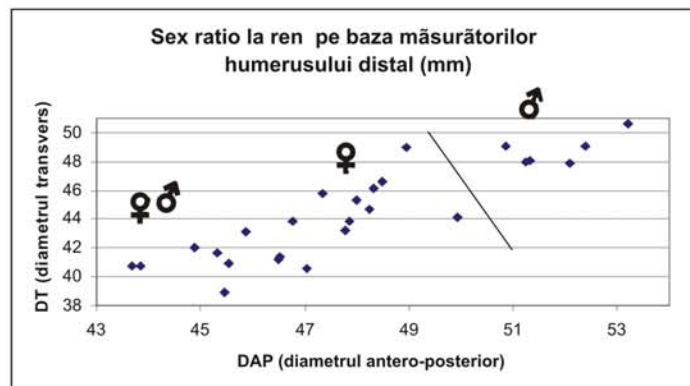

Fig.10

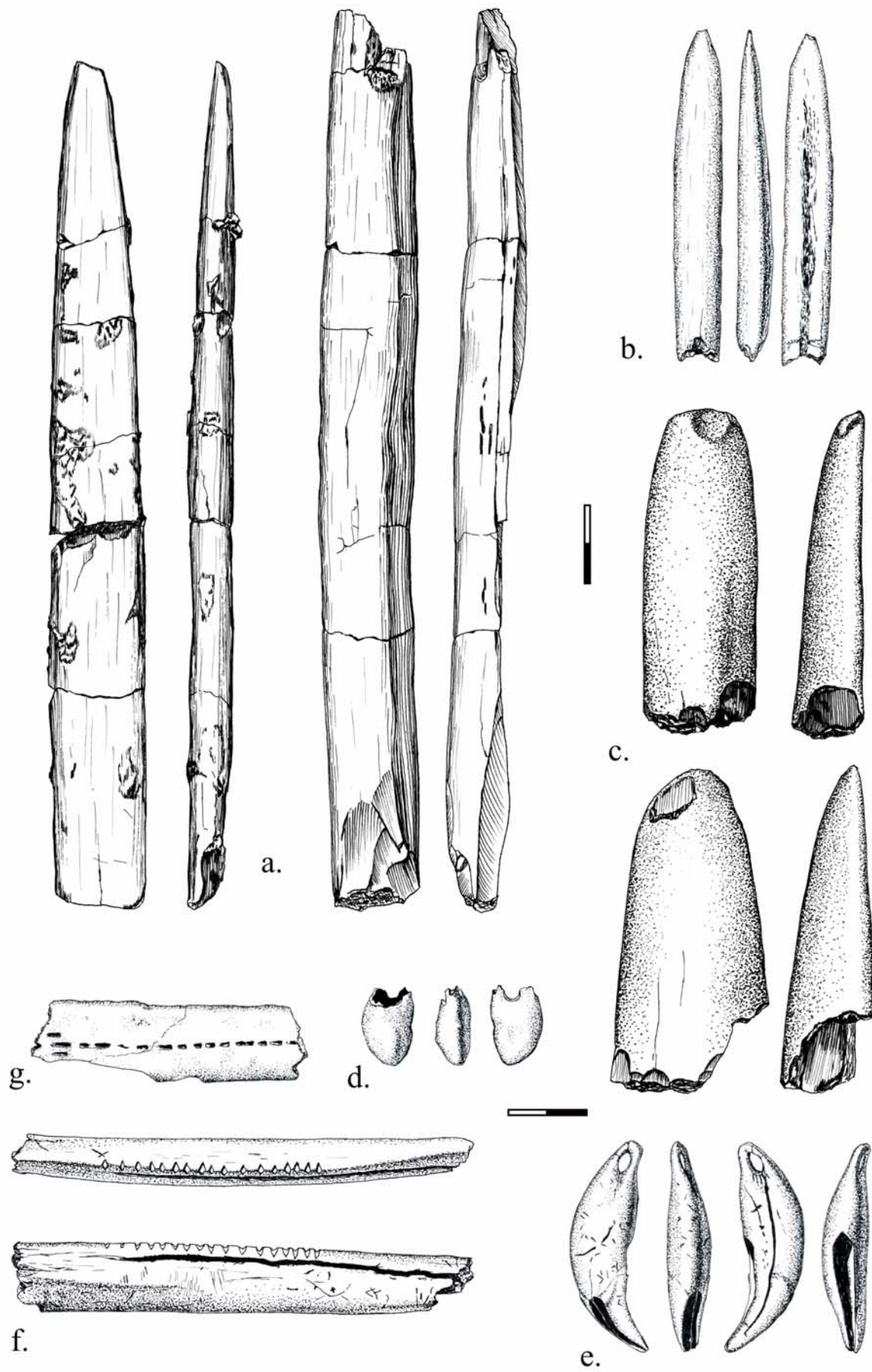

Fig. 11 Poiana Cireșului: industria pe materiale dure de origine animală. Elemente de podobă

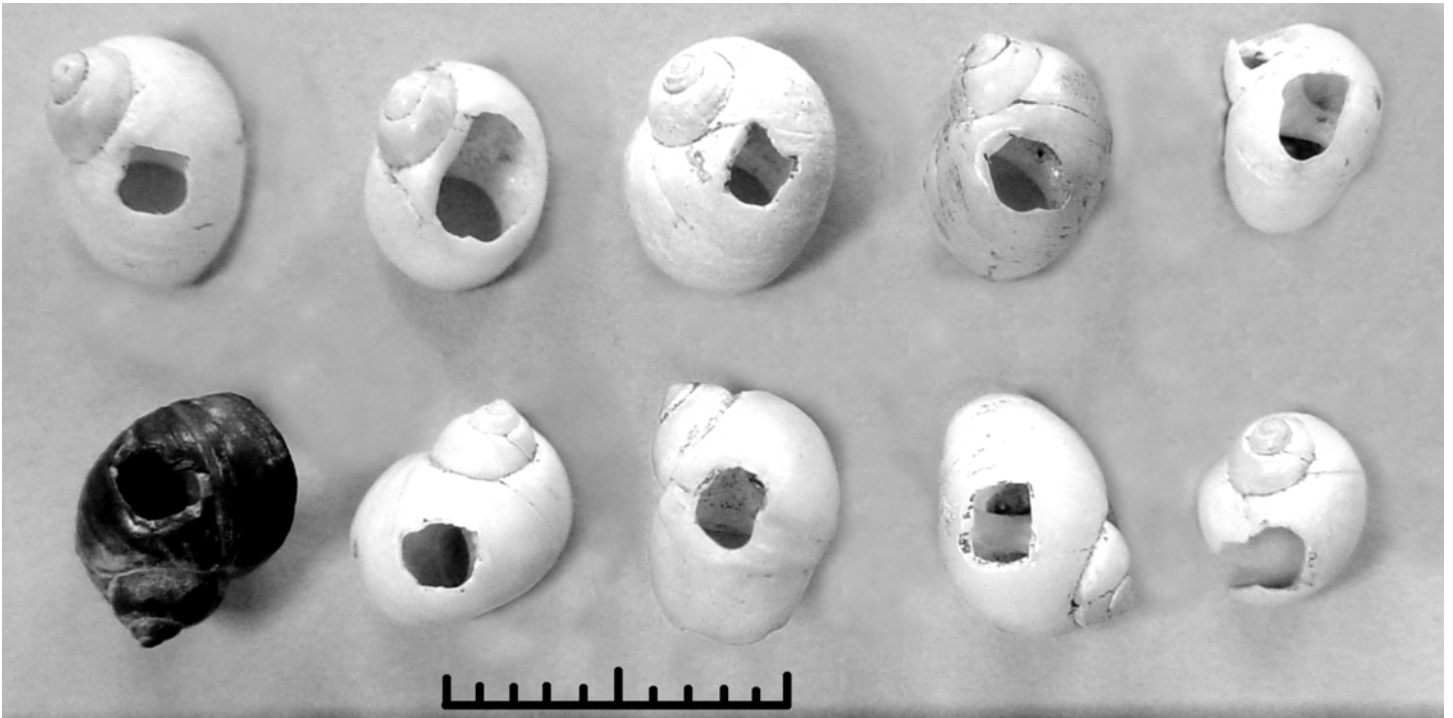

Fig. 12 – Cochilii perforate, nivelul gravettian II

DEPOZITELE DE OBIECTE DE PRESTIGIU APARTINÂND CULTURII CUCUTENI. STUDIUL ARTEFACTELOR DIN MATERII DURE ANIMALE

CORNELIU BELDIMAN, DIANA-MARIA SZTANCS

Obiectele aparținând industriei materiilor dure animale (IMDA) sau industriei osului, respectiv: artefacte de os, corn de cervidee, fildeș, dinți, cochilii etc. furnizează informații valoroase pentru înțelegerea evoluției istorice pe teritoriul României, de-a lungul mileniilor 30 – 3 î.d.Chr. (paleoliticul superior – sfârșitul eneoliticului).

Cuvinte-cheie: Cucuteni; depozit; dinți perforați; imitații în os; materii dure animale; neo-eneolitic; obiecte de prestigiu; paleotehnologie; podoabe; Spondylus.

Mots-clef: Cucuteni; dents percées; dépôt; imitations en os; matières dures animales; Néo-énéolithique; objets de prestige; paléotechnologie; parure; spondyle.

1. Introducere

Cercetările arheologice desfășurate, cu deosebire, în ultimele cinci decenii pe teritoriul României au adus contribuții majore la elucidarea problematicii ample și complexe legate de geneza și dezvoltarea diverselor culturi preistorice, amploarea populației și conținutul specific al proceselor adaptative, contactele și influențele exercitate de curentele culturale din ariile geografice adiacente sau mai depărtate de zona balcano-carpato-dunăreană etc. Importanța acestei problematici rămâne vitală pentru înțelegerea evoluției istorice în spațiul nostru de-a lungul mileniilor 30 – 3 î.d.Chr. (paleoliticul superior – sfârșitul eneoliticului).

În acest context se înscriu și eforturile cercetării orientat spre cunoașterea și definirea clară a conținutului culturii materiale, prin studiul aprofundat al *diferitelor categorii de vestigii*. Cum este firesc, datorită cantității apreciabile, sesizabilă în toate siturile cercetate, prin gama tipologică variată și rolul de indicator crono-cultural sensibil, materialele litice (pentru culturile paleolitice) și ceramica (pentru culturile neolitice) au ocupat și continuă să ocupe locul privilegiat în cadrul oricărui demers analitic privind epocile respective.

În același timp, alte categorii de materiale, rămase adesea, până recent (din punctul de vedere al studiului) pe plan secund sau chiar neglijate, se dovedesc a fi vectori purtători de informații unice relative la diversele aspecte ale vieții comunităților respective, conturând, completând sau întregind tabloul complex al culturii materiale, al achizițiilor și evoluției în plan tehnologic, al paleoeconomiei, al manifestărilor spirituale.

Între aceste categorii de materiale, un loc aparte ocupă acelea încadrate în ceea ce numim **industria materiilor dure animale**. Diversele categorii de obiecte aparținând industriei materiilor dure animale = IMDA sau industriei osului, cum a consacrat-o tradiția cercetării (respectiv: artefacte de os, corn de cervidee, fildeș, dinți, cochilii etc.) au ocupat un loc central în activitățile de subzistență curente sau manifestările simbolice ale diverselor populații preistorice. Studiul lor furnizează informații foarte valoroase – încă insuficient exploatate – legate de aspectele paleoeconomice și paleotehnologice specifice fiecărei culturi și epoci, reflex al adaptării optime într-un cadru ecologic dat.

În ultimul deceniu și jumătate se constată și în România manifestarea interesului crescând pentru studiul sistematic al IMDA preistorice (culturile epocilor paleolitică, mezolitică și neo-eneolitică, epoca bronzului), cu rezultate notabile¹.

2. Studiul artefactelor din materii dure animale din depozitele de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni

2.1. Aspecte metodologice

Înainte de etalarea criteriilor demersului sistematic trebuie precizat faptul că studiul actualizat al artefactelor din MDA aparținând culturii Cucuteni se află, încă, la începuturile sale. Majoritatea tentativelor anterioare s-a cantonat în sfera abordărilor descriționiste sau funcționiste „tradiționale”, fără orizont și, uneori, departe de realitățile probate de înseși artefactele „analizate”². Reperete metodologice propuse astfel au fost preluate și aplicate, de cele mai multe ori, mecanic, în mediul cercetării de la noi³. Astfel, în ultimele două decenii s-a încercat și asimilarea tendințelor internaționale (mai ales ale școlii franceze, sub îndrumarea dr. Henriette Camps-Fabrer)⁴, dar combinate cu o abordare din perspectivă arheozoologică, marcată de clasificările anatomiei animale descriptive; marcată astfel de o arborescență artificială, respectiva tipologie devine de neasimilat, nemetrizabilă și, practic, inaplicabilă autonom pe loturi mai mari sau mai mici de materiale similare, necesitând temeinice cunoștințe de profil biologic⁵. Singurul demers extensiv actualizat și cu aplicabilitate viabilă rămâne, deocamdată, acela elaborat în teza de doctorat a autorului principal al acestor rânduri; modelul propus este deja utilizat și citat ca ghid metodologic în cadrul mai multor studii recente⁶.

Obiectivele urmărite detaliat de noi în cuprinsul prezentului demers vizează:

- precizarea tipologiei artefactelor pe criteriile rutinate propuse de lucrările anterioare edite și inedite; promovarea prioritară a criteriilor morfologice de definire a tipurilor noi;
- descrierea completă a morfologiei artefactelor prin recursul la vocabularul etalonat;
- precizarea naturii materiei primei, a originii sale specifice (specia animală de proveniență) și anatomice (scheletice); în acest sens, cazul dinților perforați și în special al caninilor reziduali de cerb prezintă un interes aparte (fig. 3); aici trebuie precizat, în măsura posibilităților, dacă este vorba de dinți care provin de la același animal prin identificarea sexului și a elementelor de simetrie/bilateralitate anatomică; astfel de precizări au mare importanță în formularea ipotezelor legate de modalitatea acumulării depozitelor, a circulației artefactelor, funcționarea unor cutume legate de schimbul obiectelor de prestigiu etc.;
- precizarea exhaustivă a parametrilor morfometrici (dimensionali) ai artefactelor, etalarea tabelară, tratarea lor statistică și decelarea relevanței pentru identificarea unor grupuri semnificative din punct de vedere morfo-tipologic;

¹ Beldiman 1993; Beldiman 1999; Beldiman 2004a-b; Beldiman, Sztancs 2005a-b; Sztancs, Beldiman, 2005 – cu bibliografia.

² Bolomey, Marinescu-Bîlcu 1988; Marinescu-Bîlcu, Bolomey, 2000.

³ Mantu; Știrbu, Buzgar 1995. Pentru studii recente vezi Beldiman 1999; Beldiman 2004a-b; Beldiman, Sztancs 2005a-b; Sztancs, Beldiman 2005 – cu bibliografia.

⁴ Camps-Fabrer 1988-1998.

⁵ Bolomey, Marinescu-Bîlcu 1988.

⁶ Beldiman 1999.

- studiul tehnologic: precizarea (înainte de toate și în măsura posibilului, potrivit datelor avute la dispoziție), dacă este vorba de fabricarea locală a artefactelor sau de piese de „import”, procurate pe calea schimburilor de naturi diferite; potrivit specificului fiecărui tip, se are în vedere precizarea, prin analogie, a etapelor debitajului, fasonării, finisării, amenajării atributelor morfologice și funcționale. Cel mai expresiv, în plan paleotehnologic, se dovedește a fi dispozitivul de suspendare sau de fixare cu ajutorul fibrelor (perforația/perforațiile); este, mai ales, cazul dinților perforați și al imitațiilor lor de os, al pandantivelor și al plăcuțelor diverse de os și din cochilii de scoici. În acest sens, foarte importantă se dovedește a fi precizarea, prin recursul la examinarea cu ochiul liber, cu lupa și în microscopie de mică putere, a procedeelelor și etapelor de perforare: prepararea bilaterală a suprafețelor; aplicarea procedeelelor rotației unilaterale sau bilaterale: alternative, cu o amplitudine de circa 180°; complete, de 360°; multiple, cu ajutorul sfredelului (rotație rapidă) (fig. 4); de asemenea, importantă este constatarea legată de numărul perforațiilor unui artefact: una, două, trei, patru, n perforații, conform tipului analizat. În cazul dinților se remarcă existența majorității pieselor cu o singură perforație, dar și a unor piese având două perforații sau a pieselor reparate după fracturarea la nivelul perforației inițiale, accident survenit fie în timpul perforării, fie pe durata utilizării. Semnificativă se dovedește constatarea legată de aplicarea aceluiași procedeu la perforarea inițială și la cea secundară sau a procedeelelor diferite, ceea ce argumentează intervenții probabile la intervale de timp diferite (mai lungi sau mai scurte) operate de către persoane diferite; pe același plan, interesantă este stabilirea ponderii procedeelelor de perforare în cadrul aceluiași depozit de obiecte de podoabă pe același tip de obiecte și pe obiecte diferite tipologic, ceea ce deschide calea formulării unor concluzii viabile legate de modul de constituire a depozitelor respective și estimarea duratei acestui proces;

- în plan tehnologic (al fabricării) un capitol important este deschis de problema imitațiilor în os ale caninilor reziduali de cerb; se cunoaște bine faptul că dinții animalelor vâdate, și cu deosebire caninii reziduali de cerb (fig. 3), au fost imitați în diverse materiale (os, calcar etc.) încă din paleoliticul superior; acest fapt subliniază, o dată în plus, valoarea simbolică majoră a acestor elemente de podoabă, dar și dificultatea procurării lor pe măsura necesităților impuse de tradiții, neceitatea sublinierii prestigiului social etc.; această problematică este reflectată, cantitativ, la scară, putem spune gigantescă, în raport cu toate etapele anterioare, de către componența depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni; este, între altele, una din contribuțiile majore pe care acest studiu sistematic o aduce la adâncirea cunoașterii unor aspecte simbolice ale comportamentului social în preistoria regiunilor noastre;

- precizarea urmelor de utilizare și semnificația lor pentru stabilirea rolului funcțional al artefactelor respective: piese de podoabă singulare sau elemente care intrau în compunerea unor ansambluri complexe: coliere combinând mai multe elemente de fixare pe fibră (mărgele din materiale diverse, dinți perforați și imitații, pandantive, plăcuțe etc.); cele mai importante urme de utilizare se acumulează, de obicei, la nivelul perforațiilor (fig. 5): fracturi parțiale/totale, tocirea și lustrul pereților și a marginilor, striuri etc.; decelarea lor este însă supusă incidenței unei multitudini de factori, impunând restricții, uneori drastice, în aplicarea protocolului de analiză stabilit și precizat în rândurile de mai sus, începând cu starea de conservare determinată de zacerea în sol și continuând cu măsurile aplicate, mai mult sau mai puțin inspirat, pentru consolidarea grabnică a artefactelor, uneori încă de la momentul dezvelirii în teren; cazul cel mai frecvent este acela al „pensulării” cu lac, procedeu care modifică

drastic aspectul suprafețelor și îngreuiază observațiile clare și indubitabile asupra urmelor de fabricare și utilizare.

Demersul nostru operează, din rațiuni metodologice de simplificare a abordării, o separare artificială a artefactelor pe criteriul originii materiilor prime, datorită specificității paleotehnologice a materiilor prime din care au fost realizate (*recte*, materii dure animale). Sub acest aspect, subliniem, însă, faptul că trebuie percepută permanent realitatea conform căreia, în mediul lor funcțional original, obiectele de același tip sau aparținând mai multor tipuri, realizate din materii diferite (de cele mai multe ori, prin aceleași procedee tehnice ...) se regăseau foarte probabil împreună, combinate în ansambluri de piese, precum colierele, compuse din mărgelile ceramice, litice, metalice, din cochilii de scoici, din semințe de *Lithospermum purpureo coeruleum*; dinți perforați și imitații etc.

Atunci când sunt recuperate din cuprinsul unor acumulări de prestigiu, precum depozitele care fac obiectul analizei noastre, este greu (sau chiar imposibil) de precizat modul în care aceste artefacte speciale se combinau și în ce tipuri exacte de piese compozite de podoabă se regăseau împreună; contextele funerare *in situ* ne pot furniza sugestii sau chiar observații și analogii valabile în acest sens și servesc drept repere pentru studiul comparativ al funcționalității.

2.2. Obiectivele studiului

Diversele tipuri de obiecte de podoabă și de port din MDA, databile în neoneolitic, constituie descoperiri care ilustrează existența unei game tipologice variate. Aici se includ, între altele: • **brățările** - din corn de cerb, os, valve de lamelibranhiate fosile; • **inelele** - de os; • **pandantivele** - de os, corn de cerb, cochilii de lamelibranhiate și gasteropode; • **mărgelile** - de os, dinți diverși, valve de lamelibranhiate și gasteropode; • **dinții perforați** și imitațiile lor în os; • **acele** de păr sau pentru prinderea veșmintelor - de os; • **nasturii sau butonii** - de os sau din cochilii de scoici; • **plăcuțele** diverse – din os, cochilii de scoici ș.a.

Lucrarea de față se alătură celor deja publicate⁷, fixându-și drept obiectiv studierea completă în premieră a unor grupe tipologice de obiecte de podoabă prezente în contexte speciale: este vorba de depozitele de artefacte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni, descoperite în sec. al XIX-lea și al XX-lea pe teritoriul României și al Republicii Moldova.

Aceste artefacte din MDA au rămas neanalizate până acum în conformitate cu metodologia de astăzi a domeniului. Astfel, demersul nostru se dorește o contribuție la actualizarea abordării acestor categorii de vestigii în cercetarea preistorică românească.

2.3. Baza documentară. Structura depozitelor. Artefactele din MDA

În aria culturii Cucuteni se cunoaște până în prezent un număr de 7 depozite compuse dintr-un număr mai mare sau mai mic de obiecte pe care le putem numi de „prestigiu”.

Este vorba de un efectiv total relativ de 9651 obiecte, care aparțin unui număr de două mari categorii tipologice (fig. 1): • arme și • piese de podoabă diverse. Aceste piese au fost realizate din: • metal (cupru, aur); • **materii dure animale**: oase lungi de mamifere; cochiliile scoicii *Spondylus gaederopus* de origine mediteraneană;

⁷ Beldiman, Sztancs 2005a-b – cu bibliografia.

dinți (canini reziduali de cerb; molar uman); imitații în os ale caninilor reziduali de cerb.

Caracterul relativ al efectivului total rezultă din datele insuficiente sau incerte de care dispunem în legătură cu unele dintre aceste depozite. Situația are la bază cauze obiective și subiective (cazul depozitelor de la Ariușd, Cărbuna, Chetroșica, Horodnița).

Structura generală a acestor depozite este redată în tabelul nr. 1 și histogramele nr. 1-2. Se remarcă distribuția relativ echilibrată a depozitelor după numărul obiectelor care le compun. Astfel, remarcăm prezența: • efectivelor reduse de artefacte, ca în cazul depozitelor mici (convențional, sub 100 de piese: Hăbășești și Horodnița); • avem însă și depozite cu efective medii (între 100 și 500 piese, a se vedea depozitele de la Brad și Chetroșica), • dar și depozite mari, cu mii de piese (peste 500), cum sunt cele de la Cărbuna și Izvoare.

Fără îndoială, variabilitatea marcată a efectivelor artefactelor este conferită și de tipologia obiectelor care compun depozitele respective; depunerea unor coliere sau a altor obiecte compozite complexe de podoabă care reclamau prezența mărgelilor mărunte realizate din cupru sau din semințele minuscule ale speciei *Lithospermum purpureo coeruleum* (LPC), a caninilor de cerb, ca și a imitațiilor de os ale acestora sau a plăcuțelor din cochilii de scoici sunt de natură să mărească, considerabil, numărul general al pieselor din depozitul respectiv.

În ceea ce privește artefactele din MDA, situația se va prezenta în continuare în cuprinsul fiecărui depozit. Înainte de aceasta se impun însă câteva considerații generale.

Din efectivul total relativ de 9651 piese, cele din MDA însumează 754, ceea ce reprezintă un procent redus, de 7,81%.

Sub raportul distribuției pe categorii și tipuri, remarcăm următoarele (fig. 1, tabelul nr. 2): armele sunt foarte rare: un singur caz, marcat de prezența unui pumnal de os în depozitul de la Horodnița.

Categoria podoabelor domină în mod absolut și se remarcă prin marea diversitate a tipurilor, cu predominarea câtorva, ilustrată cu deosebire în depozitul de la Cărbuna. Este vorba, în primul rând, de caninii reziduali de cerb perforați, cu un efectiv de 250 exemplare, ceea ce subliniază în mod sugestiv importanța lor simbolică și de prestigiu în epocă.

Pe locul următor se plasează imitațiile caninilor de cerb, care numără 182 piese și au aceeași importanță ca și piesele originale, venind să sublinieze, o dată în plus și în mod sugestiv, rolul simbolic major și de prestigiu al acestor elemente anatomicale în proveniență de la o specie animală aparte.

Mărgelile fabricate din cochilii de *Spondylus gaederopus* (moluscă de origine mediteraneană, larg utilizată în cursul neoliticului pe tot cuprinsul Lumii Vechi)⁸ sunt atestate prin 169 piese, ele având formă de șaibă (scurte sau „subțiri”), cilindrică, quasi-rectangulară, de butoi (lungi); intrau în compunerea colierelor sau a brățărilor, singure sau asociate cu alte elemente de anfilaj (dinți și imitații, mărgelile litice, metalice, semințe de LPC etc.).

Urmează plăcuțele rectangulare sau ușor curbate (considerăm că această formă este determinată anatomic și nu a rezultat ca morfologie creată prin intervenție tehnică), având un efectiv de 140 piese; ele intrau probabil în componența unor coliere sau centuri, ca elemente cusute pe suporturi textile sau de piele (centuri, pieptare, tunici, brăie, bonete, diademe etc.).

⁸ Willms 1985; Sэфériadès 1995.

Remarcăm, aşadar, frecvenţa mare a elementelor care intrau în componenţa podoabelor compozite, reunind zeci de artefacte care se fixau pe fibre (coliere, brăţări) sau erau cusute pe suporturi textile sau de piele.

Avem, astfel, de-a face, foarte probabil, cu un ansamblu de piese de prestigiu sau cu piesele componente ale unui echipament ceremonial.

Excepţia o constituie atestarea a două mărgele de os; una este de formă tubulară/cilindrică, realizată din os de pasăre, conform menţiunii autorului celei mai recente publicaţii asupra depozitului de la Cărbuna⁹. A doua mărgea a fost confecţionată probabil din fragment diafizar gros de os lung de mamifer (metapod de vită?) şi are o formă aparte, semnificativă însă pentru sugerarea modului în care se montau, probabil, dinţii de cerb şi imitaţiile lor pe fir, anume sub formă de perechi, adosaţi pe faţa relativ plană. Simbolul astfel rezultat este întâlnit relativ frecvent încă din paleoliticul superior şi, anticipând asupra concluziilor legate de semnificaţia unor elemente de podoabă, el se leagă de simbolistica sexuală, respectiv de cea în conexiune cu apariţia şi perpetuarea vieţii.

Atunci când luăm în considerare şi faptul că elementele respective (caninii reziduali) provin de la cerb, animal-simbol al reînnoirii perpetue a naturii, ne putem apropia de semnificaţia preistorică a acestor simboluri ca legate de prestigiul purtătorului, atragerea forţelor benefice legate de fecunditate, forţele vitale ale naturii, perpetuarea vieţii, rolul apotropaic etc.

Elementele rare sunt ilustrate prin pandantive (numai 3 piese) şi brăţări din *Spondylus* (4 exemplare; situaţia poate să îşi găsească explicaţia în faptul că avem de-a face cu artefacte de podoabă fixate în mod singular pe fir (pandantivele) sau purtate la încheieturile membrelor (brăţările); ele pot sugera, alături de piesele metalice grele în perechi (brăţări, topoare) că inventarul depozitelor era destinat unui singur personaj, probabil masculin.

Ca piesă excepţională avem un molar uman perforat la nivelul *apex*-ului (prezentând şi urmele unei tentative iniţiale de perforare, nefinalizate), din componenţa aceluiaşi depozit de la Cărbuna, poate un trofeu sau o relicvă strămoşască.

2.4. Tipologia artefactelor din MDA

Deja menţionate în rândurile de mai sus şi sintetizate în tabele, datele asupra categoriilor, grupelor tipologice, tipurilor şi subtipurilor artefactelor din MDA prezente în componenţa depozitelor supuse analizei noastre trebuie etalate în cadrul unei liste speciale explicite (fig. 1; tabelele nr. 2-3 şi histograma nr. 3).

Tipologia propusă are valabilitatea limitată parţial la loturile analizate; elaborarea ei a fost dependentă de datele avute la dispoziţie, nu întotdeauna foarte clare. Criteriile clasificării iau în considerare materia primă şi morfologia artefactelor. Unele grupe tipologice şi tipuri se regăsesc în lista tipologică elaborată pe baza studiului artefactelor databile din paleoliticul superior şi până în neoliticul timpuriu (cultura Vinča, faza A)¹⁰. Altele apar pentru prima dată în clasificările noastre şi, din acest motiv, nu au fost, încă, incluse în lista generală. S-au evitat, deocamdată, ierarhizările stricte, inutile şi chiar neproductive, atunci când trebuie să fie supuse rapid revizuirilor în funcţie de datele nou apărute.

⁹ Dergacev 1998.

¹⁰ Beldiman 1999.

Clasificarea propusă, chiar simplificatoare în această instanță, este indispensabilă decelării și fixării caracteristicilor artefactelor și, mai ales, manevrării statistice a acestora în vederea conturării concluziilor analizei.

Între tipurile și subtipurile noi în raport cu structura listei tipologice elaborate în 1999 evidențiem: • măregele duble; • plăcuțele perforate; • pandantivele de *Spondylus*; • butonul de *Spondylus*; • molarul uman perforat (tabelele nr. 2-3).

2.5. Repertoriu

Repertoriul include un număr de șapte depozite, rezultate din descoperiri făcute fortuit sau în cursul cercetărilor sistematice în situri aparținând complexului cultural Ariușd-Cucuteni-Tripolie.

Este vorba de: • 4 depozite apărute pe teritoriul României: Ariușd, Brad, Hăbășești, Izvoare; • 3 depozite provenind de pe teritoriul Republicii Moldova: Cărbuna, Chetroșica, Horodnița.

Prezentarea lor se va face, în continuare, în ordine alfabetică, neținând seama de proveniența teritorială.

2.5.1. Ariușd, jud. Covasna

Descoperit la începutul sec. al XX-lea (1910), în cursul cercetărilor efectuate de Fr. László în situl eponim, acest depozit nu a făcut obiectul unui studiu special¹¹.

O parte a inventarului său este în prezent pierdută, ceea ce reduce drastic șansele realizării unei analize pertinente. Fr. László, publicând depozitul, arată că s-au descoperit elemente de podoabă (pandantive, măregele) realizate din materiale litice, cupru, materii dure animale: os, corn de cerb, dinți de cerb (canini, molari), fragmente de defense de mistreț.

Piese făcând parte din depozit sunt expuse actualmente în Muzeul Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe; se poate observa prezența a numeroase pandantive realizate din fragmente (pereți) de defense de mistreț.

Depozitul a fost atribuit de Vl. Dumitrescu fazei Cucuteni A-B.

Datele sumare avute la dispoziție nu ne permit alte considerații¹².

2.5.2. Brad, jud. Bacău

În cuprinsul acestui depozit, recuperat prin cercetările sistematice derulate în anul 1982, se menționează și existența unor artefacte de podoabă din MDA, respectiv dinți perforați (canini reziduali de cerb) și imitațiile lor în os¹³ (tabelul nr. 4; histograma nr. 4; fig. 6-7).

Depozitul este datat de V. Ursachi în faza Cucuteni A₃-A₄.

¹¹ După elaborarea lucrării de față (septembrie 2004) a fost prezentată comunicarea colegului Sándor József Sztáncsu, publicată în volumul colocviului internațional dedicat împlinirii a 120 de ani de la începuturile cercetărilor în așezarea eponimă a culturii Cucuteni – Sztáncsu 2005. Astfel, datele respective, numeroase și valoroase, nu au putut fi utilizate. Ne propunem acest lucru cu ocazia unei noi abordări a subiectului.

¹² László 1911; Marinescu-Bîlcu, Cărciumaru 1992a-b; Monah 2003.

¹³ Ursachi 1991.

Precizăm că ele au fost studiate direct de noi cu prilejul unui scurt stagiu de documentare în Muzeul de Istorie din Roman (aprilie 1993)¹⁴. Au fost aplicate, astfel, pentru prima dată la noi, orientările metodologice actuale promovate de *Caietele de Fișe tipologice ale industriei preistorice a osului (Caietul IV. Obiecte de podoabă)*¹⁵, relative la studiul dinților perforați și al imitațiilor de os.

Dintr-un efectiv total de circa 480 de piese depuse într-un vas ceramic de tip *askos* Gumelnița A₂, cele de podoabă din MDA sunt în număr de 183 și aparțin tipurilor:

- dinți perforați – **canini reziduali de cerb** (118);
- **imitații de os ale caninilor reziduali de cerb** (65).

Proporția generală este net în favoarea pieselor de fixare pe fibră, de tipul caninilor de cerb, ceea ce sporește importanța depozitului de la Brad în ansamblul acumulărilor similare din aria culturii Cucuteni.

Unele dintre piese au fost descoperite în stare precară de conservare: fragmentate și având suprafețele corodate prin acțiunea acizilor humici. Din acest motiv s-a procedat la aplicarea unor măsuri de consolidare și restaurare, care au stopat procesul rapid de deteriorare prin deshidratare, dar au determinat modificări importante ale aspectului original al artefactelor, făcând dificil accesul la o analiză detaliată a suprafețelor; piesele au fost acoperite cu lac, ceea ce le-a conferit un luciu artificial.

Artefactele au fost depuse în vas într-o anumită ordine, sesizabilă la demontare: la bază, în centru, se afla marele disc convex de aur, cu partea convexă în jos; deasupra acestuia se găseau mărgelile de cupru, de marmură și caninii de cerb (și imitațiile de os), care formau, foarte probabil un singur colier, al cărui fir de asamblare nu s-a păstrat; prezența lui este sugerată însă de faptul că unele mărgelile de cupru au fost găsite sudate în calupuri de 2-3-4 exemplare aliniate; pe de altă parte, acesta este indiciul montării pe fir a unui număr de mărgelile de același tip, intercalate cu piese de alt tip; a se vedea, în acest sens, și cazul descoperirilor similare în mediul funerar eneolitic (necropole) din Ungaria¹⁶. Deasupra se afla toporul de cupru, plasat ușor lateral; pe topor se găseau cele două brățări de cupru. Între brățări și în interiorul acestora se aflau dinți de cerb și imitații, pe care s-a plasat al doilea disc de aur, având convexitatea în sus¹⁷.

Autorul descoperirii menționează existența în depozit a unui număr de 190 canini de cerb, de dimensiuni variabile, în funcție de vârsta și talia animalului respectiv; noi am adăuga un alt parametru, și anume sexul animalului care a „livrat” dinții¹⁸.

Studiul nostru a fost efectuat pe un număr de 183 exemplare disponibile, pe care l-am păstrat drept cifră a efectivului total de artefacte MDA din depozitul de la Brad. Numărul total estimat este însă de 220 piese (dinți și imitații).

Conform datelor oferite de V. Ursachi, cel mai mic exemplar are 17 mm, iar cel mai mare 30 mm.

Elementele de podoabă sunt prevăzute, în majoritate, cu o perforație pentru suspendare pe fir; unele exemplare au fost reperforate după fracturarea la nivelul

¹⁴ Stagiul de documentare a fost facilitat prin amabilitatea deosebită a domnului director, dr. Vasile Ursachi, căruia îi exprimăm și cu acest prilej mulțumirile noastre cele mai călduroase.

¹⁵ Barge-Mahieu, Bellier, Camps-Fabrer *et alii* 1991.

¹⁶ Choyke 2001.

¹⁷ Ursachi 1991, p. 342.

¹⁸ Ursachi 1991, p. 340-341.

perforației inițiale, produsă fie cu prilejul perforării inițiale înseși, fie în timpul utilizării.

Se menționează și posibilitatea ca unele piese să fie imitații realizate din os, dar nu se aduc alte precizări asupra acestui aspect important.

Toate piesele au culoarea verde rezultată în urma zacerii alături de obiectele de cupru (mărgele, brățări, topor).

V. Ursachi operează o clasificare a dinților și a imitațiilor după criteriul dimensional, decelând șase grupe: • 15-16 mm lungime/8-9 mm lățime; perforații cu diametrul de 2-5 mm (N = 12); • 17-19 mm lungime/10-13 mm lățime; perforații cu diametrul de 5-6 mm (N = 40); • 20-24 mm lungime/13-14 mm lățime; perforații cu diametrul de 6 mm (N = 36); • 25-27 mm lungime/14 mm lățime; perforații cu diametrul de 1-2 mm (N = 72); • dimensiuni variabile neprecizate în text; fracturare la nivelul perforației inițiale; reperforare (N = 11); • dimensiuni mijlocii neprecizate în text; se afirmă că unele piese ar putea fi imitații în os (N = 19).

În afara acestor piese se arată că au mai fost descoperite în vas fragmente provenind de la circa 20-30 piese. Astfel, se estimează că numărul inițial al caninilor și imitațiilor se ridică la circa 220 exemplare¹⁹.

Procedând la analiza întregului lot disponibil de piese din MDA (N total = 183) provenind din depozitul de la Brad (examinarea amănunțită a suprafețelor cu ochiul liber, lupa, microscopul optic, mărimi x 2,5 – 6,5) am putut izola patru grupe de piese; aceste piese au primit indicativul BRD 1 – 183 (formate din numerele de ordine și sigla sitului), putând fi astfel identificate și menționate fără dubii în toate etapele demersului analitic.

Grupele sunt următoarele: 1. piese originale întregi cu o perforație (canini reziduali de cerb), N = 25 (BRD 1 – 25, 121); 2. piese originale fragmentare cu o perforație, fracturate la nivelul părții proximale (apicale) și restaurate (canini reziduali de cerb), N = 25 + 62 (BRD 26 – 50, 122 – 183); 3. piese originale cu două perforații (canini reziduali de cerb), N = 6 (BRD 51 – 56, 122 – 183); 4. imitații de os ale pieselor originale (canini reziduali de cerb), N = 65 (BRD 57 – 120).

Astfel, avem un efectiv de 118 canini originali și 65 imitații în os.

Observații utilizabile s-au putut face pe un număr de 96 piese: BRD 1 – 25, 51 – 121.

Etalarea integrală a parametrilor morfometrici este o contribuție importantă a studiului nostru; ea va fi, însă, inclusă într-o variantă extensivă, în care să putem valorifica și datele, de ultimă oră, relative la piesele depozitului de la Ariușd²⁰.

Cu acest prilej ne propunem a insera câteva constatări asupra realizării dispozitivului de suspendare, respectiv a perforațiilor, ca și a existenței urmelor de utilizare, produse de uzura pe firul de atașare.

Se pornește de la tabelarea datelor pentru a contura concluzii asupra ponderii diferitelor procedee de perforare în raport cu efectivul pieselor anatomice și al imitațiilor (tabel nr. 4; histograma nr. 4).

Perforațiile au fost realizate, fără excepție (atât pe piesele anatomice, originale, cât și pe imitațiile de os) prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Este vorba de perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

¹⁹ Ursachi 1991, 340.

²⁰ Sztáncsuj 2005.

În cazul pieselor anatomice (canini originali) (artefactele BRD 1 – 25, 51 – 56, 121) constatăm următoarea distribuție a procedurilor de perforare: • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației, 10 piese; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației, 22 piese; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia cilindrică a perforației, 2 piese. Trebuie precizat însă că uneori este dificil să decelăm de o manieră indubitabilă dacă este vorba de perforare bilaterală sau de perforare unilaterală și alezare bilaterală. Perforațiile cilindrice sunt rezultatul aceluiași procedeu al alezării. Prepararea suprafeței apicale (proximale) pe ambele fețe prin abraziune multidirecțională este un procedeu aplicat relativ frecvent, în scopul obținerii unei suprafețe plane care să faciliteze realizarea perforației.

O problemă specială ridică piesele „reparate”, având două perforații, dintre care una păstrată parțial (jumătatea inferioară a circumferinței); este vorba de piesele fracturate în timpul perforării sau al utilizării. Această situație se înregistrează, semnificativ, numai în cazul pieselor anatomice, nu și al imitațiilor de os, ceea ce subliniază, o dată în plus, valoarea simbolică deosebită a acestor artefacte și grija obstinată de a recupera piesele deteriorate, impusă, fără îndoială, de valoarea lor.

Sub raportul reparării pieselor deteriorate, constatăm existența a două situații distincte, pe care le considerăm, cu grad înalt de probabilitate, sugestive în plan tehnologic și, mai ales, funcțional (tabelul nr. 4): • reperforarea prin aplicarea aceluiași procedeu (perforare unilaterală sau bilaterală); • reperforarea prin aplicarea unui procedeu diferit (perforare unilaterală/bilaterală).

Astfel, piesele BRD 53-54, 121 au fost perforate inițial bilateral, iar secundar unilateral; piesa BRD 55 are ambele perforații realizate unilateral, iar piesa BRD 56 ambele perforații realizate bilateral.

Se pot formula, în aceste condiții, scurte concluzii ipotetice legate de cronologia realizării perforațiilor: • imediat după fracturare – așadar, fracturarea a avut loc, probabil, în timpul realizării perforației inițiale (perforații de același tip, piesele BRD 55-56); • la un interval de timp mai lung sau mai scurt de la realizarea perforației inițiale – așadar, fracturarea a avut loc, probabil, în timpul utilizării (piesele BRD 53-54, 121).

Urmele de uzură se localizează pe trei sectoare distincte ale perforațiilor: • segmentul superior, ceea ce corespunde unei fixări axiale pe fir, o piesă; • segmentul superior/lateral, ceea ce corespunde unei fixări axiale/oblice pe fir, o piesă; • segmentele laterale, ceea ce corespunde unei fixări laterale, probabil cu două fire, 5 piese.

În cazul imitațiilor de os, reținem, în primul rând, marea variabilitate morfologică, mergând de la forme foarte apropiate de cele anatomice (uneori punând în dificultate, în primă instanță, recunoașterea originalelor și a copiilor) și până la cele grosiere, geometrizate (aproape trapezoidale), cu fețe paralele.

Materia primă au furnizat-o fragmentele diafizare de oase lungi de mamifere, foarte probabil bovine domestice; metapodiile, tibia, radiusul, femurul, humerusul au pereți diafizari suficient de groși (5 – 20 mm) pentru a permite extragerea unor eboșe pentru piesele de acest gen.

«Schema operatorie» a fabricării acestor imitații respectă, în linii mari, pe aceea a fabricării mărgelilor de os. În acest sens, nu avem, deocamdată, la dispoziție, din mediul culturii Cucuteni, elemente tehnice revelatorii, precum piese ilustrative aferente diverselor stadii de prelucrare etc. Fabricarea locală a unor astfel de elemente de podoabă este, însă, de acceptat.

Cele două mari etape ale « lanțului operator » se pot preciza prin analogie și pe baza observațiilor făcute pe obiectele studiate. Este vorba de un debitaj riguros, pornind de la înlăturarea epifizelor prin tăiere transversală și continuând cu șanțuirea axială, care să permită obținerea unor baghete. Metapodiile se pretează în mod optim aplicării acestor procedee. Baghetele, la rândul lor, prin fragmentare precisă, realizată prin tăiere transversală, furnizează eboșele acestor imitații, având forme geometrice (probabil rectangulare). Etapa fasonării implică recurgerea la procedeul larg utilizat în neo-eneolitic, și anume abraziunea în mediu umed pe substrat dur fix (lespede de gresie). Este de precizat că avem de-a face cu piese fasonate integral, apropiate morfologic de originale, dar și cu piese care păstrează pe fețe aspectul anatomic al materiei prime organice (fețele anatomice externă și internă ale osului), fasonarea afectând numai marginile și extremitățile.

Perforațiile au fost realizate, așa cum s-a precizat, prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Astfel au fost obținute găuri perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

În cazul imitațiilor de os ale caninilor reziduali de cerb (artefactele BRD 57 – 120) constatăm următoarea distribuție a procedurilor de perforare (tabelul nr. 4; histograma nr. 4): • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației, 18 piese; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației, 47 piese.

Nu se constată aplicarea perforării bilaterale, care a determinat morfologia cilindrică a perforațiilor.

Problema specială a piesele „reparate”, având două perforații, nu apare în cazul imitațiilor de os. Probabil că artefactele deteriorate sau pierdute erau înlocuite cu altele noi pe colierele sau ansamblurile diverse respective. Menționăm aici numai cazul piesei BRD 120, care prezintă, sub perforația actuală, o mică adâncitură de antamare a unei perforații; tentativa a fost abandonată, iar operația s-a reluat prin poziționarea vârfului sfredelului cu 3 mm mai sus, spre extremitatea proximală.

Urmele de uzură se localizează pe trei sectoare distincte ale perforațiilor: • segmentul superior/lateral, ceea ce corespunde unei fixări axiale/oblice pe fir, 7 piese ; • segmentele laterale, ceea ce corespunde unei fixări laterale, probabil cu două fire, 13 piese.

2.5.3. Cărbuna, raionul Cainari, Republica Moldova

Depozitul a fost descoperit în mod fortuit în 1961, în cuprinsul unei așezări.

El este datat în faza Cucuteni A₁-A₂²¹.

Prima publicare a fost făcută de G. P. Sergheev²², iar a doua, sub formă monografică, de către V. Dergacev²³.

Ansamblul a fost depus într-un vas ceramic (acoperit cu un al doilea recipient).

Dintre cele 851 artefacte menționate în publicații și ilustrate parțial (unele fiind pierdute în intervalul de timp consecutiv primei publicări) se numără 436 artefacte din MDA (tabelul nr. 5; histograma nr. 5; fig. 8-9).

Structura inventarului din materiale organice este dominată de: • piesele realizate din cochilii ale scoicii *Spondylus gaederopus* (**mărgele, plăcuțe**,

²¹ Monah 2003, p. 130.

²² Sergheev 1963.

²³ Dergacev 1998.

pandantive, brățări, buton); • urmează dinții perforați (canini reziduali de cerb, molar uman) și imitațiilor în os ale caninilor reziduali de cerb; • la urmă se plasează piesele realizate din os (mărgele).

Datele pe care le inserăm în prezentul studiu au fost preluate din publicația monografică, menționată deja, a lui V. Dergacev²⁴, accesul la studiul direct nefiind, deocamdată, posibil. Astfel, protocolul de analiză complet, aplicat, spre exemplu, în cazul depozitului de la Brad se simplifică drastic, limitând concluziile finale. Rămâne în afara discuției o masă informațională majoră, esențială, având în vedere diversitatea tipologică deosebită a artefactelor care compun depozitul. De aici decurge, în cazul caninilor reziduali de cerb, și caracterul relativ, provizoriu, al decelării pieselor anatomice și a imitațiilor de os. Aceleași împrejurări interzic accesul la datele importante relative la tehnologia perforării artefactelor.

Preluând numerotarea pieselor propusă de V. Dergacev am elaborat un tabel care să sintetizeze datele disponibile asupra artefactelor din MDA. Ca parametri tabelari am inserat: indicativul, tipul, subtipul, numărul pieselor (tabelul nr. 5).

Se pare că perforațiile au fost realizate, fără excepție (atât pe piesele anatomice, originale, cât și pe imitațiile de os) prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Este vorba de perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

În cazul artefactelor realizate din cochilii de *Spondylus* remarcăm marea variabilitate morfo-tipologică. Este vorba, probabil, de piese procurate pe calea schimburilor de diverse naturi („comerciale” sau ceremoniale) din regiunile sudice (mediul cultural Gumelnița? sau regiunile sud-balcanice?).

Materia primă pentru piesele de os (mărgele, imitații ale caninilor reziduali de cerb) au furnizat-o fragmentele diafizare de oase lungi de mamifere, foarte probabil bovine domestice; metapodiile, tibia, radiusul, femurul, humerusul au pereți diafizari suficient de groși (5 – 20 mm) pentru a permite extragerea unor piese de acest gen. V. Dergacev menționează, în cazul piesei CRB 449, utilizarea ca materie primă a osului de pasăre (tibia?), dar morfologia artefactului respectiv (cel puțin, după desenul avut la dispoziție) nu permite o astfel de concluzie.

«Schema operatorie» a fabricării majorității artefactelor din compunerea depozitului de la Cărbuna respectă, în linii mari, pe aceea a fabricării mărgelelor de os. În acest sens, nu avem, deocamdată, la dispoziție elemente tehnice revelatorii pentru detalierea abordării paleotehnologice, precum piese ilustrative aferente diverselor stadii de prelucrare. Nici nu este de așteptat acest lucru, în condițiile în care unele elemente de podoabă (din *Spondylus*) au origine alogenă, fiind produse, probabil, în centre specializate din mediul dunăreano-balcanic. Fabricarea locală a artefactelor de os este, însă, de acceptat.

Cele două mari etape ale «lanțului operator» se pot preciza prin analogie și pe baza observațiilor făcute pe obiectele studiate. Este vorba de un debitaj riguros, bazat pe tăiere transversală și continuând cu șanțuirea axială, care să permită obținerea unor baghete. Baghetele, la rândul lor, prin fragmentare precisă, realizată prin tăiere transversală, furnizează eboșele acestor imitații, având forme geometrice (probabil rectangulare). Etapa fasonării implică recurgerea la procedeul larg utilizat în neoneolitic, și anume abraziunea în mediu umed pe substrat dur fix (lespede de gresie). Este de precizat că avem de-a face cu piese în majoritate fasonate integral; unele dintre par a păstra pe fețe aspectul anatomic al materiei prime organice (fețele anatomice

²⁴ Dergacev 1998.

externă și internă ale osului sau cochiliei), fasonarea afectând numai marginile și extremitățile.

Perforațiile au fost realizate, așa cum s-a precizat prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului; astfel au fost obținute perforații perfect circulare. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

Procedeele de perforare sunt următoarele: • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației.

Problema specială a piesele „reparate”, având două perforații, nu apare în cazul artefactelor din depozitul de la Cărbuna. Este de relevat, însă, cazul piesei CRB 450, un *unicum* în structura tipologică a depozitelor de acest fel. După observațiile de pe desenul avut la dispoziție, avem de-a face cu un molar uman care prezintă sub perforația actuală o mică adâncitură de antamare anterioară a unei perforații; tentativa a fost abandonată, iar operația s-a reluat prin re poziționarea vârfului sfredelului, ca și în cazul piesei BRD 120, menționat mai sus.

Din motivele deja precizate, nu ne putem pronunța asupra parametrilor urmelor de uzură.

2.5.4. Chetroșica, Republica Moldova

Din datele sumare avute la dispoziție rezultă că este vorba de un depozit apărut în cadrul sitului, în interiorul unei construcții distruse.

Depozitul se datează „într-o etapă post-Cucuteni, în cursul căreia tradițiile Cucuteni erau încă foarte puternice”²⁵.

El este format dintr-un număr de 196 piese, depuse într-un vas ceramic și datat într-o etapă post-Cucuteni²⁶.

Artefactele din MDA sunt: • 90 piese, probabil imitații în os ale caninilor reziduali de cerb – histograma nr. 6; fig. 10²⁷.

2.5.5. Hăbășești, jud. Iași

Depozitul a fost descoperit în situl de pe „Holm”, în cursul săpăturilor din 1950, derulate sub conducerea prof. dr. Vladimir Dumitrescu. Locul plasării depozitului se afla la câțiva metri nord-vest de colțul vestic al Locuinței de suprafață nr. 21, între resturile unei construcții-anexă a acesteia.

Depozitul se datează în faza Cucuteni A₂²⁸.

Piese componente ale depozitului au fost probabil învelite în pânză sau piele sau depuse într-un sac din material perisabil.

Artefactele litice, metalice și din materii dure animale au fost aranjate într-o ordine specială, similară aceleia constatate în cazul depozitului de la Brad și descrise în rândurile de mai sus (fig. 11): • la bază se afla unul dintre discurile de cupru, partea sa convexă fiind poziționată în jos; • pe disc au fost suprapuse cele două brățări de cupru; • în spațiul interior al acestora au fost plasate elementele de anfilaj, asamblate

²⁵ Monah 2003, p. 131.

²⁶ Monah 2003, p. 129-131.

²⁷ Monah 2003, p. 133-135, 140, fig. 5.

²⁸ Dumitrescu 1963, p. 70-73; Monah 2003, p. 130.

în colier (pe fir): mărgelile litice, de cupru și caninii de cerb perforați; • deasupra s-a plasat al doilea disc de cupru, având partea convexă în sus.

De remarcat faptul că Vl. Dumitrescu menționează prezența a 22 „incisivi” de cerb în monografia sitului și în studiul din 1957 consacrat depozitului²⁹. Ulterior se face, în mod tacit, rectificarea, arătându-se că este vorba de canini de cerb³⁰.

În monografia sitului și în studiul din 1957 sunt redați 22 de canini de cerb (desen) – fig. 11³¹; în lucrarea din 1967 sunt ilustrate doar 17 piese (foto), fixate pe sfoară în tentativa de reconstituire a aspectului funcțional original (fig. 11)³².

Depozitul a intrat în anii '70 în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României. Aici am avut ocazia să studiez, în martie 1993, un număr de 18 piese, publicate de Vl. Dumitrescu drept canini de cerb perforați (fig. 12). Nu deținem date asupra restului de 4 piese, care, aparent, nu se regăsesc în respectiva colecție (nu au fost predați și au rămas în colecțiile Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București?). Am putut constata că, din cele 18 artefacte studiate, 16 sunt piese anatomice (HBS 1 – 16), respectiv canini reziduali de cerb, având o frumoasă patină verde, rezultată prin contactul cu piesele de cupru din componența depozitului. Cele mai multe exemplare sunt întregi și conservate în stare foarte bună. Unele piese se individualizează prin dimensiunile remarcabile (peste 25 mm). Toți acești parametri fac din caninii de cerb de la Hăbășești, fără dubiu, cele mai frumoase exemplare de acest gen actualmente cunoscute în cadrul complexului Ariușd-Cucuteni-Tripolie. Examinarea atentă a pieselor a condus la constatarea clară (care a scăpat abordărilor anterioare) după care două piese sunt imitații în os ale caninilor reziduali de cerb (HBS 17 – 18).

Așadar, sub raportul artefactelor din MDA, componența depozitului discutat este următoarea: • 16 **canini reziduali de cerb** perforați (HBS 1 – 16); • 2 **imitații de os ale caninilor reziduali de cerb** (HBS 17 – 18).

Piesele au lungimi cuprinse între 16 și 27,7 mm.

Ele sunt prevăzute, în majoritate (15 exemplare), cu o singură perforație, plasată la nivelul *apex*-ului (părții proximale) (HBS 1 – 14, 18). O piesă are două perforații funcționale (HBS 17, imitație în os), iar alte trei au fost „reparate” (reperforate) după fracturarea perforației inițiale (HBS 11, 15-16).

Consecutive unei analize detaliate, expunem, în continuare, constatările asupra realizării dispozitivului de suspendare, respectiv a perforațiilor, ca și a existenței urmelor de utilizare, produse de uzura pe firul de atașare. Tabelarea datelor facilitează conturarea concluziilor asupra ponderii diferitelor procedee de perforare în raport cu efectivul pieselor anatomice și al imitațiilor (tabel nr. 6; histograma nr. 7). Perforațiile au fost realizate, fără excepție (atât pe piesele anatomice, originale, cât și pe imitațiile de os) prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Este vorba de perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

În cazul pieselor anatomice (canini originali) (artefactele HBS 1 – 16) constatăm următoarea distribuție a procedeelelor de perforare: • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației, 10 piese; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației, 7 piese; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia cilindrică a perforației, o piesă. Trebuie precizat însă că

²⁹ Dumitrescu 1954; Dumitrescu 1957.

³⁰ Dumitrescu 1967, p. 35.

³¹ Dumitrescu 1954; Dumitrescu 1957, p. 74, fig. 1/4.

³² Dumitrescu 1967, fig. 51.

uneori este dificil să decelăm de o manieră indubitabilă dacă este vorba de perforare bilaterală sau de perforare unilaterală și alezare bilaterală. Perforațiile cilindrice sunt rezultatul aceluiași procedeu al alezării.

Prepararea suprafeței apicale (proximale) pe ambele fețe prin abraziune multidirecțională este un procedeu aplicat aproape fără excepție (singurul caz de neaplicare a acestui procedeu de preparare a *apex*-ului este HBS 2), în scopul obținerii unei suprafețe plane care să faciliteze realizarea perforației.

O problemă specială ridică piesele având două perforații funcționale (HBS 17, imitație de os). La fel, este cazul pieselor „reparate”, având două perforații, dintre care una păstrată parțial (jumătatea inferioară a circumferinței); este vorba de piesele fracturate în timpul perforării sau al utilizării (HBS 11, 15-16). Această din urmă situație („repararea”), se înregistrează, semnificativ, numai în cazul pieselor anatomice, nu și al imitațiilor de os, ceea ce subliniază, o dată în plus, valoarea simbolică deosebită a acestor artefacte. Trebuie menționată aici recurgerea la regularizarea prin abraziune transversală a aspectului extremității fracturate, situație nesemnaltată la piesele aparținând altor loturi.

Constatăm existența a două situații distincte, pe care le considerăm, cu grad înalt de probabilitate, sugestive în plan tehnologic și, mai ales, funcțional (tabelul nr. 6; histograma nr. 7): • reperforarea prin aplicarea aceluiași procedeu (perforare unilaterală sau bilaterală); • reperforarea prin aplicarea unui procedeu diferit (perforare unilaterală/bilaterală). Astfel, piesele HBS 11 și HBS 15 au fost perforate inițial unilateral, iar secundar unilateral; piesele HBS 16 și HBS 17 au ambele perforații realizate unilateral.

Se poate formula, în aceste condiții, concluzia ipotetică legată de cronologia realizării perforațiilor: • imediat după fracturare – așadar, fracturarea a avut loc, probabil, în timpul realizării perforației inițiale (perforații de același tip, piesa HBS 16); • la un interval de timp mai lung sau mai scurt de la realizarea perforației inițiale – așadar, fracturarea a avut loc, probabil, în timpul utilizării (piesele HBS 11 și HBS 15).

Urmele de uzură se localizează lateral pe piesele: HBS 2, HBS 6, HBS 8 (segmentele laterale, ceea ce corespunde unei fixări laterale, probabil cu două fire, 5 piese) (fig. 12).

În cazul imitațiilor de os (piesele HBS 17 – 18), reținem forma foarte apropiată de a celor anatomice a piesei HBS 18 și cea aproximativă, relativ grosieră, geometrizată, cu fețe paralele, a piesei HBS 17.

Materia primă au furnizat-o fragmentele diafizare de oase lungi de mamifere, foarte probabil bovine domestice; metapodiile, tibia, radiusul, femurul, humerusul au pereți diafizari suficient de groși (5 – 20 mm) pentru a permite extragerea unor piese de acest gen.

«Schema operatorie» a fabricării acestor imitații respectă, în linii mari, pe aceea a fabricării mărgelilor de os. În acest sens, nu avem, deocamdată, la dispoziție elemente tehnice revelatorii, precum piese ilustrative aferente diverselor stadii de prelucrare.

Fabricarea locală a unor astfel de elemente de podoabă este, însă, de acceptat.

Cele două mari etape ale «lanțului operator» se pot preciza prin analogie și pe baza observațiilor făcute pe obiectele studiate. Este vorba de un debitaj riguros, pornind de la înlăturarea epifizelor prin tăiere transversală și continuând cu șanțuirea axială, care să permită obținerea unor baghete. Metapodiile se pretează în mod optim aplicării acestor procedee. Baghetele, la rândul lor, prin fragmentare precisă, realizată prin tăiere transversală, furnizează eboșele acestor imitații, având forme geometrice

(probabil rectangulare). Etapa fasonării implică recurgerea la procedeul larg utilizat în neo-eneolitic, și anume abraziunea în mediu umed pe substrat dur fix (lespede de gresie). Este de precizat că avem de-a face cu piese fasonate integral, care nu mai păstrează aspectul anatomic al materiei prime organice (fețele anatomice externă și internă ale osului).

Perforațiile au fost realizate, așa cum s-a precizat prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Astfel au fost obținute perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

În cazul imitațiilor de os ale caninilor reziduali de cerb (artefactele HBS 17 – 18) constatăm următoarea distribuție a procedurilor de perforare (tabelul nr. 6; histograma nr. 7): • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației, o piesă (HBS 17); • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației, o piesă (HBS 18).

Problema specială a piesele „reparate”, având două perforații, nu apare în cazul imitațiilor de os. Probabil că artefactele deteriorate sau pierdute erau înlocuite cu altele noi pe colierele sau ansamblurile diverse respective.

Urmele de uzură nu sunt sesizabile pe imitațiile de os.

2.5.6. Horodnița, Republica Moldova

Din datele sumare avute la dispoziție rezultă că este vorba de un depozit apărut în cuprinsul sitului, în interiorul unei construcții distruse.

Depozitul se datează în faza Cucuteni B₁³³.

El este format dintr-un număr de 13 piese, depuse într-un vas ceramic – histograma nr. 8; fig. 13³⁴.

Piese din MDA sunt în număr de 10: • un pumnal de os; • 9 mărgelile de *Spondylus* de tip lung (formă de „butoi”)³⁵.

2.5.7. Izvoare, jud. Neamț

Depozitul a fost descoperit în cuprinsul sitului, în cursul săpăturilor din 1988, derulate sub conducerea dr. Silvia Marinescu-Bîlcu. El se afla în inventarul Locuinței de suprafață nr. 9, distruse prin incendiere, în apropierea unei vetre.

Depozitul se datează în faza Cucuteni A₂³⁶.

Piese componente ale depozitului au fost plasate într-un vas ceramic, găsit spart *in situ*.

În inventarul depozitului se numără: artefacte organice vegetale (circa 8000 de semințe aparținând speciei *Lithospermum purpureo coeruleum*), ceramice (40 mărgelile), litice (pandantiv rombic fragmentar de gresie) și din materii dure animale (13 imitații în os ale caninilor de cerb perforați).

Nu se menționează aranjarea pieselor într-o ordine oarecare (fig. 14).

Depozitul a intrat în anii '70 în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României. Aici am avut ocazia să studiez, în martie 1993, un număr de 12 piese din materii dure animale, imitații în os ale caninilor de cerb perforați (fig. 14). A 13-a piesă a fost distrusă cu prilejul preparării lamelor subțiri pentru examinare

³³ Monah 2003, p. 131.

³⁴ Monah 2003, p. 129-131.

³⁵ Monah 2003, p. 133-135, 139, fig. 4.

³⁶ Marinescu-Bîlcu, Cârciumar 1992a, p. 355; Marinescu-Bîlcu, Cârciumar 1992b, p. 70.

microscopică; procedura a fost considerată absolut necesară pentru stabilirea clară a naturii materiei prime din care s-au fabricat aceste imitații. Am putut constata că toate cele 12 artefacte studiate sunt imitații în os ale caninilor reziduali de cerb (IZV 1 – 12).

Starea de conservare a pieselor este acceptabilă; incendiul locuinței și încălzirea puternică a vasului în care s-au depozitat (deformat de foc!) le-a conferit o culoare cenușie închisă și a determinat depuneri (concrețiuni) discontinue pe suprafețele majorității artefactelor.

Aceste deteriorări nu afectează însă analiza suprafețelor, care s-a putut face în condiții bune.

Așadar, sub raportul artefactelor din MDA, componența depozitului discutat este următoarea: • 12 (inițial 13) **imitații de os ale caninilor reziduali de cerb** (IZV 1 – 12).

Piese au lungimi cuprinse între 23,5 și 28 mm.

Ele sunt prevăzute exclusiv cu o singură perforație, plasată la nivelul părții proximale.

Consecutive unei analize detaliate, expunem, în continuare, constatările asupra realizării dispozitivului de suspendare, respectiv a perforațiilor, ca și a existenței urmelor de utilizare, produse de uzura pe firul de atașare. Ca și în cazurile anterioare, tabelarea datelor facilitează conturarea concluziilor asupra ponderii diferitelor procedee de perforare în raport cu efectivul pieselor anatomice și al imitațiilor (tabel nr. 7; histograma nr. 9).

Perforațiile au fost realizate, fără excepție (atât pe piesele anatomice, originale, cât și pe imitațiile de os) prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Este vorba de perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

În cazul imitațiilor de os, reținem forma foarte apropiată de a celor anatomice, a piesei IZV 1, 18 și cea aproximativă, relativ grosieră, geometrizată, cu fețe paralele, a restului pieselor.

Materia primă au furnizat-o fragmentele diafizare de oase lungi de mamifere, foarte probabil bovine domestice; metapodiile, tibia, radiusul, femurul, humerusul au pereți diafizari suficient de groși (5 – 20 mm) pentru a permite extragerea unor piese de acest gen.

«Schema operatorie» a fabricării acestor imitații respectă, în linii mari, pe aceea a fabricării mărgelilor de os. În acest sens, nu avem, deocamdată, la dispoziție elemente tehnice revelatorii, precum piese ilustrative aferente diverselor stadii de prelucrare. Fabricarea locală a unor astfel de elemente de podoabă este, însă, de acceptat.

Cele două mari etape ale «lanțului operator» se pot preciza prin analogie și pe baza observațiilor făcute pe obiectele studiate. Este vorba de un debitaj riguros, pornind de la înlăturarea epifizelor prin tăiere transversală și continuând cu șanțuirea axială, care să permită obținerea unor baghete. Metapodiile se pretează în mod optim aplicării acestor procedee. Baghetele, la rândul lor, prin fragmentare precisă, realizată prin tăiere transversală, furnizează eboșele acestor imitații, având forme geometrice (probabil rectangulare). Etapa fasonării implică recurgerea la procedeul larg utilizat în neo-eneolitic, și anume abraziunea în mediu umed pe substrat dur fix (lespede de gresie). Este de precizat că avem de-a face cu piese fasonate integral, care nu mai păstrează aspectul anatomic al materiei prime organice (fețele anatomice externă și internă ale osului).

Perforațiile au fost realizate, așa cum s-a precizat prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Astfel au fost obținute perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

Constatăm următoarea distribuție a procedurilor de perforare (tabelul nr. 6; histograma nr. 9): • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației, 2 piese (IZV 2, IZV 4); • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației, 10 (IZV 1, IZV 3, IZV 5 – 12).

Urmele de uzură laterală a perforațiilor sunt sesizabile în cazul a 8 piese și sugerează fixarea nerigidă a artefactelor probabil pe fir dublu, petrecut orizontal (tabelul nr. 9).

3. Concluzii

Propunându-și fixarea detaliată a cadrului metodologic, repertorierea detaliată, etalarea tipologiei și analiza exhaustivă a parametrilor morfologici, paleotehnologici și funcționali, studiul de față oferă prima abordare de acest fason a depozitelor aparținând culturii Cucuteni.

Pe această bază sunt furnizate date care au fost neglijate până acum sau subexploatare, ceea ce dovedește, o dată în plus, necesitatea și importanța unor astfel de studii, ca și potențialul informațional încă subexploatat al podoabelor din MDA.

Aplicarea sistematică a unui protocol de analiză unitar se dovedește singura cale viabilă de abordare a depozitelor.

Componenta în materii dure animale a inventarului lor (materii prime reprezentate: os; dinți animal și umani; scoici de origine mediteraneană) a fost pusă în adevărata lumină, subliniindu-se rolul major jucat de elemente precum caninii reziduali de cerb și cochiliile scoicii *Spondylus gaederopus*, încărcate de multiple semnificații simbolice pentru comunitățile preistorice, în general, și cele aparținând complexului cultural Ariușd-Cucuteni-Tripolie, în special.

Analiza tuturor depozitelor cunoscute până la ora actuală a permis evidențierea unor tipuri rare, precum, între altele, molarul uman perforat din depozitul de la Cărbuna sau pumnalul de os din depozitul de la Horodnița.

În sistemul credințelor și al simbolisticii de epocă, un rol major par să-l dețină dinții perforați; este vorba preponderent de caninii reziduali de cerb, întâlniți cu frecvență foarte mare, nesemnalați anterior, asamblați în coliere sau brățări și combinați cu alte elemente de anfilaj (mărgele) sau cusuți pe suporturi diverse din material textil sau de piele.

Studiul tehnologic relevant se referă la realizarea dispozitivului de suspendare (perforația sau perforațiile) și a pus în lumină aplicarea exclusivă a perforării unilaterale sau bilaterale prin rotație rapidă cu ajutorul sfredelului. Prepararea prealabilă a suprafeței pe care se plasa perforația este o practică relativ frecventă. Semnificativ este cazul pieselor „reparate”, având două perforații, dintre care una păstrată parțial (jumătatea inferioară a circumferinței); este vorba de piesele fracturate în timpul perforării sau al utilizării. Această din urmă situație („repararea”), se înregistrează, numai în cazul pieselor anatomice, nu și al imitațiilor de os, ceea ce subliniază, o dată în plus, valoarea simbolică deosebită a acestor artefacte.

Pe planul interpretării acestor realități sunt de luat în considerare două situații distincte, cu grad înalt de probabilitate, sugestive în plan tehnologic și, mai ales, funcțional: • reperforarea prin aplicarea aceluiași procedeu (perforare unilaterală sau

bilaterală); • reperforarea prin aplicarea unui procedeu diferit (perforare unilaterală/bilaterală).

Imitațiilor de os ale caninilor reziduali de cerb perforați subliniază valoarea simbolică și de prestigiu deosebită a acestor artefacte. Reținem atât forma foarte apropiată de a celor anatomice a unora dintre piese, cât și cea aproximativă, relativ grosieră, geometrizată, cu fețe paralele, altora, care formează majoritatea efectivelor respective. Materia primă au furnizat-o fragmentele diafizare de oase lungi de mamifere, foarte probabil bovine domestice.

«Schema operatorie» a fabricării locale a acestor imitații respectă, în linii mari, pe aceea a fabricării mărgelilor de os. În acest sens, nu avem, deocamdată, la dispoziție elemente tehnice revelatorii, precum piese ilustrative aferente diverselor stadii de prelucrare.

Cele două mari etape ale «lanțului operator» se pot preciza prin analogie și pe baza observațiilor făcute pe obiectele studiate. Este vorba de un debitaj riguros prin tăiere transversală și continuând cu șanțuirea axială, care să permită obținerea unor baghete. Prin fragmentare precisă, realizată prin tăiere transversală, baghetele furnizează eboșele acestor imitații, având forme geometrice (probabil rectangulare). Etapa fasonării implică recurgerea la procedeu larg utilizat în neo-eneolitic, și anume abraziunea în mediu umed pe substrat dur fix (lespede de gresie). Este de precizat că avem de-a face cu piese fasonate integral, care nu mai păstrează aspectul anatomic al materiei prime organice (fețele anatomice externă și internă ale osului), dar și cu piese fasonate parțial, pe margini și la extremități.

Atunci când sunt sesizabile, urmele de uzură se localizează pe trei sectoare distincte ale perforațiilor: • segmentul superior/lateral, ceea ce corespunde unei fixări axiale/oblice pe fir; • segmentele laterale, ceea ce corespunde unei fixări laterale, probabil cu două fire.

În perspectivă, rezultatele acestor analize trebuie supuse unui demers comparativ cu loturile de piese de podoabă aparținând altor culturi eneolitice și descoperite în situri, dar mai ales în necropole, pentru valorificarea aportului acestor date în plan paleotehnologic, dar mai ales tipologic (al asamblării) și funcțional-simbolic.

Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni. L'étude des artefacts en matières dures animales.

Résumé

L'intérêt récemment manifesté pour l'étude poussée des dépôts d'objets de prestige signalés dans l'aire du complexe culturel Ariuşd-Cucuteni-Tripolie stimule et privilégie en première la démarche détaillée exhaustive des artefacts en matières dures animales présentes dans la structure de ce type spectaculaire de découvertes préhistoriques. Il s'agit généralement de composantes majeurs de ces accumulations comme les objets de parure (dizaines de perles et de dents percées – canines résiduelles de cerf – et leur imitations en os, des bracelets etc.) et rarement d'armes (poignard en os). Tous ces objets sont particulièrement chargés de significations symboliques, sociales mais pas moins de nature paléotechnologique – en sens large – qui attendent encore à être explorées intégralement et mises en valeur. L'ouvrage propose en première pour la recherche préhistorique en Roumanie une analyse étroite (contexte de la découverte, morphologie, morphométrie, aménagements, fabrication des imitations, traces et mode d'utilisation etc.) de l'inventaire en matières dures animales des 7 dépôts découvertes sur le territoire de la Roumanie (Ariuşd, Brad, Hăbăşeşti, Izvoare) et de la République de Moldavie (Cărbuna, Chetroşica, Horodniţa) pendant le XIXème et le XXème siècles. La trame méthodologique prend en considération les approches internationales récentes (voir la bibliographie). Il s'agit d'un effectif total de 9651 pièces appartenant aux deux catégories typologiques: armes (un poignard en os) et pièces de parure divers (croches – 250; imitations en os des croches – 182; perles en spondyle – 169; petites plaques en spondyle – 140; perles en os – 2; pendeloques en spondyle – 3; bracelets en spondyle – 4). Ces artefacts ont été confectionnées en métal (cuivre, or) et en matières dures animales (os longs de mammifères, spondyles, dents – croches, molaire humain, imitations en os des croches). On a affaire avec des éléments des objets composites de prestige (colliers, bracelets) ou éléments cousus sur supports textiles ou en cuir (équipement cérémoniel?). Selon les effectifs de artefacts on a: petites dépôts (conventionnellement, moins de 100 pièces – dépôts de Hăbăşeşti et Horodniţa); dépôts ayant des effectifs moyens (100 – 500 pièces – dépôts de Brad et Chetroşica); grand dépôts (plus de 500 pièces – dépôts de Cărbuna et Izvoare). Les artefacts en matières dures animales (754 pièces) constituent un pourcentage réduit dans la structure des dépôts (7,81%). La plupart des artefacts se trouvent en bon état de conservation, ce qui permet de déceler sans problème les stigmates d'aménagement et les traces d'utilisation. En ce qui concerne les dents (canines résiduelles de cerf – croches) les lots sont hétérogènes comme provenance par sexes et par bilatéralité. On a constaté que les pièces anatomiques ont une morphologie très variable; il n'y a pas des cas de provenance du même individu ce qui est l'indice supplémentaire d'une accumulation en temps (probablement à travers plusieurs générations) ou plus probablement comme résultat des échanges. À cette occasion il faut souligner une fois de plus que les pièces de Hăbăşeşti sont uns de plus beaux objets de cette sorte connus jusqu'à maintenant sur le territoire de la Roumanie. Suite à un examen exhaustif, à l'œil nu, à la loupe et à la binoculaire on a pu déceler d'une manière définitive les pièces anatomiques et les imitations en os des dépôts examinés (Brad, Hăbăşeşti, Izvoare). Quelques canines sont remarquables par leurs dimensions qui dépassent parfois 25 mm. En ce qui concerne les imitations en os des canines on retient la forme approximative, grossière, géométrisée ayant des faces parallèles des pièces, munie

d'une perforation simple ou rarement double. Autres imitations montrent l'intention de reproduire de plus proche d'originel présente dans l'ensemble de dents percées. La matière première choisie est constituée par les fragments diaphysaires d'os longs de grands herbivores, probablement les bovinés; les métapodes, tibia, radius, fémur et humérus ont une épaisseur de la diaphyse (5-20 mm) qui se prête à l'extraction de fragments de cette sorte. Si sur le débitage on ne dispose pas d'indices préservés (soit aléatoire diffus – percussion directe lancée; soit contrôlé – rainurage, sciage à la ficelle, sciage transversal etc.), le façonnage a été réalisé par abrasion intense et intégrale probablement sur meule dormante, sans préservation d'aucune trace du support anatomique. La longueur des artefacts est comprise entre 16 et 27,7 mm. La grande majorité des pièces est prévue par un seul dispositif d'attache (perforation placée au niveau du *apex* ou la partie proximale). Ne manquent les pièces à deux perforations fonctionnelles, tandis que les autres ont les dispositifs de suspension réaménagés suite à la fracturation produite au niveau de la perforation initiale. Sur l'aspect de la paléotechnologie les plus expressives sont donc les dispositifs de suspension constitués par perforations unilatérales ou bilatérales circulaires réalisées après une préparation superficielle des surfaces par abrasion. Les perforations ont une section de morphologie biconique ou cylindrique. La solution technique de réalisation choisie a été la rotation continue rapide (très probablement à l'aide du foret à main ou du foret à archer). A l'intérieur des trous on observe souvent des stries hélicoïdales spécifiques. Les perforations se place dans l'axe des pièces ou excentrique (à gauche ou à droite). Le diamètre des perforations varie entre 3 et 6 mm (externe) et 2,5 et 5 mm (interne; la distance extrémité proximale – perforation est comprise entre 2,5 et 9 mm (tableau no. 3). Toute à la fois il faut préciser que parfois c'est difficile à déceler d'une manière claire si on a affaire avec une perforation bilatérale ou avec une perforation unilatérale et l'alésage bilatéral. Les traces d'usure sont représentées par: le lustre et l'émoussement de la couronne sur les deux faces ainsi que la présence sur les mêmes surfaces des stries rares de distribution aléatoire; plages d'usure localisées sur les secteurs latérales des perforations; l'émoussement superficiel des bords des perforations. Au niveau des surfaces autour des perforations on n'a pas constaté des traces susceptibles à être associées avec un éventuel contact fonctionnel avec des perles métalliques ou lithiques. Sur cette base on peut envisager l'hypothèse de la fixation rigide de ces éléments d'enfilage avec ou sans combinaison d'autres objets perforés sur le même lien (perles). En même temps on ne peut pas exclure l'hypothèse de la solution de fixation par lien horizontal des dents et leurs imitations en collier ou sur support textile/en cuir comme éléments cousus. La démarche dont les premiers résultats ont été brièvement exposés à cette occasion constitue un nécessaire repère pour l'étude comparative des éléments de parure en matières dures animales des dépôts attribués au complexe culturel Ariuşd-Cucuteni- Tripolie ou brièvement la culture Cucuteni.

Bibliografie

- Barge-Mathieu, Bellier 1991 - Barge-Mathieu H., Bellier Cl., Camps-Fabrer H. *et alii*, *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique* (sub red. H. Camps-Fabrer). *Cahier IV. Objets de parure*, Aix-en-Provence, 1991.
- Beldiman 1993 – Beldiman C., « Les dents percées dans le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie. Approche technologique », în H. Camps-Fabrer, Cl. Bellier, P. Cattelain, M. Otte, R. Orban (éds.), *Industries sur matières dures animales. Evolution technologique et culturelle durant les temps préhistoriques*. Colloque international (Pré-Actes), Treignes/Oignies-en-Thiérache, 1993, p. 46.
- Beldiman 1999 – Beldiman C., *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic și neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat, Institutul de Arheologie «Vasile Pârvan», București, 1999.
- Beldiman 2004 a – Beldiman C., Parures préhistoriques de Roumanie: dents percées paléolithiques et épipaléolithiques, *MemAntiq* 23, 2004, p. 69-102.
- Beldiman 2004 b – Beldiman C., Industria preistorică a materiilor dure animale din Peștera Cauce, în S. A. Luca, Cr. Roman, Dr. Diaconescu, *Cercetări arheologice în Peștera Cauce (I) (sat Cerișor, com. Lelese, jud. Hunedoara)*, Universitatea «Lucian Blaga» Sibiu, Institutul pentru Cercetarea și Valorificarea Patrimoniului Cultural Transilvănean în Context European, Bibliotheca Septemcastrensis IV, Sibiu, p. 75-79.
- Beldiman, Sztáncs 2005 a – Beldiman C., Sztáncs D.-M., « Industria preistorică a materiilor dure animale din Peștera Cauce », în S. A. Luca, Cr. Roman, Dr. Diaconescu, H. Ciugudean, G. El Susi, C. Beldiman, *Cercetări arheologice în Peștera Cauce (II) (sat Cerișor, com. Lelese, jud. Hunedoara)*, Universitatea «Lucian Blaga» Sibiu, Institutul pentru Cercetarea și Valorificarea Patrimoniului Cultural Transilvănean în Context European, Bibliotheca Septemcastrensis V, Sibiu, 2005, p. 155-254.
- Beldiman, Sztáncs 2005 b – Beldiman C., Sztáncs D.-M., « Les objets de parure en matières dures animales de la culture Cucuteni: le dépôt de Hăbășești, dép. de Iași », în Gh. Dumitroaia, J. Chapman, O. Weller, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, D. Monah (éds.), *Cucuteni. 120 ans de recherches. Le temps du bilan*, Centre International de Recherches de la Culture Cucuteni, Piatra Neamț, Institut d'Archéologie Iași, Piatra Neamț, 2005, p. 107-115.
- Bolomey Marinescu-Bîlcu 1988 – Bolomey Al., Marinescu-Bîlcu S., « Industria osului în așezarea cucuteniană de la Drăgușeni-Ostrov », *SCIVA* 39, 1988, 4, p. 331-353.
- Camps-Fabrer 1988-1998 – Camps-Fabrer H. (éd.), *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahiers I-VIII*, Aix - en Provence, Treignes, 1988-1998.
- Choyke 2001 – Choyke A. M., « Late Neolithic red deer canines beads and their imitations », în A. M. Choyke, L. Bartosiewicz (eds.), *Crafting Bone: Skeletal technologies through Time and Space. Proceedings of the 2nd Meeting of the ICAZ Worked Bone Research*

- Group Budapest, 31 august – 5 septembrie 1999*, BAR-IS 937, Oxford, 2001, p. 251-266.
- Dergacev 1998 – Dergacev V., *Karbunskij klad*, Chișinău, 1998.
- Dumitrescu et alii 1954 – Dumitrescu Vl. et alii, *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954.
- Dumitrescu 1957 – Dumitrescu Vl., « Le dépôt d'objets de parure de Hăbășești et le problème des rapports entre les tribus de la civilisation de Cucuteni et les tribus des steppes pontiques », *Dacia*, N.S., 1, 1957, p. 73-85.
- Dumitrescu 1963 – Dumitrescu Vl., « Originea și evoluția culturii Cucuteni-Tripolie (I) », *SCIV* 14, 1963, 1, p. 51-74.
- Dumitrescu 1967 – Dumitrescu Vl., *Hăbășești. Satul neolitic de pe Holm*, București, 1967.
- László 1911 – László FR., « Haromszek varmegyei praemykenaei jellegu telepek », *Dolgozatok* 1911, p. 12-85.
- Mantu, Știrbu, Buzgar 1995 – Mantu C.-M., Știrbu M., Buzgar N., « Considerații privind obiectele de piatră, os și corn de cerb din așezarea cucuteniană de la Scânteia (1985-1990) », *ArhMold* 18, 1995, p. 115-132.
- Marinescu-Bîlcu, Bolomey 2000 – Marinescu-Bîlcu S., Bolomey Al., *Drăgușeni. A Cucutenian Community*, București-Tübingen, 2000.
- Marinescu-Bîlcu, Cârциumaru 1992 a – Marinescu-Bîlcu S., Cârциumaru M., « Coliere de *Lithospermum purpureo-coeruleum* și „perle” de cerb în eneoliticul din România în contextul centrului și sud-estului Europei », *SCIVA* 43, 1992, 4, p. 355-370.
- Marinescu-Bîlcu, Cârциumaru 1992 b – Marinescu-Bîlcu S., Cârциumaru M., « Colliers de *Lithospermum purpureo-coeruleum* et de „perles” de cerf » dans *l'Énéolithique de Roumanie dans le contexte Central - et Sud-Est européen*, *PréhEur* 2, 1992, p. 70-88.
- Monah 2003 – Monah D., « Quelques réflexions sur les trésors de la culture Cucuteni », *SAA* 9, 2003, p. 129-140.
- Séfériadès 1995 – Séfériadès M., « La route néolithique des spondyles de la Méditerranée à la Manche », în M. Otte (éd.), *Nature et Culture. Actes du Coloque International de Liège 13-17 décembre 1993*, ERAUL 68-69, Liège, 1995, p. 289-356.
- Sergheev 1963 – Sergheev G. P., « Rannetripol'skij klad u s. Karbuna », *SA* 1, 1963, p. 135-151.
- Sztáncs, Beldiman 2005 – Sztáncs D.-M., Beldiman C., « L'industrie des matières dures animales dans le site appartenant à la culture Cucuteni de Mărgineni, dép. de Bacău, Roumanie », în Gh. Dumitroaia, J. Chapman, O. Weller, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, D. Monah (éds.), *Cucuteni. 120 ans de recherches. Le temps du bilan*, Centre International de Recherches de la Culture Cucuteni, Piatra Neamț, Institut d'Archéologie Iași, Piatra Neamț, 2005, p. 285-292.
- Sztáncsuj S. J., 2005 – Sztáncsuj S. J., « The Early Copper Age Hoard from Ariușd (Erősd) », în Gh. Dumitroaia, J. Chapman, O. Weller, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, D. Monah (éds.), *Cucuteni. 120 ans de recherches. Le temps du bilan*, Centre International de Recherches de la Culture Cucuteni, Piatra Neamț, Institut d'Archéologie Iași, Piatra Neamț, 2005, p. 85-106.

- Ursachi 1991 – Ursachi V., « Le dépôt d'objets de parure énéolithique de Brad, comm. Negri, dép. de Bacău », în V. Chirica, D. Monah (sub red.), *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*, BAI IV, Iași, p. 335-386.
- Ursachi 1992 – Ursachi V., « Depozitul de obiecte de podoabă eneolitice de la Brad, com. Negri, jud. Bacău », *Carpica* 1992, 23, p. 51-104.
- Willims 1985 – Willims C., „Neolithischer *Spondylusschmuck*“, *Hundert Jahre Forschung* 63, 1985, p. 331-343.

Lista figurilor

Fig. 1. Tipologia artefactelor din MDA din structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Fig. 2. Morfometria artefactelor din MDA (canini reziduali de cerb și imitații de os) din structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Fig. 3. Localizarea anatomică a caninilor reziduali de cerb (originea specifică și scheletică).

Fig. 4. Procedee și instrumente de perforare prin rotație continuă (rapidă) cu ajutorul sfredelului (după Beldiman, 1999).

Fig. 5. Localizarea urmelor de uzură pe piesele de podoabă cu dispozitiv de suspendare (perforații).

Fig. 6. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Brad: vedere generală; canini reziduali de cerb și imitații de os.

Fig. 7. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Brad: canini reziduali de cerb și imitații de os.

Fig. 8. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: canini reziduali de cerb și imitații de os; mărgelile de os; mărgelile de *Spondylus* (după Dergacev, 1998).

Fig. 9. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: plăcuțe, buton, pandantive și brățări de *Spondylus* (după Dergacev, 1998).

Fig. 10. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Chetroșica: imitații de os ale caninilor reziduali de cerb (?) (după Monah, 2003).

Fig. 11. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: vedere generală – reconstituire a modului de depunere; canini reziduali de cerb și imitații de os (după Dumitrescu, 1957, 1967).

Fig. 12. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: canini reziduali de cerb și imitații de os.

Fig. 13. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Horodnița: pumnal de os și mărgelile de *Spondylus* (după Monah, 2003).

Fig. 14. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Izvoare: reconstituirea colierului de imitații în os ale caninilor reziduali de cerb și semințe de LPC; imitații în os ale caninilor reziduali de cerb (vedere generală după Marinescu-Bîlcu, Cârțumaru, 1992b).

Lista tabelelor

Tabelul nr. 1. Structura generală a depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Tabelul nr. 2. Tipologia artefactelor din MDA în structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Tabelul nr. 3. Distribuția artefactelor din MDA (tipuri și subtipuri) în structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Tabelul nr. 4. Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Brad: parametrii perforației și urme de uzură.

Tabelul nr. 5. Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: grupe tipologice, tipuri și subtipuri.

Tabelul nr. 6. Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: parametrii perforației și urme de uzură.

Tabelul nr. 7. Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Izvoare: parametrii perforației și urme de uzură.

Lista histogramelor

Histograma nr. 1. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: efective generale.

Histograma nr. 2. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: distribuția pieselor din MDA în raport cu efectivele generale.

Histograma nr. 3. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: reprezentarea generală a tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 4. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Brad – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 5. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Cărbuna – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 6. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Chetroșica – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 7. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Hăbășești – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 8. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Horodnița – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 9. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Izvoare – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Explication des figures

Fig. 1. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: la typologie des artefacts en matières dures animales.

Fig. 2. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: la morphométrie des artefacts en matières dures animales (canines résiduelles de cerf et leur imitations en os).

Fig. 3. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: origine spécifique et anatomique des canines résiduelles.

Fig. 4. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: procédées et instruments pour la perforation par rotation (d'après Beldiman, 1999).

Fig. 5. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: schéma de localisation des trace d'usure sur les objets de parure munies d'un dispositif de fixation (perforation).

Fig. 6. Le dépôt de Brad: vue générale; canines résiduelles de cerf et leur imitations en os.

Fig. 7. Le dépôt de Brad: canines résiduelles de cerf et leur imitations en os.

Fig. 8. Le dépôt de Cărbuna: canines résiduelles de cerf et leur imitations en os; perles en os; perles en spondyle (d'après Dergacev, 1998).

Fig. 9. Le dépôt de Cărbuna: plaques, bouton, pendeloques, bracelets en spondyle (d'après Dergacev, 1998).

Fig. 10. Le dépôt de Chetroșica: imitations en os des canines résiduelles de cerf (?) (d'après Monah, 2003).

Fig. 11. Le dépôt de Hăbășești: vue générale – reconstitution de la façon de déposition initiale; canines résiduelles de cerf et leur imitations en os (d'après Dumitrescu, 1957, 1967).

Fig. 12. Le dépôt de Hăbășești: canines résiduelles de cerf et leur imitations en os

Fig. 13. Le dépôt de Horodnița: poignard en os et perles en spondyle (d'après Monah, 2003).

Fig. 14. Le dépôt d'Izvoare: imitations en os des canines résiduelles de cerf – reconstitution hypothétique du collier par la combinaison avec des perles en semences de

Lithospermum purpureo coeruleum; imitations en os des canines résiduelles de cerf (vue générale d'après Marinescu-Bîlcu, Cârciuamaru, 1992b).

Liste des tableaux

Tableau no. 1. Structure générale des dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni.

Tableau no. 2. Typologie des artefacts en matières dures animales dans la structure des dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni.

Tableau no. 3. Distribution des artefacts en matières dures animales (types, sous-types) dans la structure des dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni.

Tableau no. 4. Structure du dépôt d'objets de prestige de Brad: paramètres de la perforations et traces d'usure.

Tableau no. 5. Structure du dépôt d'objets de prestige de Cărbuna: typologie.

Tableau no. 6. Structure du dépôt d'objets de prestige de Hăbășești: paramètres de la perforations et traces d'usure.

Tableau no. 7. Structure du dépôt d'objets de prestige d'Izvoare: paramètres de la perforations et traces d'usure.

Liste des graphiques

Graphique no. 1. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: les effectifs.

Graphique no. 2. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: distribution des pièces en matières dures animales par rapport aux effectifs générales.

Graphique no. 3. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 4. Le dépôt de Brad: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 5. Le dépôt de Cărbuna: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 6. Le dépôt de Chetroșica: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 7. Le dépôt de Hăbășești: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 8. Le dépôt de Horodnița: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 9. Le dépôt d'Izvoare: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Tabel nr. 1 Structura generală a depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Sit și sigla	Tipuri piese																					Total		
	A			B																				
	1		2	3		4		5						6			7	8			9		10	11
	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	r	s	t	u	v		x	y
Ariuşd ARS																					?	?		?
Brad BRD		1		2		3	2	2		15	300						2				118	65		±480
Cărbuna CRB	2	2			4			7			390	2	160		35	5		1	13	144	112	12	1	±851
Chetroșica CTS																					?	90		196
Hăbășești HBS				2		2		9			22										20	2		±57
Horodnița HRD		2	1	1									9											13
Izvoare IZV									40	8000				1									13	±8054
7	2	5	1	5	4	5	2	18	40	8015	712	2	175	1	35	5	2	1	13	144	250	182	1	±9651

A = Arme **B** = Podoabe

1 = Topoare **a** Litice **b** Cupru

2 = Pumnale **c** Os

3 = Brățări **d** Cupru **e** *Spondylus gaederopus*

4 = Aplice **f** Cupru **g** Aur

5 = Mărgele **h** Litice **i** Ceramice **j** *Lithospermum purpureo coeruleum* **k** Cupru **l** Os **m** *Spondylus gaederopus*

6 = Pandantive **n** Litice **o** Cupru **p** *Spondylus gaederopus*

7 = Inele **r** Cupru

8 = Plăcuțe **s** Litice **t** Cupru **u** *Spondylus gaederopus*

9 = Canini de cerb perforați **v** Piesă anatomică

10 = Imitații de canini de cerb perforați **x** Os

11 = Molar uman perforat **y** Piesă anatomică

Tabel nr. 2 Tipologia artefactelor din MDA în structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Categoria	Grupa	Tipul	Subtipul	Varianta
Arme	Pumnal	Pumnal de os		
Podoabe	Mărgele	Mărgele de os	Mărgele de os lungi	
			Mărgele de os duble	
		Mărgele de <i>Spondylus</i>	Mărgele de <i>Spondylus</i> scurte (șaiabă)	
			Mărgele de <i>Spondylus</i> lungi	
	Plăcuțe	Plăcuțe de <i>Spondylus</i>	Plăcuțe cu 2 orificii	
			Plăcuțe cu 3 orificii	
			Plăcuțe cu 4 orificii	
	Pandantive	Pandantive de <i>Spondylus</i>	Pandantive triunghiulare	
			Pandantive ovale	
	Brățări	Brățări de <i>Spondylus</i>		
	Butoni	Buton de <i>Spondylus</i>		
	Dinți perforați		Canini de cerb	
			Imitații de canini de cerb	
Molar uman				

Tabel nr. 3 Distribuția artefactelor din MDA (tipuri și subtipuri) în structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Tip piese	Sit și sigla							Total
	Ariușd ARS	Brad BRD	Cărbuna CRB	Chetroșica CTS	Hăbășești HBS	Horodnița HRD	Izvoare IZV	
Pumnal de os						1		1
Mărgele de os			2					2
Mărgele de <i>Spondylus</i>			160			9		169
Pandantive de <i>Spondylus</i>			3					3
Plăcuțe de <i>Spondylus</i>			140					140
Brățări de <i>Spondylus</i>			4					4
Buton de <i>Spondylus</i>			1					1
Canini de cerb	?	118	112	?	20			250
Imitații de os canini de cerb	?	65	12	90	2		13	182
Molar uman			1					1
8	?	183	435	90	22	10	13	±754

Tabel nr. 4 Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Brad: parametrii perforației și urme de uzură.

Indicativul piesei	Perforația			Prepararea suprafeței	Urme utilizare
	Unilaterală (tronconică)	Bilaterală (bitronconică)	Bilaterală (cilindrică)		
BRD 1				A	
BRD 2					
BRD 3				A	
BRD 4					
BRD 5				A	
BRD 6					Laterală ambele fețe
BRD 7					
BRD 8					
BRD 9					
BRD 10					
BRD 11					
BRD 12					
BRD 13					Laterală
BRD 14				A	
BRD 15				A	
BRD 16					
BRD 17					
BRD 18					
BRD 19					
BRD 20				A	Axială
BRD 21				A	
BRD 22				A	
BRD 23					
BRD 24					
BRD 25					
BRD 51					
BRD 52					Oblică în sus
BRD 53	2	1			Laterală
BRD 54	2	1		A	Laterală
BRD 55	1 2				Laterală

BRD 56		1 2		A	
BRD 57					
BRD 58					
BRD 59					Laterală
BRD 60					Laterală
BRD 61					
BRD 62					Oblică în sus
BRD 63					Laterală
BRD 64					Oblică în sus
BRD 65					Laterală
BRD 66					Oblică în sus
BRD 67					Laterală
BRD 68					Oblică în sus
BRD 69					
BRD 70					Oblică în sus
BRD 71					Laterală
BRD 72					Laterală
BRD 73					
BRD 74					Laterală
BRD 75					Laterală
BRD 76					Laterală
BRD 77					
BRD 78					
BRD 79					
BRD 80					Laterală
BRD 81					
BRD 82					
BRD 83					Laterală
BRD 84					Laterală
BRD 85					
BRD 86					
BRD 87					
BRD 88					
BRD 89					
BRD 90					
BRD 91					

BRD 92					
BRD 93					Obică în sus
BRD 94					
BRD 95					
BRD 96					
BRD 97					
BRD 98					
BRD 99					
BRD 10					
BRD 101					
BRD 102					
BRD 103					
BRD 104					
BRD 105					
BRD 106					
BRD 107					
BRD 108					Obică în sus
BRD 109					
BRD 110					
BRD 111					
BRD 112					
BRD 113					
BRD 114					
BRD 115					
BRD 116					
BRD 117					
BRD 118					
BRD 119					
BRD 120					
BRD 121	2	1			

Tabelul nr. 5 Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: grupe tipologice, tipuri și subtipuri.

Tipul/Subtipul	Indicativ	Număr piese
Mărgele de os lungi	CRB 449	1
Mărgele de os duble	CRB 451	1
Mărgele de <i>Spondylus</i> scurte	CRB 577 – 585	10
Mărgele de <i>Spondylus</i> lungi	CRB 586 – 734	152
Plăcuțe de <i>Spondylus</i> cu 2 orificii	CRB 735 – 761, 838, 840, 841	27
Plăcuțe de <i>Spondylus</i> cu 3 orificii	CRB 762 – 773	60
Plăcuțe de <i>Spondylus</i> cu 4 orificii	CRB 774 – 834	62
Pandantive de <i>Spondylus</i> triunghiulare	CRB 839	1
Pandantive de <i>Spondylus</i> ovale	CRB 836 – 837	2
Brățări de <i>Spondylus</i>	CRB 842 – 845	4
Butoni de <i>Spondylus</i>	CRB 835	1
Canini reziduali de cerb perforați	CRB 464 – 575	112
Imitații de os ale caninilor reziduali de cerb	CRB 452 – 462	12
Molar uman perforat	CRB 450	1
14	436	436

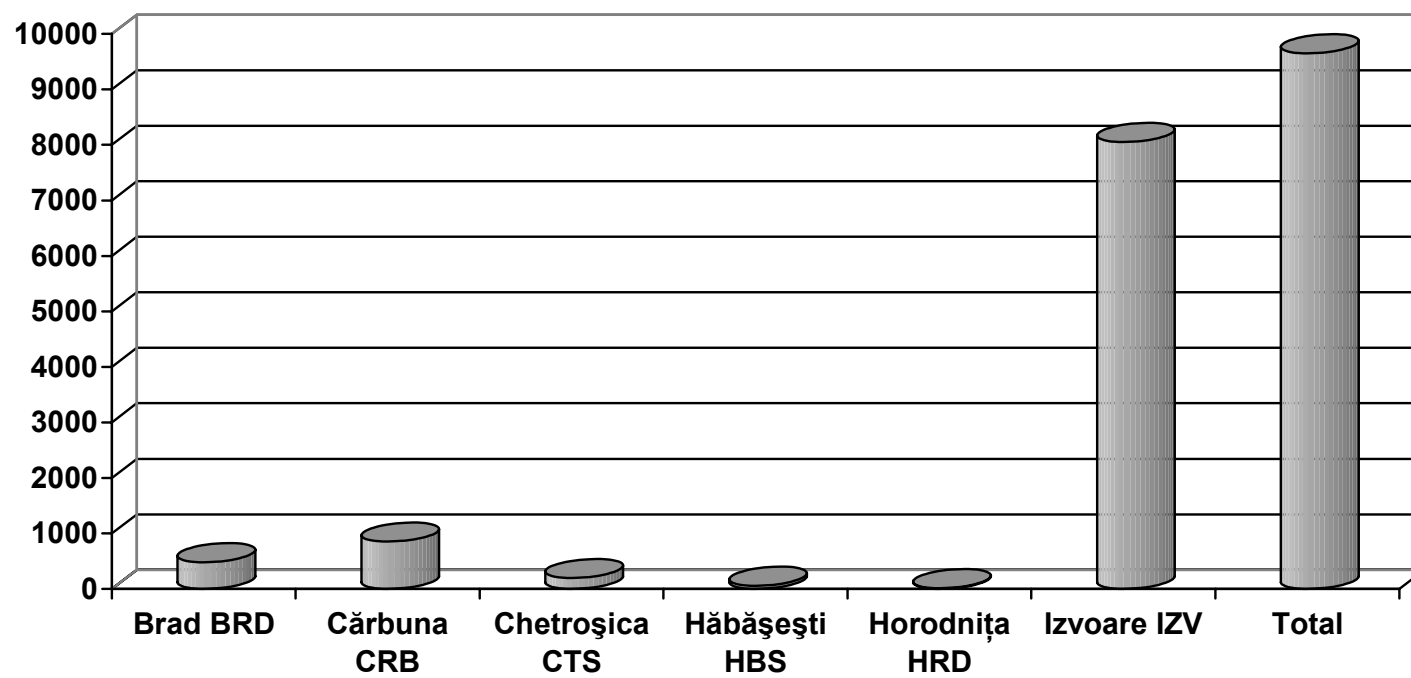
Tabelul nr. 6 Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: parametrii perforației și urme de uzură.

Indicativul piesei	Perforația			Prepararea suprafeței	Urme utilizare
	Unilaterală (tronconică)	Bilaterală (bitronconică)	Bilaterală (cilindrică)		
HBS 1				A	
HBS 2					Laterală
HBS 3				A	
HBS 4				A	
HBS 5				A	
HBS 6				A	Laterală
HBS 7				A	
HBS 8				A	Laterală
HBS 9				A	
HBS 10				A	
HBS 11	1	2		A EP abraziune	
HBS 12				A	
HBS 13				A	
HBS 14				A	
HBS 15	1	2		A EP abraziune	
HBS 16	1 2			A	
HBS 17	1 2			A	
HBS 18					

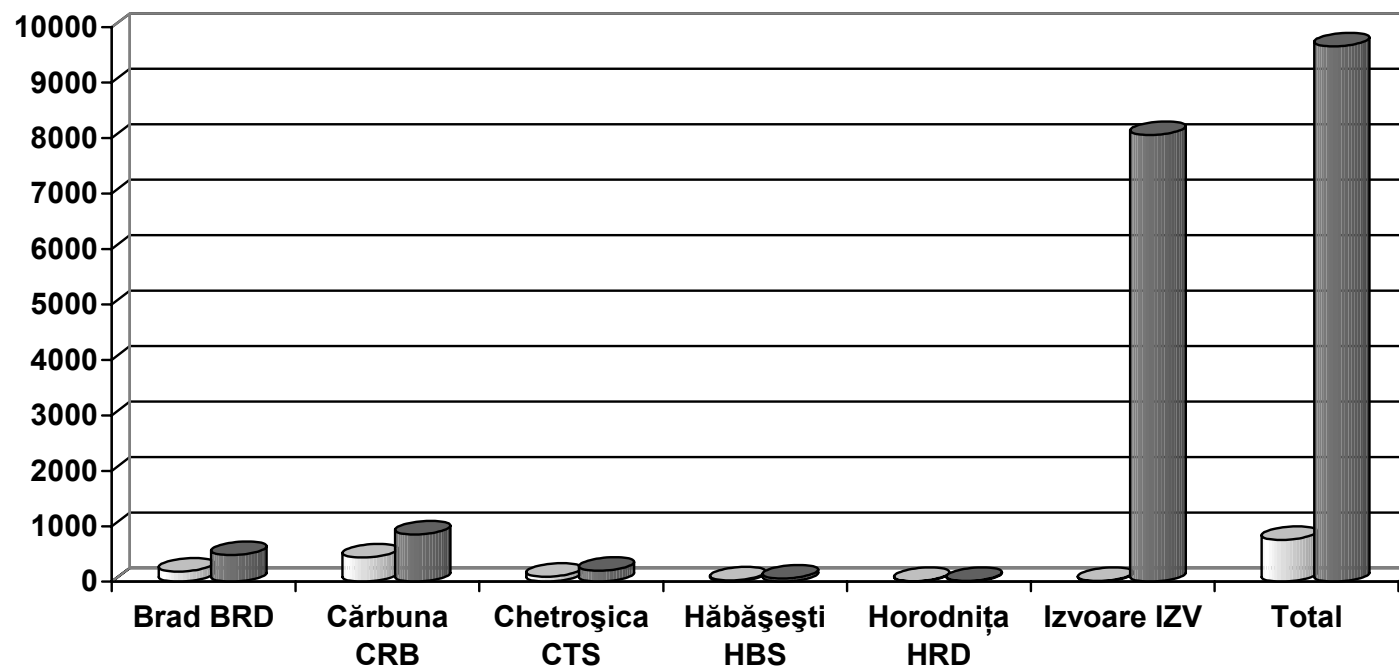
Tabelul nr. 7 Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Izvoare: parametrii perforației și urme de uzură.

Indicativul piesei	Perforația			Prepararea suprafeței	Urme utilizare
	Unilaterală (tronconică)	Bilaterală (bitronconică)	Bilaterală (cilindrică)		
IZV 1					Laterală
IZV 2					Laterală
IZV 3					Laterală
IZV 4					Laterală
IZV 5					
IZV 6					Laterală
IZV 7					
IZV 8					
IZV 9					Laterală
IZV 10					Laterală
IZV 11					Laterală
IZV 12					

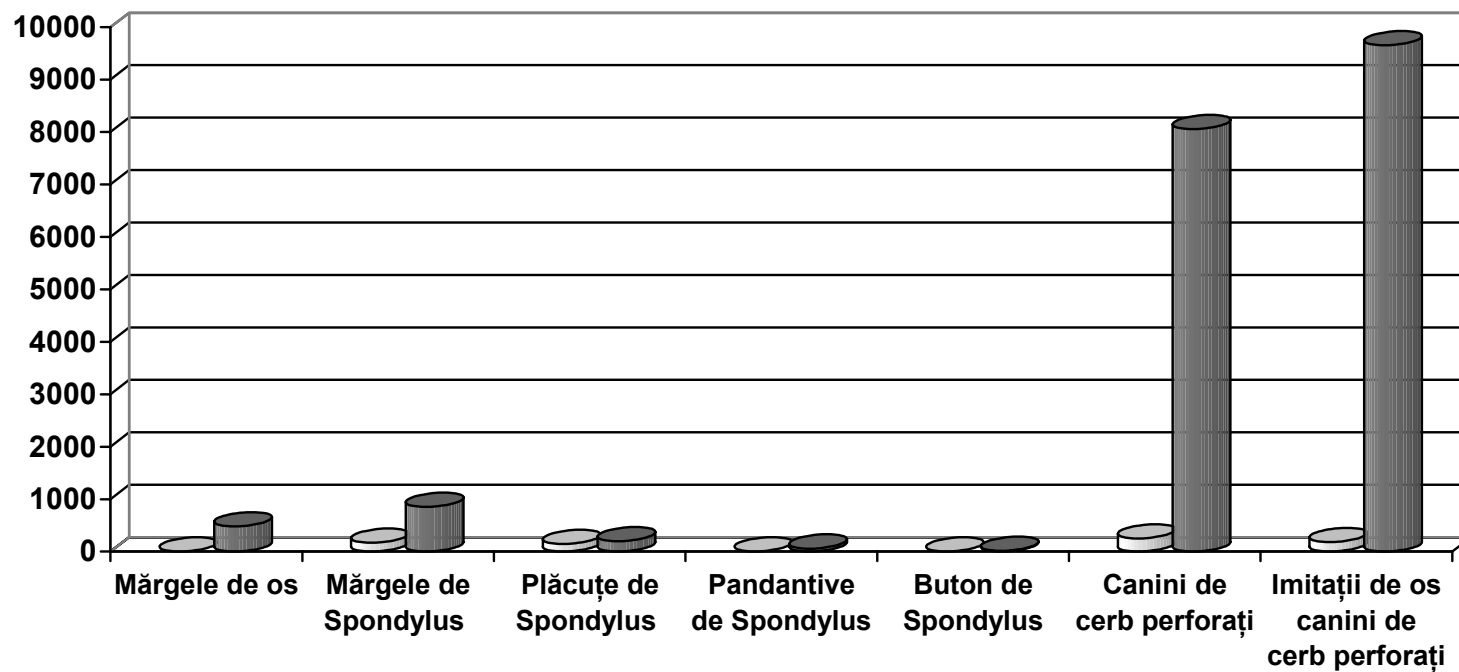
Histograma nr. 1 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: efective generale.

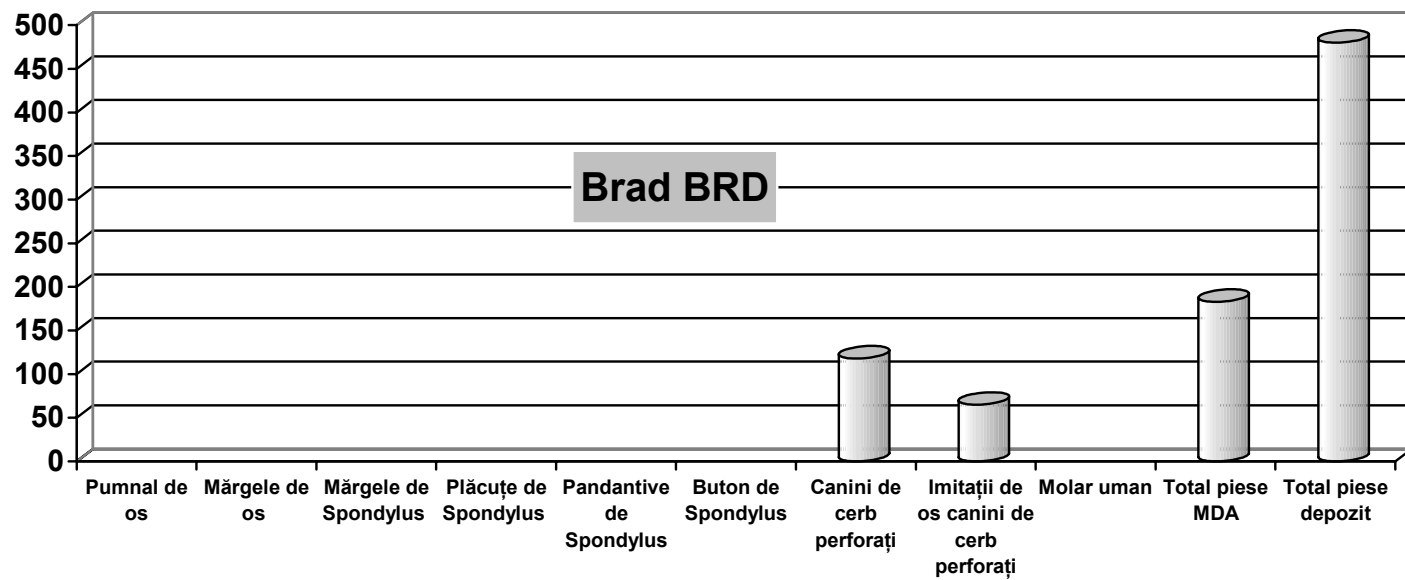
Histograma nr. 2 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: distribuția pieselor din MDA în raport cu efectivele generale.

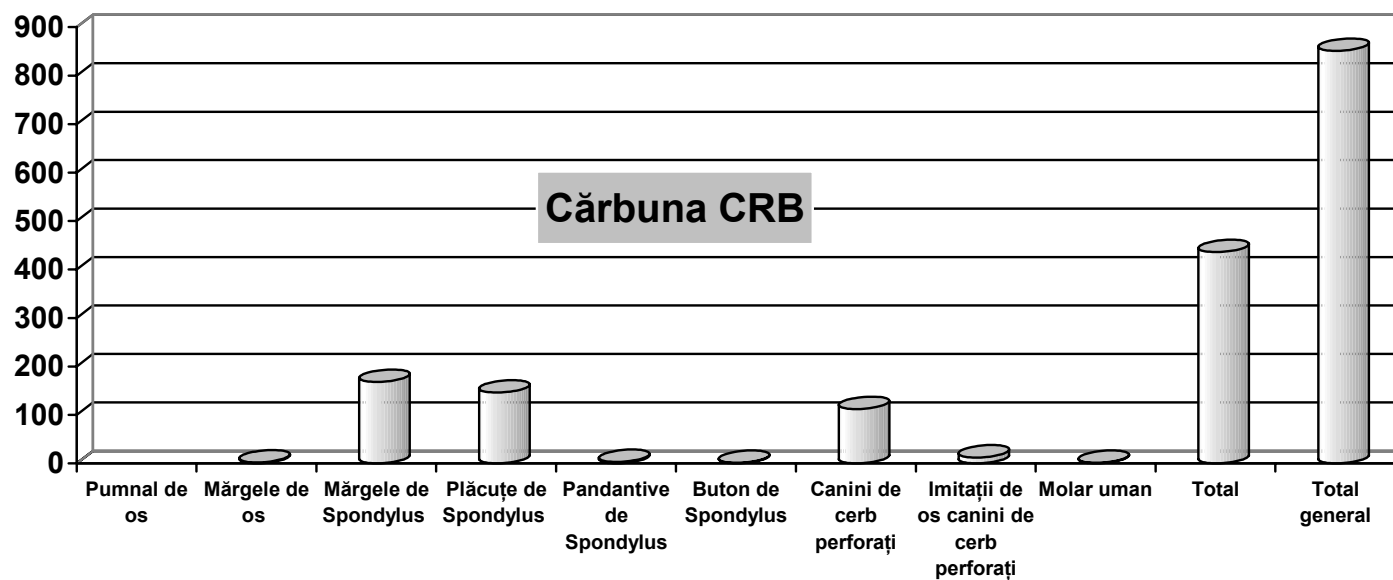
Histograma nr. 3 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: reprezentarea generală a tipurilor de piese din MDA.

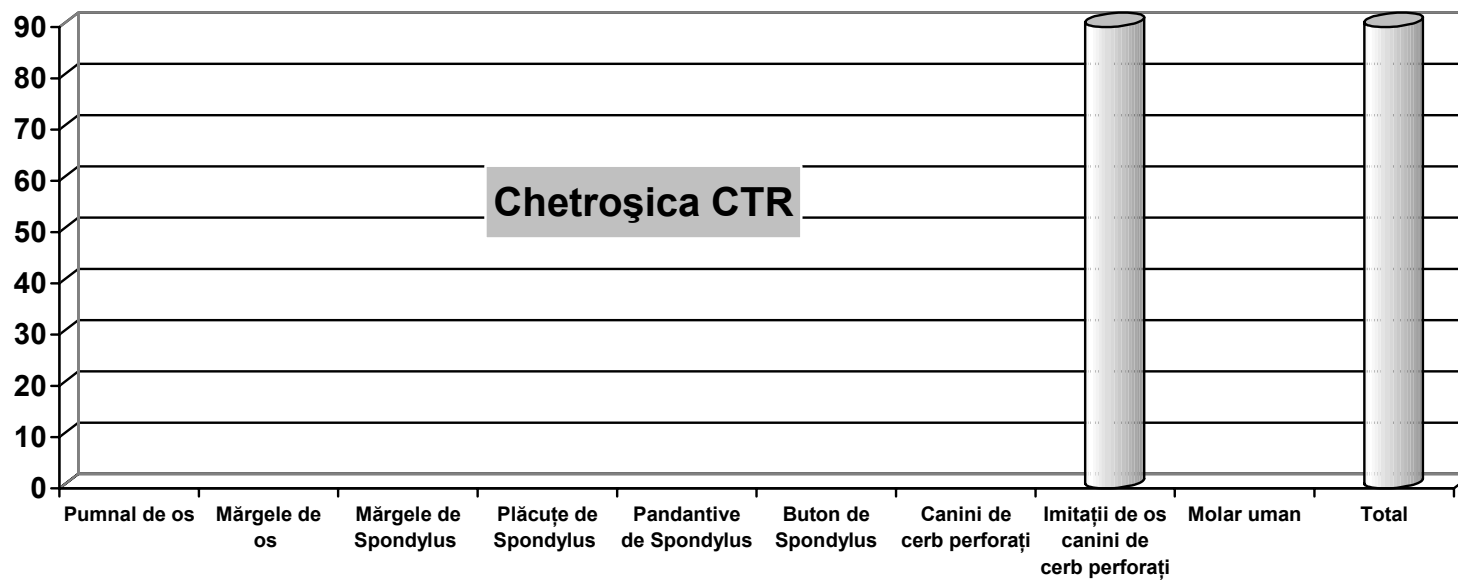
Histograma nr. 4 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Brad – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

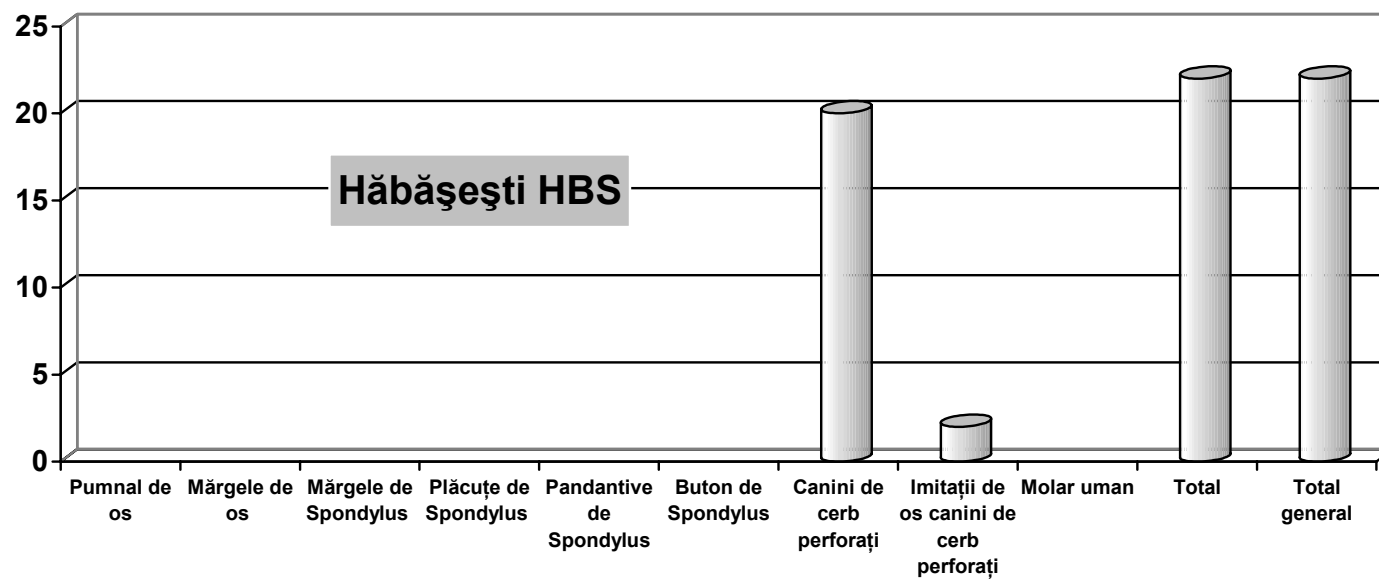
Histograma nr. 5 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Cărbuna – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

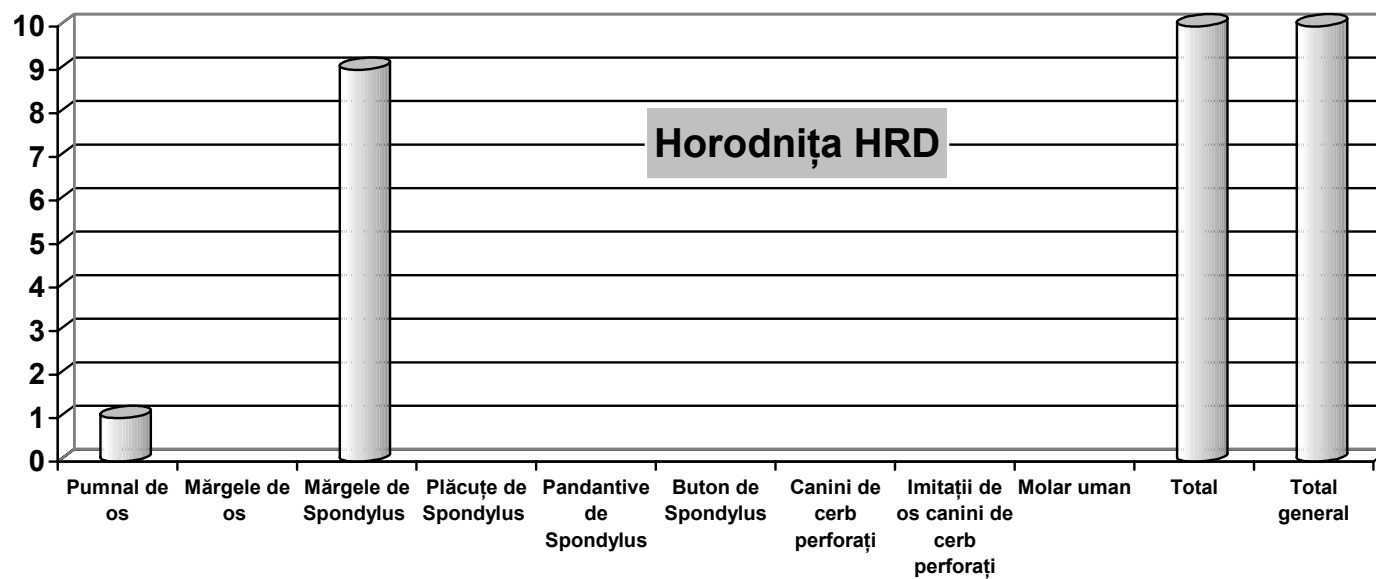
Histograma nr. 6 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Chetroșica – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

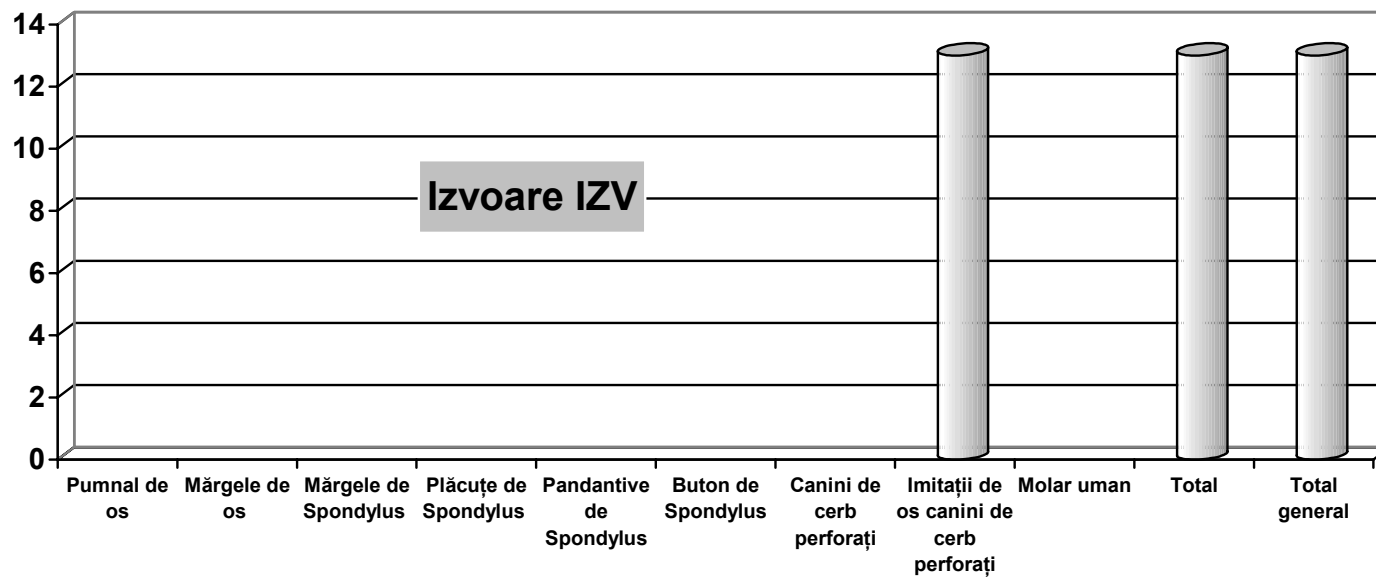
Histograma nr. 7 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Hăbășești – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 8 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Horodnița – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 9 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Izvoare – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

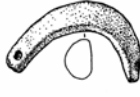

Pumnal	Pumnal de os		
Mărgele	Mărgele de os	Mărgele de os lungi	
		Mărgele de os duble	
	Mărgele de Spondylus	Mărgele de Spondylus scurte	
		Mărgele de Spondylus lungi	
Plăcuțe	Plăcuțe de Spondylus	Plăcuțe cu 2 orificii	
		Plăcuțe cu 3 orificii	
		Plăcuțe cu 4 orificii	
Pandantive de tip lung	Pandantive de Spondylus	Pandantive de tip lung triunghiulare	
		Pandantive de tip lung ovale	
Brățări	Brățări de Spondylus		
Buton	Buton de Spondylus		
Dinți perforați	Canini de cerb		
	Imitații de canini de cerb		
	Molar uman		

Fig. 1 Tipologia artefactelor din MDA din structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

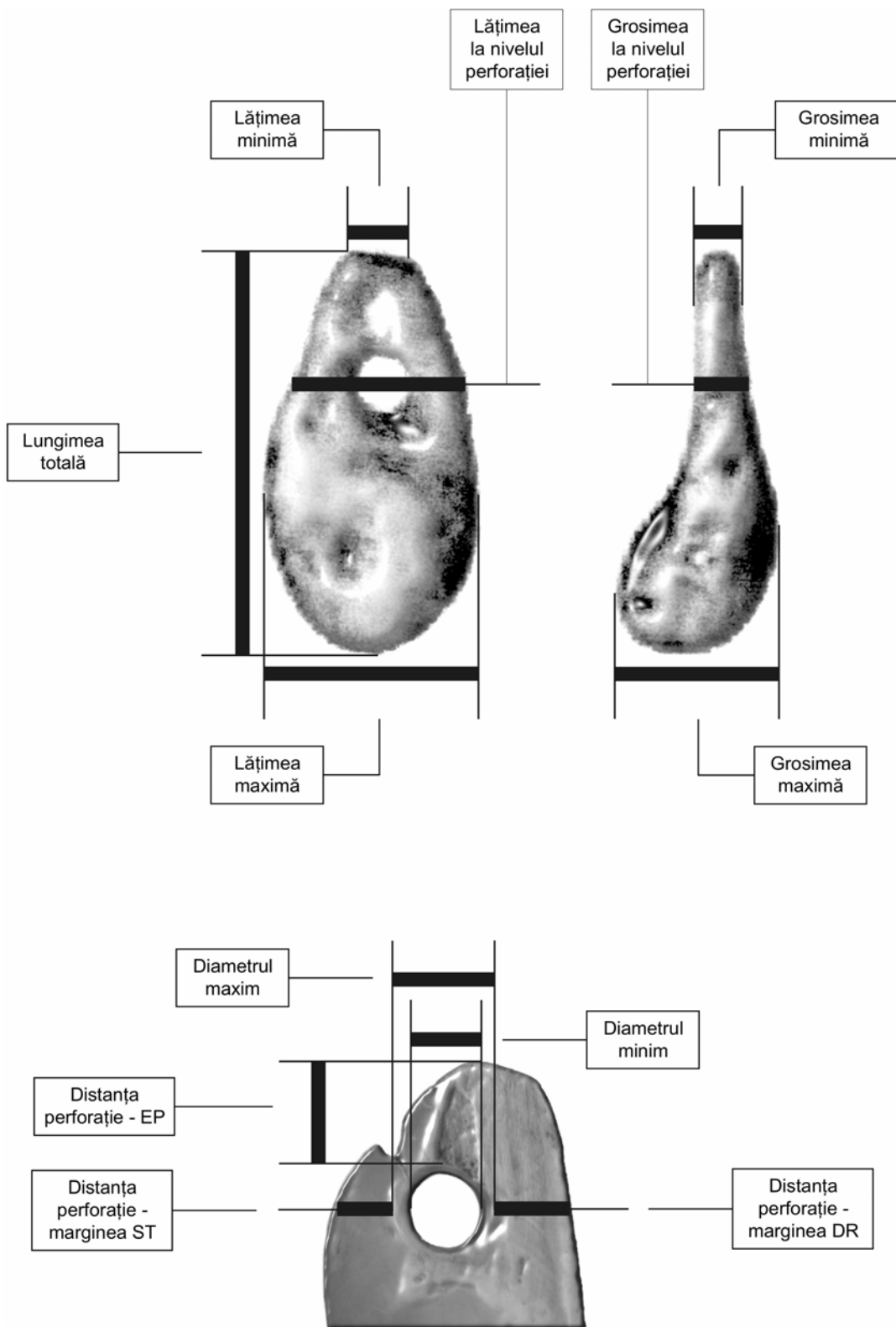

Fig. 2 Morfometria artefactelor din MDA (canini reziduali de cerb și imitații de os) din structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

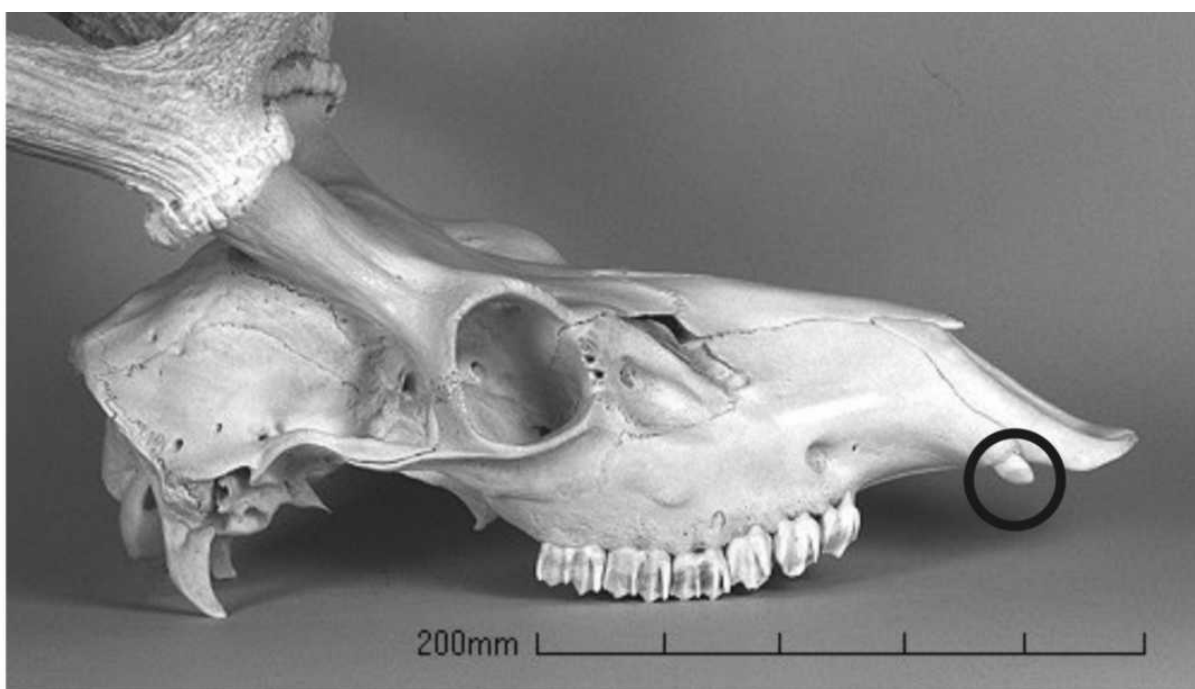

Fig. 3 Localizarea anatomică a caninilor reziduali de cerb (originea specifică și scheletică).

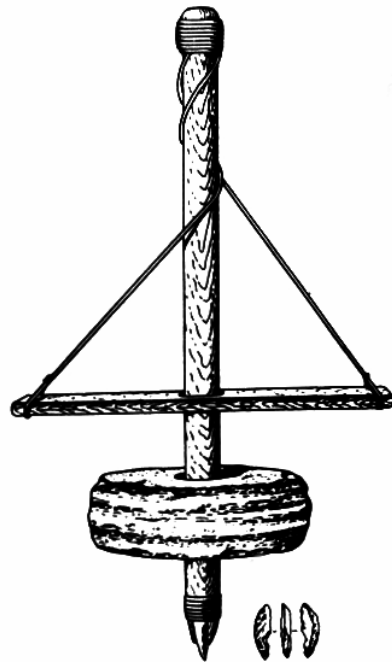
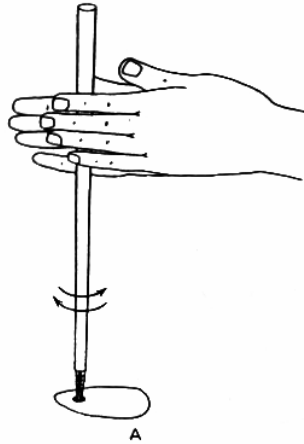
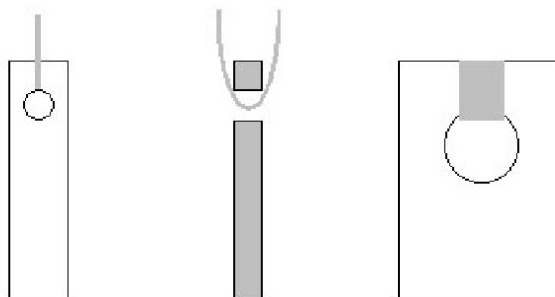
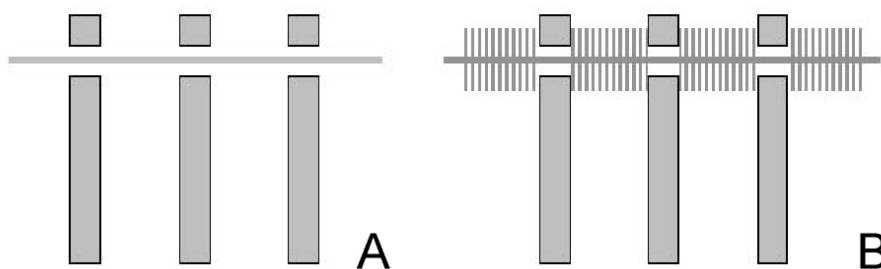

Fig. 4 Procedee și instrumente de perforare prin rotație continuă (rapidă) cu ajutorul sfredelului (după Beldiman 1999a).

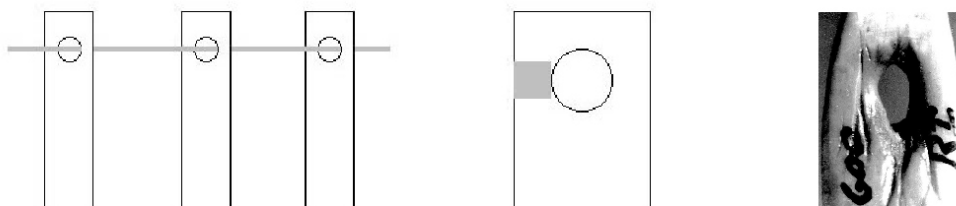
Element unic (pandantiv)
Fixare axială

Elemente de colier sau bratară
Fixare transversala mobila (A) sau rigida (cu distantiere) (B)

Elemente cusute
Fixare transversala mobila prin coasere cu fir unic

Elemente cusute
Fixare transversala rigida prin coasere individuala

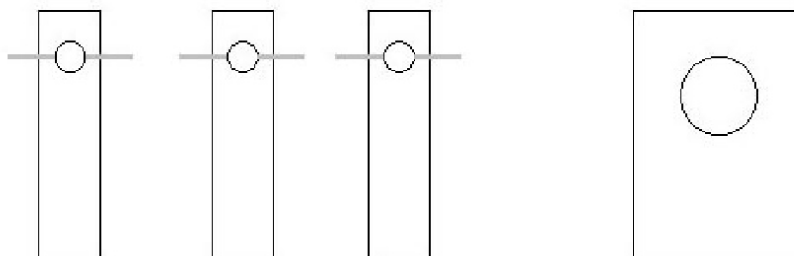

Fig. 5 Localizarea urmelor de uzură pe piesele de podoabă cu dispozitiv de suspendare (perforații).

Fig. 6 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Brad: vedere generală; canini reziduali de cerb și imitații de os.

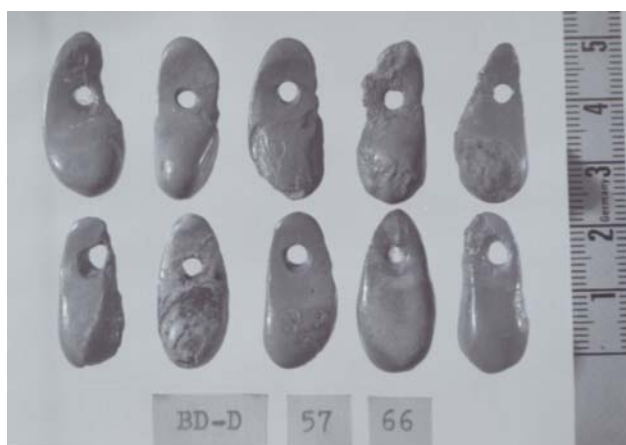

Fig. 7 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Brad: canini reziduali de cerb și imitații de os.

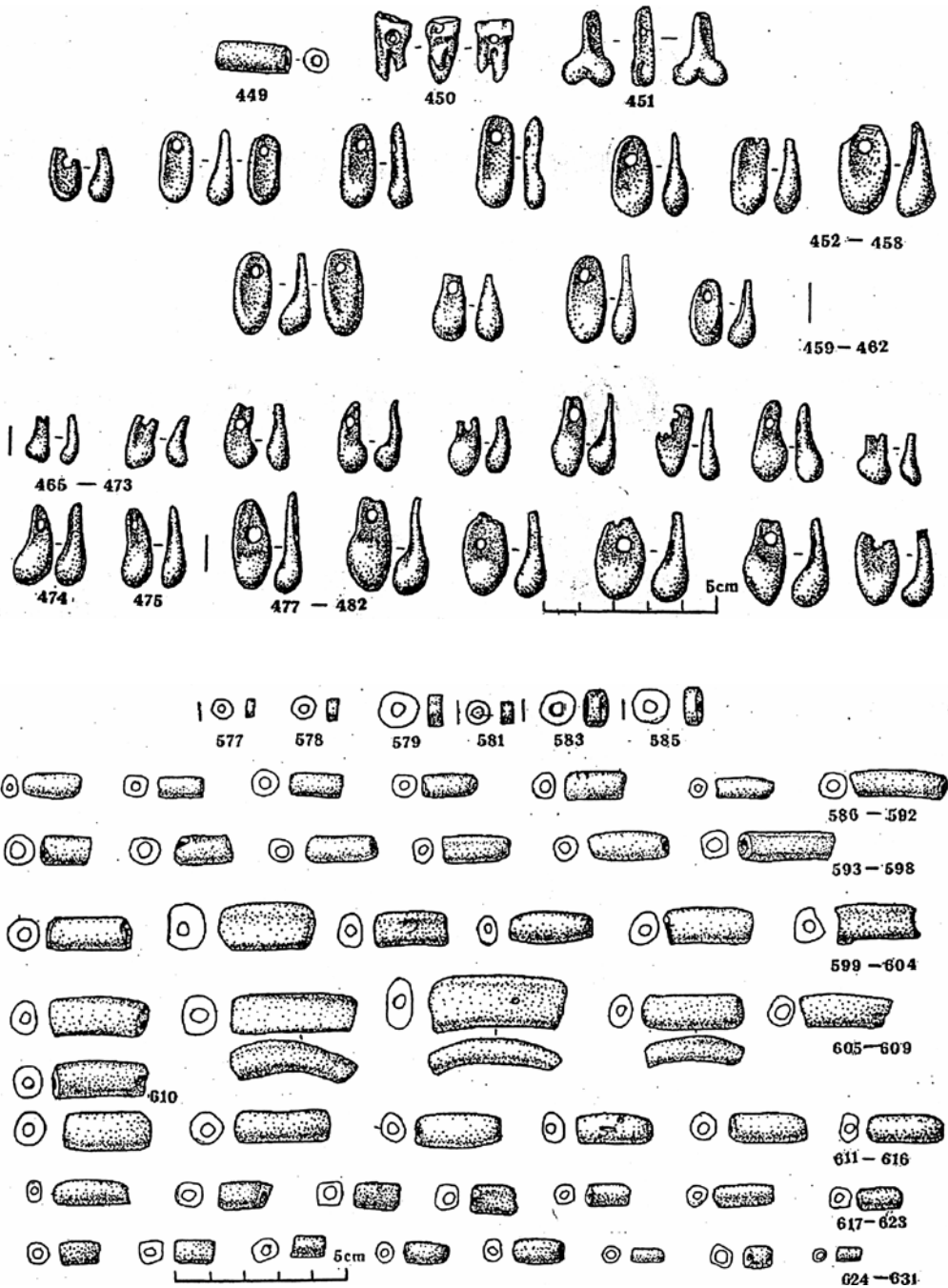

Fig. 8 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: canini reziduali de cerb și imitații de os; mărgelile de os; mărgelile de *Spondylus* (după Dergacev 1998).

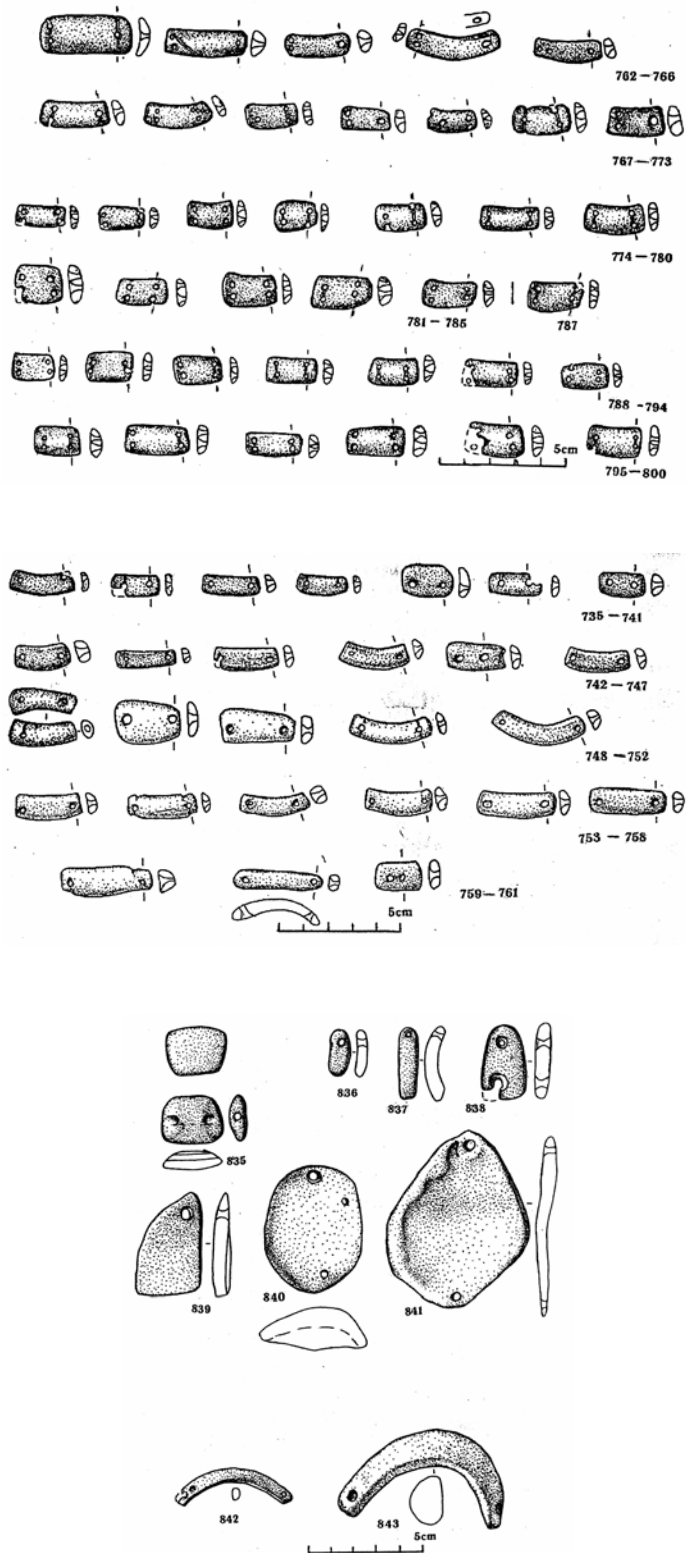

Fig. 9 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: plăcuțe, buton, pandantive și brățări de *Spondylus* (după Dergacev 1998).

Fig. 10 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Chetroșica: imitații de os ale caninilor reziduali de cerb (?) (după Monah 2003).

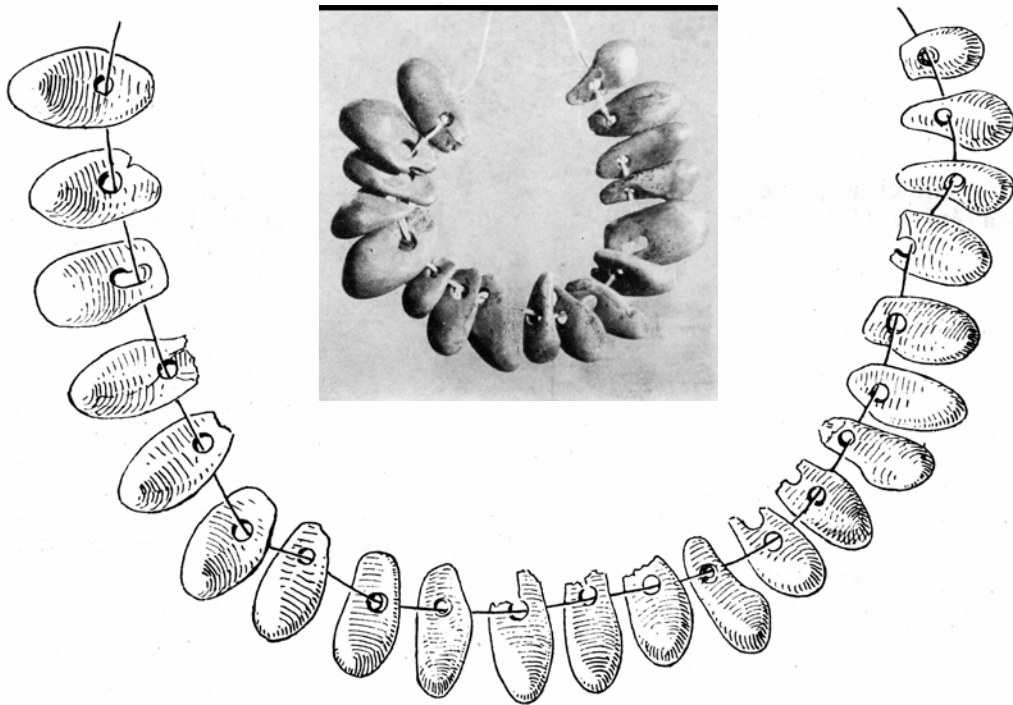
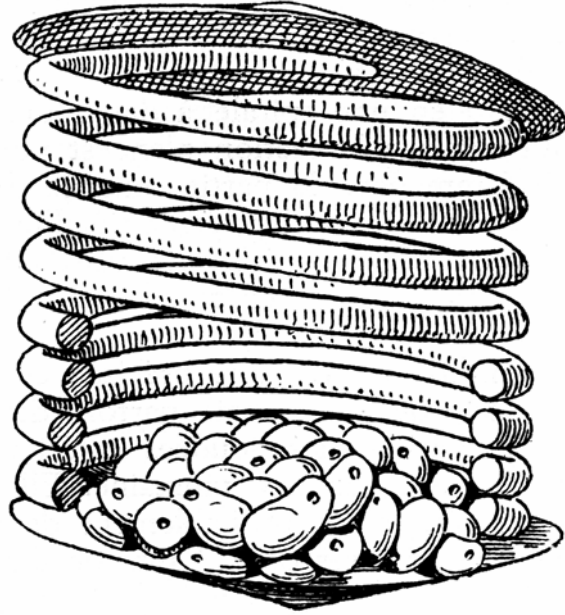

Fig. 11 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: vedere generală – reconstituire a modului de depunere; canini reziduale de cerb și imitații de os (după Dumitrescu 1957, 1967).

Fig. 12 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: canini reziduali de cerb și imitații de os.

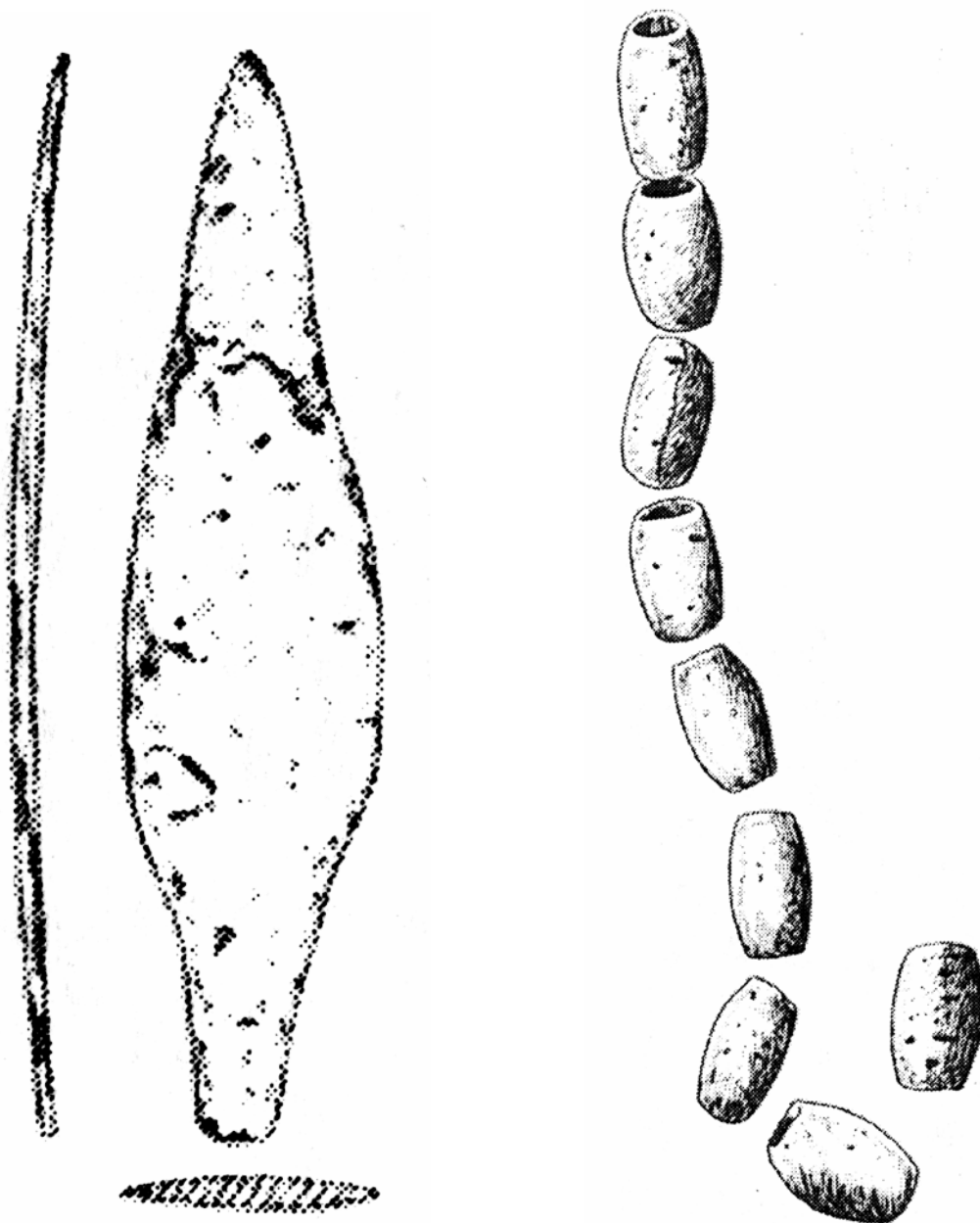

Fig. 13 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Horodnița: pumnal de os și mărele de *Spondylus* (după Monah 2003).

Fig. 14 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Izvoare: reconstituirea colierului de imitații în os ale caninilor reziduali de cerb și semințe de LPC; imitații în os ale caninilor reziduali de cerb (vedere generală după Marinescu-Bîlcu, Cârciumaru 1992b).

**SĂPĂTURILE DE LA SĂRATA MONTEORU, COM. MEREI, JUD.
BUZĂU
RAPORT PRELIMINAR (1996-2005)**

EUGENIA ZAHARIA

Cuvinte-cheie: epoca bronzului, incintă sacră, rug, val, vatre, gropi, ofrandă, platformă cu pietre, șanț de apărare, fragmente ceramice, oase, cărbune, figurine de os.

Mots clef: l'âge du bronze, enceinte sacrée, fosse, terrasse en pierre, tessons, charbon, ossements, figurines en os.

Săpăturile de la Sărata Monteoru¹ privind epoca bronzului s-au oprit în 1954, următoarele cercetări, până în 1958, fiind consacrate necropolei de incinerare din sec. VI-VII.

Datorită unui plan prioritar de cercetare privind arheologia și istoria mileniului I, perioadă în care obiectivul principal a fost continuitatea daco-romană la nordul Dunării, echipa prof. I. Nestor a lucrat între anii 1958-1990 în Transilvania, în jud. Sibiu, la Mediaș și Bratei. În aceeași perioadă s-a mai lucrat la Dridu în jud. Ialomița (1956-1962).

Deoarece cercetările de la Sărata Monteoru au lipsit timp îndelungat din programul săpăturilor arheologice, considerăm necesară menționarea unor informații despre situația stațiunii arheologice între anii 1958 - 1994 și despre principalele zone unde s-au făcut cercetări.

1. *Cetățuia* – dealul cel mai înalt din zonă (244 m, situat în stânga drumului de acces în Monteoru). Pe acest deal se află principala așezare din epoca bronzului cercetată de la începutul secolului al XX-lea.

Locuirea neolitică și din epoca bronzului a ocupat pantele de N, NE și NV, începând cu zonele joase. Spre sfârșitul epocii bronzului, locuirea s-a extins pe pantele superioare ale Cetățuii.

În perioada târzie a culturii Monteoru (M IIa), pantele aflate sub nivelul de locuire au fost folosite pentru înmormântări, constituind necropola nr. 4².

2. *Colul* este un teren îngust între râpele dealurilor, pe care se coboară din marginea de NE a Cetățuii.

Pe *Col* s-a descoperit o colibă-atelier unde s-a fost găsit cunoscuta formă bivalvă de turnat topoare de bronz (M II). Tot pe *Col*, *Cetățuia* a fost fortificată cu un șanț de apărare. Cum singurul drum de acces dinspre câmpie este prin Poiana Scorușului - *Col*, *Cetățuia* era ascunsă și în același timp apărată de dealurile care o înconjoară.

Târziu *colul* a făcut parte din aria necropolei de incinerare din sec. VI-VII.

3. *Poiana Scorușului* este al treilea loc care s-au efectuat săpături arheologice și în care cercetările continuă. Este un platou mare, deschis larg spre NE și NV din capătul de NE al *Colului*. Din acest platou terenul coboară treptat spre câmpie (spre Merei). Jos, în partea de E, între dealuri, platoul este tăiat de drumul Pragului, drum folosit probabil încă din preistorie.

Spre V platoul are o deschidere foarte largă, prin și peste Valea Călugărului – vale aflată între latura de S a *Cetățuii* și râpa muntelui sau a Dealului Călugărului. Privită de jos, *Poiana Scorușului*, apare ca un pod înalt, situat între *Cetățuia* și Dealul Călugărului. Este remarcabil acest aspect al platoului, pentru că toate complexele de cult au fost instalate și orientate spre V (fig. 1.).

¹ După ridicarea făcută de o echipă de ingineri topografi din Buzău.

² L. Bârzu, *La Station de Sărata Monteoru. La nécropole no 4 de l'époque du Bronze*, Dacia NS 33, 1989, 1-2.

Cercetarea *Poienii Scorușului* a început în 1943, printr-un mic sondaj, lăsat neterminat, deoarece de la început s-a observat că natura depunerilor necesita un alt plan de lucru. S-a revenit în 1952 și apoi în 1954. Singurul rezultat al investigațiilor din acești 2 ani a fost descoperirea vechiului loc de cult al așezării de la Monteoru. S-au identificat atunci 3 „monumente” sau complexe de cult:

1. Complexul B – instalație de cult formată dintr-o platformă de bolovani de râu, cu o vatră oval-elipsoidală așezată aproximativ în regiunea centrală.
2. Zidul de piatră sau Incinta Sacră – este un val de pământ cu piatră, pe fața dinspre E; orientarea este aproximativ NE-SV.
3. Rugul de incinerare, ultimul mare complex în ordine cronologică, a fost investigat în 1952 și 1954³. În 1994 pe latura de S, în sectorul 2, unde fusese descoperit rugul, s-a mai dezvelit o margine din podeaua arsă a rugului, lată de 0,80 cm, cu oase calcinate, cărbune, cenușă și câteva mici fragmente ceramice.

*

Săpăturile arheologice au fost reluate în anii 1994-1995 de către Ion Motzoi Chicideanu, rezultatele fiind publicate⁴.

*

La sfârșitul cercetărilor din 1954, sondajele făcute în *Poiana Scorușului* indicau prezența unor complexe și a unor situații necunoscute, care urmau a fi lămurite odată cu reluarea săpăturilor.

În acest raport preliminar sunt prezentate descoperirile făcute în ultimii 10 ani, semnalând totodată distrugerile și deranjamentele făcute în perioada când nu s-a lucrat. Întreaga stațiune a avut și are încă statut de rezervație arheologică, statut care n-a fost însă respectat. Principala acțiune care a dăunat a fost împădurirea Cetățuiei, a Colului și a Poienii Scorușului. Pe Cetățuie s-a distrus colțul de NE al așezării unde depunerile au fost foarte groase și bogate în material. Acest loc de așezare fusese rezervat pentru ultimul control stratigrafic. S-au distrus și depunerile cu cele mai vechi resturi ale locuirii din epoca bronzului (M IC4), care ocupau pantele joase ale terasei locuite.

Tot pe Cetățuie s-au distrus cca. 100 de morminte din necropola nr. 4. Un proprietar din Valea Călugărului ne-a informat că a văzut cu ani în urmă, pe panta Cetățuiei morminte de înhumare cu schelete chiricite, „dezvelite arheologic”, dar că nefiind nimeni în momentul în care trecea prin zonă, nu a putut afla cine săpa.

Pe Col s-a distrus o parte a necropolei de incinerare din sec. VI-VII. În această regiune s-au găsit cele mai numeroase morminte cu urnă.

Poiana Scorușului a fost toată împădurită, în afara gropilor adânci, rămase de la vechile săpături. Șanțuirea și împădurirea platoului au redus sau chiar au oprit orice posibilitate de cercetare spre ESE, dincolo de regiunile vechilor sondajii din 1952 și 1954.

Semnalăm în continuare și alte deranjamente foarte recente, care au dăunat mult ultimelor cercetări.

1. S-au scos pietre din val în capătul de S al secțiunii E/1994-1995, pietrele fiind lăsate pe mal.

2. S-au scos de asemenea pietre din partea de SV, de la baza valului (sau incinta sacră) care suprapunea complexul B, zonă care era bine conservată. În acest loc urma să se

³ I. Nestor și E. Zaharia, *Șantierul arheologic Sărata Monteoru (1954)*, SCIV 3-4, 1955, p. 497; Eugenia Zaharia și Ligia Bârzu, *Sărata Monteoru. Săpăturile arheologice din Poiana Scorușului din 1952 și 1954*, Materiale SN 1, 1999 (2001), p. 40 și urm.

⁴ I. Motzoi Chicideanu, *Observations concerning the Bronze Age Cult-Objects from Sărata Monteoru – Poiana Scorușului*, în *Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im Karpatischen Raum. Die Beziehung zu den Benachbarten Gebieten. Ehren Symposium für Alexandru Vulpe zum 70 Geburtstag*, Baia Mare 10-13 Oktober 2001.

efectueze o cercetare de control pentru confirmarea observațiilor din 1954, privind raportul dintre zid (incinta sacră) și complexul B.

*

Reluarea cercetărilor în anii 1994-2000 a permis completarea informațiilor despre complexele semnalate în 1954, precum și identificarea unor noi situații. În continuare vor fi prezentate toate descoperirile din ultimii 10 ani, în ordinea lor cronologică.

Cele mai vechi complexe descoperite până în 2005 sunt 3 gropi rituale situate pe marginea de V a săpăturii. S-a continuat cercetarea a încă 3 gropi apropiate între ele, săpate de la nivelul antic, în depunerile de lut viu – lut galben-auriu și lut galben-castaniu (fig. 2/1). Pe fundul primei gropi s-a găsit la -2,10 m o ceașcă cu două toarte, spartă ritual în două, așezată pe un strat de cenușă, gros de 5 cm. Corpul ceștii era așezat spre NE; una din toarte era înfiptă în cenușă (pământ) pe fundul gropii, iar cealaltă deasupra primei toarte. Lângă ceașcă s-au mai găsit o piatră mică, pământ ars (fără paie), bucățele de lipitură de vatră și rare pietre mărunte. În groapă mai erau răspândite fragmente mici de ceramică grosieră. La bază groapa avea -2,15 m, lărgindu-se spre fund de jur împrejur. Spre S/SV peretele gropii este înalt de 1,33 m, iar spre N după ce formează o lărgire, marginea acesteia se întoarce adâncindu-se spre a doua groapă.

În groapa nr. 2 (la N de groapa nr. 1) la 1,37 m de la bază și la 0,90 m de la nivelul actual s-a găsit o jumătate de ceașcă. Între gropi este un prag de 0,80-0,90 m lățime și 0,30 m înălțime. Pământul din cele două gropi este deosebit; în prima groapă este mai mult pământ castaniu, iar în a doua un strat gros de pământ galben-auriu. Situația pare o groapă cu două alveolări. Ofranda de pe gura gropii nr. 2 este un fragment dintr-o ceașcă identică cu prima, dar mai mare; a fost depusă cu toarta spre V/NV, pe un strat de arsură de 2-3 cm grosime, împreună cu cărbune, bucățele de pământ ars, cenușă și fărâme de lut galben, toate amestecate. Fragmente ceramice, mici și puține nu sunt caracteristice (fig. 2/2).

Ambele cești aparțin aceleiași forme cu corpul ușor bitronconic, gâtul înalt, cilintric și două torți. Sunt nedecorate și aparțin primei faze de locuire cunoscută în așezarea de la Monteoru, fază marcată M IC4,⁵

Groapa nr. 3 a fost spre NV de celelalte două; de formă rotundă cu diametrul gurii de 1,20 m. Pe fundul gropii, la 1,20 m a fost depus un strat de calcar zdrobit, gros de 2-3 cm.

Complexul B descoperit în 1954 și lucrat între 1998-2000 constă dintr-o platformă sau pavaj oval de pietre de râu, având dimensiunile de 2,00 m (aprox. N-S) x 6,20 (aprox. V-E), cu două mici ringuri de pietre situate spre NE (fig. 3) în aceeași arie. Spre N de centrul platformei s-a dezvelit o vatră rotundă cu lipitură pe strat de cenușă. Lângă această vatră s-au găsit spre E/SE, două vase mari sparte pe loc (fig. 4)⁶. Împrejurul platformei de pietre, pe marginile ei dinspre SE și de NV, pământul a fost puternic ars (roșu-violet) și acoperit de cenușă și cărbune. Vatra datează complexul B la nivelul M IC4,₃. Instalată la -3,00 m adâncime, pe lutul galben viu, acest complex se află într-o suprafață anume adâncită, în partea de V a platoului, la E de gropile rituale mai sus prezentate. Malul dinspre V al complexului B a fost amenajat în trepte, pe care s-au găsit alte mici complexe de cult, formate din mici grupări sau pachete de pietre (fig. 5-6). Pe malul de S al săpăturii P_{7,2}/1994-1995 (săpătura I. Motzoi-Chicideanu) au fost observate de asemenea trepte amenajate care coborau la nivelul complexului B, fără ca atunci să ses înțeleagă semnificația lor. Acest mal se afla în imediata vecinătate a complexului B și a treptelor amenajate pe malul dinspre V. Împrejurul complexului B, pe toată regiunea dinspre SE și de NE pământul a fost ars puternic, roșu violet și acoperit cu un strat de cenușă cu cărbune, având grosimea de 2-5 cm. Pământul ars

⁵ E. Zaharia, *La Culture Monteoru. L'Étape des débuts à la lumière des fouilles de Sărata Monteoru*, Dacia NS 20, 1987, p. 31, fig. 9/2.

⁶ I. Nestor și E. Zaharia, SCIV 3-4, 1955, p. 508, fig. 9/2.

ajută la fixarea ariei complexului B, care spre SE este acoperit de bolovani mari, proveniți, probabil, din Incinta Sacră.

Pe treptele amenajate spre complexul B, la diferite adâncimi, până la -2,80 m, s-au descoperit 12 pachete de pietre, de mărime mică și mijlocie; unele erau pietre mari pe un rând, altele mici, pe mai multe rânduri, formând grămezi. Cele mai multe grupări de pietre au o formă ovală sau dreptunghiulară sunt pe direcția SE-NV, deci paralele cu malul și treptele spațiului adâncit, destinat instalării complexelor de cult.

Pachetele de pietre variază ca dimensiune între 0,70 x 0,40 m; 0,80 x 0,30 m; 1,20 x 0,60 m; 2,20 x 2,00 m. Sub pachetele de pietre, s-a observat o pată provenind, probabil, de la cenușa cu care au fost aduse și care s-a depozitat la baza lor. Toate aceste grupări de pietre au fost numerotate cu litere de la *a* la *l*. Printre pietre s-au mai observat mici fragmente ceramice necaracteristice, oase de animale, mici bucăți de pământ ars, cărbune, cenușă. La 3 dintre aceste pachete s-a observat și calcar zdrobit: o podea de calcar zdrobit (pachetul *d*) și câte o grămăjoară de calcar zdrobit lângă pietre (la pachetele *a* și *l*).

În regiunea acestor pachete de pietre se situează și latura de V a sectorului 2 al Supr. P7/1954, unde s-a găsit rugul de incineratie. Pe această margine nu există grupări de pietre. Lipsa acestora s-ar putea explica prin amenajarea locului pentru rugul de incineratie. Instalarea acestuia ar fi putut deranja sau demola aceste grupări de pietre.

Raportul dintre complexul B și rug este sigur, în sensul că rugul a fost instalat ulterior, fiind mai nou decât complexul B, iar pachetele de pietre sunt legate de acest din urmă complex, indiferent dacă au fost așezate odată cu platforma de pietre B sau în momente diferite pe durata folosirii compleaxului principal, aflat la -3 m (complexul B).

Vetrele. În aceeași suprafață adâncită pentru instalarea complexelor de cult s-au descoperit și 15 vetre, dintre care 7 la V și în imediata apropiere a complexului principal; alte 8 vetre au fost dezvelite în regiunea dinspre SE a complexului B

Vatra nr. 1 (V 1) aparține platformei cu pietre (B), iar V 2 se află în sectorul 2 al săpăturii 1994-1995. Ambele sunt la același nivel, aparțin etapei M I C 4 și sunt executate cu lutuială. Tot în regiunea de V se află și vetrele nr. 4-8. Acestea sunt tot cu lutuială și zac la diferite nivele, pe depuneri constituite prin aluvionare (fig. 7).

Vatra nr. 3 se află la SE complexului B, pe pământ de aluvionare cu resturi de oxid de fier; aceasta este arsă pe loc, fără lipitură și face parte dintr-un alt grup de 7 vetre, toate fără lutuială. Tot acest ansamblu va fi prezentat la sfârșitul expunerii.

Incinta sacră, zidul sau valul cu piatră, toate sunt denumiri folosite în notele de săpături și pe planuri. Incinta sacră se află tot în spațiul adâncit al complexului B. Aceasta a fost identificată în 1954, când s-au înregistrat și primele observații stratigrafice; valul cu pietre acoperă marginea de SE a complexului B și este acoperit de marginea de SE a rugului de incineratie. Cercetările în această zonă s-au derulat în perioada 1996-1999. Traseul valului este aproximativ NE-SV, traversând suprafața adâncită în care sunt amplasate și complexe de cult, prezentate mai sus. Valul a putut fi urmărit pe o lungime de 10 m, cu porțiuni bine păstrate, altele demolate (fig. 8/1-4).

După observațiile făcute în porțiunile bine păstrate s-a observat că valul a fost ridicat dintr-un pământ castaniu cu foarte rare resturi arheologice; fața estică a valului este în pantă, acoperită cu pietre. Așezate pe mai multe rânduri, pietrele erau aranjate, cioplite, chiar fațetate pentru a putea fi mai bine clădite. În unele locuri s-au păstrat 6, 7 rânduri de pietre. Pentru consolidarea lor, în afara pământului castaniu care servea drept liant, a mai fost folosită o mare cantitate de așchii provenite de la pietrele cioplite, fragmente ceramice și chiar fragmente de oase.

Deranjamentele principale s-au constatat la capetele de SV, de NE și la mijlocul valului. În extremitatea de NE, exact în regiunea unde valul este demolat, s-au descoperit 3 gropi, pline cu material arheologic și cărbune. După ceramica găsită, aceste gropi aparțin

fazei M IC1. Prezența gropilor este legată de demolarea valului și indică momentul (M IC1) când valul nu mai era funcțional.

La capătul celălalt dinspre SV sunt foarte multe pietre mari, dărâmate peste marginea de SE a complexului B, iar multe alunecate în pantă spre E.

O altă groapă cu cărbune s-a găsit în apropierea pachetelor de pietre din marginea de V a complexului B. Avem de-a face cu aceeași situație, respectiv cu momentul în care s-a produs demolarea valului și amenajarea gropilor cu depuneri de cărbune.

Cel de al treilea deranjament se află chiar la capătul de E al secțiunii E-V/1994-1995. Pietre foarte mari au fost dislocate și lăsate pe mal. Fiind foarte mari și intrate cu colțurile în malurile secțiunii, unele pietre nici n-au putut fi trase afară.

În Valea Călugărului se construiesc vile la care se folosește multă piatră. Faptul că pietrele au fost lăsate pe mal încurcă această explicație. Fapta este regretabilă.

Alveolările sau gropile cu cărbune: s-au descoperit 4 asemenea gropi, 3 grupate în partea de NV a valului și una în zona complexului B, adică la capătul de SV al săpăturii. Orientarea lor este aproximativ SV-NE, lungimea de 4 m, lățimea de 1 m și adâncimea de 0,40 m. Caracterizate printr-o mare cantitate de cărbune, ele conțin mult material arheologic: fragmente ceramice din care nu s-a putut întregi nimic; numeroase oase mari de animale; bucăți de pământ ars; bucăți de lipitură de vatră, unele chiar înglobând fragmente ceramice sau purtând urme de fragmente ceramice; câteva așchii de os calcinat; numeroase pietre mărunte de gresie roșie; multă cenușă, arsură și foarte mult cărbune aglomerat în centrul gropii până la fundul ei (fig. 9).

Dintre fragmentele ceramice, câteva aparțin fazei M IC1; un singur fragment poate fi atribuit fazei M Ib. Fragmentele M IC1 au fost descoperite în toate cele 4 gropi, fapt care permite atribuirea alveolărilor cu cărbune acestei faze, care reprezintă ultima prezență în cadrul manifestărilor de cult descoperite până acum în Poiana Scorșului. Demolările Incintei Sacre pot fi puse în legătură cu săparea acestor gropi pentru că ele sunt așezate exact în locul unde lipsesc pietrele, acestea fiind depozitate uneori grămadă în apropierea valului.

Putem considera deci, că la acest nivel (M IC1), Incinta Sacră nu mai avea nici un rol în cadrul ansamblului de cult.

Pe latura de V a săpăturii s-au descoperit 2 mari gropi rituale: una în regiunea de N-NV a săpăturii (notată groapa R) și cealaltă în regiunea de SV a săpăturii (notată groapa A-B), ambele aparținând etapei M IC3.

Groapa R a fost cercetată în perioada 1997-1999, prin lărgirea la N a suprafeței P7. S-au trasat două secțiuni paralele aproximativ E-V și o a treia orientată aproximativ N-S. Baza gropii se află la -2,20 m. De formă ovală, ea are diametrul E-V de 6,12 m, iar pe secțiunea E-V 4,70 m. Marginea gropii a fost plină de cărbune și cu bucăți mari de pământ ars pe o grosime de 0,30-0,40 m. Umplutura consta din fragmente ceramice, oase de animale, bucăți de lipitură de vatră răslețite și în grămezi; pietre, cenușă și foarte mult cărbune, mai ales pe margini. În marginea ei de NE, la -2,16 m s-au găsit fragmente grupate dintr-un askos mare, întregibil și fragmente din 3 cești. Ceramica se remarcă prin foarte multe fragmente de cești. Tot pe fundul gropii s-au mai găsit și oase: fragmente de femur și tibie; un fragment de femur se întrecește cu un alt fragment, găsit la E de zid, în suprafața P9; două din aceste oase sunt fațetate prin șlefuire.

Groapa A-B a fost cercetată în perioada 2003-2005. Un segment de groapă a rămas în peretele de V al săpăturii, perete pe care s-a realizat și o secțiune aproximativ S-N. A fost notată A-B deoarece are două umpluturi diferite de pământ care păreau a fi din două gropi distincte (fig. 10). Pe secțiunea de V diametrul este de 4,20 m., adâncimea reală de 2,10 m, iar de la nivelul actual de călcare sunt 3,70 m.

Tot fundul gropii a fost pavat cu pietre mărunte, prezente atât în umplutura gropii cât și pe gura acesteia unde s-au găsit 3 grămezi de pietre. În groapă s-a făcut foc, urme de ardere

observându-se pe pereții și pe fundul gropii; era plină de cărbuni, de bucăți mari de lemn ars și de calcar zdrobit, mai mult pe parginea de V-NV (calcar nears).

Prima depunere de pe fundul gropii este cenușă, foarte mult cărbune, rezultat din arderea unor bucăți mari de lemn destinată purificării gropii (grosimea depunerii este de 0,40-0,60-0,90 m). Peste aceasta se suprapune o depunere pestriță de pământ galben cu cenușă; o a treia depunere este formată din lut galben amestecat cu lut castaniu. Peste aceste 3 depuneri, groapa este acoperită de un strat de nisip aluvionat împreună cu mici pietricele, gros de 0,05-0,10-0,20 cm.

În toate cele 3 depuneri s-au găsit fragmente ceramice, oase de animale, bucăți de pământ ars și de lipitură de vatră. Pe fundul gropii în cenușă și cărbune s-au găsit și câteva fragmente de oase umane: 2 fragmente de calotă craniană, jumătate dintr-un maxilar inferior și un fragment de tibie, aparținând unui individ adult. În aceeași groapă s-a mai găsit o figurină de os. Alte două asemenea figurine s-au mai găsit în apropierea gropii A-B (spre SE de groapă), într-o depunere aluvionată cu nisip și oxid de fier (fig11). Gropile R și A-B aparțin etapei M IC3.

Pavajul de pietre: la V de Incinta Sacră între groapa R (la N) și complexul B (spre S) s-a dezvelit un pavaj de bolovani mici de râu (pat de bolovani pe patru rânduri), pe o suprafață de aproximativ 10 m². Acest pavaj se întinde până în marginea de V a valului cu piatră, sub care și intră. Conform acestei observații, valul cu piatră ar fi ulterior pavajului. Groapa R este de asemenea mai nouă, deoarece a tăiat pavajul. Raportul pavajului cu complexul B este mai greu de stabilit, deoarece între ele s-au făcut săpături mai vechi. Totuși situația raportată la vatră (arderea direct pe pământ) care înconjoară complexul B, ar indica pavajul ca fiind mai nou.

Revenim asupra regiunii de SV a săpăturii din 2004-2005.

Groapa A-B a fost secționată încă din vechime, din epoca bronzului. Secționarea s-a făcut pe o linie perfectă, aprox. N-S, probabil pentru a obține spațiul necesar instalării unui alt ansamblu de cult, din care fac parte 7 vetre și grupări de pietre. Aceste amenajări ar putea fi ulterioare complexului B. Toate aceste vetre și grupări de pietre sunt amplasate la SE de linia de secționare a gropii A-B (fig. 9). Deocamdată această explicație este doar o ipoteză de lucru, cercetarea complexului de vetre fiind încă în lucru.

Vetrele sunt cu ardere pe loc, fără lutuială. Toate sunt pe și în depunerea învârstată din vârgi de cenușă și lut galben prăfos. Distanțele dintre ele variază între 0,40 m, 0,60 m, 0,80 m. Și ca dimensiuni sunt aproape egale, diametrul lor variind între 1,13 x 1,00 m; 1,40 x 1,40; 1,42 x 1,20 m; 1,54 x 1,50 m. Terenul pe care sunt amplasate este în pantă de la S la N și de la V la E, adâncimea lor variind între -2,55, -2,88, -2,94 -3,33 m. Vetrele 4 și 7 se află pe același nivel și sunt suprapuse de vetra nr. 3. Nu s-a făcut nici o secțiune pentru a se putea constata dacă cele două vetre (4 și 7) sunt două sau una. Înclinăm pentru prima variantă deoarece împreună ar fi reprezentat o vatră mult prea mare (2,66x1,48) în raport cu vatra celorlalte. Situația lor se va clarifica după secționarea vetre nr. 3 care le suprapune.

Vatra nr. 6 a fost tăiată în margine, la săpat și intră în peretele de S al săpăturii. Ea urmează să fie desfăcută în cursul anului 2006.

În marginea peretelui de S al săpăturii, deasupra vetrei nr. 6, s-a dezvelit un segment dintr-un pavaj de pietre pe o lungime de 4,50 m, aflat în depunerea formată din cenușă și lut galben prăfos, ca și vetrele mai sus menționate.

Aceste noi descoperiri făcute în cursul anului 2005 reprezintă elemente sigure privind existența și a altor complexe de cult, ceea ce justifică continuarea săpăturilor în Poiana Scorușului spre S și V.

*

Depunerile arheologice după taluzul de S al săpăturii 2005.

Situația din anul 2005 nu face decât să repete observațiile anterioare cu privire la depunerile din Poiana Scorușului, cu câteva elemente noi care au adus însă precizări foarte importante. În campania 2005 s-a săpat până la pământul viu în partea de SV unde se afla groapa A-B. Cele două depuneri sterile arheologic sunt formate dintr-un pământ de culoarea cafelei arse și un lut galben auriu. Acestea sunt suprapuse de o depunere groasă, cu dungi de cenușă și lut galben, în și pe care sunt situate complexe prezentate până acum din săpăturile anului 2005. Pavajul de pietre menționat mai sus se află pe această depunere și în pământ castaniu amestecat cu lut galben. Urmează alte 3 depuneri de pământ castaniu roșcat cu oxid de fier. Între acestea sunt depuneri de nisip albicios, amestecat uneori și acesta cu oxid de fier, iar în unele locuri apar fâșii de argilă cenușiu-albăstruie. Aceste depuneri sunt succesiv aluvionate și tivite cu o dungă de oxid de fier groasă de 2-4 cm (fig. 13).

Deasupra vetrelor și a gropii A-B au apărut în suprafață „discuri” de cercuri concentrice, înconjurată de o bordură de oxid de fier. Aceste vârtejuri de nisip prăfos cu oxid de fier sunt rezultate din bătărea apei. Geologic poartă numele de „meganoglife”. Nisipul care desparte depunerile cu oxid de fier este un nisip aluvionat, galben, albicios.

În stadiul actual al cercetărilor, depunerile cu material arheologic, în genere mărunț, corodat, tocit, rulat și acoperite cu oxid de fier sunt aluvionate. În „deplasarea” acestor materiale s-au antrenat totodată argile, oxid de fier și calcar, pe fondul unui regim de ploi foarte abundent și de durată (fig. 14).

Prezența nisipului și a oxidului de fier în depuneri cu pământ sub formă de straturi, lentile, fâșii, direct pe materialul arheologic a fost observată de la primele săpături pentru că a cuprins întreaga suprafață a Poienii Scorușului. Această situație s-a constatat chiar și în așezarea de pe Cetățuie, unde, aproximativ la același nivel de locuire, s-a descoperit o vatră cu lutuială într-o lentilă de nisip. Inițial intensitatea și rolul pe care acest fenomen l-a avut în formarea depunerilor din Poiana Scorușului, nu au fost înțelese. Argila albastră-cenușie este prezentă până în capătul de NE al valului cu piatră. Aceste aluvionări care au deplasat și materialul arheologic explică formarea depunerilor care au acoperit treptat complexe de cult. Este posibil ca acest fenomen să fi contribuit la părăsirea Poienii Scorușului ca loc de cult.

Dat fiind importanța acestei situații a fost necesară o expertiză geologică⁷.

În cuprinsul ansamblului de cult din Poiana Scorușului, vetrele, gropile, depunerile de ofrande, vase, piatră, cărbune, cenușă etc. sunt complexe *in situ*. Desigur, cercetarea acestui ansamblu rămâne o problemă de rezolvat în viitor, pentru a se stabili contextul arheologic din care provin materialele purtate de aluviuni și de unde a fost antrenat nisipul, argilele și oxidul de fier.

În fazele mai târzii ale culturii Monteoru locul de cult a fost pe platou și în V-ul Cetățuiei. Perioada coincide și cu fortificarea Cetățuiei cu un șanț de apărare pe Col. Șanțul de apărare rămâne unul din argumentele majore pentru a preciza cauza acestor schimbări; în situația de la Monteoru, ar putea fi un pericol venit dinspre câmpie (dinspre Merei). Părăsirea locului de cult din Poiana Scorușului se datorează desigur și unei cauze de ordin geologic-climatic, un regim foarte abundent de ploi și aluviuni.

Din întregul ansamblu al complexelor de cult, unele au fost reacoperite pentru a fi păstrate pentru istorie și turism: complexul B, Incinta sacră și o parte din grupările de pietre și de vetre. Vestigiile menționate sunt dintre cele mai vechi monumente și construcții de piatră

⁷ Geologul Radu Valerică din Buzău a analizat depunerile, confirmând concluziile raportului nostru preliminar. Îi mulțumim și pe această cale.

cunoscute, apte să ne furnizeze importante informații arheologico-istorice și social-religioase. Ele aparțin culturii Monteoru care a ocupat un spațiu ce cuprindea actualul județ Dâmbovița până în Podișul central moldovenesc și SE-ul Transilvaniei. În acest spațiu se cunosc 3 centre importante ale culturii Monteoru: Năeni-Zănoaga unde au fost identificate cele mai vechi nivele de locuire ale culturii Monteoru; Cândești-Vrancea unde a fost descoperită o necropolă cu peste 800 de morminte; Sărata Monteoru, unde pe baza stratigrafiei s-a studiat evoluția acestor comunități, ca și organizarea lor teritorială, socială și religioasă. Din această ultimă perspectivă, ansamblul de cult din Poiana Scorușului, ca și cel de pe Cetățuie (Steinplatzul și vestul) sunt descoperiri de importanță majoră.

Mai sunt și alte argumente demne de cunoscut și de reținut, care îndreptătesc acordarea unei importanțe deosebite culturii Monteoru, în general și ansamblului de cult în special.

Regiunea Buzăului face parte dintr-o unitate mai mare, legată geografic, dar și arheologic și istoric, de Țara Vrancei, o unitate teritorială în care se integrează și regiunile din SE-ul Transilvaniei și cele aflate la E de Carpați. Teritoriul ocupat de grupul Monterou, ca și organizarea sa internă i-au asigurat rezistența de-a lungul întregii epoci a bronzului, intrând apoi în sinteza etnică și culturală a epocii fierului.

*

Din aceste considerente pledez și în acest raport preliminar pentru conservarea ansamblului de cult de la Sărata Monteoru, pentru a fi restaurat și introdus în circuitul turistic, cu atât mai mult cu cât localitatea Monteoru este și o stațiune balneară, cu drumuri practicabile.

În 1998, Muzeul Județean Buzău a trimis o Comisie la fața locului care a analizat situația descoperirilor din Poiana Scorușului și a avizat restaurarea descoperirilor, oferindu-se chiar să lucreze benevol. Din păcate nu s-au găsit banii pentru materialul necesar.

Explicația figurilor

- Fig. 1. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Plan de situație al așezării, executat în 2004, de P.F. Panaite Camil. Scara 1: 2000.
- Fig. 2. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Secțiuni ale gropilor rituale cu ofrandă de cești.
- Fig. 3. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Complexul B, faza MIC₃₋₄.
- Fig. 4. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Cele două vase de lângă vatra complexului B.
- Fig. 5- 6. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Grupuri de pietre la de vest de complexul B.
- Fig. 7. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Secțiune la de vest cu vetrele nr. 4 și 6.
- Fig. 8/1-4. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Incinta sacră.
- Fig. 9. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Groapă cu depunere de cărbune MIC₁.
- Fig. 10. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Secțiunea nr. 1, de vest prin groapa A-B (2005).
- Fig. 11/1-3. Sărata Monteoru-Poiana. Figurine de os.
- Fig. 12. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Ansamblu de vetre și platforma de pietrele A/2005.
- Fig. 13. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Secțiunea de sud a suprafeții P9/2005.
- Fig. 14. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Secțiunea de sud a suprafeții P9/2006.

Explications des figures

- Fig. 1. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Plan de la localisation du site.
- Fig. 2. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Deux sections des fosses 1 et 2, la phase MIC_{4,1} aux offrandes des tasses.
- Fig. 3. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Le complexe B, la phase MIC_{4,3}.
- Fig. 4. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Deux tasses trouvées près de l'âtre du complexe B.
- Fig. 5 et 6. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Des tas de pierres situés à l'ouest du complexe B.
- Fig. 7. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Section avec les les âtres 4 et 6.
- Fig. 8/1-4. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. L'enceinte sacrée.
- Fig. 9. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. La fosse au charbon – phase MIC_{4,1}.
- Fig. 10. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Section ouest n° 1 de la fosse A-B/2005.
- Fig. 11/1-3. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Figurines en os.
- Fig. 12. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Ensemble de 7 hâtres et de la plate-forme A/2005-2006.
- Fig. 13. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Section sud de la surface P9/2005.
- Fig. 14. Sărata Monteoru-Poiana Scorușului. Section sud de la même surface 2006.

LES FOUILLES DE SĂRATA MONTEORU, COMMUNE MEREI,
DÉPARTEMENT DE BUZĂU
RAPPORT PRELIMINAIRE (1996-2005)

Dans le présent rapport sont exposés les principaux résultats des recherches archéologiques déroulées sur le plateau de Poiana Scoruşului, plateau situé au nord-est de Cetăţuia.

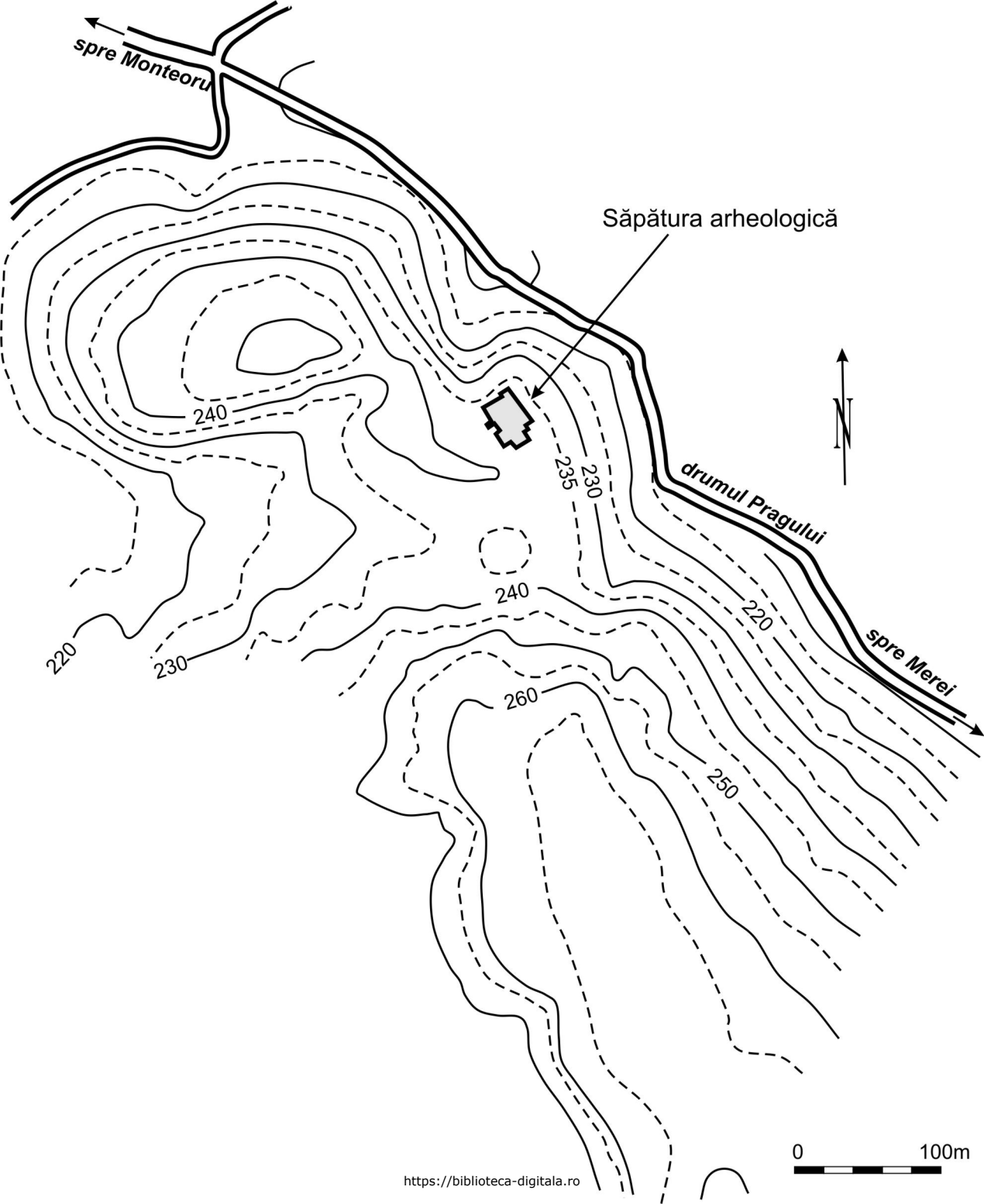
Le plateau de Poiana Scoruşului a été utilisé du commencement de l'âge du bronze seulement comme lieu de culte. Il s'agit d'un ensemble de plusieurs « complexes » en pierre de rivière et de fosses, « complexes » qui correspondent aux étapes IC4 – IC1 de la Culture de Monteoru.

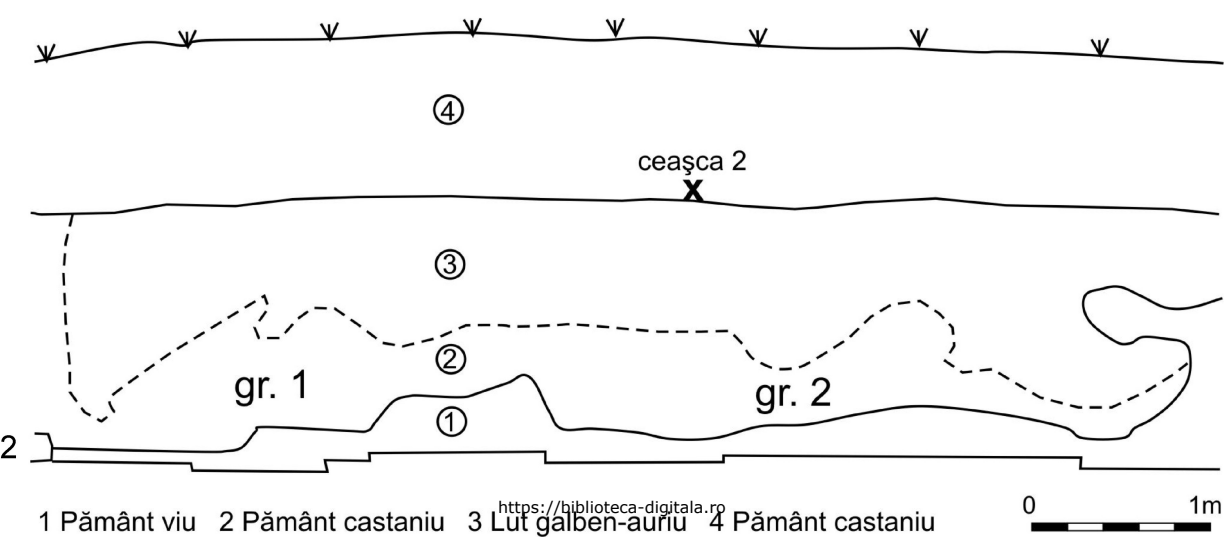
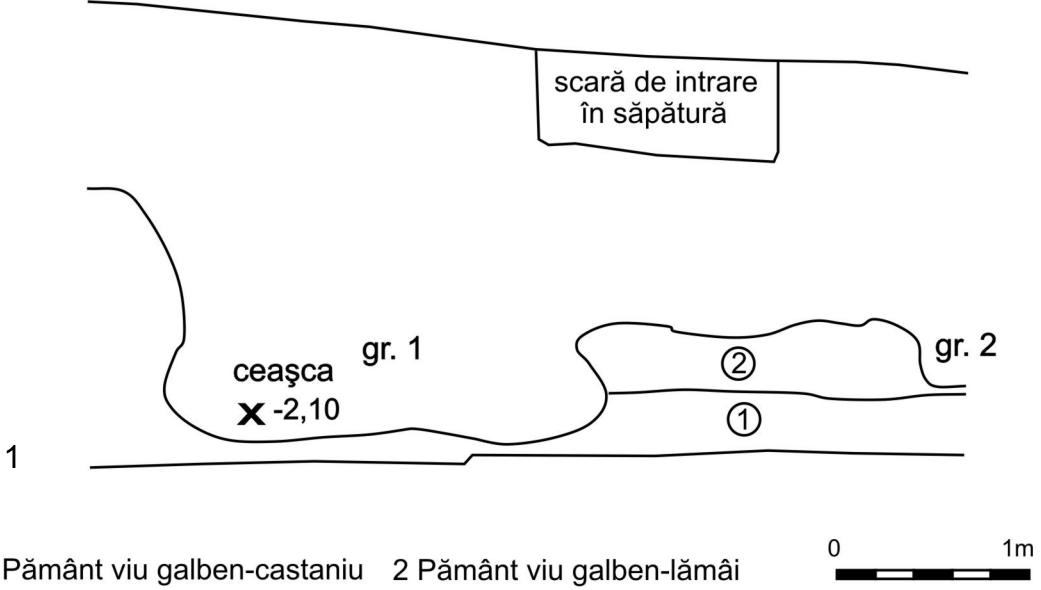
1. Les plus anciens « complexes » de culte sont des fosses aux dépôts rituels – de tasses, de la cendre, du charbon, de morceaux de terre brûlée, des petites pierres, de tessons.
2. Le « complexe » B – c'est une plate-forme ou un plancher en pierre, de forme ellipsoïdale avec une âtre. Autour de la plate-forme (vers le sud-ouest et vers le nord-est) la terre est fortement brûlée et couverte de la cendre et du charbon.

Aménagé à 3 m de profondeur, les côtes du sud-sud-ouest sont en gradins, sur lesquels se trouvent des tas de pierre (des « paquets » de pierres).

3. L'enceinte sacrée élevée en terre rougeâtre est plaquée de pierres sur sa pente de l'est.

Les autres découvertes de l'ensemble du culte sont des monticules en pierre et des fosses de petites et aussi de grandes dimensions aux dépôts rituels.

pământ ars

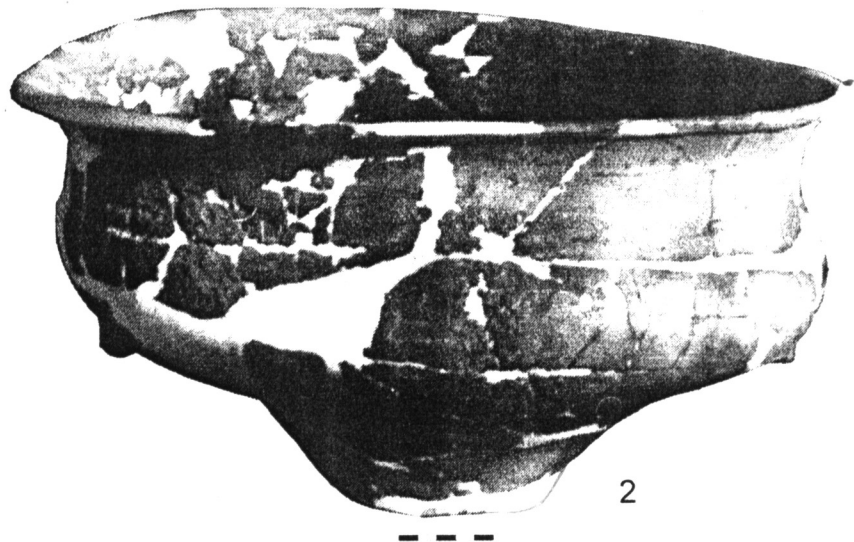

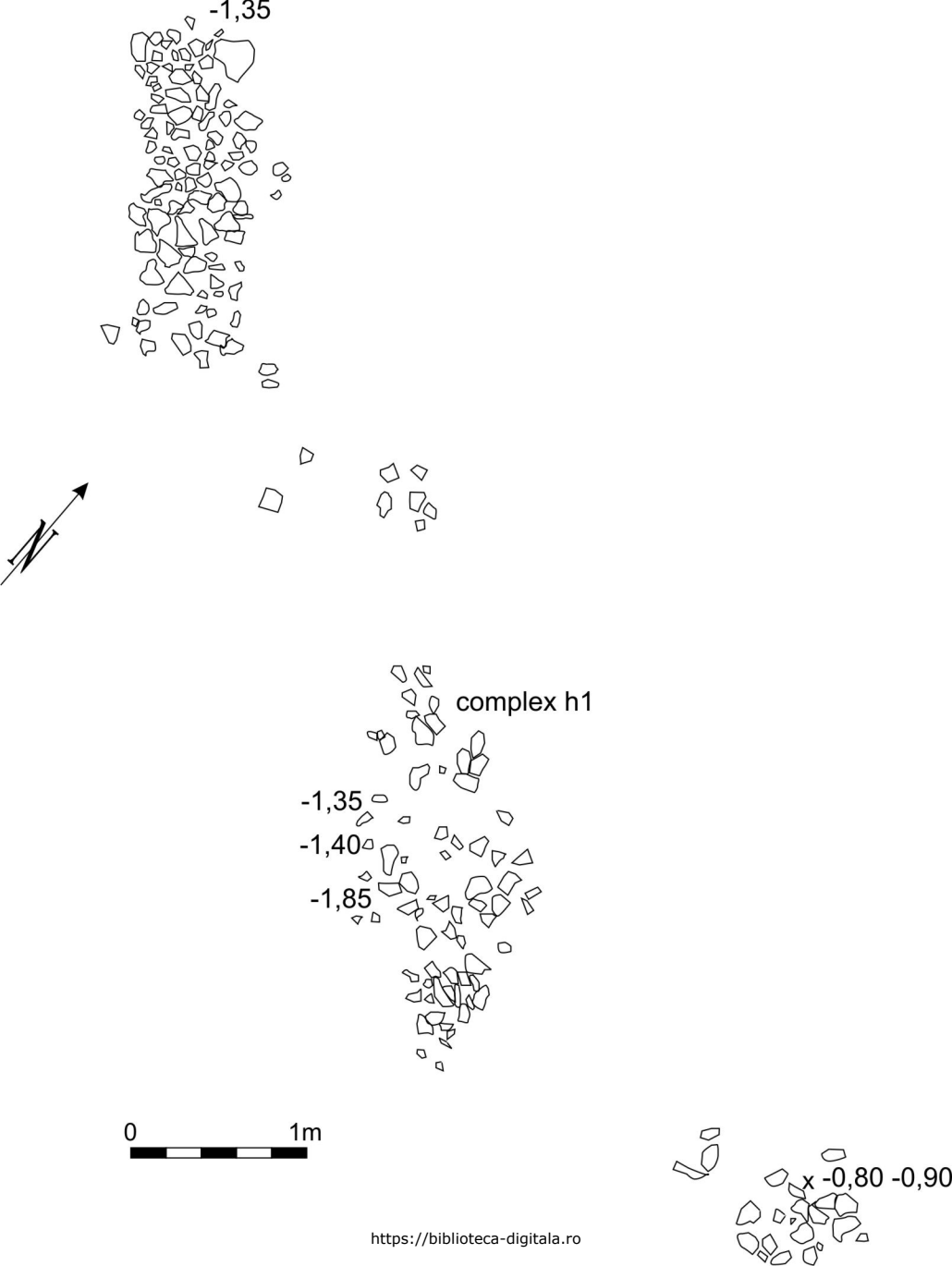
vatra 1

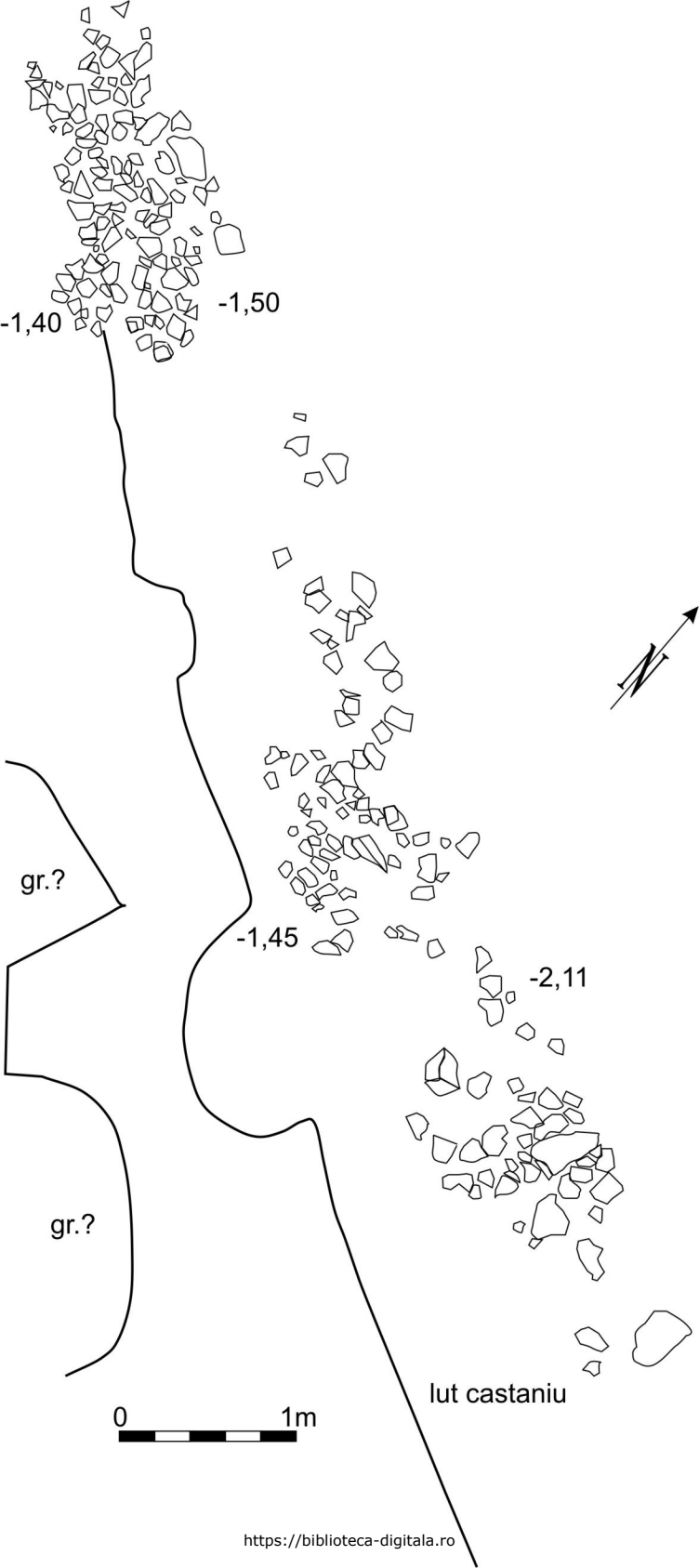

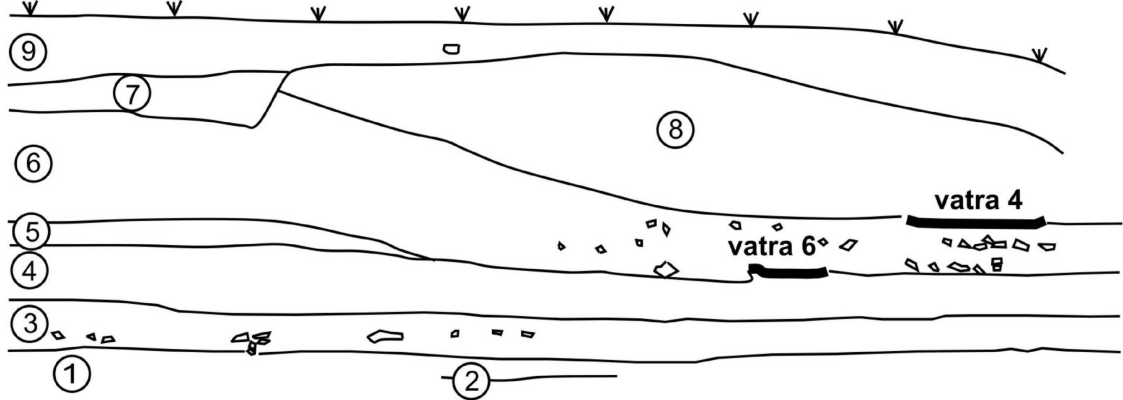
pământ ars

0 1m

- 1 Depunere de cenușă care acoperă complexul B
- 2 Vargă de lut galben
- 3 Depunere de cenușă și pietre
- 4 Lut verzui
- 5 Lut galben cu cenușă

- 6 Pământ roșcat cu nisip aluvionat și vatra 6
- 7 Depunere albicios-prăfoasă
- 8 Lut verzui cu vatra 4
- 7, 9 Nivelări recente

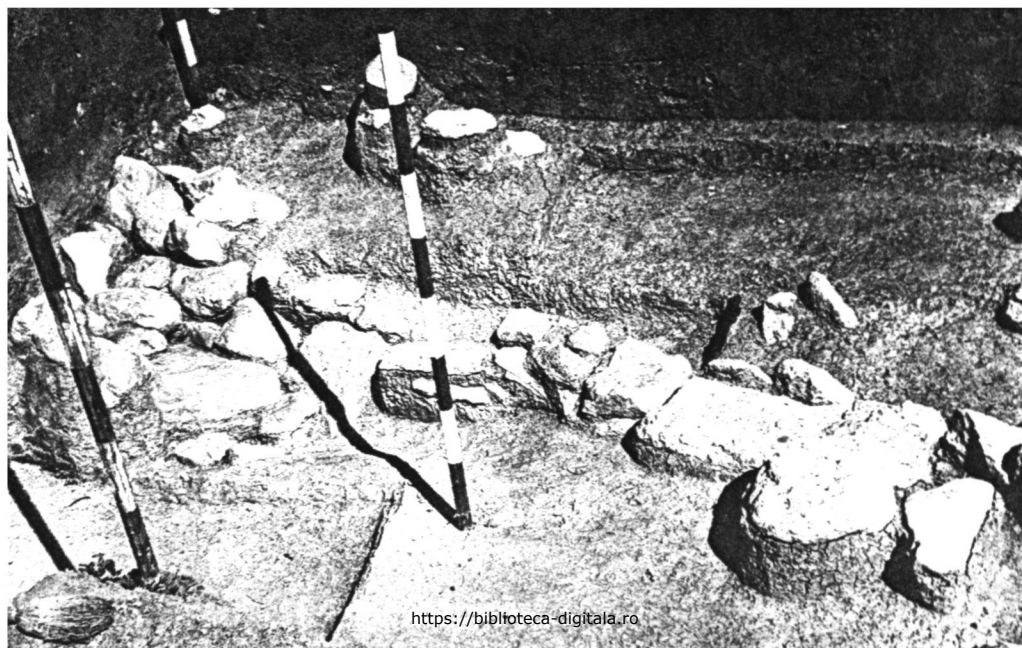
1

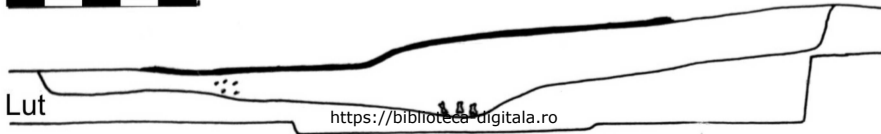
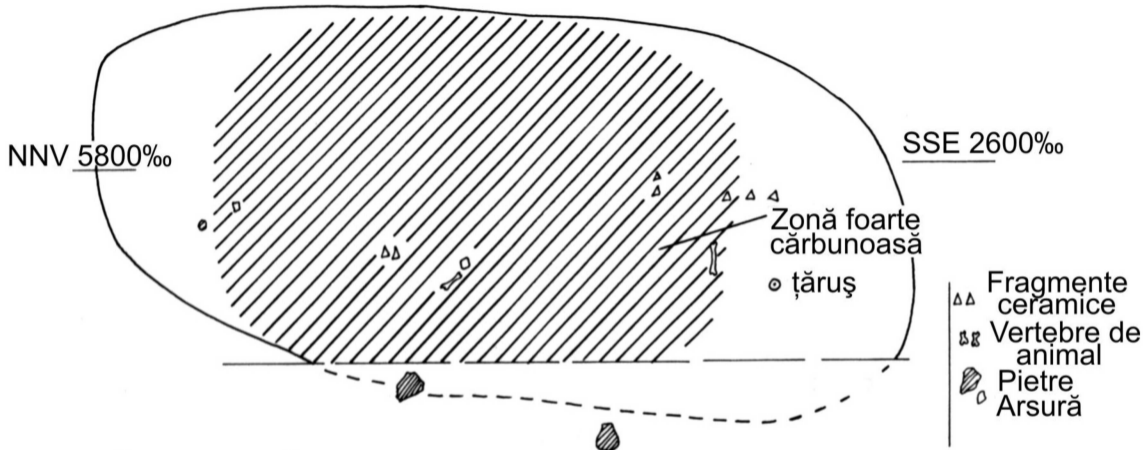
3

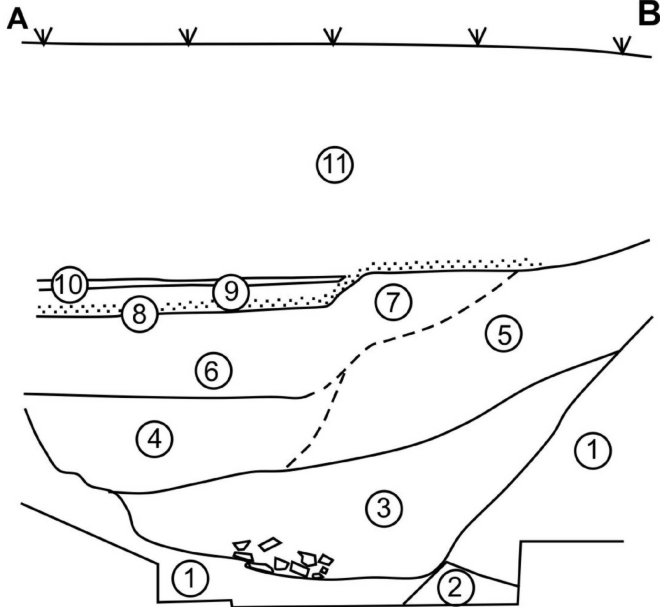

2

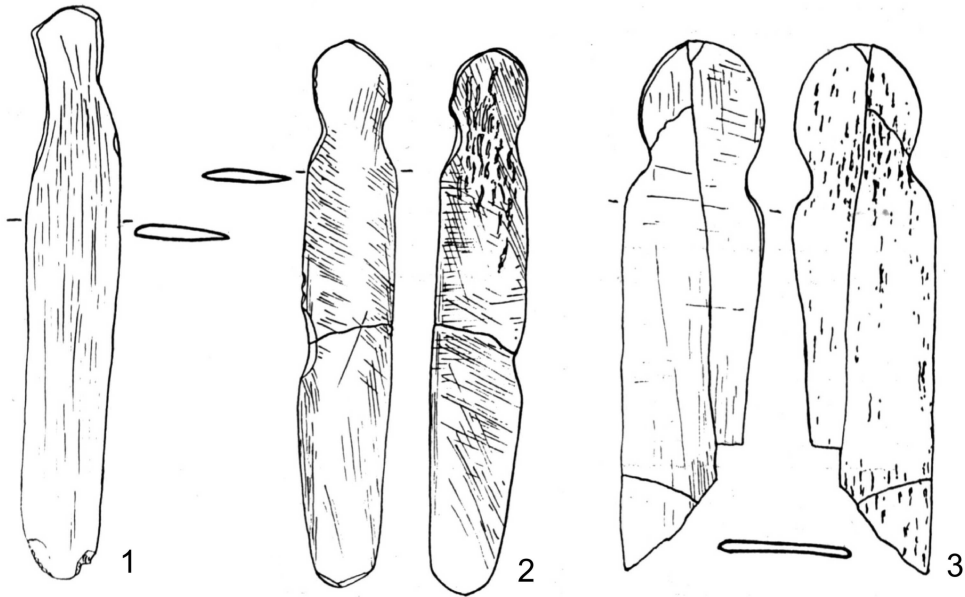

4

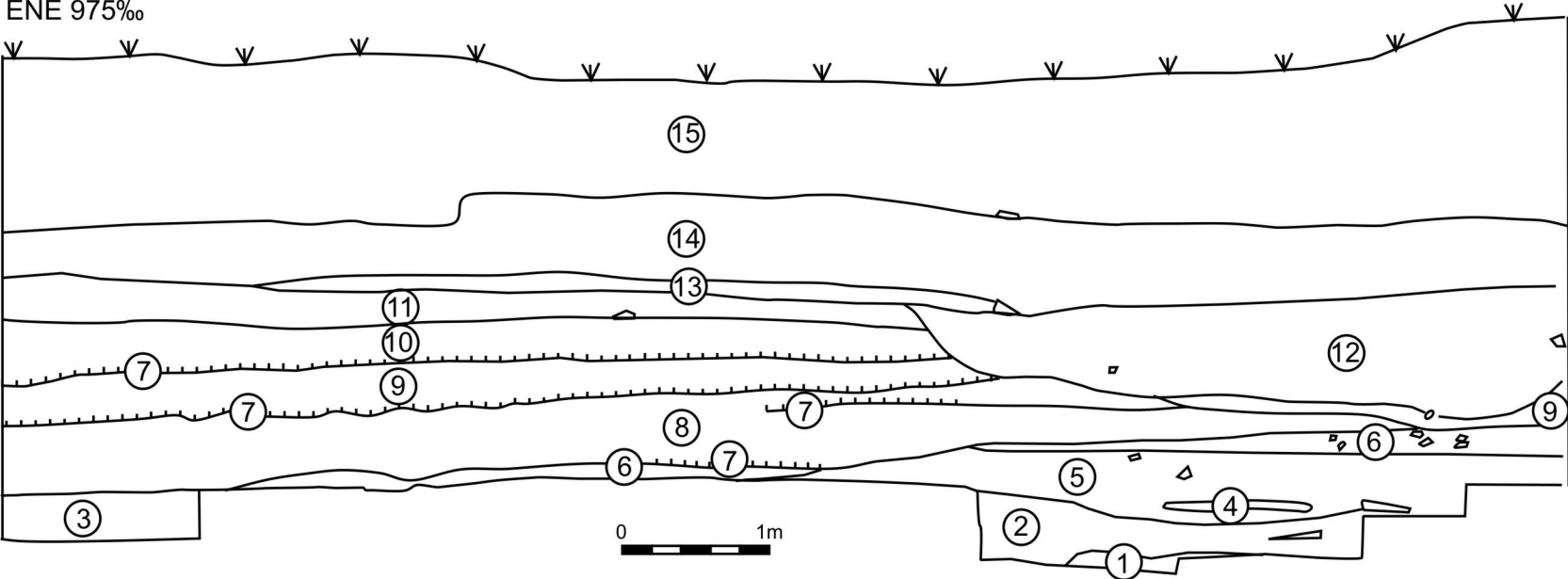

- 1 Pământ viu galben 2 Pământ viu cafeniu
 3 Pământ cenușos cu foarte mult cărbune
 4 Pământ pestrîț cu pete galbene
 5 Pământ pestrîț cenușos 6 Pământ castaniu
 7 Pământ galben
 8 Depunere aluvionată (pământ galben, nisip, pietre)
 9 Pământ galben cenușos amestecat
 10 Cenușă, nisip și pământ galben
 11 Nivelare recentă
- 0 1m

1 Pământ viu cafeniu

2 Pământ viu galben

3 Pământ amestecat: oxid de fier, humă
cenușos albastruie

4 Pământ cafeniu purtat

5 Pământ galben cenușos

6 Masa de pietre A-2005 și urme de
băltire a apei

7 Strat de oxid de fier și nisip

8 Pământ galben

9 Straturi succesive subțiri de cenușă și
lut galben

10 Argilă albastruie cu oxid de fier

11 Pământ galben castaniu

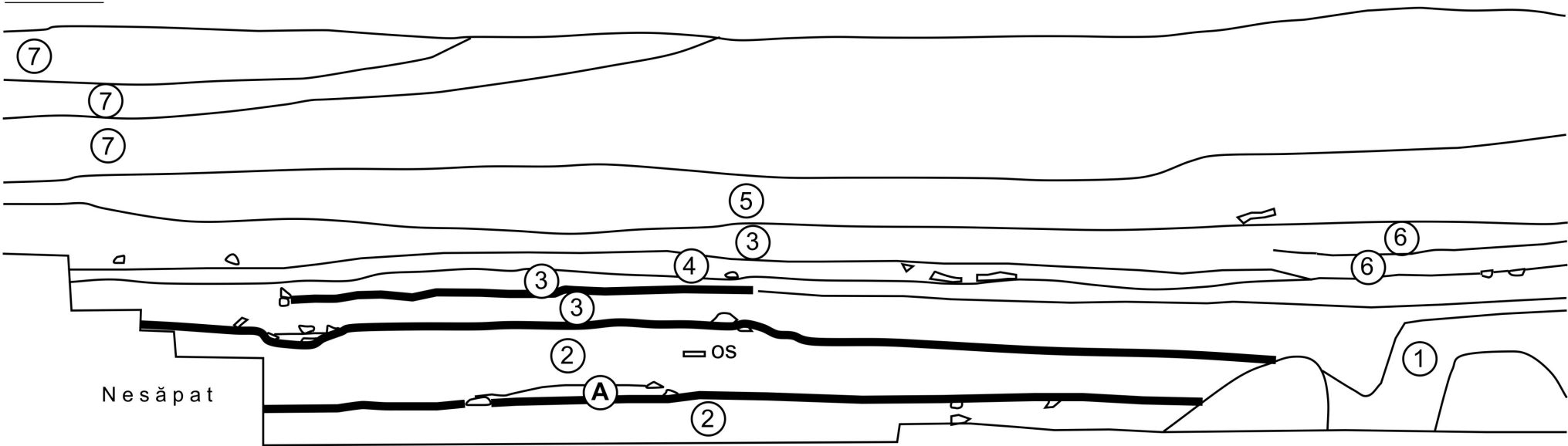
12 Pământ galben nisipos

13 Nisip cu oxid de fier aluvionat

14 Depunere de pamânt amestecat și de la
nivelări recente

15 Nivelare recentă

E-NE 1100‰

1 Secțiune printr-o groapă în pământul viu cafeniu

2 Depuneri învârstate din nisip și cenușă cu urme de băltire

3 Depuneri cu oxid de fier

4 Pământ galben cu nisip

5 Pământ galben prăfos cu argilă albăstruie

6 Pământ galben pătat cu castaniu

7 Nivelări recente

A Secțiune prin Complexul A/2005-2006

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA CÂMPULUNG, ÎN ZONA VECHII REȘEDINȚE DOMNEȘTI. 2000 – 2005

GHEORGHE I. CANTACUZINO
MARIA VENERA RĂDULESCU
ȘTEFAN TRĂMBACIU

Cuvinte-cheie: biserică voievodală; construcții de zid; ceramică medievală; reședință domnească; piatră; cărămizi; mortar; fundație; moloz; nivel de construcție; monede; obiecte de metal.

Mots-clef : Eglise voievodale; constructions; céramique médiévale; résidence princière; pierre; briques; mortier; fondation; crépi; niveau de construction; monnaies; objets de métal.

În cadrul mai larg al cercetării vestigiilor din perioada de început a Țării Românești un interes aparte prezintă cercetarea ansamblului structurat în jurul bisericii în care se păstrează piatra funerară din 16 noiembrie 1364 a marelui voievod Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab I, care la rândul lui a murit în 1352 la Câmpulung. Biserica s-a aflat de mult timp în centrul preocupărilor specialiștilor. La rândul ei, atrag atenția problemele legate de reședința a cărei existență lângă edificiul devenit lăcaș de înmormântare voievodal este greu să fie negată. Lipsa unor documente interne emise de domni din Câmpulung se explică prin faptul că actele cele mai vechi păstrate sunt abia de la Vladislav I. De altfel în acest oraș a întărit Mircea cel Bătrân, la 6 și 25 august 1413, privilegiile negustorilor brașoveni¹. La începutul secolului al XVI-lea amintirea calității de scaun domnesc a Câmpulungului se mai păstra². Faptul că în vechea cronică a Țării Românești se scria, relatând despre „descălecatul” legendarului Negru Vodă, că acesta a făcut la Câmpulung „o biserică mare și frumoasă și înaltă”, fără a fi menționată o curte sau casă domnească, spre deosebire de Argeș, unde „ș-au pus scaunul de domnie, făcând curți de piatră, și case domnești și o biserică mare și frumoasă”³, se poate explica prin aceea că, la data redactării părții respective a cronicii, nu se mai păstra din vechile clădiri de acolo decât biserica⁴. Problemele sunt dificile, ținând seama de faptul că nici una dintre construcțiile din secolul al XIV-lea nu se mai păstrează, în locul lor fiind ridicate clădirile mănăstirii ctitorite de Matei Basarab, care au suferit la rândul lor numeroase transformări.

Săpăturile arheologice efectuate în cuprinsul ansamblului arhitectural din jurul vechii biserici voievodale de la Câmpulung au început în 1975 în legătură cu lucrările de restaurare. Plănuite a continua pe parcursul mai multor campanii, urmând să acopere printr-o rețea de

¹ DRH, D, vol. I, nr. 120, 121.

² În actul prin care în 1517 Neagoe Basarab îngăduia brașovenilor „să târguiască numai unde este scaunul domniei mele, la Târgoviște și la Câmpulung și la Târgșor, în aceste mai sus zise scaune să târguiască brașovenii și bătrânii bârseni” (I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în veacurile XV–XVI*, București, 1902, p.152).

³ C. Grecescu și D. Simonescu (ed.), *Istoria Țării Românești. 1290–1690 (Letopiseșul cantacuzinesc)*, București, 1960, p. 1.

⁴ Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, capitolul *Curtea domnească din Câmpulung-Muscel*, p. 233, observa ca autorul „Cronicii despre Radu de la Afumați”, inclusă ulterior în cronică țării, nu amintea nimic despre casa domnească, semn că aceasta nu mai exista în acea vreme; Șt. Andreescu, *Considérations sur la date de la première chronique de Valachie*, RRH, 12, 1973, 2, p. 372 - 373, a argumentat părerea că textul introductiv al cronicii, privind perioada 1290 - 1508, a fost redactat în a doua jumătate a sec. XVI, între 1568 - 1577.

secțiuni întreaga suprafață accesibilă investigării, ele au fost întrerupte după trei campanii și au fost reluate cu mijloace mai reduse în anii 1981, 1982 și 1984⁵. Au fost obținute informații privind cele mai vechi urme de locuire. Săpăturile au adus precizări concludente asupra vestigiilor bisericii voievodale din secolul al XIV-lea, a modului în care Matei Basarab a refăcut-o „pe aceeași temelie și cu aceleași pietre”, fiind păstrată prima asiză din elevație și edificiul mărit spre vest, cel de al doilea lăcaș fiind înlocuit de biserica din veacul al XIX-lea. S-au descoperit resturile unui zid de piatră care înconjură biserica voievodală în secolul al XIV-lea spre sud, vest și nord la o distanță de 12 - 14 m, iar pe latura de sud a întregului ansamblu urmele unui val de pământ și bolovani, cu șanț la exterior. Numeroase date privesc evoluția ansamblului în secolele următoare.

Una dintre problemele de cel mai mare interes în cercetarea reședinței de la Câmpulung este identificarea vechii case domnești. Ipoteze mai vechi care căutau să atribuie unei faze de construcție din secolul al XIV-lea pivnițele casei situate la sud-vest de biserică. Săpăturile din 1975–1977 au dovedit că acestea datează din secolul al XVII-lea: pentru construcția lor au fost demantelate ultimele resturi ale zidului care înconjură biserica și care fusese demolat pe latura de sud în secolul al XV-lea, resturile unor construcții (ziduri cu fundația puțin adâncă, pavaje de cărămidă sau bolovani) din același veac, precum și morminte din secolul al XVI-lea. Turnul clopotniță, la rândul său, a fost construit din temelie în timpul lui Matei Basarab. Locul casei domnești trebuia căutat în altă parte.

Urme consistente din secolul al XIV-lea au fost scoase la lumină la est de biserica domnească. Între vestigiile arheologice, descoperite în săpăturile din 1982 și 1984, care, prin poziția stratigrafică a nivelului de construcție pot fi presupuse a data din această vreme, se află un zid, orientat aproximativ de la nord spre sud, descoperit la circa 30 m est de biserică. În capătul său de nord, acest zid se adosează colțului unei construcții de un interes aparte, care prin săpăturile amintite nu a putut fi cercetată decât pe o suprafață mică (trei metri din latura de vest și aproape un metru din cea de sud). Partea de nord a clădirii se află dedesubtul construcțiilor moderne ale Liceului „Dinicu Golescu”.

Încercarea clarificării unor probleme legate de urmele clădirilor ce vor fi aparținut vechii reședințe domnești, de verificarea cronologiei construcțiilor din zona de est a ansamblului, a fost avută în vedere în cursul cercetărilor întreprinse în perioada anilor 2000–2005⁶. Acestea au fost concentrate în special în zona de nord-est a incintei ansamblului mănăstirii „Negru Vodă” și apoi spre sud-est⁷. Urmărirea spre est a construcției de piatră al cărei colț fusese descoperit în 1984, în vederea obținerii mai multor date privind planul și dimensiunile sale, precum și cercetarea altor vestigii situate în această zonă, a fost principalul obiectiv al săpăturilor efectuate în vara anilor 2000 și 2001⁸. În următorii doi ani, desfășurându-se în

⁵ Gh. I. Cantacuzino, Sp. Cristoceca, T. Mavrodin, Șt. Trâmbaciu, „Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la fosta curte domnească din Câmpulung din anii 1975–1977”, StComCâmpulung Muscel 1, 1981, p. 23 - 29; Gh. I. Cantacuzino, Sp. Cristoceca, Șt. Trâmbaciu, „Cercetări arheologice în zona fostei Curți domnești din Câmpulung Muscel”, Materiale, 1982, p. 287–290; idem, „Cercetările arheologice din zona fostei curți domnești din Câmpulung, jud. Argeș”, Materiale, 1983, Partea a II-a, p. 517–524; Gh. I. Cantacuzino, „Probleme ale cercetării vechii reședințe domnești din Câmpulung”, Argessis 2000, p. 107–115.

⁶ Pentru rezultatele săpăturilor din 2000–2003 vezi: Gh. I. Cantacuzino, Ștefan Trâmbaciu, „Rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în anul 2000 la ansamblul *Negru Vodă* din Câmpulung”, Revista de istorie a Muscelului. StComCâmpulung Muscel 6, 2001, p. 43–61; Gh. I. Cantacuzino, Maria Venera Rădulescu, Șt. Trâmbaciu, „Cercetări arheologice la Câmpulung–2001”, Revista de istorie a Muscelului 7, 2003, p. 25–37; Gh. I. Cantacuzino, „Vestigii din zona vechii reședințe voievodale de la Câmpulung”, RMM-MIA 72, 2001–2003, p. 4158.

⁷ Săpăturile au fost executate în perioadele: 1 august–15 septembrie 2000, 21 august–12 septembrie 2001, 21 august–10 septembrie 2002, 18–31 august 2003, 26 iulie–20 august 2004 și 12–29 iulie 2005, cu fonduri acordate de Ministerul Culturii și Cultelor (2000, 2001, 2004, 2005) și de Muzeul Municipal Câmpulung Muscel (2000–2005).

⁸ Secțiunile arheologice trasate au fost următoarele:

partea de est a incintei exterioare, săpăturile au urmărit în special completarea informațiilor privind o construcție de mari dimensiuni, aflată parțial sub nivelul solului, descoperită în 1981 aproape de marginea terasei, la circa 75 m est de biserică. S-a încercat delimitarea clădirii și obținerea mai multor date despre dimensiunile și compartimentarea ei precum și în legătură cu poziția stratigrafică a nivelului de construcție, pentru verificarea datării ei. S-a căutat de asemenea, în 2001–2003, obținerea unor date arheologice privind o clădire alăturată zidului care limitează spre nord actuala incintă, menționată în izvoare scrise. În sfârșit, în anii 2004 și 2005 lucrările s-au desfășurat în zona situată la sud-est de biserică voievodală, pentru a se obține date privind succesiunea depunerilor din diferite perioade și a dispunerii construcțiilor de aici, completând informațiile privind urmele descoperite aici în 1975–1977, în special latura de est a zidului împrejmuitor al bisericii voievodale și un zid vechi aflat în partea de sud-est a incintei.

Posibilitatea extinderii cercetărilor a fost limitată din cauza existenței unor arbori, a unor alei asfaltate din cuprinsul ansamblului monastic, a culturilor de legume și a diferitelor amenajări legate de funcționarea mănăstirii. De această situație a trebuit să se țină seama în amplasarea săpăturilor. Săpătura a atins solul steril numai pe suprafețe restrânse, ea fiind oprită în dreptul pavajelor de cărămidă sau acolo unde adâncirea a fost îngreunată de spațiul restrâns. Observațiile stratigrafice au urmărit precizarea raportului între diferitele ziduri și resturi de construcții, precum și între acestea și depunerile legate de momentul ridicării sau dezafectării lor.

S-a încercat o extindere a cercetărilor dincolo de limitele ansamblului fostei reședințe domnești, în vederea obținerii unor date privind vechiul oraș medieval Câmpulung. A fost executat în anul 2001 un sondaj de control pe terenul din str. Negru Vodă nr. 76, unde lucrări de canalizare dăduseră la iveală numeroase fragmente ceramice medievale⁹.

Observațiile asupra succesiunii stratigrafice a depunerilor au permis constatarea existenței anumitor elemente comune în diferite puncte. În partea de est a ansamblului s-a putut constata, atât în vechile săpături, cât și în cele reluate în anii 2000–2003, că solul steril, loess gălbui, conținând prundiș în unele locuri sau la adâncimi mai mari se află la o adâncime

S. 15 B/2000, la est de zidul despărțitor dintre incinte, în prelungirea S. 15 A/1984, decalat cu 1 m spre N față de aceasta, cu latura de N la 3,50 m de zidul despărțitor dinspre curtea Liceului „Dinicu Golescu”. Lățimea 2 m, două tronsoane cu lungimea de 3 m, despărțite de o porțiune nesăpată de 1,60 m, pe locul unui pom. Trasat pentru verificarea existenței și în această parte a zidului descoperit în S. 15 A/1984.

S. 17 A/2000, lățime 2 m, lungime 5 m, la 2,50 m E de latura de E a S. 17/1984 și 7 m de latura de V a acestuia. **S. 17 B/2000**, la 6 m E de S. 17 A. Lățime 2 m, lungime 4,50 m, între zidul despărțitor spre curtea Liceului Dinicu Golescu și aleea asfaltată. **S. 17 C/2000**, de 2 x 2 m, între S. 17 A și S. 17 B, cu limita de V la 1 m de limita de E a S. 17 A. **S. 17 D/2001**, între S. 17 și S. 17 A/2000, la 0,50 m de peretele estic al S. 17 și 0,50 m de peretele vestic al S. 17 A, la N de aleea asfaltată recentă. Lungime 4 m, lățime 1,25 m. **S. 17 E/2001**, între S. 17 A/2000 și S. 17 C/2000, la 0,50 m de peretele estic al S. 17 A și 0,50 m de peretele vestic al S. 17 C, la N de aleea asfaltată. Trasate pentru a urmări laturii sudice a construcției din această zonă; pentru a avea o privire de ansamblu a fost redeschisă parțial **S. 17/1984**, pe o suprafață de 3,50 x 3,50 m.

S. 18/2000, paralel cu S. 15, la 7 m S de aceasta (latura nordică la 7 m de latura sudică a S. 15). Limita de V la 6 m de piciorul sudic al porții dintre cele două incinte actuale ale mănăstirii, limită impusă de aleea asfaltată. Lungimea S. 18 este de 10 m, lățimea 1,50 m. Secțiunea a fost trasată pentru a urmări traseul zidurilor descoperite în S. 15 în 1982. Pe o mică porțiune din vecinătatea unuia dintre aceste ziduri săpătura nu a putut fi adâncită datorită unui cablu electric.

S. 19/2001, la 5 m est de limita estică a S. 17 B/2000, la nord de aleea asfaltată. Lungime 4 m, lățime 1,50 m.

S. 20/2001, cu orientarea aproximativă est-vest, la nord de aleea asfaltată, cu limita de vest la 1 m de peretele estic al S. 19. Lungime 15 m, lățime 1 m.

⁹ În anul 2001, pe terenul din str. Negru Vodă nr. 76 s-a trasat **S. I**, cu lungimea de 6 m și lățimea de 1,50 m, în partea de sud a terenului, perpendicular pe zidul exterior al casei învecinate de la nr. 74, cu peretele vestic al săpăturii la 12 m de îngrădirea dinspre stradă a terenului. I s-a adăugat spre est o casetă de 1 x 1 m, la extremitatea nordică.

de circa 1,75–2 m față de suprafața actuală, adâncime care este mai mare spre vest și sud și mai mică spre est. Deasupra acestuia se află un strat de humus cenușiu gros de cel mult 15–20 cm. La partea superioară a acestuia au fost descoperite, într-o anumită zonă, fragmente ceramice lucrate cu mâna, dovedind existența unei locuiri din prima epocă a fierului¹⁰. Peste acest strat, pe o întindere mai mare, este situat un strat gros de peste 30 cm pământ cenușiu în care se află numeroși bolovani de râu de mărime mijlocie. În pământul dintre bolovani nu se găsesc urme sau pigmenți de mortar. Se poate presupune, ținând seama de câteva foarte mici fragmente ceramice care ar putea fi datate în secolul al XIV-lea, că ar fi vorba de o amenajare care a precedat primele construcții de zid medievale din apropiere¹¹. Un strat asemănător, cu bolovani și pământ cenușiu, cu o grosime ce ajunge la peste 40 cm, subțindu-se spre est, a fost întâlnit și în apropierea extremității de est a ansamblului¹², unde se suprapune stratului gălbui cu prundiș, steril, aflat la o adâncime de circa 1,50 m. Urmează depuneri de pământ cu urme de moloz alternând cu straturi de moloz, corespunzătoare diferitelor etape din evoluția ansamblului.

La est de zidul despărțitor dintre incinta centrală și cea dinspre răsărit a fost descoperit un complex de cărămizi având între ele mortar. Resturi asemănătoare s-au aflat și la vest de zidul despărțitor (în S. 15 A/1984). Este un strat de cărămizi (cu lungimea de 29 cm și grosimea de 4 cm), așezate pe cant, pe lungime, ușor înclinate, în șiruri paralele, având între rosturi mortar slab, cenușiu. Ele acopereau o suprafață a cărei lungime depășea 6 m, fiind păstrate mai bine de la o distanță de 1,70 m est de zidul despărțitor, și pe mici porțiuni în vecinătatea acestuia. Poziția stratigrafică în care ele se găsesc corespunde unor depuneri situate deasupra solului gălbui cenușiu cu prundiș fără urme arheologice, aflat la o adâncime de circa 1,75 m. Trebuie menționat că astfel de cărămizi, într-o poziție stratigrafică asemănătoare, au fost descoperite în săpăturile anterioare în incinta interioară, cu 4–5 m mai la vest. Semnificația acestor urme – care ar putea sugera o zidărie prăbușită sau o pardoseală – este greu de precizat. Prin poziția stratigrafică ele se pot situa între primele amenajări constructive din zonă și datează probabil din secolul al XIV-lea.

Clădirea de mari dimensiuni de la 30 m est de biserica voievodală. În sondajele executate în zona de nord a incintei exterioare din partea de est a ansamblului mănăstirii „Negru Vodă” (S. 17 A/2000, S. 17 C/2000, S. 17 D/2001 și S. 17 E/2001, la est de S. 17/1984), a fost determinat traseul laturii de sud și a celei de est a construcției de mari dimensiuni al cărei colț sud-vestic fusese descoperit în 1984 la circa 30 m est de biserica voievodală și careia i se adosează un zid orientat aproximativ de la nord spre sud. Cu prilejul cercetării lor fost descoperite și urme care pot fi socotite ca aparținând unor construcții anterioare.

Dispuse paralel cu zidul clădirii, spre sud, la o distanță de 0,70 m, au fost descoperite¹³ resturi de zidărie care nu au putut fi decât în mică parte cercetate, din cauza poziției lor. În săpătură a putut fi dezvelită numai parțial fața dinspre nord a zidăriei, păstrată pe o înălțime

¹⁰ Pentru analiza materialului hallstattian de la Câmpulung vezi Nona Palincaș, „Câteva fragmente ceramice hallstattiene de tip Ferigile descoperite la Câmpulung (jud. Argeș)”, SCIVA 54–56, 2003–2005, p. 291–300.

¹¹ De remarcat că mai spre est, în apropiere de marginea terasei, s-a observat, în săpăturile din 1981, pe o lățime de 8,10 m, un strat având grosimea de 0,50 m, asemănător ca aspect, lățime și poziție stratigrafică, cu urmele valului descoperit în 1975 pe latura de sud a ansamblului, ceea ce ne-a determinat să nu excludem ipoteza că aceste urme pot reprezenta un început al lucrărilor în vederea amenajării unui val și în acest loc, la care să se fi renunțat datorită pantei abrupte din apropiere.

¹² În sondajul trasat în căutarea clădirii descoperite în 1981, aproximativ la jumătatea distanței dintre S.1/1977 și S. 15/1981, dar plasat într-un loc situat dincolo de limita ei sudică (S. 21/2002).

¹³ În S.17 A/2000, în S. 17 D/2001, în spațiul îngust de la exteriorul construcției, unde săpătura s-a putut adânci.

de circa 0,30 m deasupra nivelului de construcție, marcat de un strat de mortar având o grosime ce ajunge la circa 5–6 cm. Zidăria dispusă paralel cu latura de sud a edificiului mare de piatră, descoperită la distanțe ce variază între 0,50 și 0,63 m până la 0,70 m față de clădirea mare, reprezintă colțul de nord-vest (partea de vest a laturii nordice și o mică porțiune din latura vestică) al unei construcții de dimensiuni mici, care se întinde spre sud și spre est. Grosimea zidăriei este de 0,43–0,46 m, în colț aflându-se o piatră mai mare, de 64 x 55 cm. Ținând seama de înălțimea redusă a zidăriei, de circa 0,30–0,35 m și de grosimea destul de mică, poate fi avută în vedere posibilitatea ca ea să fi reprezentat temelia de piatră a unei construcții de lemn sau de paiantă. Poziția stratigrafică în care se află nivelul de construcție al celor două ziduri permite presupunerea unei succesiuni imediate între ele, construcția mică fiind ridicată poate cu puțin timp înaintea celei mari și având o scurtă durată de utilizare.

Fundația clădirii mari, adâncă de circa 0,70 m–1,80 m, are nivelul de construcție, marcat de un strat subțire de mortar, situat deasupra unui strat subțire de pământ nisipos cu urme de mortar și pietre mici, legat de construcția zidăriei alăturate. În această zonă stratul steril de loess e situat la o adâncime de 1,90–1,95 m, peste el aflându-se un strat de pământ cenușiu ce ajunge până la 15 cm grosime și – în partea dinspre vest – un strat de pământ cenușiu cu bolovani, întâlnit în apropiere și în săpăturile anterioare. Li se suprapune pământ nisipos cu puțin pietriș sau pământ cenușiu, peste care se află un strat nu prea gros (circa 10–15 cm) nisipos, cu moloz, pietre mici sau prundiș. În acesta pătrunde fundația zidăriei cu grosime mică din apropierea clădirii. Șanțul fundației, în care au fost antrenate și pietre de râu nu prea mari, străbate un strat de pământ gros de 20–25 cm, situat peste humusul cenușiu. În partea inferioară a acestuia s-au găsit câteva fragmente ceramice lucrate cu mâna, hallstattiene, precum și fragmente ceramice caracteristice secolului al XIV-lea, cu buza îngroșată, în forma numită „cu guler”, provenind din depunerile anterioare construcției sau antrenate în momentul săpării șanțului fundației. Spre vest acest strat, gros de peste 30 cm, cuprinde bolovani. Deasupra straturilor străbătute de fundație se disting urme de mortar marcând nivelul de construcție al zidului edificiului mare, sub care se poate observa, într-un punct, un strat subțire de pământ gălbui purtat (ce poate proveni din șanțul de fundare). La baza fundației se află, într-o anumită parte (în S. 17 A/2000) o asiză de bolovani mai lată cu circa 10 cm decât porțiunea relativ îngrijit executată, aflată deasupra sa, păstrată pe o înălțime de aproape 0,70 m. Aceasta, la rândul ei, este mai lată decât elevația cu aproape 10 cm. Prin rândul de bolovani de la bază, fundația a pătruns în solul steril gălbui cu prundiș. În dreptul părții superioare a fundației edificiului mare, imediat peste stratul de mortar provenit de la construirea zidăriei dinspre sud, se află câte un strat foarte subțire de pământ cenușiu și pământ gălbui; deasupra acestora se observă nivelări legate de anumite activități de construcție, cărora li se suprapun depuneri din timpul folosirii clădirii. Deasupra nivelului de construcție a acestei fundații se află un strat subțire de nivelare cu moloz și mici bucăți de piatră, provenind de la anumite lucrări de construcție, cărora li se suprapun depuneri din timpul folosirii clădirii. Urmează un strat de moloz provenind de la demolarea clădirii și nivelări groase din perioadele ulterioare.

În interiorul clădirii, ale cărei ziduri, tencuite în interior, au grosimea de 1 m, s-a descoperit o pardoseală de cărămidă, pusă pe un strat de mortar gros de câțiva centimetri, aflat la o cotă apropiată de nivelul de construcție al zidului. Pavimentul a fost lăsat în starea în care s-a găsit, săpătura fiind adâncită numai la exteriorul construcției, în spațiul destul de îngust – de 0,80 m – rămas accesibil cercetărilor. Deasupra pavajului de cărămidă se afla un strat de pământ compact castaniu cu rare fragmente de cărămidă, în general fără alte materiale arheologice, cu grosimea de 6–12 cm, rareori mai mare, depus după dezafectarea construcției. O importanță deosebită o are descoperirea, în S. 17 E, în stratul de pământ compact castaniu-cenușiu de peste pardoseala de cărămidă, la circa 4 cm deasupra pavajului,

la 1,05 m nord de zidul clădirii și la circa 0,25 m de peretele de vest al sondajului, a unei monede de argint emisă pentru Ungaria sub Vladislav I în anul 1442¹⁴. Ea constituie un reper cronologic important, fiind descoperită în stratul de pământ depus peste pardoseală după dezafectarea clădirii (cu rezerva că nu trebuie cu totul exclusă eventualitatea ca ea să fi fost antrenată în umplutura ulterioară, dintr-o groapă aflată în apropiere care a spart pavajul). Deasupra stratului de pământ castaniu se găseau straturi groase de aproape 80 cm de moloz, care în două-trei locuri au pătruns în jos, distrugând chiar pe mici porțiuni pardoseala. Poate pune semne de întrebare o groapă cu traseul circular care taie pardoseala, observată lângă profilul de est al S. 17 D, parțial dincolo de acesta, la mai puțin de 0,40 m de zid (aflată la distanțe inegale de extremitățile de est și vest ale clădirii). Dacă forma relativ regulată ar putea duce cu gândul la un eventual locaș pentru un stâlp mare de lemn, groapa care se observă în profil deasupra acestei spărturi precum și faptul că dedesubtul stratului de mortar pe care erau așezate cărămizile depunerile (prundiș, pământ nisipos, pământ cenușiu) nu erau deranjate, indică mai probabil o intervenție târzie. În straturile cu moloz s-au aflat pietre și multe cărămizi. Între acestea se află și numeroase cărămizi cu un format special, în formă de segment de cerc, cu urme de mortar, multe întregi, descoperite în mare număr în sondajele S. 17 A și S. 17 D¹⁵. Stratul de moloz se găsește și la exteriorul clădirii, peste stratul subțire cu moloz suprapus nivelului de construcție și a unor depuneri de pământ cu pigmenți de moloz, având grosimea de 35–40 cm. El provine probabil de la demolarea zidurilor construcției, care poate fi pusă în legătură cu transformările produse în cadrul ansamblului arhitectural odată cu întemeierea mănăstirii în timpul lui Matei Basarab. Deasupra se află straturi de nivelare cu resturi de moloz și cu bolovani, legate de transformările din secolele ulterioare. Trebuie remarcat că nu s-a descoperit, pe întreaga lungime a laturii sudice a edificiului – cercetată practic integral, cu excepția porțiunilor înguste păstrate între sondaje – nici o deschidere corespunzătoare vreunei intrări. Aceasta arată că latura respectivă reprezenta partea laterală a edificiului, ale cărei intrări trebuie să fi fost orientate spre vest sau spre est. Nu a fost descoperită în interior, pe această latură, nici o urmă de zid despărțitor.

Zidul care limita construcția la est era situat la circa 10 m de latura de vest a acesteia (fața sa exterioară fiind descoperită în S. 17 C). În apropierea colțului de sud-est al clădirii, cercetat numai parțial dat fiind spațiul mic disponibil cercetării, era adosat un zid, simetric cu un altul, adosat laturii vestice, care a fost descoperit în S. 17/1984. El se păstrează pe o înălțime mică, de circa 0,30 m, cu circa 0,50 m mai puțin decât partea superioară păstrată a zidului de est al construcției. La exteriorul acestuia se află un pavaj din cărămizi dreptunghiulare pe un pat de mortar, asemănător cu cel din interior și cu porțiunile de pavaj păstrate lângă zidul de vest al clădirii, descoperite în săpăturile anterioare. Deasupra pavajului de la exteriorul clădirii s-a constatat existența unui strat gros de 10–20 cm de pământ castaniu-cenușiu cu rare fragmente de cărămidă spartă, fără alte urme arheologice, iar deasupra acestuia un strat de moloz cu sfărâmături de mortar alb și cărămidă spartă, a cărui grosime nu trece de 20 cm, descrescând spre sud. Peste acesta se află straturi de nivelare de pământ granulos cu moloz, pietre și cărămidă spartă.

Cercetările au putut aduce așadar date importante privind construcția cu ziduri de piatră al cărei colț fusese descoperit în săpăturile precedente, la peste 12 m de zidul care desparte actuala incintă interioară a mănăstirii de cea dinspre est. Partea de nord, aflată în curtea Liceului „Dinicu Golescu”, nu poate fi din păcate cunoscută.

Edificiul are planul rectangular, cu o lățime măsurând de la vest spre est circa 10 m. Lungimea sa nu poate fi cunoscută, ea întinzându-se spre nord dincolo de suprafața accesibilă

¹⁴ Identificarea monedei: Ernest Oberländer-Târnoveanu.

¹⁵ S-a formulat atunci, de către arhitectul Cristian Moiescu, presupunerea că acestea pot proveni de la o pardoseală „în coaste”. Nu trebuie exclusă eventualitatea provenienței de la o amenajare de formă circulară, ținând seama de descoperirea cărămizilor de acest tip îngărmădite pe o suprafață relativ restrânsă.

cercetării. Partea care a putut fi cercetată măsoară, de la sud spre nord, 5 m. Se poate presupune că, în această direcție, dimensiunile clădirii erau mult mai mari. Zidurile au paramentul din blocuri de piatră de Albești cioplite și din bolovani mari de râu; pe alocuri, spre interior, s-a folosit și câte o cărămidă (mai ales fragmentară). Emplectonul este din piatră de râu și mortar, ca și fundațiile. În interiorul clădirii, zidurile păstrează tencuială pe porțiuni relativ mari. Zidurile ating grosimea de 1 m iar fundațiile au o adâncime care poate ajunge la peste 0,80 m. Elevația se mai păstrează pe circa 1–1,10 m. În interior pereții clădirii erau tencuiți. În prelungirea laturii sudice, adosate spre vest și est, au fost descoperite două segmente de zid cu grosimea de circa 0,50 m și lungimea probabilă de circa 1 m, păstrate pe o înălțime redusă (circa 0,50 m). Clădirea era pardosită în interior cu cărămizi dreptunghiulare, de 29 x 15 x 4 cm, dispuse cu latura lungă pe direcția est-vest, așezate pe un strat de mortar. Pardoseală asemănătoare a fost găsită și la exteriorul laturilor de vest și est.

În legătură cu aspectul clădirii se pot emite numai ipoteze, din cauza cercetării incomplete și a imposibilității cunoașterii vestigiilor care au fost acoperite sau distruse de construcțiile moderne ridicate spre nord. Se poate presupune că edificiul era completat pe două laturi opuse, spre est și vest, în mod simetric, de spații pardosite cu cărămidă, mărginite de ziduri scurte laterale și care puteau fi acoperite de o amenajare sprijinită la exterior pe stâlpi de lemn. Faptul că pe latura sudică a clădirii nu au fost descoperite urmele vreunei intrări indică o construcție orientată cu fațadele spre vest, în direcția bisericii, și spre est.

În colțul de sud-vest, edificiului i-a fost adosat un **zid de piatră orientat aproximativ de la nord spre sud**, cu o dispunere puțin diferită de a zidurilor construcțiilor alăturate. Cunoscut din săpăturile precedente, el a mai fost descoperit într-un punct, la circa 10 m est de stâlpul dinspre sud al porții dintre cele două incinte, cu circa 7 m mai la sud față de cele cunoscute anterior (în S. 18/2000). Grosimea zidului este de circa 1,05 m, fundația adâncă de peste 0,45 m, mai lată decât elevația cu aproape 20 cm spre est și cu 3-4 cm spre vest. Este construit din piatră (bolovani mari de râu și piatră de Albești cioplită), legată cu mortar, cu fundația din piatră de râu și mortar. Se poate presupune o datare în secolul al XIV-lea. Zidul a fost adosat laturii sudice a construcției mari de piatră cu pardoseală de cărămidă, imediat după ridicarea acesteia. S-a putut constata încă din 1982 că el este cu mult anterior zidului de incintă al mănăstirii din secolul al XVII-lea, ținând seama de grosimea depunerilor corespunzătoare utilizării sale și a straturilor suprapuse nivelului de demolare a lui, deasupra cărora se află nivelul de construcție al zidului de incintă.

Observații stratigrafice interesante s-au putut efectua la circa 12 m sud de edificiul mai sus amintit, în S. 18/2000, unde au putut fi cercetate în alte puncte cele două ziduri ce fuseseră descoperite mai la nord, în 1982 și 1984: latura estică a zidului de incintă al mănăstirii din secolul al XVII-lea și zidul de piatră gros de aproximativ 1 m, adosat laturii sudice a edificiului. În acest loc, solul steril, loess gălbui sau gălbui cu prundiș, este situat la o adâncime de 1,80–2 m sub suprafața actuală. I se suprapune un strat de humus cenușiu a cărui grosime nu depășește 15–20 cm. În partea superioară a acestuia au fost descoperite (în special în partea de vest a S. 18) fragmente ceramice hallstattiene. Peste stratul amintit, în aceeași zonă, s-a constatat existența unui strat gros de peste 30 cm în care se află numeroși bolovani de râu de dimensiuni medii, având între ei pământ cenușiu. O situație asemănătoare fusese constatată în 1984 la o distanță de 8–10 m spre nord (în S. 17). În pământul dintre bolovani nu se găsesc urme sau pigmenți de mortar. Câteva foarte mici fragmente ceramice, din pastă asemănătoare unora care pot fi datate în secolul al XIV-lea, îndreptățesc presupunerea că poate fi vorba de o amenajare a terenului care a precedat cu puțin primele construcții de zid medievale din apropiere. Stratului cu bolovani îi corespunde spre est (la peste 4 m de extremitatea de vest a secțiunii) un strat de pământ cenușiu cu prundiș mai mare, în care s-au găsit puține fragmente ceramice, unele atipice, altele putând fi datate în secolul al XIV-lea sau al XV-lea (fragmente de vas cu gura trilobată și picior înalt). La partea superioară a

acestui strat se află nivelul de construcție al zidului ce continuă traseul celui descoperit mai spre nord în săpăturile anterioare (în S. 15/1982 și S. 17/1984), nivel marcat de un strat de mortar, gros de câțiva centimetri în vecinătatea fundației lățite. Perioadei de utilizare a zidului îi corespund straturi de pământ cu pigmenți sau urme de moloz, cu o grosime totală de 20 până la 30 – 35 cm. Deasupra acestora se află resturile de moloz și piatră provenind de la demolarea zidului, a cărui elevație se mai păstrează pe circa 75 – 80 cm, strat gros lângă zid de peste 40 – 45 cm. Peste aceste resturi se află straturi de nivelare cu pământ cu urme sau pigmenți de moloz. Deasupra acestora, marcat de un strat subțire cu pietriș, se află nivelul de construcție al zidului de incintă al mănăstirii din secolul al XVII-lea, a cărui datare este asigurată de materialul arheologic și de existența unui bloc de piatră, refolosit, având săpată o cruce, asemănător celor considerate că provin de la mănăstirea catolică demolată în acea vreme. În vecinătatea zidului de incintă, spre exterior (spre est), pe o întindere de circa 1,40 m, deasupra unui strat subțire de nivelare, au fost descoperite resturi de pavaj, prost conservate, din cărămizi dreptunghiulare puse pe un pat subțire de nisip. În unele locuri s-au observat urme ale unui alt pavaj suprapus, reprezentând o refacere a celui dintâi. Deasupra nivelului de călcare de la mijlocul secolului al XVII-lea se află straturi de nivelare cu urme de moloz, piatră și cărămidă spartă, depuneri legate de transformările efectuate în incintă în secolele XVIII–XIX și mai târziu, straturi a căror grosime totală atinge cel mult 0,70 m. Această situație este o dovadă concludentă că zidul de piatră, gros de peste 1 m, este în mod evident cu mult anterior zidului de incintă al mănăstirii, îndreptățind ipoteza unei datări către mijlocul sau în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Se poate presupune așadar o datare a marii clădiri cu ziduri de piatră și pardoseală de cărămidă în secolul al XIV-lea, chiar dacă resturile ei se păstrează până destul de aproape de actuala suprafață a terenului. Nivelul ei de construcție se află deasupra unor depuneri destul de groase suprapuse solului gălbui steril, în care s-au găsit două – trei fragmente ceramice hallstattiene precum și mai multe fragmente caracteristice secolului al XIV-lea. În diferite puncte cercetate s-a constatat că nivelul de construcție al clădirii și al zidului adosat acesteia se află la o cotă mai coborâtă cu aproape jumătate de metru față de cel al zidurilor aparținând ansamblului mănăstiresc din secolul al XVII-lea. Moneda descoperită în stratul depus peste pardoseală după dezafectarea clădirii, emisă în 1442 și aparținând unui tip care mai circula în al șaptelea deceniu al secolului al XV-lea, întărește, cu rezerva care a fost menționată, presupunerea datării edificiului în secolul al XIV-lea.

Zidul de incintă al mănăstirii din secolul al XVII-lea pe latura sa de est, cunoscut din săpăturile anterioare (în S. 1, S. 15 și S. 17), a mai fost cercetat în alte puncte: în extremitatea de est a S. 15 B (fața interioară a zidului), cu mai mult de 11 m mai la sud (în S. 18, fața sa exterioară), precum și mai la sud, la 4 m de traseul S.I/1977. Grosimea zidului (determinată în săpăturile precedente) este de circa 0,80 m, fundația, din piatră de râu și piatră spartă și mortar, fiind adâncă de circa 0,45 m. Zidul de incintă este construit din piatră și cărămidă legată cu mortar, alături de bolovani mari fiind folosite și blocuri de piatră cioplită. Pe unul din aceste blocuri, reutilizat, se observă săpată o cruce latină cu brațele inegale; ea este asemănătoare altora aflate pe blocuri de piatră, încastrate în zidul sudic al bisericii Fundeni sau în exonarthexul adăugat bisericii Sf. Gheorghe-Olari din Câmpulung, considerate a proveni de la mănăstirea catolică („Cloașter”) demolată în 1646. Acest element poate confirma datarea zidului în secolul al XVII-lea.

Lângă zidul de incintă se aflau porțiuni pavate cu cărămidă. Resturi de pavaj au fost descoperite la vest de incintă, în interiorul spațiului delimitat de aceasta (la extremitatea de est a S. 15 B), păstrate pe o suprafață mică: o cărămidă hexagonală și câteva fragmente de cărămizi dreptunghiulare, dispuse relativ neregulat, perpendicular pe zid. La exteriorul incintei a fost descoperită o porțiune pavată, păstrată până la o distanță de 1,80 m de zid, care marchează nivelul de călcare din perioada folosirii sale. Pavajul este amenajat din cărămizi cu

dimensiunile de 26 x 14 x 4,5 cm, dispuse în șiruri, alternativ, cu latura scurtă în direcția zidului, pe un pat de nisip. Unele cărămizi deteriorate au fost înlocuite cu pietre de râu. Resturi dintr-un al doilea pavaj se suprapun celui dintâi, deasupra unui strat subțire de nisip. Aceste pavaje datează, ca și zidul de incintă, din secolul al XVII-lea.

La est de zidul care desparte în prezent incintele mănăstirii (pe jumătate din lățimea sa, în lungul marginii de sud a S. 15 B), a fost găsit un zid de piatră orientat est-vest, perpendicular pe zidul de incintă din secolul al XVII-lea. Zidul continuă pe cel descoperit în săpăturile din 1982 și 1984 la vest de zidul despărțitor. Grosimea sa, determinată în 1982, este de aproape 1,20 m. Fundația este puțin adâncă (circa 0,25–0,30 m) și este mai lată decât zidul cu 0,15 – 0,20 m. Elevația, păstrată pe o înălțime mică, ce nu depășește 0,20–0,30 m, este construită din piatră – bolovani mari de râu – și mortar, iar fundația din bolovani dispuși relativ neregulat și piatră spartă, cu mortar de slabă calitate. El este adosat zidului de incintă din secolul al XVII-lea (a cărui față interioară a fost descoperită în extremitatea de est a sondajului), putându-se observa cum mortarul care leagă pietre din fundația sa acoperă pietre din fundația acestuia. Poate fi datat, ca și zidul de incintă, în secolul al XVII-lea.

Prin săpăturile din anii 2002 și 2003 s-a urmărit obținerea de date privind o **construcție de mari dimensiuni** descoperită în 1981 în **partea de est a ansamblului**, în S. 15, aproape de marginea terasei înalte dinspre vest a Râului Târgului. Ea a fost cercetată în anul 2002 într-o secțiune (numerotată S. 22) paralelă cu S. 15/1981, trasată la circa 2 m de traseul acesteia din urmă, în vecinătatea trotuarului asfaltat, iar în anul 2003 în S. 23¹⁶. Situată aproape de marginea terasei înalte, la circa 75 m est de biserică, la o distanță de 11 – 14 m de zidul care limitează ansamblul monastic spre est. Construcția mai sus menționată are mari dimensiuni, lățimea de aproape 11 m la exterior și 8,50 m în interior. Fiind ridicată în apropierea terasei, pe un teren în pantă, încăperile aveau nivelul de călcare sub cota terenului din interiorul incintei și la nivelul solului din partea opusă, spre drumul paralel cu marginea terasei. De aici se făcea și accesul în unele încăperi. În 1981 au fost descoperite urmele unei intrări dinspre exterior, având o lățime ce depășea 1 m și o înălțime de peste 2 m, iar în zona montantului s-au constatat unele transformări prin spargerea zidăriei. În zidul gros dinspre interiorul incintei s-a descoperit în săpăturile vechi o deschidere, o fereastră lată de 0,75 m, din care s-a găsit partea inferioară a ancadramentului de piatră, aflată la 2,30 m deasupra nivelului de călcare din interiorul încăperii. În 2002 s-a cercetat o parte din zidul său vestic, cu o intrare (aflată desigur la capătul unui gârlici) spre interiorul nivelului inferior al clădirii. Clădirea măsoară în lățime aproape 11 m la exterior, fiind ridicată parțial sub nivelul terenului din interiorul incintei (până la peste 2,80 m sub suprafața actuală) și la nivelul solului din exterior (în apropierea terasei).

Zidurile au paramentul din piatră de Albești cioplită sumar sau bolovani, având intercalate cărămizi, de 29–30 x 20 – 21 x 3,5–4 cm. dispuse în unele locuri în două, trei sau șase asize, cu emplecton din piatră de râu și mortar. Lângă unele deschideri și pe o porțiune aflată în fața intrării dinspre vest, paramentul este în întregime din cărămidă, spre interior fiind folosită numai piatra. Pereții erau acoperiți în interior cu tencuială pe care s-au păstrat

¹⁶ Săpăturile efectuate în 2002–2003 pentru cercetarea clădirii din extremitatea de est a incintei au fost următoarele:

S. 21/2002, între S. 15/1981 și S. 1/1977, la 8 m sud de peretele sudic al S. 15 și circa 11 m de peretele nordic al S. 1. Lungime 10 m, lățime 2 m. Prelungit spre E cu încă 2,50 m, cu o lățime de 1,50 m, lângă profilul nordic, până la circa 7 m de zidul de incintă.

S. 22/2002, la circa 2 m N de S. 15/1981, în vecinătatea aleii asfaltate, la circa 12 m de zidul estic de incintă. Lungime 6 m, lățime 1,50 m.

S. 23/2003, cu orientarea aproximativă nord–sud și dispunerea perpendiculară pe traseul S. 15/1981 și S. 22/2002. Extremitatea de N, aflată la 6 m de cărarea asfaltată, este situată în apropierea limitei de sud a S. 15/1981, iar peretele vestic aproape de limita de est a S. 21/2002. Lungimea sondajului: 8 m, lățimea: 1,50 m.

urme de zugrăveală, descoperite în 1981, cu motive geometrice și rozete realizate în alb, galben, negru, roșu etc. S-au păstrat in situ resturi ale pardoselii de cărămidă. Au fost descoperite fragmente de olane sau un fragment de ancadrament. Zidurile exterioare sunt groase de peste 1,20 m, iar cele care despart încăperile, după cum s-a putut constata în 1981, au grosimea de circa 60 cm. În săpătura din anul 2002 s-a scos la lumină, pe latura de vest a construcției, o parte a zidului ce mărginea la nord intrarea din curte spre interiorul nivelului inferior al clădirii, care se afla mult sub suprafața terenului din interiorul incintei. Zidul menționat, ce trebuie să fi reprezentat un gârlici, are, în fața intrării, paramentul integral din cărămizi de 29 x 21 x 4 cm. În rest el este construit din piatră de Albești cioplită, piatră de râu și rare cărămizi. Pe latura dinspre nord a intrării se păstrează partea inferioară a montantului unui ancadrament lucrat din piatră de Albești, cu muchea teșită, precum și pragul de piatră lat de 31 cm și înalt de 23 cm, cu baza la adâncimea de aproape 2,50 m sub actuala suprafață a terenului, având dedesubt un rând de cărămizi. Atât în interiorul construcției cât și la exterior, spre vest, se află straturi, a căror grosime depășește cu mult 1 m, de dărâmatură cu moloz și multă piatră spartă, multe pietre având dimensiuni destul de mari.

Zidul exterior de pe latura sudică a clădirii a fost descoperit în S. 23, la o distanță de 1,30–2 m de extremitatea nordică a săpăturii. Marginea sa dinspre interior, în dreptul peretelui vestic al sondajului, se află la o distanță de circa 11 m de zidul ce desparte în prezent incinta mânăstirii de curtea liceului. Grosimea zidului este de 1,12 m, paramentul fiind lucrat din blocuri de piatră spartă, bolovani și cărămidă. Din zidul construcției care se afla deasupra solului se mai păstrează o porțiune care, spre exterior, măsoară în înălțime 50–55 cm, având în parament două asize din blocuri mari de piatră separate pe alocuri de o asiză de cărămizi. Aici, în partea aflată sub nivelul solului, situată pe un plan mai retras cu aproape 7–8 cm în raport cu elevația, zidăria este lucrată din piatră spartă și bolovani de dimensiuni mici amestecate cu mortar, care umplu spațiul dintre paramentul feței dinspre interior a zidului și marginea săpăturii făcute pentru fundarea construcției. Lângă peretele estic al sondajului s-a observat, în zidăria amintită, un șir de cărămizi având între ele mortar, puse pe cant, puțin înclinate. În interiorul construcției, paramentul este constituit din asize de blocuri de piatră sumar cioplite, relativ mari, precum și din pietre de râu de dimensiuni mici, despărțite de asize de cărămidă, dispuse într-unul sau mai multe rânduri. Lângă profilul vestic al sondajului, într-o porțiune în care paramentul este distrus, se poate observa îndărățul lui o zidărie de cărămidă. Din aceste observații rezultă că, în partea din interiorul clădirii aflată sub nivelul solului, concomitent cu ridicarea paramentului zidurilor s-a umplut spațiul dintre acesta și marginea săpăturii executate în vederea construcției, cu piatră spartă, pietre mici de râu și mortar, iar în unele părți cu zidărie de cărămidă.

Spațiul din interiorul construcției, până în partea superioară păstrată a zidului exterior (aflată la 0,35–0,45 m sub suprafața actuală a terenului), este umplut cu moloz, piatră spartă, bolovani, cărămizi fragmentare. Săpătura nu s-a adâncit în interiorul construcției până la partea inferioară a încăperii, oprindu-se la o adâncime de circa 1,50 m, iar la exteriorul construcției a atins adâncimea de 1,70 m. Nivelul de construcție al zidului se află la o adâncime de circa 0,75–0,80 m față de actuala suprafață și este marcat, pe o distanță de aproape 1 m, de urme de moloz. El este situat deasupra unui strat de pământ nisipos gălbui cu prundiș mare, având o grosime variind între 20–45 cm, suprapus unui strat gros de 35–40 cm de pământ cenușiu cu pietre. Aceste straturi, în care au fost descoperite foarte puține fragmente ceramice, cele mai multe putând fi datate în secolele XIV – XV, se află deasupra unui strat gălbui cu prundiș. Depunerile situate deasupra nivelului de construcție al zidului sunt straturi de pământ cenușiu granulos cu moloz și pietre, cu grosimea totală de 50–55 cm, peste care se află solul arabil care atinge circa 25 cm.

În ce privește extinderea spre nord a clădirii, sondajele executate spre zidul care desparte curtea mânăstirii de cea a liceului (S. 20 A și S. 20 C, unde săpătura s-a adâncit până la peste

1,50 m sub actuala suprafață) nu au adus rezultate concludente. Straturile de dărâmatură cu moloz și piatră, cu o grosime foarte mare, au îngreunat aici observațiile. Nu s-au putut delimita eventualele alte ziduri ale clădirii descoperite mai la sud, distruse în mare măsură. Se poate presupune că ea se întindea spre nord dincolo de zidul care limitează incinta.

În urma săpăturilor din 1981, ținând seama de poziția stratigrafică a nivelului de construcție și de materialele descoperite, a fost formulată presupunerea datării clădirii menționate în secolul al XVII-lea, ea fiind identificată ipotetic cu **hanul și prăvăliile mănăstirii ridicate de Matei Basarab**¹⁷. Orientarea, diferită față de clădirile ansamblului monastic din jurul bisericii mari, ar fi putut sugera o datare mai veche. Cercetările din 2002 și 2003 au urmărit o verificare a datării edificiului. În săpăturile din 2002 nu au putut fi obținute elemente stratigrafice care să poată asigura o datare exactă, iar materialele arheologice lipsesc în această zonă, afectată de intervenții moderne (exceptând unele fragmente ceramice moderne antrenate de aceste intervenții recente). În privința caracteristicilor stilistice ale unor elemente arhitecturale, ancadramentul cu muchea teșită nu este nici el concludent. Forme apropiate se întâlnesc în Transilvania începând din secolul al XIV-lea dar și în secolele următoare; starea sa bună de conservare nu pare a indica o folosire prea îndelungată.

Poziția nivelului de construcție așa cum a fost observată în săpăturile din 2003 pe latura de sud a zidului, la exteriorul clădirii, la o adâncime de mai puțin de 0,80 m sub actuala suprafață, pare să confirme presupunerea datării acesteia în secolul al XVII-lea, formulată la descoperire, în 1981. Grosimea depunerilor deasupra cărora este situat nivelul de construcție este sensibil mai mare în cazul acestei clădiri din extremitatea de est a ansamblului, decât în cazul clădirii mari de piatră cu pardoselă de cărămidă aflată cu peste 35 m mai la vest, și cu atât mai mult în raport cu cel al bisericii voievodale. Față de suprafața actuală a terenului, nivelul de construcție al bisericii voievodale din secolul al XIV-lea sau al zidului care o împrejmuia se afla la o adâncime de 1,35 – 1,40 m, iar clădirea de piatră cu pardoselă de cărămidă de la est de biserică la care ne-am referit, la circa 1,30 m.

La circa 9 m est de ruinele edificiului de mari dimensiuni au fost descoperite (în S. 19, aflate parțial dincolo de peretele de est al sondajului) resturi de zidărie dispuse perpendicular pe zidul ce limitează spre nord actuala curte dinspre răsărit a mănăstirii despărțind-o de curtea liceului (vechiul zid al „împrejmuirii bolniței”). Ele nu se țin cu zidul despărțitor și se întind până la 2,90 m de la acesta. Zidăria dezvelită în săpătură pe o grosime de peste 0,50 m, se încheie spre vest cu pietre și mortar dispuse pe o lățime de circa 0,65–0,70 m. Este greu de stabilit cu precizie cărei construcții aparțineau aceste zidării. Ele ar putea fi puse în legătură cu o poartă ce se afla în această zonă în secolul XIX.

Cu circa 3 m mai la est, la peste 12 m de marea clădire veche, lângă zidul de nord al „împrejmuirii bolniței” (actualul zid despărțitor spre curtea liceului), au fost descoperite resturile unei construcții alăturate aceluși zid. Ea a fost cercetată prin mai multe sondaje, în anii 2001–2003 (S.20, S.20 A, S. 20 B)¹⁸.

În partea de est a ansamblului, acolo unde au fost descoperite zidurile unei construcții

¹⁷ Gh. I. Cantacuzino, Sp. Cristocea, Șt. Trâmbaciu, „O mărturie arheologică privind viața economică a Câmpulungului medieval”, StCom Câmpulung Muscel 2, 1982, p. 51-54

¹⁸ Amplasarea acestor sondaje a fost următoarea:

S. 20/2001, cu orientarea aproximativă est-vest, latura sudică fiind constituită de limita nordică a aleii asfaltate, cu limita de vest la 1 m de peretele estic al S. 19. Lungime 15 m, lățime 1 m. **C. 20 A/2002**, lângă zidul despărțitor spre curtea liceului, la 17 m de colțul de nord-est al incintei. Dimensiuni 2 x 2 m. **S. 20 B/2002**, cu orientarea aproximativă nord-sud, între zidul despărțitor spre curtea liceului și aleea asfaltată. Lungime circa 3,50 m, lățime 2 m, peretele de vest la 1,60 m de extremitatea estică a S. 20/2001, cel de est la 20 m de limita de est a S. 19. **S. 20 C/2002**, cu orientarea aproximativă vest – est, la 0,50 m est de C. 20 A, lângă aleea asfaltată, la nord. **S. 20 D/2003**, cu orientarea aproximativă nord-sud, între zidul despărțitor spre curtea liceului și aleea asfaltată. Lungime circa 3 m, lățime 1,30 m, peretele de vest la 0,25 m de extremitatea estică a S. 20 B/2001.

alipite zidului de nord al „împrejmuirii bolniței”, (în S. 20/2001), succesiunea straturilor a fost urmărită la vest de respectiva clădire. La o adâncime de 1,50–1,55 m de suprafață se găsește pământ gălbui fără urme arheologice, peste el aflându-se un strat subțire de pământ cenușiu. Aceștia li se suprapun: un strat gros de peste 30 cm de pământ cu bolovani; un altul de pământ nisipos, cu pietriș; un strat de mortar aflat la adâncimea de circa 1 m, cu grosimea de aproape 10 cm lângă zidul construcției, subțindu-se la circa 0,50 m de acesta; un strat de pământ cu urme de moloz; resturi de moloz la circa 1 m de zid; deasupra, nivelări groase de pământ granulos cu moloz și cărămidă spartă.

Clădirea are lățimea clădirii de aproximativ 4 m la exterior, iar lungimea de peste 18 m. Zidurile au grosimea de circa 0,55 m. Ele au fost construite din bolovani de râu legați cu mortar, având intercalate în mod neregulat și fragmente de cărămidă cu lungimea de 27 cm, lățimea de 14–14,5 cm și grosimea de 3,5 cm, una dintre cărămizi măsurând 29 x 15 x 4 cm. Construcția avea mai multe încăperi alăturate: cea dinspre vest, cu lungimea de 3,12 m; a doua de 4,68 m; cea de a treia, de 2,65 m, comunica printr-o deschidere având marginea la 0,45 m de peretele sudic cu o a patra, cu lungimea de circa 4,70 m. Pereții erau tencuiți în interior. Încăperile, cu excepția celei dinspre vest, care avea o podea lutuită, erau pardosite cu cărămidă. Pardoseala a fost amenajată pe un pat de mortar, din cărămizi, foarte multe fragmentare, de 24,5 x 16 cm, dispuse alternativ longitudinal și transversal (de la est spre vest – un șir dispus longitudinal, două dispuse transversal, apoi câte un șir longitudinal și unul transversal). Pardoseala s-a conservat mai bine în cea de a doua încăpere, aflându-se la o adâncime de circa 0,30 m față de partea superioară păstrată a zidurilor și la 0,60 – 0,75 m sub actuala suprafață a terenului. În încăperile dinspre est s-au observat refaceri ale pardoselii și faptul că zidul care limita clădirea la nord, probabil și el refăcut în această zonă, se ridică parțial peste marginea cărămizilor din paviment.

Poziția laturii de est a clădirii alăturate zidului despărțitor a fost precizată în S. 20 D/2003. Zidul dinspre est se află la o distanță de aproape 18 m de zidul dinspre vest al construcției. El are o grosime de peste 0,50 m, fiind lucrat din bolovani de râu și mortar, între care sunt intercalate în mod neregulat și cărămizi fragmentare. Fundația, care prezintă în partea mediană o neregularitate sub forme unei îngroșări, nu are o adâncime prea mare, atingând circa 0,50–0,55 m. Ea nu se țese cu fundația zidului despărțitor, fiind alipită acestuia. Nivelul de construcție al zidului despărțitor și al zidului construcției adosate se află la cote destul de apropiate, deasupra unui strat de pământ cu moloz și cărămidă spartă a cărui grosime atinge 40 cm. Acesta este suprapus unui strat gros de circa 25–30 cm de pământ granulos cu urme de moloz și cărămidă, în care se adâncește fundația construcției alipite, strat sub care se află un altul, de pământ cu pietriș.

Clădirea alăturată zidului despărțitor exista la mijlocul secolului al XIX-lea. Poate ridica probleme data construcției sale, ținând seama de poziția stratigrafică a fundațiilor și de grosimea mai mică a depunerilor de peste pământul lipsit de urme arheologice la vest de clădire. Poziția stratigrafică în care se află fundația zidului său dinspre est, care se adâncește în straturi de umplutură, îndreptățește atribuirea clădirii unei etape de construcție din secolul al XVIII-lea. Ea poate fi identificată, după poziția și aspectul ei, cu chiliile menționate în această zonă în catagrafiile din prima jumătate a secolului XIX (1809, 1810, 1837, 1844, 1850). Catagrafia din 10 noiembrie 1810 menționează „4 chilio într-un rând, cu câte o fereastră și cu umblătoarea lor osibită, acoperite cu șindrila de brad, lipite de un zid, care chilio caută cu fața spre biserica aceștii bolniți”, iar cele din 23 iunie 1837, 7 aprilie 1844, 31 martie 1850, în formulări asemănătoare, descriu „trei odăi într-un învâliș, proaste, de zid, spre miazănoapte, cu trei uși proaste și cinci ferestre fără cercevele, acoperite cu șită veche”¹⁹ Pe

¹⁹ Sp. Cristoceca și Șt. Trâmbaciu, „Construcțiile ansamblului feudal Negru Vodă din Câmpulung Muscel în catagrafiile din prima jumătate a secolului al XIX-lea”, StCom Câmpulung Mușcel 2, 1982, p. 61 - 72.

un plan al mănăstirii de la mijlocul secolului XIX²⁰ este reprezentată, lângă zidul ce mărginea la nord curtea bolniței, o clădire cu trei uși și patru ferestre (care se succed, de la vest spre est: o fereastră, două uși, două ferestre, o ușă, o fereastră). Pe același plan este marcată în apropierea casei, spre vest, o poartă în zidul despărțitor.

În ceea ce privește zidul de nord al „împrejmuirii bolniței”, care desparte în prezent mănăstirea de curtea liceului, s-au putut observa deosebiri în aspectul fundației în diferite puncte cercetate, care indică existența unor faze de construcție diferite. Trebuie remarcat că în sondajul de la est de edificiul cu ziduri de piatră pardosit cu cărămidă ce desparte incinta principală a mănăstirii de cea exterioară dinspre est (S. 17 B/2000) s-a constatat că partea inferioară a zidului care desparte incinta mănăstirii de curtea liceului este construită din bolovani și cărămizi (late de 13 cm, groase de 3,5–4 cm), în casete, cu o dispunere relativ neregulată. Fundația, din bolovani și mortar, mai lată decât elevația cu 18–25 cm și adâncă de 0,95–0,98 m, amenajată cu destulă îngrijire, are un aspect diferit față de fundația aceluiași zid cercetat mai la vest (în S. 17 A), fiind posibil ca ele să dateze din etape diferite de construcție. În partea sa de est, zidul care desparte incinta mănăstirii de curtea liceului se ridică pe o fundație mai lată cu 30–40 cm, adâncă de aproape 80 cm, al cărei nivel de construcție se afla la o cotă destul de ridicată.

Lucrările din anii 2004 și 2005 s-au desfășurat într-o zonă situată la sud-est de biserica voievodală²¹, pentru cunoașterea succesiunii depunerilor și a planului construcțiilor din diferitele etape de viețuire în zona vechii reședințe voievodale și a mănăstirii întemeiate pe locul acesteia de Matei Basarab. Prin secțiunile trasate s-a încercat clarificarea datelor privind unele ziduri descoperite în 1975–1977 în secțiunea (numerotată S.1) trasată între casa aflată la sud-vest de biserică și latura de est incintei exterioare Prin două secțiuni paralele, S.24 și S.26, s-a căutat să se verifice dacă în acest loc se găsește un zid care prin poziția stratigrafică a nivelului de construcție poate fi datat în cursul secolului al XIV-lea și care fusese descoperit în S.1 în 1975 și 1977, cu 4 m mai la nord. Puțin mai spre vest, prin două secțiuni dispuse perpendicular (S. 25 și S. 27), s-a urmărit obținerea unor date privind vestigiile din această zonă: zidul înconjurător al bisericii voievodale și clădirile de pe latura de sud a ansamblului monastic. Grosimea straturilor de moloz și piatră, rezultat al lucrărilor care au însoțit transformările produse în cadrul ansamblului în secolele XVII, XVIII, XIX și XX, a făcut dificilă săpătura.

În cele două secțiuni alăturate, orientate est-vest, trasate la sud de S.1/1977 (**S.24 și S.26**), s-a observat că solul steril, loess gălbui sau (mai ales spre est) gălbui cu prundiș, are partea superioară la o adâncime de 2–2,15 m față de suprafața actuală. Peste el se află un strat de humus cenușiu, având urme de pietriș în partea de vest, gros de 15–20 cm, cu partea superioară la adâncimea de 1,80–1,90 m. Deasupra acestuia se află depuneri de pământ de

²⁰ Arhivele Naționale, Filiala Municipiului București, Col. Planuri, I-B-20, plan semnalat de Mihaela Despa, *Un plan inedit din sec. XIX al mănăstirii Câmpulung*, comunicare la Sesiunea de referate și comunicări științifice a Muzeului Câmpulung Muscel, 31 octombrie 1981.

²¹ Traseul săpăturilor a fost:

S. 24/2004, dispusă paralel cu S. 1/1977, cu profilul nordic la 4 m S de peretele sudic al acesteia și cu extremitatea de E la 14 m de colțul de NV al bisericii bolniței. Lungimea secțiunii: 20 m, lățimea: 1,50 m.

S. 25/2004, cu orientarea aproximativă nord-sud, dispunerea perpendiculară pe traseul S. 1/1977 și S. 24/2004. Peretele vestic se află la 1,30 m de extremitatea de vest a S. 24. Lungimea sondajului: 25 m (început pe lungimea de 20 m și prelungit spre nord cu 5 m), lățimea: 1,50 m. Extremitatea de nord depășește linia peretelui nordic al S. 1/1977, al cărui traseu secțiunea a traversat-o.

S. 26/2005, dispunere paralelă cu traseul S. 24/2004 și a S. 1/1975, între aceste două secțiuni, la 1,50 m nord de S. 24. Lungimea sondajului: 16 m (întrerupt pe o lungime de 1,30 m, în dreptul unui pom), lățimea: 1,50 m. Extremitatea de est la 2 m de extremitatea corespunzătoare a S. 24, în vecinătatea aleii asfaltate.

S. 27/2005, cu lungime 7 m, lățime 1,50 m, perpendicular pe S. 25/2004, la capătul său dinspre nord, cu extremitatea de est la 1,40 m de zidul care desparte incintele mănăstirii.

diferite nuanțe, conținând fie mult prundiș, fie – mai spre est – prundiș sau bolovani cu prundiș, cu o grosime atingând între 30 și 45 cm, în care s-au descoperit puține fragmente ceramice, atipice.

În S. 26 au fost descoperite resturi de construcție situate în continuarea unui zid găsit în această parte a incintei în 1975 și 1977, în S. I, cu 4 m mai la nord. În partea de est a S. 26 se află un zid gros de piatră, orientat transversal în raport cu traseul secțiunii, făcând corp comun cu un zid perpendicular, care se întinde parțial dincolo de peretele sudic al săpăturii. Poziția stratigrafică a nivelului de construcție, aflat la partea superioară a unui strat nu prea gros de pământ cenușiu suprapus humusului de peste solul steril, îndreptățește presupunerea datării sale în cursul secolului al XIV-lea. Grosimea zidului este mai mare de un metru (1,07 m). Fundația nu are o adâncime prea mare (sub 0,50 m); elevația se păstrează în unele părți până la o înălțime de aproape 0,80 m. Resturile construcției se întind spre est și nord, fiind în parte acoperite de trotuarul asfaltat modern. Prin această descoperire au putut fi completate informațiile privind zidul descoperit în 1975 în S.I; acesta nu fusese găsit în secțiunea 24/2004, trasată puțin mai spre sud, unde în dreptul lor s-au descoperit mai multe blocuri de piatră sumar cioplită, de dimensiuni destul de mari, precum și mult moloz. Trebuie remarcat că în 1975–1977 nu au fost găsite urmele unui alt zid asemănător mai spre est, care să limiteze construcția în această parte. Zidările reprezintă probabil resturi din colțul dinspre sud-vest al unei construcții de piatră a cărei funcționalitate nu poate fi deocamdată cunoscută, dar despre care se poate presupune cu îndreptățire că făcea parte din ansamblul vechii reședințe domnești.

Depuneri ulterioare celor care ar putea fi datate în secolul XIV, amintite mai sus, sunt reprezentate, în partea de est, de un strat gros de 30–35 cm de pământ granulos sau nisipos cu prundiș, iar spre vest – de straturi mai subțiri de pământ cu pigmenți sau urme de moloz, de pământ nisipos cu urme de moloz și cărămidă sau de straturi subțiri de moloz. Peste ele, într-o zonă din partea mediană, se află și straturi subțiri cu mult cărbune sau urme de arsură. Toate acestea ar putea fi puse în legătură cu o locuire din perioada care a urmat după încetarea folosirii reședinței domnești, în secolul al XV-lea sau ulterior.

În extremitatea de est a secțiunii, depășind parțial limita acesteia spre nord, au fost descoperite, pe o lungime de peste 1 m și o lățime de peste 0,80 m, resturile unei vetre cuprinzând fragmente de cărămidă, multă arsură, precum și resturi de cărbune. Vatra făcea parte probabil dintr-un complex de locuire situat în apropiere. Poziția stratigrafică îl arată ca anterior construcțiilor de la mijlocul secolului al XVII-lea. În legătură cu acest complex este și un mic vas, o cană cu o toartă, cu picior înalt și gura trilobată, cu smalț verde pe buză. La vest de zidul de incintă al mănăstirii, deasupra straturilor cu urme de cărbune se află un strat cu moloz. Un alt strat de moloz, cu grosime mai mare (20 – 30 cm), se află la vest de zidul paralel cu cel de incintă.

Deasupra straturilor cu urme de moloz provenind de la dărâmarea unor construcții, urme de arsură și cărbune, care marchează locuirea acestei zone în cursul secolelor XV–XVII acestora, și pe alocuri a unor urme de cărbune, se află nivelul deasupra căruia au fost ridicate construcțiile mănăstirii întemeiate de Matei Basarab. Urme subțiri de mortar corespund nivelului de construcție al zidului de incintă de pe latura estică a mănăstirii și probabil și zidului paralel cu acesta. În dreptul părții superioare a acestor depuneri s-a putut observa, numai în S.24, o porțiune de temelie de piatră ieșită cu circa 15 cm în raport cu fundația zidului de incintă dinspre est al mănăstirii, la baza feței dinspre interior (spre vest) a acestuia. Asemenea lui, fundația unui zid descoperit la 6,70 m vest de zidul de incintă al mănăstirii, paralel cu acesta, are un aspect diferit. În porțiunile cercetate cu numai un metru și jumătate mai la nord (în S.26), fundațiile celor două ziduri au un aspect uniform. De aceea este probabil că porțiunile lățite ale fundațiilor menționate reprezintă o particularitate de construcție, mai curând decât o fază anterioară. Eventualitatea, mai greu de luat în

considerare, unor fundații anterioare dedesubtul celor două ziduri paralele ar putea indica existența unei construcții dreptunghiulare, cu lățimea de peste 6,50 m în interior.

Zidul laturii estice a incintei mănăstirii din secolul al XVII-lea se află la circa 3 m vest de zidurile groase de piatră mai sus menționate. Este un zid de piatră și cărămidă legată cu mortar, cu grosimea de circa 0,80 m, având fundații adânci de peste un metru. La 6,90 m vest de acest zid se află un zid paralel, ridicat într-o tehnică asemănătoare, care, după cum o indică poziția stratigrafică a nivelului de construcție, era probabil contemporan cu zidul de incintă. Este de remarcat adâncimea mare, de peste 1,10 m, a fundațiilor celor două ziduri. În săpătura efectuată puțin mai la sud (S. 24/2004) s-a putut constata existența unei porțiuni de temelie de piatră ieșită cu circa 15 cm în raport cu fundația zidului de incintă al mănăstirii, la baza feței dinspre interior (spre vest) a acestuia. Partea inferioară a fundației zidului paralel cu zidul de incintă are, la rândul ei, un aspect diferit. Este probabil că aceste porțiuni lățite ale fundațiilor menționate, constatate în S. 24/2004, constituie o particularitate de construcție, fiind mai greu de luat în considerare posibilitatea de a reprezenta o primă fază. În acest caz ele ar fi putut fi zidurile dinspre est și vest a vreunei construcții dispărute. Pe fața dinspre vest a zidului paralel cu zidul de incintă, încastrat în acesta, se găsește un masiv de zidărie cu asize de cărămidă, lat de aproape 0,75 m, ieșind în partea superioară cu aproape 0,40 m față de zid; este posibil ca acesta să reprezinte un pilastru sau montantul unui arc. Zidul, la vest de care s-au găsit resturi de pavaj din cărămidă, putea reprezenta limita dinspre est a unei construcții pardosită cu cărămidă în interior, compartimentată de un arc.

Deasupra nivelului de construcție al zidurilor menționate a fost observat un nivel de călcare cu fragmente de cărămidă, resturi de mortar și, spre est, resturi de lemn, aflate la o adâncime de circa 1 m la vest de zidul paralel și la aproape 1,20 m la est de acesta. El ar putea fi pus în legătură cu folosirea construcțiilor mănăstirești ridicate către mijlocul secolului al XVII-lea. Deasupra acestui nivel, la circa 2,80 m de zidul paralel cu latura estică a incintei mănăstirești, au fost descoperite în extremitatea de vest a S. 24, parțial dincolo de limita sa, resturi de zidărie de piatră păstrate pe o înălțime de circa 40 cm. Suprapuse nivelului corespunzător folosirii zidului de incintă al mănăstirii și ale clădirilor alăturate se află depuneri de pământ cu urme sau pigmenți de moloz sau straturi cu moloz având pe alocuri o grosime destul de mare, corespunzând diferitelor etape de viațuire din incintă și diverselor lucrări desfășurate în secolele XVIII, XIX și XX. La mai mult de 2 m vest de zidul de incintă se păstrează resturi de zidărie cu grosimea destul de mică (circa 40–45 cm), cu fundația puțin adâncă, construit de la o adâncime relativ redusă, din piatră și cărămizi cu grosimea mare, caracteristică ultimei părți a secolului XIX. În sfârșit, urmele unor intervenții moderne sunt vizibile și prin resturile unei conducte de canalizare din ciment sau a unei țevi metalice aflată în apropierea zidului de incintă.

În **S.25/2004**, secțiunea orientată aproximativ nord-sud, trasată perpendicular pe S.1/1975 și paralel cu S.7/1976, la 22 m est de aceasta, săpătura nu a putut ajunge, în cea mai mare parte, până la solul steril. În partea de nord, observațiile au fost foarte dificile din cauza resturilor masive de dărâmtură, piatră și moloz, foarte greu de deosebit de zidurile din această zonă, precum și de un complex de zidărie, cu grosimea ce ajunge la 40 – 50 cm.

În partea de sud a secțiunii, situația stratigrafică prezintă anumite asemănări cu cea observată, la o distanță similară de marginea sudică a ansamblului, în S. 5/1975 și mai ales în S. 7/1976, de la limita de sud a secțiunii. S-a constatat existența unui strat de pământ gălbui nisipos cu pietriș și bolovani mai mici, având partea superioară arcuită, pe o lungime de circa 3,50 m. Stratul menționat, asemănător straturilor groase cu bolovani sau cu pietriș aparținând valului de pământ, observate în zona corespunzătoare în S. 5, S.7 și S.2, se întinde și dincolo de limita de sud a secțiunii. Deasupra sa se află un strat subțire de pământ cenușiu compact. Urmele menționate pot fi atribuite valului de pământ descoperit în 1975 și 1976. Săpătura nu a putut atinge partea sa inferioară. Cea superioară se află la o adâncime de circa 0,60 m, ca și

în celelalte locuri unde valul a fost descoperit. Deasupra sa se află straturi de nivelare cu pământ cu pietriș cuprinzând pigmenți de moloz și de cărămidă, iar în partea superioară, dedesubtul solului vegetal, se găsesc straturi de pământ cenușiu cu pigmenți de moloz.

În dreptul urmelor de construcții de pe latura de sud a incintei mănăstirii, cercetate prin săpăturile din 1975 – 1976, au fost descoperite, dispuse transversal în secțiune, resturile a două ziduri, situate la o distanță de 8,80 m unul de altul. Cel dinspre nord, de piatră și cărămidă, are grosimea de 0,80 m. Între ele au fost descoperite, la adâncimea de aproximativ un metru, un pavaj de cărămidă păstrat până la circa 3 m de zidul transversal puțin adânc dinspre nord. Resturi dintr-un alt pavaj de cărămidă, parțial suprapus celui dintâi, sunt situate la circa 0,85 m adâncime, până la circa 2,50 m de zidul dinspre nord. În spațiul dintre acest zid și pavaj săpătura s-a adâncit până la circa 1,80 – 1,85 m, în depuneri și nivelări cărora li se suprapune un strat subțire cu cărbune, arsură și spărtură de cărămidă, în dreptul căruia se află pardoseala de cărămidă păstrată pe o suprafață mai mare și, peste un alt strat subțire de pământ, resturile pavajului din stratul superior. Deasupra pardoselilor de cărămidă se află resturi de cărbune și straturi subțiri de pământ cu urme de moloz sau resturi de moloz care corespund diferitelor etape de refacere din incintă care au urmat construcțiilor de la mijlocul secolului al XVII-lea. Partea inferioară a zidului dinspre nord nu a fost atinsă spre exterior din cauza stratului cu pietre, moloz și mortar; spre interior, zidul se ridică deasupra nivelului pavajului de cărămidă, neputând fi distinsă o fundație. În cazul zidului dinspre sud, gros în partea superioară de 0,80 m, fundația este puțin lătită la exterior, partea sa superioară aflându-se la mai puțin de 0,40 m de suprafață. Nu este exclus ca aici el să fi suferit intervenții târzii. De precizat că lângă peretele de vest al secțiunii s-a găsit o conductă de canalizare din ciment, care a spart zidul ajungând într-un cămin colector construit tot din ciment, în vecinătatea zidului.

Pe o suprafață mare, având o lungime de peste 6 – 7 m, în dreptul urmelor construcțiilor monastice de pe latura de sud a incintei, se află un strat gros de piatră și moloz, provenind din demantelare. Stratul este compact, iar în partea de sud are aspectul unei platforme de zidărie masivă, a cărei grosime ajunge la 40 – 50 cm. Deasupra părții păstrate a zidului din lungul peretelui estic al S.25 și a resturilor de piatră și moloz sau a platformei de piatră și mortar se află straturi nu prea groase de pământ cu urme de moloz alternând cu straturi subțiri de moloz, peste ele aflându-se un strat a cărui grosime ajunge la 30 – 35 cm de pământ cenușiu granulos cu pigmenți de moloz și, peste acesta, solul vegetal.

În partea de nord a secțiunii, pe o lungime de 5 m, săpătura s-a adâncit până la 2,10 – 2,15 m, într-un strat de pământ cu urme de cărbune și granule de cărămidă. În acest strat, până la o adâncime de circa 1,90 m, pătrunde fundația unui zid orientat aproximativ de la nord spre sud, al cărui nivel de construcție se află la o adâncime de circa 1,55 m. Zidul a fost descoperit numai parțial, în lungul peretelui estic al secțiunii, dincolo de care se găsește cealaltă parte a sa. El se păstrează pe o înălțime de 0,75 – 1 m. În dreptul fundației s-au descoperit fragmente ceramice care pot fi datate în secolele XIV – XV, unul decorat cu sgraffito. (De remarcat că în S. 7/19786, în dreptul acestui zid, solul steril se află la adâncimea de 2 m, humusul cenușiu la – 1,90 m, iar nivelul de construcție al bisericii voievodale și al zidului împrejmuitor la mai puțin de 1,50 m).

Zidul orientat de la nord spre sud, descoperit parțial în S.25/2004, a putut fi cercetat în **S. 27/2005**. Nivelul de construcție al zidului orientat de la nord spre sud care reprezintă continuarea celui descoperit în 2004 se află deasupra unui strat de pământ cenușiu, gros de mai puțin de 15 cm, suprapus stratului de humus cenușiu gălbui fără materiale arheologice cu partea superioară la adâncimea 1,65 – 1,75 m de peste solul steril gălbui aflat aici la o adâncime de 1,80 – 1,90 m. Acest zid are o grosime de circa 0,60 m și fundația puțin adâncă. Elevația se păstrează pe o înălțime de circa 0,80 m. Este construit din bolovani legați cu mortar. Situația stratigrafică a nivelului de construcție permite datarea sa în secolul al XIV-

lea. Acest element, împreună cu tehnica de construcție și dimensiunile asemănătoare cu cele ale urmelor zidului împrejmuitoar al bisericii voievodale, descoperit în 1975–1977 pe laturile de sud, vest și nord, îngăduie presupunerea că acest zid reprezintă latura estică a împrejmuirii.

La circa 0,90 m spre est a fost descoperit un șanț adânc și îngust (având lățimea de circa 0,60 m în partea inferioară), depășind cu mult adâncimea fundației zidului anterior menționat, dar săpat de la un nivel aflat deasupra unor straturi de pământ cu pigmenți sau cu urme de moloz reprezentând depuneri corespunzătoare perioadei de folosire a zidului. Pe fundul șanțului amintit se află blocuri de piatră spartă, reprezentând mai curând umplutură decât resturi de zidărie. Peste aceste urme, pe ambele părți ale zidului, se găsesc straturi foarte groase de bolovani, piatră spartă, moloz și resturi de mortar, rezultat al transformărilor produse în diferite perioade, în secolul al XVII-lea sau în cele următoare, în incinta ansamblului, precum și straturi de pământ cu urme sau cu pigmenți de moloz și materiale arheologice târzii.

Dedesubtul acestor straturi, în partea de vest a secțiunii, a putut fi observată groapa unui mormânt, care pătrunde în solul steril până la adâncimea de circa 1,95 m. Mormântul este situat în cea mai mare parte dincolo de peretele nordic al săpăturii, în secțiune găsindu-se numai parțial tibia și femurul drept. Acest mormânt, numerotat în continuarea celor descoperite în campaniile precedente, **M.219**, poate fi datat, în lipsa unui inventar descoperit, ținând seama de faptul că face parte din nivel inferior de înmormântări, în secolele XV – XVI.

În concluzie, se pot face presupuneri privind succesiunea diferitelor etape de evoluție a ansamblului și atribuirea complexelor descoperite în zona de la sud-est de biserică. Este posibil ca stratul gros cu prundiș și bolovani, aflat deasupra humusului de peste solul gălbui steril, care a fost descoperit în partea de est a S.24, să reprezinte o nivelare din perioada care a precedat ridicarea primelor clădiri ale curții voievodale, la fel cu depunerile corespunzătoare descoperite mai la est și mai la nord, în săpăturile mai vechi.

Unele urme de construcții și amenajări pot fi datate în perioada reședinței domnești. Zidurile groase de peste un metru reprezentând colțul unei construcții (descoperite în partea de est a S.26/2005) pot fi datate, ținând seama de situația stratigrafică, în cursul secolului al XIV-lea putându-se presupune că aparțineau ansamblului vechii reședințe domnești. Cât despre porțiunea de la bază, mai lată decât restul fundației zidului de incintă al mănăstirii de pe latura sa estică, precum și partea inferioară, care are un aspect diferit, a fundației zidului paralel de la vest de primul, acestea reprezintă probabil o particularitate de construcție, fiind greu de luat în considerare posibilitatea de a reprezenta o primă fază, respectiv zidurile dinspre est și vest a vreunei ipotetice construcții dispărute.

Poate fi datat în secolul al XIV-lea zidul din bolovani legați cu mortar, orientat aproximativ nord-sud, descoperit parțial sub peretele estic al S.25, în partea de nord a acestuia și cercetat pe ambele sale laturi în S. 27. Atât poziția sa cât și situația stratigrafică a nivelului de construcție, inclusiv adâncimea la care acesta se află, îndreptățesc presupunerea că zidul menționat reprezintă latura de est a împrejmuirii bisericii voievodale din secolul XIV-lea, descoperită în 1975–1977 pe laturile de sud, vest și nord. Colțul spre latura sudică este posibil să se afle dedesubtul resturilor de piatră, moloz și mortar din secolele XVII–XIX care îl acoperă. În sfârșit, tot din timpul reședinței domnești sunt și urmele descoperite în S. 25 ce pot fi considerate că reprezintă valul care o apăra spre sud, descoperit în 1975–1976 în alte puncte de pe această latură a ansamblului.

Din vremea în care reședința domnească nu a mai fost folosită, iar biserica voievodală a devenit biserică a orașului, datează depuneri cu urme de arsură și cărbune și resturi de cărămidă spartă, aparținând viețuirii din zonă. În această perioadă, anterioară ridicării

construcțiilor mănăstirești în secolul al XVII-lea, poate fi datată vatra descoperită în capătul de est al S. 24, care a suferit mai multe refaceri.

Perioadei de funcționare a mănăstirii întemeiate de Matei Basarab îi aparțin importante urme de construcții. A fost scos la lumină (în S. 24 și S. 26) zidul care limita la est incinta principală a mănăstirii, zid din piatră cu unele fragmente de cărămidă, care a fost descoperit și mai la nord în săpăturile anterioare. Un zid paralel cu acesta, construit într-o tehnică asemănătoare, a fost descoperit tot în S. 24 și S. 26, cu 6,70 m mai la vest. În săpăturile din 1975 și 1976 au fost descoperite urme ale construcțiilor care limitau la sud prima incintă a mănăstirii. Ele continuau desigur și într-o parte a zonei cercetate în 2004 și 2005. În dreptul părții de nord a S. 25, pe o suprafață cu o lungime de peste 6–7 m, se află alăturate ziduri ridicate în etape succesive, acoperite de straturi compacte cu piatră, mortar și moloz, având aspectul unei platforme de zidărie cu o grosime mare, în care delimitarea vechilor ziduri este aproape imposibilă. Unele din zidurile descoperite pot să dateze din secolul al XVIII-lea, când în mănăstire au fost ridicate și transformate mai multe clădiri. Pot fi ipotetic atribuite acestei perioade un zid cu fundația puțin adâncă, orientat nord-sud, descoperit în capătul de vest al S. 24, precum și două ziduri orientate aproximativ est-vest, situate la 8,80 m unul de celălalt, având între ele un pavaj de cărămizi așezate pe un pat subțire de mortar, descoperite în S.25.

În secolul al XIX-lea pot fi dateate, unele depuneri cu moloz, piatră și cărămidă și un zid cu grosime mică, circa 40 – 45 cm, și fundația superficială, descoperit în S.24 și S.26. Din secolul XX datează, în afara unor gropi și nivelări cu moloz și piatră, resturile unei canalizări cu conductă groasă din ciment ducând spre un cămin colector realizat din ciment, descoperit pe latura vestică a S.25. Conducta a distrus pe o mare lungime pavajul de cărămidă din secolul al XVIII-lea și zidul alăturat. Resturi de conductă asemănătoare, ca și cele ale unei țevi metalice aflate lângă resturile vechiului zid de incintă, au fost descoperite în S. 24 și în S. 26.

Sondajul din Str. Negru Vodă nr. 76

În anul 2001 săpăturile arheologice de la Câmpulung s-au extins și în afara ansamblului mănăstirii, cu circa 300 m mai spre nord, în curtea din str. Negru Vodă nr. 76²², unde, cu prilejul unor lucrări de canalizare, fuseseră găsite numeroase fragmente ceramice.

În sondajul, cu lungimea de 7 m, din str. Negru Vodă nr. 76 solul steril gălbui cu prundiș se află la adâncimea de 1,15 m sub actuala suprafață a terenului, iar solul cenușiu cu prundiș lipsit de urme arheologice, la 1–1,05 m. I se suprapune un strat gros de 30–35 cm de pământ cenușiu închis compact, cu rare pietricele, în care s-au găsit câteva fragmente ceramice. Deasupra, separate de un strat subțire cu pietriș, se află un strat de pământ cenușiu compact și un altul de pământ cenușiu granulos cu pigmenți de cărămidă. Peste acestea, un strat cu pietriș și rare fragmente de cărămidă gros de circa 10 cm, un strat de pământ cu pigmenți de moloz pe care, în partea de nord, se păstra un pavaj modern din pietre de râu și pietriș, iar deasupra solul vegetal actual. În partea de nord a sondajului, la o adâncime de 0,40 – 0,50 m, pe o suprafață ce se întinde pe o lungime de peste 2,50 m, depășind limitele săpăturii spre est, nord și sud, s-a descoperit o aglomerare de bolovani de râu de dimensiuni mijlocii și mici. Partea inferioară a acestei aglomerări se adâncește până în solul steril gălbui cu prundiș, la peste 1,10–1,15 m sub actuala suprafață a terenului. Se disting două straturi de pietre, cel inferior gros de 15–20 cm, cel superior de 20–40 cm; între ele se află un strat de pământ cenușiu cu urme de cărbune gros de aproape 10 cm. Se poate presupune că pietrele sunt legate de amenajări și lucrări de construcție efectuate în apropiere. Ținând seama de poziția

²² Săpăturile din acest sector, în relativă apropiere de Mănăstirea „Negru Vodă”, în curtea casei de pe str. Negru Vodă nr. 76 (Casa V. Rădulescu) au fost coordonate de Maria Venera Rădulescu.

stratigrafică a pietrelor și de fragmentele de cahle descoperite aici, între care unele decorate cu reprezentări heraldice, datate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, se poate presupune că nu departe va fi fost ridicată o clădire relativ spațioasă, care este posibil să se fi aflat pe un amplasament apropiat de cel pe care aveau să fie ridicate, la sfârșitul secolului al XIX-lea, unele din construcțiile existente în prezent. Între pietre s-au găsit urme de cărbune, cenușă și bucăți groase de 3 – 4 cm de lipitură arsă provenind de la o vatră, distrusă în cea mai mare parte; resturi ale acesteia, din pământ ars la roșu, se păstrează parțial dedesubtul stratului inferior de bolovani. Nu lipsesc oasele de animale – porcine, bovine, ovicaprine. Resturile de vatră, precum și unele fragmente ceramice găsite aici, care pot fi datate în secolele XIV – XV, permit la rândul lor presupunerea existenței în apropiere a unei locuințe din perioada respectivă.

Trebuie remarcată importanța extinderii cercetării arheologice de la Câmpulung în afara ansamblului „Negru Vodă”, putând fi obținute astfel noi date privind acest vechi oraș medieval. Consistența depunerilor arheologice, cantitatea și varietatea destul de mare a materialelor descoperite, inclusiv cele care pot fi datate în secolele XIV–XV, sunt semnificative pentru aprecierea caracterului locuirii urbane.

Materialele arheologice.

Cercetările arheologice efectuate în perioada 2000–2004 în perimetrul mănăstirii Negru Vodă au scos la lumină un bogat și variat material arheologic care se încadrează cronologic între sec. XIV–XVIII. Cantitativ el provine în cea mai mare parte din straturile de demolare și de nivelare din secolul al XVII și ulterior.

Elemente arhitecturale și materiale de construcție

Între elementele arhitecturale și materialele de construcție descoperite, mărturiile ale diferitelor faze de evoluție și transformări ale edificiilor din incinta ansamblului, au fost recuperate câteva fragmente din piatră de calcar, aflate fie în stadiul de prelucrare (nefinisate), fie prelucrate, prezentând muluri proprii stilului gotic. Se remarcă un fragment de piatră de formă prismatică, cu secțiune octogonală (pătrată cu colțurile teșite), având sculptată în adâncime o cruce cu brațele inegale, cu extremitățile lățite. Din cauza stării fragmentare este dificil de știut dacă provine de la o piatră de mormânt sau de la un element arhitectural. În zona clădirii din apropierea extremității de est a incintei, în afara fragmentului de ancadrament și a pragului de piatră, poate fi amintită una dintre pietrele aflate în straturile cu moloz din interiorul construcției, tăiată paralelipipedic, relativ regulat. Alte blocuri de piatră, sumar cioplite, unul aproximativ paralelipipedic, au fost găsite în săpăturile din partea de sud a ansamblului.

Au fost descoperite numeroase cărămizi de diferite dimensiuni. De semnalat trei fragmente cu o grosime asemănătoare cărămizilor romane, trei cărămizi pavimentare hexagonale și numeroase cărămizi întregi în forma de segment de cerc (cu laturile lungi curbate și cele scurte oblice). Trebuie menționate și alte fragmente de cărămidă de format special, fie rotunjite sau ascuțite, provenind din zidărie, fie pavimentare, unele de formă hexagonală. Au fost găsite și olane, mai ales fragmentare, atât în zona construcției mari de piatră cât și în cea a construcției alipite zidului despărțitor sau a celei de la SE de biserica voievodală.

Au mai fost recuperate fragmente de lipitură de vatră și câteva cărămizi subțiri folosite în sistemul de construcție al instalațiilor de încălzit (sobe).

Ceramica este destul de variată. În stratul suprapus solului steril, în zona de la est de zidul de incintă, au fost descoperite fragmente ceramice din prima epocă a fierului, lucrate cu mâna, cele mai multe din pastă cenușie, cu cioburi pisate și pietricele în pastă, unele acoperite cu caneluri. Trebuie menționate fragmente dintr-un vas mic din pastă cenușie, cu o toartă (distrusă), decorat cu caneluri, și un fragment de toartă supraînălțată, cu buton cilindric.

În cadrul ceramicii medievale și postmedievale, care ilustrează tipuri caracteristice pentru producția locală, ceramica nesmălțuită a fost găsită într-o cantitate mare, înscriind un repertoriu relativ divers al formelor. Sporadic, în depunerile mai vechi, au fost semnalate câteva fragmente cu aspect arhaic, atipice ca formă și fără decor, lucrate dintr-o pastă relativ zgrunțuroasă, cu microprundișuri ca degresant, arse inegal, într-un mediu neoxidant. În depunerile suprapuse humusului antic au fost descoperite fragmente ceramice databile în secolul al XIV-lea. Vasele aparținând secolelor XIV–XV, cu pereți subțiri, au fost lucrate la roata rapidă, dintr-o pastă de lut omogenă, în compoziție cu nisip fin și urme de mica. Arderea este, în majoritatea cazurilor, realizată în mediu oxidant. Uneori arderea este inegală. Unele vase prezintă urme de ardere secundară din timpul folosirii pe foc. Dintre vasele de uz comun, nesmălțuite, cele mai frecvente de altfel, remarcăm oalele-borcan cu corp bitronconic, gâtul scurt și buza îngroșată, răsfrântă în forma numită de „guler” sau „streașină”, decorate pe gât sau umeri cu un registru de patru sau cinci incizii paralele, oalele cu toartă, căniile cu gât înalt, cănițele cu corp globular, ulcioarele, castroanele, capacele pentru oale etc. Unele fragmente, din pastă fină, arsă oxidant, sunt acoperite cu angobă roșie. Mai semnalăm și un fragment de oală de dimensiuni mai mari, cu pereți groși, fragmente de oală cu o toartă, cu buza înaltă, lucrate din pastă bine arsă, de culoare cărămizie, unele decorate cu dungii de angobă albă, sau câteva fragmente de căni cu picior înalt și gura trilobată, cănițe înalte, cu fundul îngust, evazat, cu urme de angobă roșie, piese care pot fi datate în secolele XV–XVI.

În categoria ceramicii smălțuite se înscriu fragmente de farfurii cu fund inelar și decor linear realizat în tehnica *sgraffito*, cu smălțul policrom (pete verzi și brun pe fond crem), ce pot fi datate în secolele XIV–XV.

A fost recuperată, întreagă, o căniță (cu înălțimea de 11, 5 cm) cu gura trilobată, buza decorată în exterior cu un registru de incizii și smălțuită parțial, în zona ciocului de scurgere. Ea poate fi datată în secolul al XVI-lea.

Ceramica datată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea – secolul al XVII-lea și mai ales cea din secolele următoare predomină cantitativ. Cele mai numeroase sunt fragmentele ceramice databile în secolele XVII, XVIII sau XIX, găsite în straturile de umplură și nivelare târzii (multe în săpăturile din anul 2002, în zona S 20 A, S 20 bis, S. 21, S. 22), uneori în asocieră și cu fragmente de porțelan și sticlă moderne. Sunt fragmente provenind de la oale-borcan, oale cu una sau două toarte, ulcioare, căni, străchini, farfurii cu fund profilat, unele cu buza lată, boluri. Un mic pahar tronconic, nesmălțuit, s-a păstrat integral; el poate data din secolul al XIX-lea. S-au găsit fragmente de oale-borcan smălțuite în interior cu galben, de oale cu două toarte, smălțuite în interior și exterior. Oalele cu toartă, parțial smălțuite în zona buzei, au ca decor, dispus pe umerii vasului, un registru de caneluri paralele. Același decor se întâlnește pe oalele cu toartă, care au interiorul în întregime smălțuit. Sunt de menționat fragmente de ulcioare acoperite în interior cu smălț verde, fragmentele provenind de la căni smălțuite parțial sau total, sau de la cupe cu picior înalt. Câteva fragmente de cănițe smălțuite în verde închis au un decor în relief în formă de “mură” și o bandă cu mici profilaturi dreptunghiulare, decor având analogii în ceramica din secolul al XVI-lea descoperită la Orașul de Floci sau la Târgu Jiu, punctul Polata. Fragmentele de farfurii sunt variate: farfurii cu fund inelar, farfurii cu marginea buzei crestată sau alveolată, acoperite cu smălț verde. Unele farfurii cu fund profilat, smălțuite, au ca decor spirala ce pornește din centrul vasului și se desfășoară în cercuri dese, concentrice, pe toată suprafața acestuia. Decorul este realizat cu culoare închisă (verde închis sau brun) ce se detașează pe fondul mai deschis smălțuit (verde deschis sau galben). O datare mai târzie se poate atribui unui castron mic, acoperit cu smălț cărămiziu. De menționat fragmentele provenind de la sfeșnice, cu mâner și suport pentru colectat ceara topită, smălțuite în verde, precum și un mic capac cu decor policrom smălțuit.

La multe dintre aceste exemplare se remarcă atât smălțuirea exterioară cât și cea interioară, completă. Gama cromatică a smălțului este mult mai largă (verde în diferite nuanțe, brun, castaniu, galben, fondul fiind uneori de culoare deschisă). Se pot menționa fragmentele de oale borcan sau de căni nesmălțuite sau smălțuite parțial sau total, de oale cu toată smălțuite în interior, ulcioare acoperite cu smălț verde, de străchini, castroane și farfurii smălțuite. Cele mai multe vase smălțuite au culoarea castanie cu decorul gălbui, sau sunt acoperite cu smălț verde sau măsliniu. Din sec. XVIII datează unele lulele de lut, fragmentare.

Dintre piesele folosite la decorarea instalațiilor de încălzit amintim un păhăruț de sobă de formă tronconică cu marginea foarte scundă (diametrul la gură de 4,5 cm, la bază de 4 cm, înălțimea de 1,9 cm), de un tip cu analogii în secolele XIV – XV, găsit în straturi de nivelare târzii. Între materialele ce corespund secolului al XV-lea și primelor decenii ale secolului al XVI-lea, se înscriu câteva fragmente de teracotă (cahle-placă) nesmălțuite, lucrate în tipar, din pastă de lut omogenă, supuse unei arderi oxidante. Sunt folosite motive decorative geometrice și figurative. Dintre acestea din urmă amintim reprezentarea unui cap de bărbat și reprezentarea *Sfântului Gheorghe ucigând balaurul*. Subliniem importanța unui fragment de cahle-placă ce păstrează, în limba slavonă, inscripția + *nucam*. Ceramica cu inscripții își capătă o deosebită importanță în corelație cu știința de carte răspândită în rândul meșterilor olari.

Trebuie menționat un fragment de disc decorativ nesmălțuit, cu proeminente concentrice și un fragment de cahle nesmălțuită cu reprezentarea unei figuri umane. Au mai fost descoperite fragmente de cahle-oală cu deschiderea pătrată și un fragment de cahle-placă cu rumpă, smălțuită în verde, al cărei decor păstrat redă o semipalmetă, datând probabil din secolul al XVII-lea. Trebuie menționată o mică piesă rotundă, asemănătoare unui pahar, care putea decora o sobă cu cahle.

De semnalat un fragment de figurină antropomorfă reprezentând un tors de bărbat, cu înălțimea păstrată de 6,5 cm, acoperită cu smălț de bună calitate, verde stropit cu brun, ce poate fi încadrată cronologic în secolul al XVII-lea.

Conchidem că ceramica, producție a centrului urban amintit, prezintă atât note comune cât și caracteristici proprii, în raport cu celelalte centre meșteșugărești medievale cunoscute. Este posibil ca după încheierea lucrărilor de restaurare și prelucrare a materialului ceramic medieval să poată fi distinse forme și ornamente mai puțin cunoscute, specifice zonei Muscelului.

Între **obiectele de metal**, numeroase sunt piroanele și cuiele de fier de diferite dimensiuni, între care mai multe cuie pentru șindrila. S-au mai găsit lame fragmentare de cuțit, scoabe mici, potcoave de dimensiuni mici pentru cizme. Unele obiecte cu datare incertă, posibil moderne, între care o seceră de fier, au fost găsite în straturi de nivelare mai târzii. Inventarul arheologic cuprinde și câteva obiecte din metal: obiecte de uz gospodăresc și unelte, materiale de construcții, piese de harnașament (lame de cuțit, un vârf de seceră, fragmente de fernerie folosită la decorarea obiectelor de lemn, un cârlig de undiță, un pinten, potcoave, verigi, cuie, scoabe etc.).

Materialul numismatic este foarte redus. Atrage atenția în mod deosebit moneda, care reprezintă un important reper cronologic, descoperită în S. 17 E, în pământul castaniu compact de peste pardoseala de cărămidă. Este o monedă de argint, cu diametrul de 18 mm și greutatea de 1,08 g, dinar emis pentru Ungaria de Vladislav I în 1442 (HL 605).

O monedă de aramă, jeton (*Rechenpfening*) bătut de casa Laufer din Nürnberg, cu efigia regelui Franței Ludovic XIV (1643 – 1715)²³, a fost descoperită în S. 21, într-o groapă ce pătrunde în stratul cu bolovani aflat deasupra humusului. Au mai fost găsite în straturile târzii

²³ Pentru identificarea monedei mulțumim dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu.

de nivelare (în S. 19), două monede moderne (emisiuni românești, o monedă de 2 bani din 1867 și alta de 10 bani din 1956) și în solul vegetal (passim) o monedă de 5 lei din anul 1943.

Extrem de revelatoare pentru specificul creșterii animalelor și pentru consumul alimentar al orășenilor din Câmpulung Muscel se vor dovedi analizele resturilor arheozoologice. Acestea indică, la prima analiză, o pondere principală pentru taurine, urmată de porcine și ovicaprine. Caninii de porc mistreț marchează o altă îndeletnicire a locuitorilor, vânătoria.

În sondajul din **str. Negru Vodă nr. 76** au fost scoase la lumină fragmente ceramice încadrate cronologic în sec. XVI–XVII. Din punct de vedere al tipologiei formelor și al decorului ele se înscriu ceramicii descoperite în zona mănăstirii din apropiere. Sunt de menționat fragmentele ceramice de farfurii cu fund inelar, cu decor sgraffitat, sau cu smalt verde, alături de cele provenind de la oale ce pot fi datate în secolele XV–XVI sau de cănițe. Cele mai numeroase sunt fragmentele ceramice databile în secolele XVII, XVIII sau XIX, provenind atât de la oale sau căni nesmălțuite cât și de la străchini sau castroane smălțuite, precum și un mic capac cu decor policrom smălțuit. Tot aici au fost găsite și fragmente de cahle, atât nesmălțuite cât și smălțuite, mai multe fiind cele de cahle-oală cu corp tronconic și deschiderea rectangulară, datând din secolul al XVII-lea. Trebuie în mod special remarcate fragmentele provenind de la cahle-placă decorate cu motivul heraldic al *acvilei bicefale*, piese ce păstrează în inscripție atât anul confecționării, 1666, cât și numele meșterului, **CHMEOP**, identice cu un exemplar găsit cu multă vreme în urmă într-un loc neprecizat din Muntenia, publicat prima dată în 1911, care are înscris în partea inferioară numele meșterului și anul 1666²⁴.

Cercetările arheologice reluate la Câmpulung în vara anului 2000 și continuate în anii următori au dus la descoperirea unor semnificative vestigii în zona situată la est de biserica în care se află piatra funerară a marelui voievod Nicolae Alexandru. Săpăturile au putut determina întinderea laturii de sud a construcției de mari dimensiuni al cărei colț fusese scos la lumină în 1984 și au adus date în plus privind acest edificiu. Calitatea zidăriei, tencuiala care acoperea pereții în interior și pardoseala de cărămidă dau clădirii o anumită somptuozitate. Limitarea din motive obiective a cercetării fac să rămână în continuare nelămurite unele probleme, între care întinderea clădirii spre nord, compartimentarea ei interioară, locul intrărilor, precum și funcționalitatea zidului adosat laturii sudice în colțul de sud-vest, descoperit pe o lungime destul de mare. Construcția poate fi datată ipotetic în secolul al XIV-lea, ținând seama de dovezile care o arată ca mult anterioară construcțiilor din secolul al XVII-lea, chiar dacă lipsa unor materiale concludente din perioada folosirii ei, sau faptul că s-au păstrat până la o adâncime relativ mică, ar putea îndemna la îndoială. Moneda descoperită în depunerea ulterioară dezafectării clădirii și anterioară demolării zidurilor acesteia reprezintă, cu rezervele impuse de existența în apropiere a unei gropi cu material din stratul de demolare, un reper cronologic foarte important. Emisă în 1442 și circulând o perioadă îndelungată după data emiterii, ea întărește ipoteza datării edificiului în secolul al XIV-lea, adăugându-se dovezilor care pot fi invocate pentru considerarea acestuia ca fiind mult anterior construcțiilor din secolul al XVII-lea. Dimensiunile și calitatea deosebită a construcției îndreptătesc presupunerea că ea poate reprezenta una dintre clădirile aparținând vechii reședințe domnești. Vestigiile vădesc analogii cu modul de dispunere a clădirilor ansamblului Curții domnești din Argeș²⁵: biserica înconjurată la o distanță nu prea mare de o incintă proprie, lângă aceasta, în apropierea terasei râului, aflându-se construcțiile caselor

²⁴ Descoperiri amănunțit analizate de Maria Venera Rădulescu, „Cahle cu reprezentări heraldice descoperite la Câmpulung Muscel – acvila bicefală”, *Argessis* 10, 2001, p. 123 – 126.

²⁵ Acestea au fost sugerate cu trei decenii în urmă de cercetătorul Pavel Chihaia (*Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, capitolul *Curtea domnească din Câmpulung-Muscel*, p. 231).

domnești. Faptul că o importantă parte a suprafeței pe care s-a dezvoltat reședința domnească de la Câmpulung este acoperită de construcții moderne, ceea ce exclude aici posibilitatea unor cercetări viitoare, face ca într-o măsură însemnată presupunerile privind vechea casă domnească să rămână numai ipoteze.

Au fost obținute (în special în 2002 și 2003) date despre construcțiile din incinta exterioară, de la est, a mănăstirii „Negru Vodă” din Câmpulung (cum ar fi construcția alipită zidului din partea de nord a fostei „curți a bolniței”) și în special privind, dimensiunile, compartimentarea și verificarea datării clădirii de mari dimensiuni cu pivniță de lângă marginea terasei abrupte, descoperită în 1981. Poziția nivelului de construcție, astfel cum a fost observată pe latura de sud a zidului, la exteriorul clădirii, pare să confirme presupunerea datării acesteia în secolul al XVII-lea, formulată la descoperire, în 1981. Unele verificări mai sunt necesare, mai ales pentru completarea informațiilor privind dimensiunile și compartimentarea clădirii, care are o orientare diferită de cea a clădirilor mănăstirii din jurul bisericii refăcute în secolul al XVII-lea.

Au putut fi îmbogățite, în 2004 și 2005, informațiile privind vestigiile din zona de la sud-est de biserica voievodală. Au putut fi scoase la lumină vestigii din diferite perioade, începând cu depunerile cele mai vechi și cu urmele care pot fi ipotetic atribuite zidului de împrejmuire al bisericii voievodale din secolul al XIV-lea, completând traseul acesteia pe latura de est, sau unele care pot aparține fortificației de pământ din partea de sud a vechii reședințe. **Resturile de ziduri dispuse în unghi drept, descoperite în continuarea celor cunoscute anterior în S.1, completează datele privind aceste vestigii, care prin poziția stratigrafică pot fi datate în secolul al XIV-lea, rămânând de rezolvat problema funcționalității lor.** S-au găsit urme de viețuire care pot data din secolul al XVI-lea. Dintre primele construcții ale mănăstirii întemeiate de Matei Basarab a fost cercetat, în mai multe puncte, zidul de incintă de pe latura de est și un zid paralel aflat la 6,75 m vest de acesta, reprezentând zidul unei construcții monastice de pe latura de sud a ansamblului. Se poate pune întrebarea dacă porțiunile mai late constatate într-un singur loc la baza fundațiilor acestor ziduri ar putea să reprezinte o etapă mai veche sau, mai curând, o particularitate de construcție. Cât despre cele două ziduri paralele, orientate est-vest, descoperite în S. 25, și cel dispus perpendicular descoperit la extremitatea de vest a secțiunii alăturate, se poate presupune că aparțineau unei construcții care limita spre sud incinta principală a mănăstirii, ridicată poate în secolul al XVIII-lea, pe locul unor construcții mai vechi, construcție pardosită în interior cu cărămidă. Construcțiile de pe această latură sunt menționate în catagrafiile din prima jumătate a secolului XIX, apar pe un plan ridicat la mijlocul aceluiași veac și au existat, cu reparații sau transformări, până în 1934, când au fost demolate după ce au fost distruse de incendiul care a mistuit multe clădiri din această parte a Câmpulungului. Piatra și molozul provenind de la toate aceste transformări și distrugereri îngreunează cercetarea resturilor de ziduri.

Configurația incintei mănăstirii a suferit diferite modificări în cursul secolelor XVII – XIX. Cât despre planul construcțiilor din secolul al XIV-lea și din perioada când reședința nu a mai fost folosită, amplasarea și orientarea acestora era cu totul alta. Posibilitatea de a cunoaște mai bine aceste elemente este relativ redusă, în condițiile unor săpături prin secțiuni, a căror extindere a fost de multe ori limitată. Urmele vechilor construcții au fost descoperite numai fragmentar și incomplet. Imaginea pe care ne-o putem face asupra ansamblului în diferite perioade este și ea incompletă și subiectivă. Cu privire la planul și succesiunea cronologică a construcțiilor care îl compuneau pot fi făcute, în cele mai multe cazuri, numai ipoteze.

O cercetare integrală ar putea să fie avută în vedere în viitor, dacă se va urmări, cândva, punerea în valoare a resturilor edificiilor dispărute din partea de est și din cea de sud a ansamblului. Aceasta ar crea posibilitatea obținerii de precizări și completări privind

cronologia și planul construcțiilor care s-au succedat pe acest loc, de a confirma sau nu unele ipoteze. Este o cercetare deosebit de dificilă datorită grosimii straturilor de nivelare târzii, cu mult moloz și piatră, dar ea va putea contribui la obținerea unei priviri de ansamblu asupra tuturor acestor valoroase vestigii.

LISTA ILUSTRĂȚIILOR

Fig. 1 Planul de ansamblu al cercetărilor arheologice din zona fostei reședințe domnești din Câmpulung (1975–1977, 1981–1982, 1984, 2000–2005).

1 – biserica domnească „Negru Vodă”; 2 – casa de la SV de biserică (“egumenească”); 3 – turnul clopotniței; 4 – casa de la N de turn (“domnească” sau „arhierească”); 5 – corp de chilii; 6 – biserica bolniței; 7 – clădire modernă.

Fig. 2 Planul cercetărilor arheologice din partea de nord-est a ansamblului fostei reședințe domnești din Câmpulung. (1981–1984, 2000–2003)

Fig. 3. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești, 2000. Profilul nordic, profilul estic al tronsonului vestic și profilul vestic al tronsonului estic al S. 15 B.

1 – sol steril gălbui; 2 – humus cenușiu; 3a – pământ gălbui cenușiu, rar pietriș; 3b – pământ cenușiu gălbui, granule mortar (depuneri probabil din prima parte a sec. XIV); 4a – pământ cu moloz și cărămidă spartă; 4b – pământ cenușiu cu urme de moloz; 4c – pământ cenușiu gălbui; 4d – pământ cenușiu cu bolovani (depuneri probabil din sec. XIV); 5a – pământ cenușiu deschis; 5b – pământ cenușiu deschis cu pigmenți și urme de moloz, piatră și cărămidă spartă; 5c – pământ cenușiu cu pigmenți de moloz; 5d – pământ cenușiu cu pigmenți de cărbune; 5e – moloz, pietre de râu; 5f – pământ cenușiu amestecat cu gălbui nisipos, pigmenți de moloz și cărămidă (depuneri și nivelări probabil din sec. XV – prima parte a sec. XVII); 6a – nivel de călcare din sec. XVII; 6b – pământ castaniu - cenușiu, cărămidă spartă (depuneri și nivelări probabil din sec. XVII–XVIII); 7a – moloz, cărămidă spartă; 7b – pământ cenușiu deschis, urme moloz, cărămidă spartă (depuneri și nivelări probabil din sec. XVIII – prima parte a sec. XIX); 8 – pământ cenușiu granulos, pigmenți moloz (depuneri și nivelări probabil din sec. XIX–XX); 9 – sol vegetal.

Fig. 4. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești, 2001. Profilul vestic al S. 17 D.

1 – sol steril gălbui cu prundiș; 2 – humus cenușiu; 3a – pământ cenușiu cu bolovani; 3b – pământ cenușiu; 4a – pardoseală de cărămidă; 4b – moloz, piatră spartă; 5a – pământ castaniu-cenușiu compact; 5b – pământ cenușiu granulos, moloz; 6a – cărămidă spartă, moloz; 6b – moloz, cărămidă spartă; 6c – pământ cenușiu cu mult moloz; 6d – pământ castaniu, urme de moloz; 7a – moloz, cărămidă spartă; 7b – pământ cu moloz, cărămidă spartă, bolovani mici, piatră; 7c – pământ cu moloz, piatră spartă, cărămidă, pământ cenușiu; 8 – pământ cenușiu granulos, urme de moloz; 9 – sol vegetal.

Fig. 5. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești, 2001. Profilul estic al S. 17 D.

1 – sol steril gălbui cu prundiș; 2 – pământ cenușiu; 3a – pământ nisipos, pietriș; 3b – pământ cu prundiș; 3c – pământ nisipos, urme de mortar, pietre; 3d – mortar; 4a – pardoseală de cărămidă; 4b – mortar, moloz, pietre; 5a – pământ castaniu cenușiu compact; 5b – pământ cenușiu-castaniu, pigmenți moloz; 6a – cărămidă spartă, moloz; 6b – pământ cenușiu granulos, urme moloz; 6c – moloz, fragmente de cărămidă; 6d – pământ cenușiu granulos, pigmenți de moloz; 7a – pământ cenușiu cu mult moloz; 7b – moloz; 7c – moloz cu bolovani; 7d – pământ cenușiu deschis granulos, urme de moloz și cărămidă; 8a – pământ cenușiu cu moloz; 8b – pământ cenușiu granulos, urme de moloz; 8c – rădăcini; 9 – sol vegetal.

Fig. 6. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești, 2000. Profilul vestic al S. 17 A.

1 – sol steril gălbui cu prundiș; 2 – pământ cenușiu; 3a – pământ gălbui; 3b – mortar (depuneri probabil din prima parte a sec. XIV); 4a – pardoseală de cărămidă; 4b – pământ gălbui; 4c – pământ cenușiu; 4d – pământ castaniu cenușiu cu pietricele; 4e – pământ cenușiu cu moloz și piatră spartă (depuneri probabil din sec. XIV); 5a – pământ castaniu cenușiu compact; 5b – pământ castaniu cenușiu deschis, pigmenți moloz; 5c – pământ cenușiu, urme moloz și piatră spartă; 5d – pământ cenușiu (depuneri și nivelări probabil din sec. XV–prima parte a sec. XVII); 6a – moloz, cărămidă spartă; 6b – pământ cenușiu închis; 6c – pământ cenușiu gălbui, pigmenți moloz (depuneri și nivelări probabil din sec. XVII–XVIII); 7a – pământ cenușiu granulos; 7b – pământ cenușiu, bolovani, urme moloz (depuneri și nivelări probabil din sec. XVIII–prima parte a sec. XIX); 7c – pământ cu resturi de moloz, rădăcini; 8a – pământ cenușiu deschis granulos, pigmenți moloz; 8b – pământ cenușiu, urme moloz, piatră spartă (depuneri și nivelări probabil din sec. XIX–XX); 9 – sol vegetal.

Fig. 7. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești, 2000. Profilul sudic al S. 18.

1 – sol steril gălbui; 2 – humus cenușiu; 3a – pământ cenușiu, prundiș, rare fragmente ceramice; 3b – pământ cenușiu închis cu mulți bolovani (depuneri probabil din prima parte a sec. XIV); 4a – mortar; 4b – pământ cenușiu, pietricele, pigmenți moloz (depuneri probabil din sec. XIV); 5a – pământ

cenușiu granulos, urme moloz, spărtură de cărămidă; 5b – moloz, cărămidă spartă; 5c – pământ cenușiu granulos, pigmenți moloz; 5d – pământ cenușiu gălbui deschis, pigmenți moloz, rare pietre, spărtură de cărămidă; 5e – pământ cenușiu gălbui nisipos, prundiș; 5f – pământ cenușiu granulos, urme moloz, cărămidă, piatră, cărbune; 5g – pietriș; 5h – pământ cenușiu, pietriș, pigmenți moloz (depuneri și nivelări probabil din sec. XV – prima parte a sec. XVII); 6a – pământ cenușiu deschis, pigmenți moloz; 6b – pământ castaniu, pigmenți moloz, cărămidă (depuneri și nivelări probabil din sec. XVII–XVIII); 7a – moloz; 7b – pământ cenușiu castaniu, pigmenți moloz (depuneri și nivelări probabil din sec. XVIII–prima parte a sec. XIX); 8a – pământ cenușiu castaniu granulos, urme moloz, cărămidă; 8b – moloz (depuneri și nivelări probabil din sec. XIX–XX); 9 – sol vegetal.

Fig. 8. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești, 2001. Profilul nordic al S. 20, detaliu din partea de vest a profilului.

1 – pământ gălbui fără urme arheologice; 2 – pământ cenușiu; 3 – pământ cenușiu cu bolovani; 4 – pământ cu prundiș nisipos cenușiu-gălbui; 5 – mortar; 6 – pământ cenușiu-închis granulos, pigmenți de moloz; 7a – moloz; 7b – pardoseala de cărămidă; 8a – pământ cenușiu granulos cu mult moloz și cărămidă spartă; 8b – moloz; 8c – pământ cenușiu, urme de moloz; 9 – sol vegetal.

Fig. 9. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești, 2002. Profilul nordic al S. 21.

1 – sol gălbui cu prundiș fără urme arheologice; 2 – pământ cenușiu, rar pietriș; 3a – pământ cenușiu și bolovani; 3b – pământ cenușiu deschis, pietriș; 3c – pământ cenușiu cu pietriș; 4a – pământ cenușiu granulos, pigmenți moloz; 4b – pământ cu spărtură de cărămidă; 5 – pământ cenușiu compact, urme moloz, cărămidă; 6 – moloz, pământ cenușiu; 7 – pământ cenușiu, urme moloz; 8a – moloz; 8b – pământ cenușiu cu moloz; 8c – pământ cenușiu, pigmenți de moloz; 9 – sol vegetal.

Fig. 10. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești, 2002. Profilul nordic al S. 22 și planul vestigiilor din S. 22.

1 – pământ castaniu-cenușiu, pigmenți moloz; 2 – pământ cenușiu-castaniu, pigmenți moloz, pietre; 3 – pământ cenușiu, cărămidă spartă; 4 – pământ castaniu cu moloz; 5 – moloz; 6 – pământ castaniu-cenușiu granulos, urme de moloz; 7 – moloz, piatră spartă; 8 – zidărie cu parament de cărămidă (proiecție); 9 – zidărie cu parament de piatră, rare cărămizi (proiecție); 10 – prag de piatră (proiecție); 11 – ancadrament de piatră (proiecție); 12 – moloz, bolovani; 13 – pământ cenușiu granulos, pigmenți de moloz; 14 – pământ cenușiu granulos, moloz, bolovani; 15 – pământ cu moloz și cărămidă spartă; 16 – pământ cenușiu granulos, resturi de moloz; 17 – sol vegetal.

Fig. 11. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești, 2003. Profilul vestic al S. 23.

1 – pământ gălbui cu prundiș; 2 – pământ cenușiu cu pietre; 3 – pământ gălbui nisipos cu prundiș; 4 – pământ cenușiu granulos, pigmenți moloz, pietriș; 5 – pământ cenușiu granulos, moloz, pietre; 6a – moloz, piatră, cărămidă spartă; 6b – pământ cu moloz și pietre; 7 – sol vegetal.

Fig. 12. Planul săpăturilor și al vestigiilor descoperite în partea de sud a ansamblului „Negru Vodă” din Câmpulung (2004 – 2005).

Fig. 13. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2004. Profilul nordic al S. 24.

1 – sol steril gălbui cu prundiș; 2 – humus cenușiu sau cenușiu gălbui, rar pietriș; 3a – pământ cenușiu, bolovani; 3b – pământ cenușiu; (3 – depuneri probabil din prima parte a sec. XIV); 4a – pământ cenușiu, pigmenți de moloz și cărămidă; 4b – pământ castaniu – cenușiu, urme de moloz; 4c – pământ cenușiu închis, cărbune, moloz; 4d – pământ gălbui nisipos, moloz, cărămidă; 4e – pământ cenușiu deschis granulos, pietriș (4 – depuneri probabil din sec. XIV – XV); 5a – pământ cenușiu granulos, pigmenți de cărbune, urme de moloz și cărămidă; 5b – pământ cenușiu, pigmenți de moloz; 5c – pământ gălbui nisipos, pigmenți de cărămidă; 5d – pământ cenușiu – castaniu, urme de moloz, piatră spartă; 5e – pământ cenușiu cu pietre; 5f – pământ cenușiu granulos, pigmenți de moloz și cărămidă; 5g – arsură, fragmente de cărămidă (5 – depuneri și nivelări probabil din sec. XV până în prima parte a sec. XVII); 6a – nivel de călcare cu moloz, mortar, fragmente de cărămidă; 6b – pământ castaniu, urme de moloz; 6c – pământ cenușiu granulos, pigmenți de moloz; 6d – pământ castaniu, moloz, cărămidă spartă; 6e – pământ negru cenușiu, urme de cărbune, pigmenți de moloz; 6f – pământ cenușiu, urme de moloz și cărămidă; 6g – pământ cenușiu, pietriș, bolovani; 6h – pământ cenușiu deschis, urme de moloz și cărbune (6 – depuneri și nivelări probabil din sec. XVII–XVIII); 7a – pământ cenușiu, pigmenți de moloz; 7b – pământ castaniu gălbui, pigmenți de moloz și cărămidă; 7c – pământ cenușiu granulos cu mult moloz; 7d – pământ castaniu, pigmenți de moloz; 7e – pământ cenușiu deschis granulos, mult moloz, cărămidă; 7f – pietriș; 7g – pământ cenușiu, urme de moloz (7

– depuneri și nivelări probabil din sec. XVIII–prima parte a sec. XIX); 8a – pământ cenușiu granulos, urme de moloz; 8b – pământ cenușiu granulos, pigmenți de moloz; 8c – pământ cenușiu – castaniu granulos, urme de moloz; 8d – gropi moderne (8 – depuneri și nivelări probabil din sec. XIX–XX); 9 – sol vegetal.

Fig. 14. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2004. Profilul estic al S. 25.

1 – pământ cenușiu, cărbune, fragmente mici de cărămidă; 2 – nivelul stratului în care s-a adâncit fundația zidului din profilul estic al secțiunii; a – cărămizi folosite în elevația zidului; b – platformă de piatră și mortar; 3 – pământ cenușiu, pietre; 4a – pământ gălbui nisipos cu pietriș și bolovani mici (val); 4b – pământ cenușiu compact; (4 – resturile valului și depuneri probabil din sec. XIV–XV); 5a – pământ cu moloz și piatră spartă; 5b – pământ cenușiu, urme de moloz (5 – depuneri și nivelări probabil din sec. XV până în sec. XVII); 6a – pământ castaniu cu moloz; 6b – pământ cenușiu; 6c – pământ castaniu roșcat, pietriș; 6d – pământ cu urme de cărămidă, cărbune, arsură; 6e – pământ cenușiu; 6f – pământ cenușiu deschis, rari pigmenți de moloz și granule de cărămidă; 6g – pământ gălbui cenușiu, pigmenți de cărămidă; 6h – pământ gălbui, pietriș, bolovani mici (6 – depuneri și nivelări probabil din sec. XVII–XVIII); 7a – pământ cenușiu, pigmenți de moloz; 7b – pământ castaniu granulos, urme de pietriș; 7c – pământ cenușiu, cărbune; 7d – pământ cenușiu, amestecat cu castaniu, cărbune, moloz; 7e – pământ castaniu granulos, pigmenți de cărbune, moloz, cărămidă; 7f – pământ gălbui cenușiu granulos, pietriș, pigmenți de moloz și cărămidă; 7g – pământ cenușiu granulos, pietriș, pigmenți de moloz (7 – depuneri și nivelări probabil din sec. XVIII – prima parte a sec. XIX); 8a – pământ cenușiu deschis, pigmenți de moloz, cărbune; 8b – pământ cenușiu, pigmenți de moloz; 8c – pământ castaniu granulos, pigmenți de moloz; 8d – gropi moderne (8 – depuneri și nivelări probabil din sec. XIX–XX); 9 – sol vegetal.

Fig. 15. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2005. Profilul nordic al S. 26.

1 – sol steril gălbui; 2 – humus cenușiu gălbui; 2a – nisipos, granule de calcar; 3a – pământ cenușiu; 3b – pământ cenușiu cu prundiș mărunț, granule de calcar (mortar?); (3 – depuneri probabil din prima parte a sec. XIV); 4a – pământ nisipos, pietriș mărunț; 4b – pământ cenușiu granulos, urme de moloz, cărămidă spartă, pietre; 4c – pământ cenușiu gălbui (4 – depuneri probabil din sec. XIV–XV); 5a – pământ cenușiu, pigmenți de moloz și cărămidă; 5b – pământ gălbui cenușiu nisipos, pigmenți de moloz; 5c – pământ cenușiu – castaniu deschis, urme de moloz și cărămidă; 5d – pământ castaniu gălbui, cărămidă spartă, urme de moloz; 5e – pământ cenușiu închis compact, pigmenți de moloz; 5f – pământ cenușiu închis granulos, pietriș; 5g – pământ cenușiu cu bolovani, pigmenți de moloz și cărămidă; 5h – pământ nisipos gălbui cenușiu; 5i – pământ cenușiu cu nuanțe castanii, urme de moloz, cărămidă spartă; 5j – pământ cenușiu – castaniu, pietriș; 5k – pământ cenușiu, bolovani, pigmenți de moloz (5 – depuneri și nivelări probabil din sec. XV până în prima parte a sec. XVII); 6a – pământ cenușiu, pigmenți de moloz; 6b – pământ cenușiu – castaniu; 6c – pământ cenușiu, bolovani, urme de moloz; 6d – pământ cenușiu granulos, prundiș, bolovani mici, moloz; 6e – pământ cenușiu, bolovani, moloz, cărămidă spartă (6 – depuneri și nivelări probabil din sec. XVII–XVIII); 7a – pământ cenușiu, pigmenți de moloz; 7b – pământ gălbui, pigmenți de moloz și cărămidă; 7c – pământ cenușiu cu moloz; 7d – pământ cenușiu deschis, pigmenți de moloz; 7e – pământ cenușiu granulos, bolovani, moloz, cărămidă; 7f pământ cenușiu, urme de moloz (7 – depuneri și nivelări probabil din sec. XVIII – prima parte a sec. XIX); 8a – pământ cenușiu granulos, urme de moloz; 8b – pământ cenușiu granulos, pigmenți de moloz; 8c – gropi moderne (8 – depuneri și nivelări probabil din sec. XIX–XX); 9 – sol vegetal.

Fig. 16. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2005. Profilul nordic al S. 27.

1 – sol steril gălbui; 2 – humus cenușiu gălbui; 3 – pământ cenușiu (depuneri probabil din prima parte a sec. XIV); 4 – pământ cenușiu compact, pigmenți de moloz (depuneri probabil din sec. XIV–XV); 4a – groapă de mormânt; 5a – pământ cenușiu, urme de moloz; 5b – pământ castaniu granulos, moloz, piatră; 5c – pământ cenușiu, urme de moloz (5 – depuneri și nivelări probabil din sec. XV până în prima parte a sec. XVII); 6a – bolovani, moloz, piatră spartă, mortar; 6b – pământ castaniu – cenușiu granulos, moloz, pietriș, cărămidă; 6c – pământ cenușiu cu pietriș și moloz (6 – depuneri și nivelări probabil din sec. XVII–XVIII); 7 – pământ cenușiu închis, urme de moloz, cărămidă, cărbune (depuneri și nivelări probabil din sec. XVIII – prima parte a sec. XIX); 8a – pământ cenușiu, urme de

moloz; 8b – pământ cenușiu granulos, pigmenți de moloz; 8c – șanț conductă apă, modernă (8 – depuneri și nivelări probabil din sec. XIX–XX); 9 – sol vegetal; 9a – gropi recente.

Fig. 17. Ridicarea topografică cu amplasarea S. I din str. Negru Vodă nr. 76

Fig. 18. Profilul estic al S. I din str. Negru Vodă nr. 76.

1 – sol steril gălbui cu prundiș; 2 – pământ cenușiu cu prundiș; 3 – pământ cenușiu închis compact, rare pietricele, fragmente ceramice; 4 - pietriș; 5 – bolovani; 6 – pământ cenușiu, pigmenți de cărbune; 7 – bolovani; 8 – pământ cenușiu, urme cărbune; 9 – pământ cenușiu compact, fragmente ceramice, oase animale; 10 – pământ cenușiu, pigmenți de cărbune; 11 – pământ cenușiu granulos, rari pigmenți de cărămidă, oase animale; 12 – groapă – pământ cenușiu granulos, urme moloz, pietriș; 13 – pământ cenușiu, pigmenți cărămidă; 14 – pământ cenușiu, urme moloz, pietriș, rar cărămidă spartă; 15 – pământ cenușiu, pigmenți de moloz, pietriș; 16 – sol vegetal.

Fig. 19. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești, 2000. S. 15 B – tronsonul vestic, vedere dinspre est, cu zidul orientat est – vest și complexul cu cărămizi și mortar.

Fig. 20. Câmpulung 2000. S. 15 B - tronsonul estic, vedere dinspre V, cu zidul orientat E - V (dr.) și zidul de incintă din sec. XVII.

Fig. 21. Câmpulung 2000. S. 17, colțul de SV al construcției de piatră și zidul adosat.

Fig. 22. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești. S. 17 D/2001, fundația zidului sudic al clădirii mari de piatră (dreapta) și zidăria colțului construcției apropiate (stânga) în colțul ei de nord-vest – vedere dinspre est, cu profilul vestic al sondajului.

Fig. 23. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești. S. 17 A/2000, profilul vestic al secțiunii între zidul de sud al construcției de piatră (dreapta) și zidul dinspre sud.

Fig. 24. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești. S. 17 A/2000, zidul de sud al construcției de piatră văzut dinspre nord, pavajul de cărămidă și profilul estic al secțiunii cu zidul construcției dinspre sud (în dreapta).

Fig. 25. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești. S. 17 A/2000, zidul de sud al construcției de piatră văzut dinspre nord, pavajul de cărămidă și profilul estic al secțiunii.

Fig. 26. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești. S. 17 E/2001, zidul de sud al construcției de piatră și pavajul de cărămidă și profilul vestic al sondajului, vedere dinspre est.

Fig. 27. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești. S. 17 C/2000, zidul de est al construcției de piatră, pavajul din exterior și zidăria adosată în colțul de sud-est, vedere dinspre est.

Fig. 28. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești. S. 18/2000, vedere dinspre est, cu resturi de zid din sec. XIV și din sec. XVII.

Fig. 29. Câmpulung 2000. S. 18, zidul de incintă al mănăstirii din sec. XVII cu blocul de piatră reutilizat.

Fig. 30. S. 19, zidul despărțitor ce delimitează incinta ansamblului „Negru Vodă” și zidăria orientată nord – sud.

Fig. 31. S. 20, zidurile clădirii alăturate zidului despărțitor, vedere dinspre vest.

Fig. 32. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești. S. 22/2002. Intrarea la nivelul inferior al clădirii din partea de est a ansamblului.

Fig. 33. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești. S. 23/2003. Zidul ce limita spre sud construcția din partea de est a ansamblului, vedere dinspre sud (la exteriorul construcției), cu profilul vestic al sondajului.

Fig. 34. S. 23/2003. Zidul ce limita spre sud construcția din partea de E a ansamblului, vedere dinspre sud (la exteriorul construcției), cu profilul estic al sondajului.

Fig. 35. S. 23/2003. Zidul ce limita spre sud construcția din partea de E a ansamblului, vedere dinspre nord (în interiorul construcției).

Fig. 36. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2004. S. 24, vedere de ansamblu dinspre vest.

Fig. 37. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2004. S. 24. Urme de vatră în extremitatea de est a secțiunii.

Fig. 38. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2004. S. 24. Resturile laturii estice a zidului de incintă al mănăstirii din sec. XVII, vedere dinspre vest.

Fig. 39. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2004. S. 24. Zidul de incintă al mănăstirii din sec. XVII, vedere dinspre est.

Fig. 40. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2004. S.

25. Vedere de ansamblu dinspre nord.

Fig. 41. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2004. S. 25. Zid orientat nord – sud, în extremitatea de nord a secțiunii.

Fig. 42. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2005. S. 26, vedere de ansamblu dinspre est.

Fig. 43. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2005. S. 26. Resturi din colțul de sud-vest al unei construcții din secolul al XIV-lea și parte din latura estică a zidului de incintă al mănăstirii din secolul al XVII-lea, vedere dinspre est.

Fig. 44. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2005. S. 26. Colțul de sud-vest al unei construcții din secolul al XIV-lea, vedere dinspre vest.

Fig. 45. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2005. S. 26. Zidul paralel cu de incintă, văzut dinspre vest, cu masivul de zidărie încastrată.

Fig. 46. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2005. S. 27, vedere dinspre vest, cu resturile laturii de est ale zidului împrejmuitoare al bisericii voievodale din secolul al XIV-lea.

Fig. 47. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2005. S. 27, vedere dinspre sud, cu urmele de lângă zidul împrejmuitoare al bisericii voievodale din secolul al XIV-lea.

Fig. 48. Monedă de la Vladislav I emisă pentru Ungaria în 1442, descoperită în S. 17 E..

Fig. 49. Jeton din Nürnberg (Casa Laufer), sec. XVII-XVIII.

Fig. 50. Câmpulung, 2000. Fragment de piatră sculptată.

Fig. 51. Câmpulung, 2000. Fragment de placă ceramică decorativă și piesă de os fragmentară.

Fig. 52. Câmpulung, 2000. Fragmente ceramice din sec. XIV și XV.

Fig. 53–57. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”). Fragmente ceramice descoperite în săpăturile din 2001 – 2005.

Fig. 58. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2004. Fragmente ceramice cu decor în tehnica *sgraffito*.

Fig. 59. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2004. Cană cu gura trilobată.

Fig. 60. Câmpulung, ansamblul fostei reședințe domnești (mănăstirea „Negru Vodă”), 2004. Fragmente de cahă.

Fig. 61. Reconstituirea cahlei cu reprezentarea acvilei bicefale descoperită în sondajul din str. Negru Vodă, 76 (după Maria Venera Rădulescu, Argessis 10, 2001, p. 126, fig.2).

Les fouilles entreprises dans la zone de l'ancienne résidence princière de Câmpulung 2000 – 2005

Résumé

L'ancienne résidence des premiers voïévodes de la Valachie pose de nombreuses questions concernant l'église ainsi que les autres éléments composants de l'ensemble, parmi lesquelles l'identification de la maison princière présente un intérêt particulier. Au XVIIe siècle, suite à la fondation du monastère, l'ensemble a été entièrement modifié. L'église princière, abîmée par un tremblement de terre, fût rebâtie en 1635 et les bâtiments monastiques ont été érigés sur un emplacement que les anciennes constructions démolies.

Les recherches archéologiques entreprises à l'ancienne résidence princière de Câmpulung en 1975-1977, 1981-1982, 1984 et 2000 - 2005 ont mis à jour des vestiges du XIVe siècle, en élucidant aussi les problèmes concernant l'évolution ultérieure de l'ensemble architectural. Dès que la résidence princière ne fut plus utilisée, l'espace qui entourait la plus importante église de Câmpulung, où étaient enterrés les deux premiers princes de la Valachie et, après eux, certains grands boyards, a été utilisé avec prédilection comme lieu de sépulture par les citadins. L'ensemble a été entièrement modifié au XVIIe siècle, suite à la fondation du monastère en 1635. L'église a été rebâtie et les bâtiments monastiques ont été érigés après la démolition des anciennes constructions, qui n'étaient plus utilisées.

Un problème de grand intérêt est celui de l'identification de la résidence des voïévodes. On a essayé d'attribuer à une phase de construction du XIVe siècle la cave de la maison située au sud-ouest de l'église. Les fouilles de 1975 - 1977 ont prouvé que cette cave date du XVIIe siècle. Lors de sa construction ont été détruites les derniers restes du mur qui entourait l'église au XIVe siècle, mur démantelé au XVe siècle, et d'autres restes de construction datant du XVe siècle, ainsi que des tombes du XVIe siècle. L'ancienne maison des voïévodes doit donc être cherchée ailleurs. En essayant d'obtenir des informations sur les vestiges de l'ensemble, les fouilles entreprises en 2000 – 2003 ont été concentrées dans la zone située à l'est de l'église et celles de 2004 – 2005 vers le sud-est. En dehors de l'ensemble du monastère, on a effectué un sondage sur le terrain situé au No. 76, rue Negru Vodă, en obtenant des renseignements sur l'habitat urbain des XIVe – XVIIe siècles.

Les fouilles ont mis à jour des vestiges notables qu'on peut dater au XIVe siècle, dans la zone située à l'est de l'église voïévodale. Parmi celles-ci on doit mentionner une partie, mise à jour sur une largeur d'environ 10 mètres, d'un édifice aux murs en pierre, d'un mètre d'épaisseur, avec un pavement en briques à l'intérieur et de portions pavées en longeant les murs d'est et d'ouest à l'extérieur. Le bâtiment pourrait appartenir à l'ancienne résidence princière. Les éléments stratigraphiques prouvent l'antériorité de cette construction par rapport aux bâtiments du monastère. La découverte, dans une couche de terre ultérieure à la désaffectation du bâtiment, d'une monnaie émise par le roi de Hongrie Vladislav Ier en 1442, appuie l'hypothèse selon laquelle le bâtiment pourrait dater du XIVe siècle en appartenant à l'ancienne résidence princière.

Par les fouilles effectuées en 2002 et 2003 on a pu compléter les informations sur un édifice aux gros murs en pierre, découvert en 1981, qui a été alors daté au XVIIe siècle. Il s'agit d'une construction en pierre et briques, de grandes proportions (approximativement 11 m de largeur), située partiellement sous le niveau du terrain de l'intérieur de l'enceinte et en même temps au niveau du sol vers la limite de la terrasse. On a trouvé le seuil et un montant de l'encadrement en pierre de l'entrée au niveau inférieur de la bâtisse. Les données archéologiques, surtout les observations stratigraphiques, peuvent confirmer la datation initiale de la construction, bien que les informations doivent être complétées. Des mentions documentaires ont permis de supposer que cette construction aurait pu abriter les magasins et l'auberge du monastère, construits en 1646 – 1647 et détruits en 1737. On a aussi découvert et délimité les traces d'une construction monastique datant probablement du XVIIIe siècle.

En 2004 et 2005, au sud-est de l'église, on a mis à jour des traces qui peuvent être attribuées au mur qui entourait l'église, sur son coté est, et autres qui peuvent appartenir à la fortification en terre qui limitait vers le sud l'ensemble. On a trouvé les restes des deux murs en angle droit, de plus d'un mètre d'épaisseur vers l'est, qui, tenant compte de la position stratigraphique, peuvent dater du XIVe

siècle. On a trouvé des traces d'habitation du XVIe siècle. De nombreux restes des murs appartenant aux constructions monastiques, du XVIIe, XVIIIe et XIXe siècle ont été découverts. Dans d'autres deux points on a trouvé le mur d'enceinte du monastère de XVIIe siècle, et aussi un mur contemporain, parallèle, vers l'ouest. Appartenant aux constructions monastiques qui limitaient vers le sud l'enceinte, on a découvert deux murs parallèles et un pavement en briques entre eux. Les bâtiments situés au sud de l'église ont fonctionné jusqu'en 1934, quand ils ont été détruits par un grand incendie. Sur une grande surface, au nord de ces murs, se trouvent des couches très épais de décombres, pierre, restes de mortier, qui couvrent aussi les restes des autres murs.

Les traces des constructions de différentes périodes, à cause de l'étendue limitée de la surface des fouilles, ont pu être découvertes seulement par fragments. L'image qu'on peut se former sur l'ensemble est subjective et incomplète. On peut formuler seulement des hypothèses en ce qui concerne le plan et la chronologie des constructions. Une recherche intégrale, qui pourrait donner une image d'ensemble sur tous ces vestiges, en confirmant ou en infirmant diverses hypothèses serait possible un jour, si on envisageait la mise en valeur des restes des édifices disparus.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Le plan d'ensemble des fouilles archéologiques de l'ancienne résidence princière de Câmpulung (1975 – 1976, 1981 – 1982, 1984, 2000 – 2005). 1 – l'église princière "Negru Vodă"; 2, 4, 5 – bâtiments monastiques; 3 – la tour du clocher; 6 – l'église de l'hôpital du monastère; 7 – construction moderne.

Fig. 2. Le plan des fouilles et des vestiges de la zone nord-est de l'ancienne résidence princière de Câmpulung.

Fig. 3. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupes stratigraphiques des parois nord, est et ouest du sondage 15 B/2000.

Fig. 4. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphique de la paroi ouest du sondage 17 D/2001.

Fig. 5. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphique de la paroi est du sondage 17 D/2001.

Fig. 6. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphiques de la paroi ouest du sondage 17 A/2000.

Fig. 7. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphique de la paroi sud du sondage 18/2000.

Fig. 8. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphique de la paroi nord du sondage 20/2001 (detail).

Fig. 9. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphique de la paroi nord du sondage 21/2002.

Fig. 10. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphique de la paroi nord et plan du sondage 22/2002.

Fig. 11. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphique de la paroi ouest du sondage 23/2003.

Fig. 12. Le plan des fouilles et des vestiges de la zone de sud de l'ancienne résidence princière de Câmpulung.

Fig. 13. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphique de la paroi nord du sondage 24/2004.

Fig. 14. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphique de la paroi est du sondage 25/2004.

Fig. 15. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphique de la paroi nord du sondage 26/2005.

Fig. 16. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Coupe stratigraphique de la paroi nord du sondage 27/2005.

Fig. 17. Câmpulung. Detail du plan de la ville avec l'emplacement du sondage du terrain de 76, Rue Negru Vodă.

Fig. 18. Câmpulung. Coupe stratigraphique de la paroi est du sondage du terrain de 76, Rue Negru Vodă.

Fig. 19. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 15/1982, partie d'ouest, vue du côté est: mur orienté ouest-est, restes de briques et de mortier.

Fig. 20. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 15B/2000, partie d'est, vue du côté ouest (le mur d'enceinte du monastère de XVIIe siècle et le mur adossé).

Fig. 21. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 17/1984. L'extrémité sud-ouest du bâtiment en pierre et le mur adossé à la construction vers le sud, des restes de pavage en briques à l'ouest de la bâtisse.

Fig. 22. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 17 D/2001; mur sud de la construction en pierre et les restes du mur situé au sud

Fig. 23. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 17A/2000: la paroi ouest du sondage, le mur sud de la grande construction (à droite) et les restes du mur situé au sud.

Fig. 24. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 17A/2000; mur sud de la construction en pierre, pavage en briques, paroi est du sondage, les restes du mur situé au sud.

Fig. 25. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 17A/2000; mur sud de la construction en pierre, vue du côté nord, pavage en briques, paroi est du sondage.

Fig. 26. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 17E/2001: mur sud de la construction en pierre, pavage en briques, vue du coté ouest.

Fig. 27. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 17C/2000: mur est de la construction en pierre, pavage extérieur en briques, muraille adossée vers l'est (vue du coté est).

Fig. 28. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 18/2000, vue du coté est.

Fig. 29. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 18/2000: le mur d'enceinte du monastère du XVIIe siècle; bloc en pierre réutilisé.

Fig. 30. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 19/2001, vue du coté sud.

Fig. 31. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 20/2001, vue du coté ouest.

Fig. 32. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 22/2002. L'entrée au niveau inférieur de la construction située à l'extrémité est de l'ensemble.

Fig. 33. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 23/2003. Le mur de sud de la construction découverte à l'extrémité est de l'ensemble ; vue du coté sud, vers la paroi est du sondage.

Fig. 34. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 23/2003. Le mur de sud de la construction découverte à l'extrémité est de l'ensemble, vue du coté sud, vers la paroi est du sondage.

Fig. 35. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 23/2003. Le mur de sud de la construction découverte à l'extrémité est de l'ensemble, vue du coté nord (détail).

Fig. 36. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 24/2004, vue du coté ouest.

Fig. 37. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 24/2004. Des traces d'âtre à l'extrémité est du sondage.

Fig. 38. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 24/2004. Restes du mur d'enceinte du monastère de XVIIe siècle, vue du coté ouest.

Fig. 39. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 24/2004. Restes du mur d'enceinte du monastère de XVIIe siècle, vue du coté est.

Fig. 40. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 25/2004, vue du coté nord.

Fig. 41. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 25/2004. Mur orienté nord-sud à l'extrémité nord du sondage.

Fig. 42. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 26/2005, vue du coté est..

Fig. 43. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 26/2005. Restes d'une construction de XIVe siècle et du mur d'enceinte du monastère de XVIIe siècle, vue du coté est.

Fig. 44. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 26/2005. Restes d'une construction de XIVe siècle, vue du coté ouest.

Fig. 45. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 26/2005. Mur parallèle au mur d'enceinte du monastère de XVIIe siècle, vue du coté ouest.

Fig. 46. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Le sondage 27/2005, vue du coté ouest; les restes du mur qui entourait l'église voievodale au XIVe siècle.

Fig. 47. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Vue de la paroi nord du sondage 27/2005.

Fig. 48. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Monnaie emise par le roi de Hongrie Vladislav I en 1442, découverte dans le sondage 17E/2001.

Fig. 49. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Jeton de Nurnberg (maison Laufer), XVIIe – XVIIIe siècles.

Fig. 50. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Fragment de pierre sculptée.

Fig. 51. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Fragment de carreau de poêle et pièce en os fragmentaire.

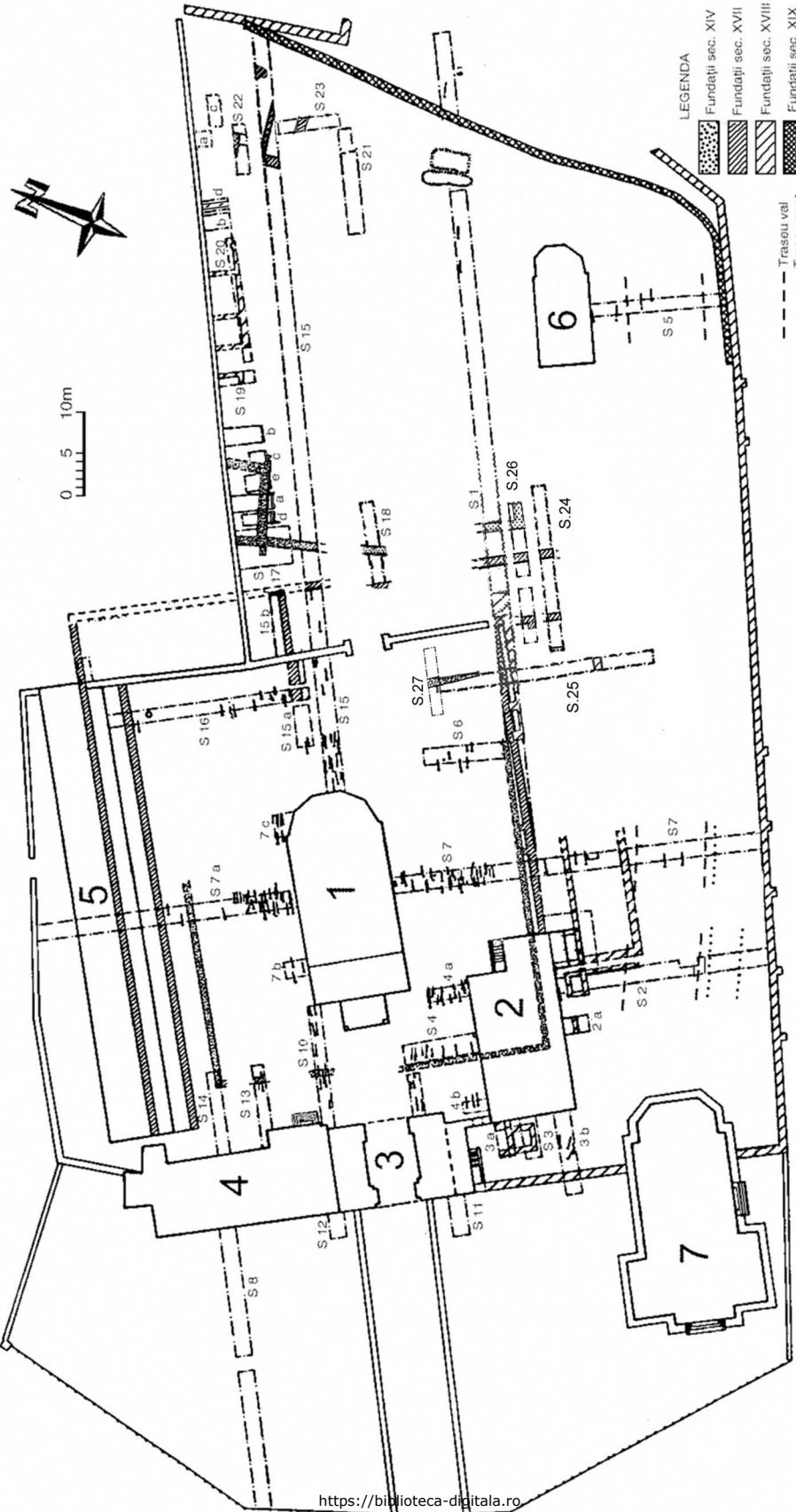
Fig. 52–57. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Fragments céramique découverts dans les fouilles de 2000 – 2005.

Fig. 58. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Fragments céramiques émaillés décorés dans la technique *sgraffito*.

Fig. 59. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Cruche à bec trilobé.

Fig. 60. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Fragments de carreaux de poêle

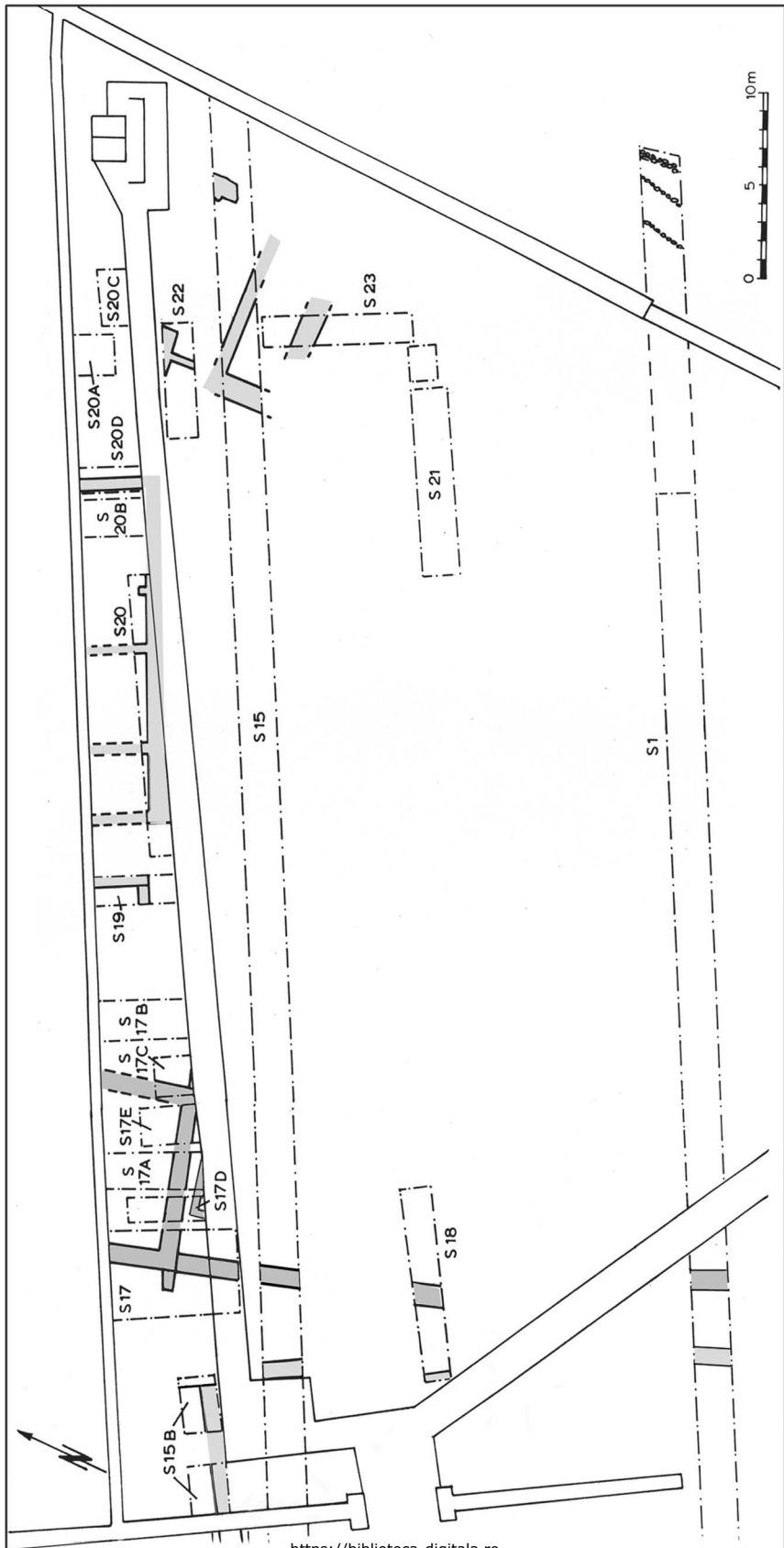
Fig. 61. Câmpulung, ensemble de l'ancienne résidence princière. Restitution du carreau de poêle décoré avec la représentation de l'aigle bicéphale découvert dans le sondage de 76, rue Negru Vodă (après Maria Venera Rădulescu, *Argessis*, 10, 2001, p. 126, fig.2).

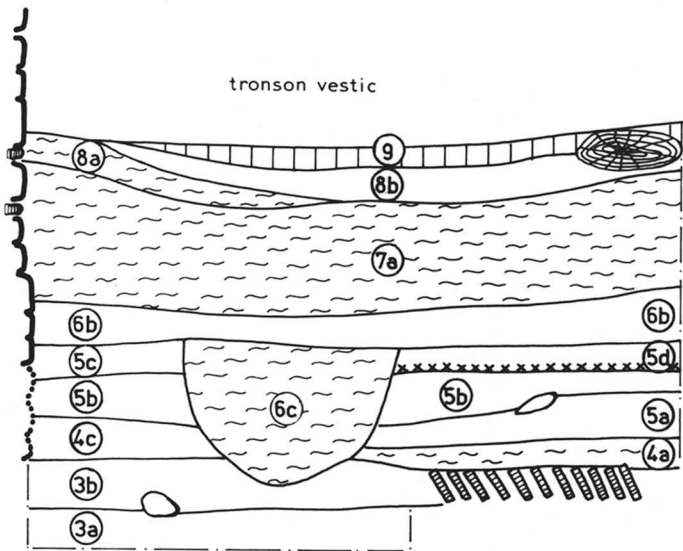
LEGENDA

- Fundații sec. XIV
- Fundații sec. XVII
- Fundații sec. XVIII
- Fundații sec. XIX

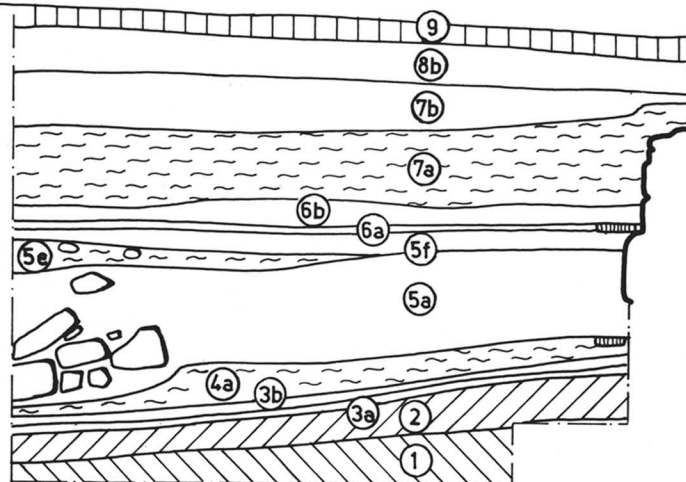
- Traseu val
- Traseu șanț

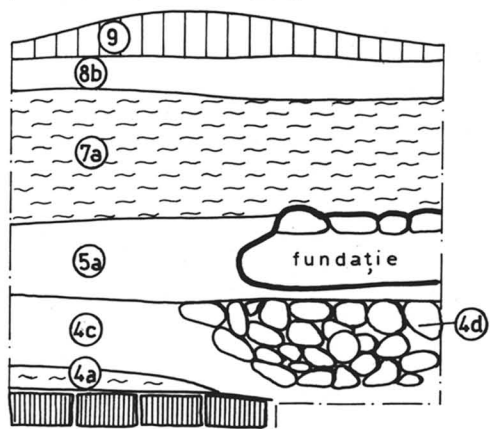
tronson vestic

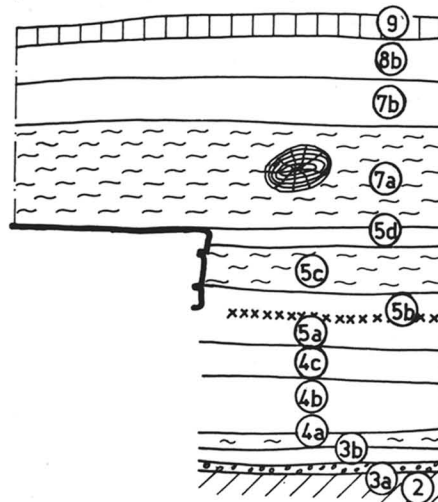
tronson estic

profil estic (tronson vestic)

profil vestic (tronson estic)

- oo pietre
- cărămizi
- xxx cărbuni
- rădăcini

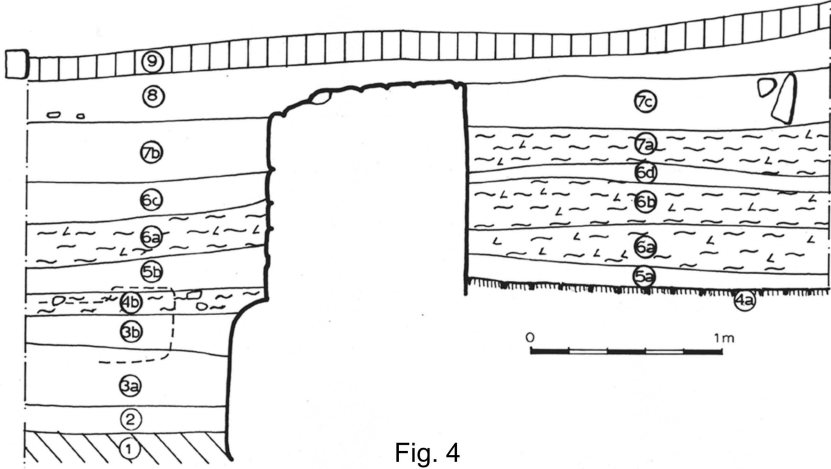

Fig. 4

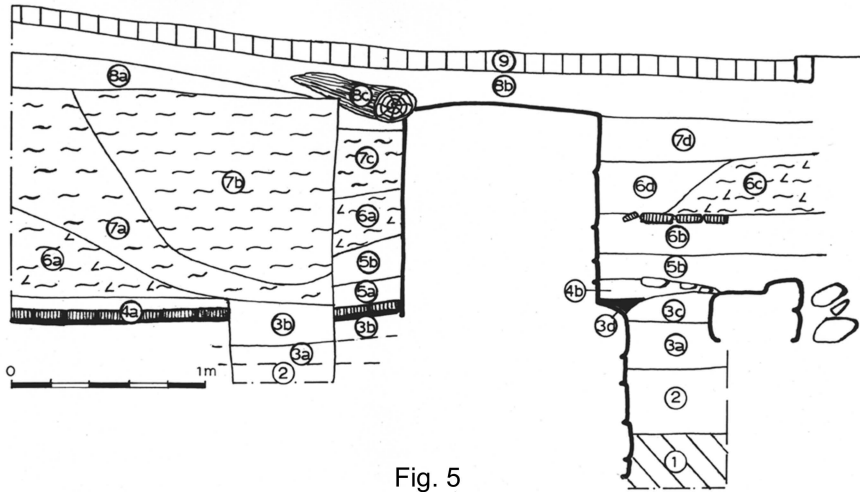

Fig. 5

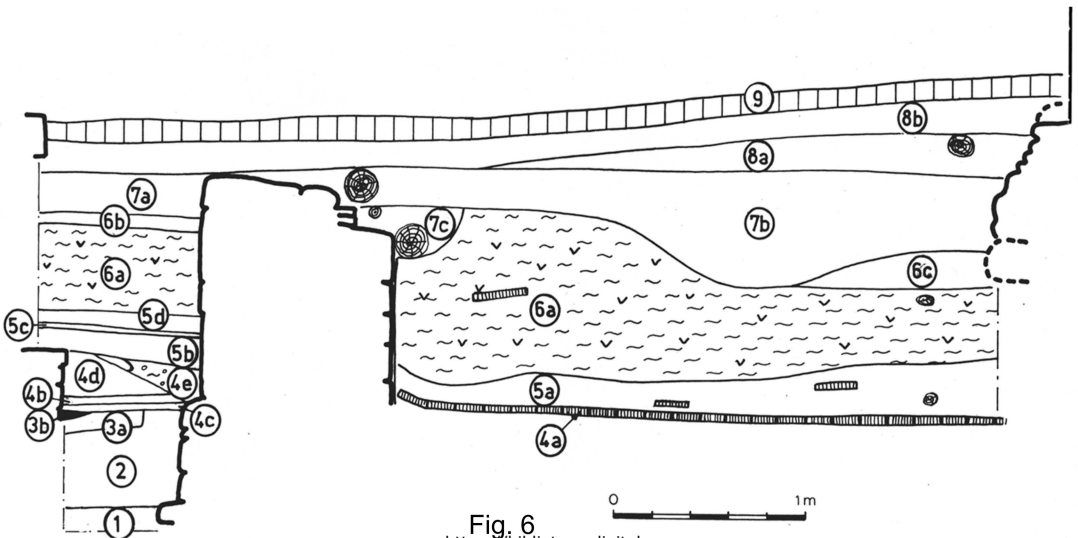

Fig. 6

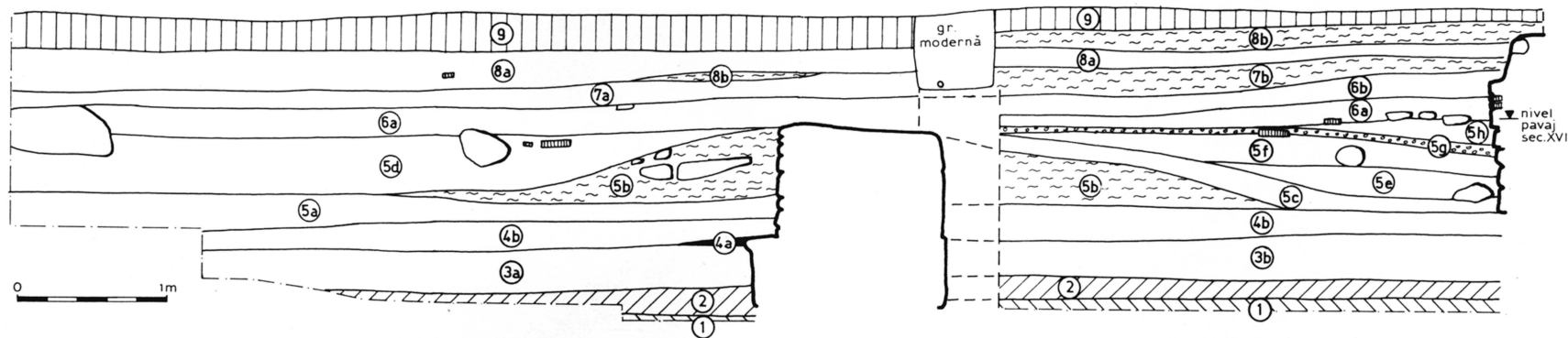

Fig. 7

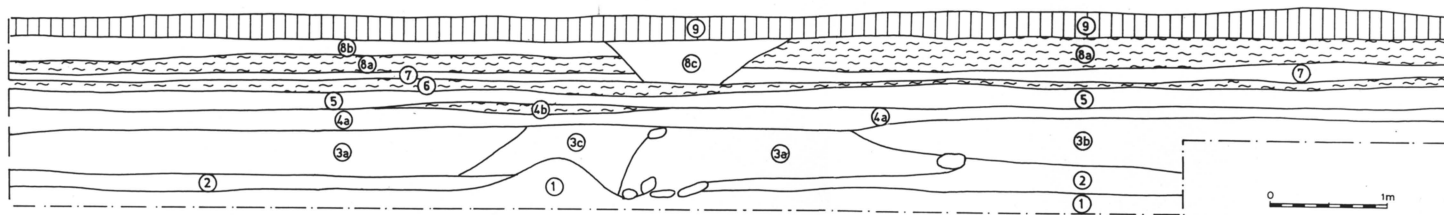

Fig. 9

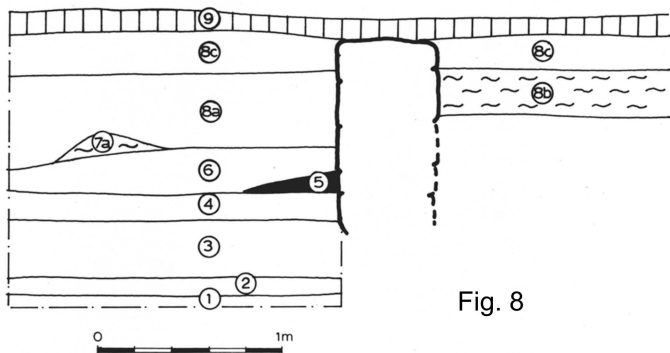

Fig. 8

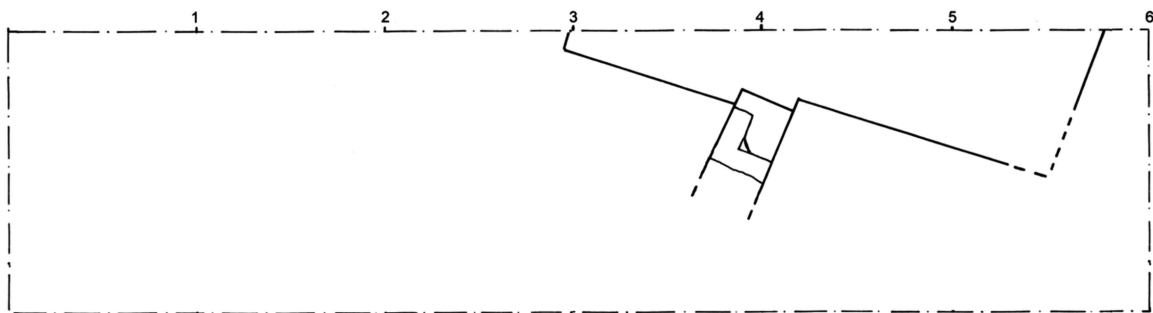
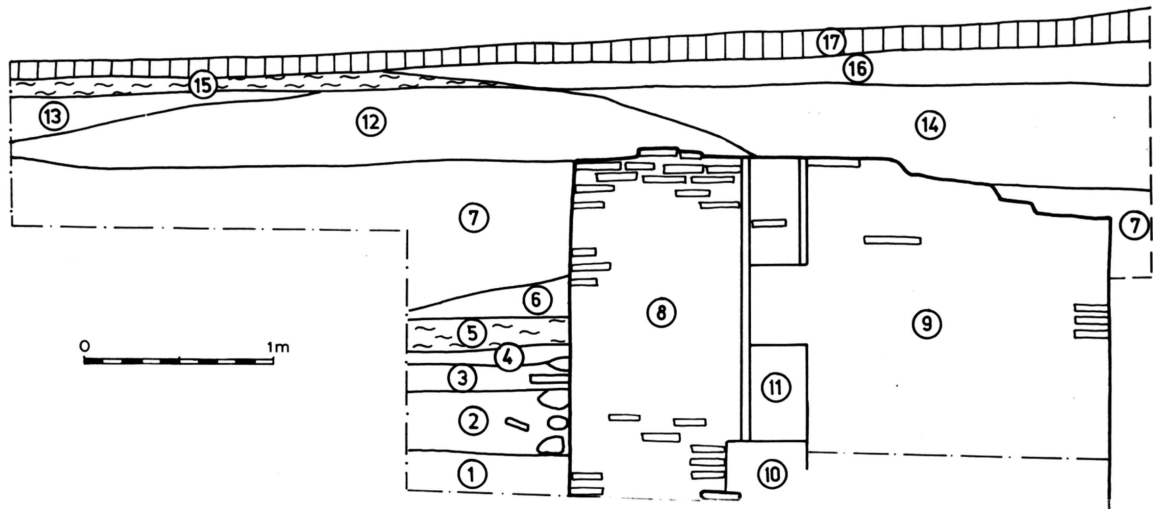
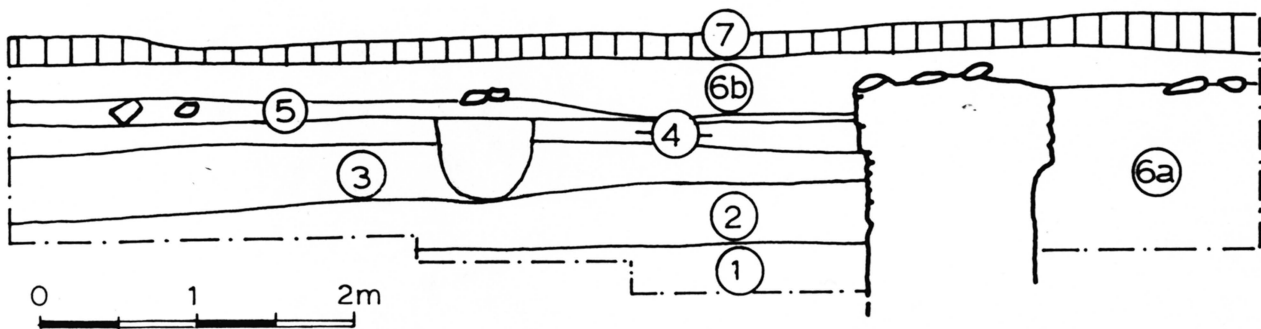
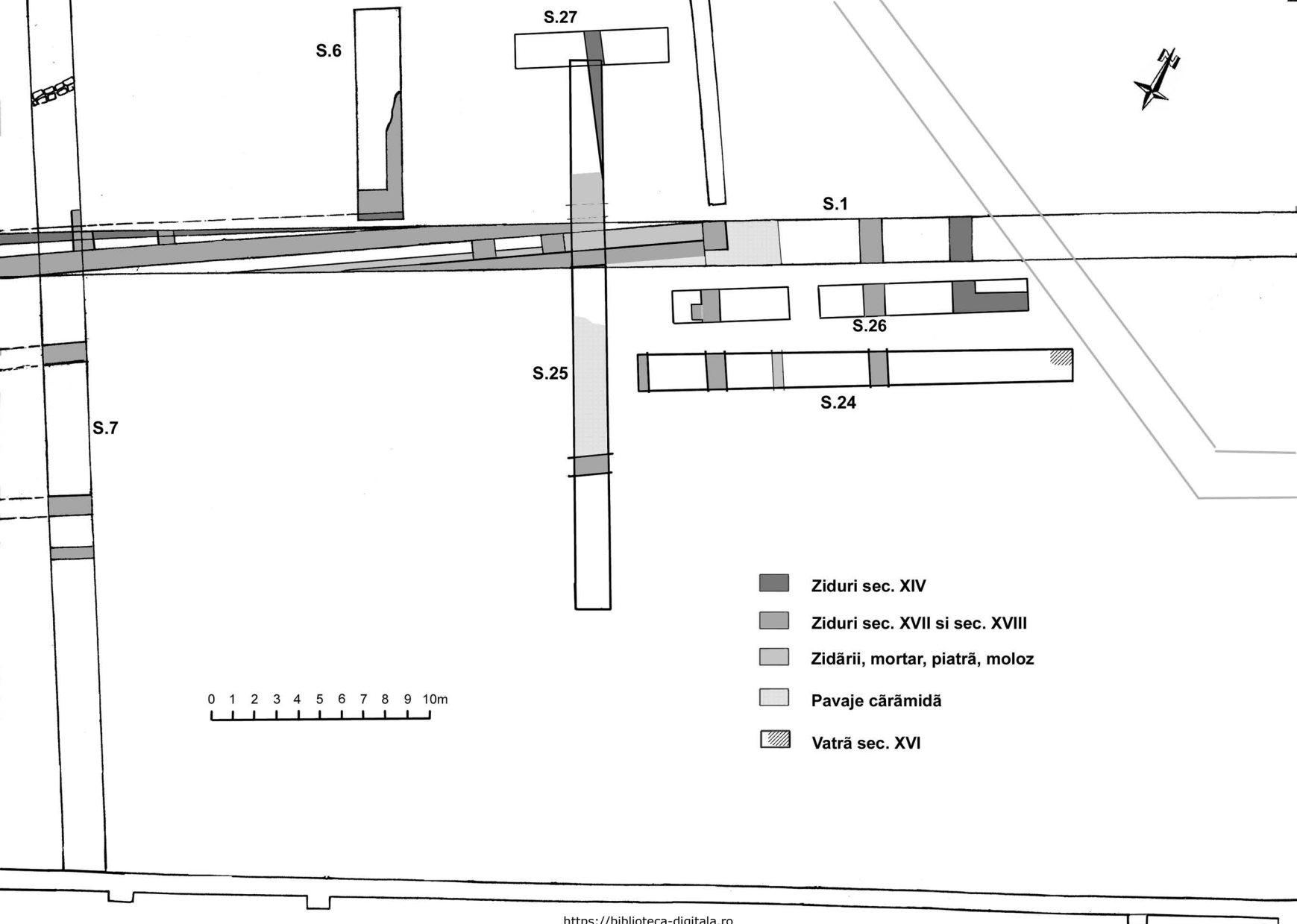

Fig. 10

S.6

S.27

S.1

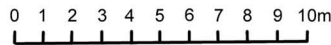
S.26

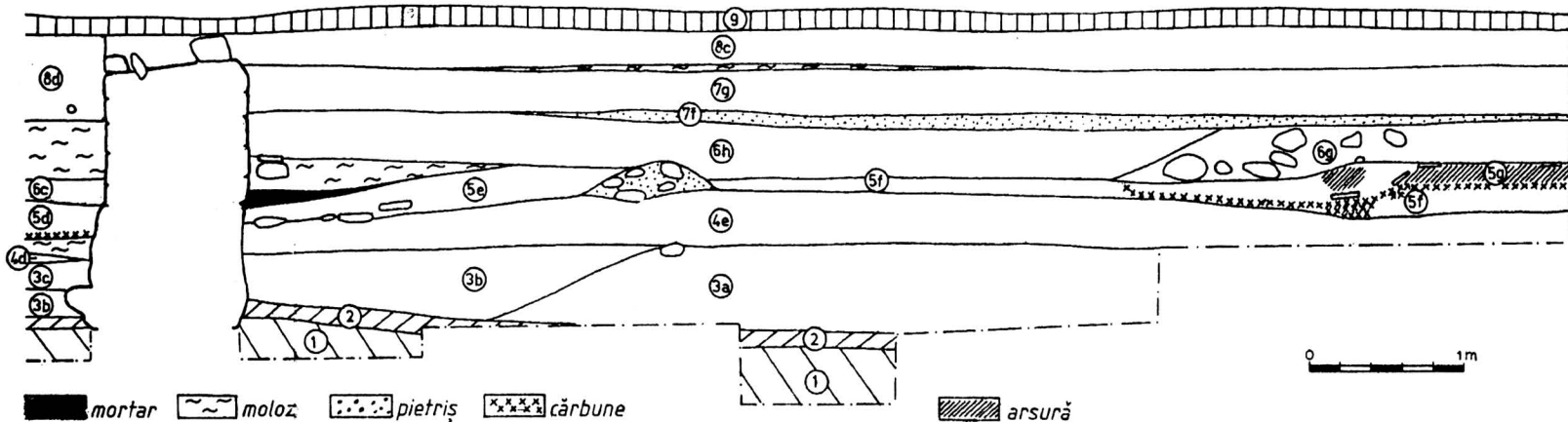
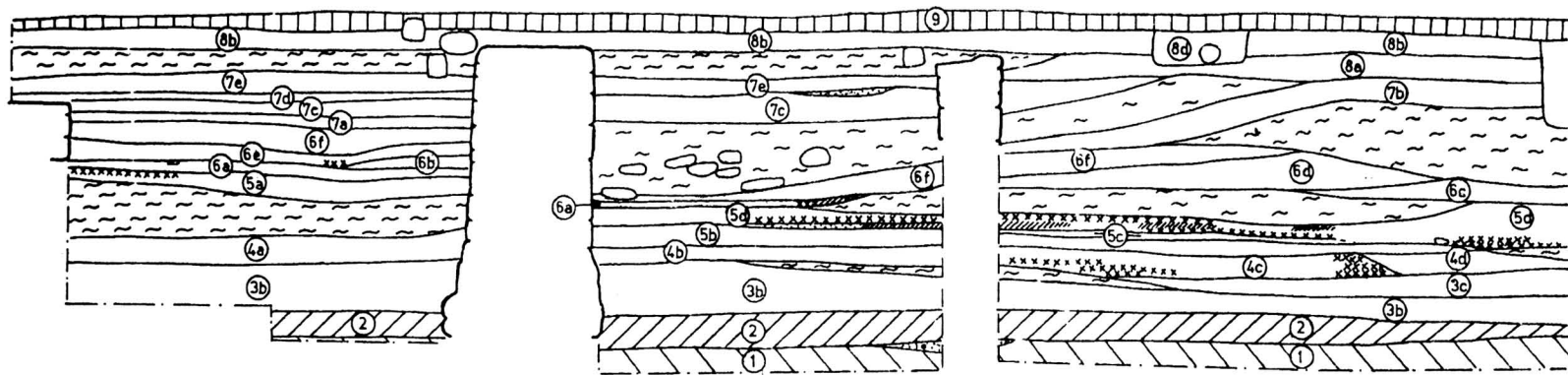
S.25

S.24

S.7

- Ziduri sec. XIV
- Ziduri sec. XVII si sec. XVIII
- Zidării, mortar, piatră, moloz
- Pavaje cărămidă
- Vatră sec. XVI

■ mortar

〰 moloz

⋯⋯⋯ pietriș

⋆⋆⋆⋆⋆ cãrbune

▨ arsurã

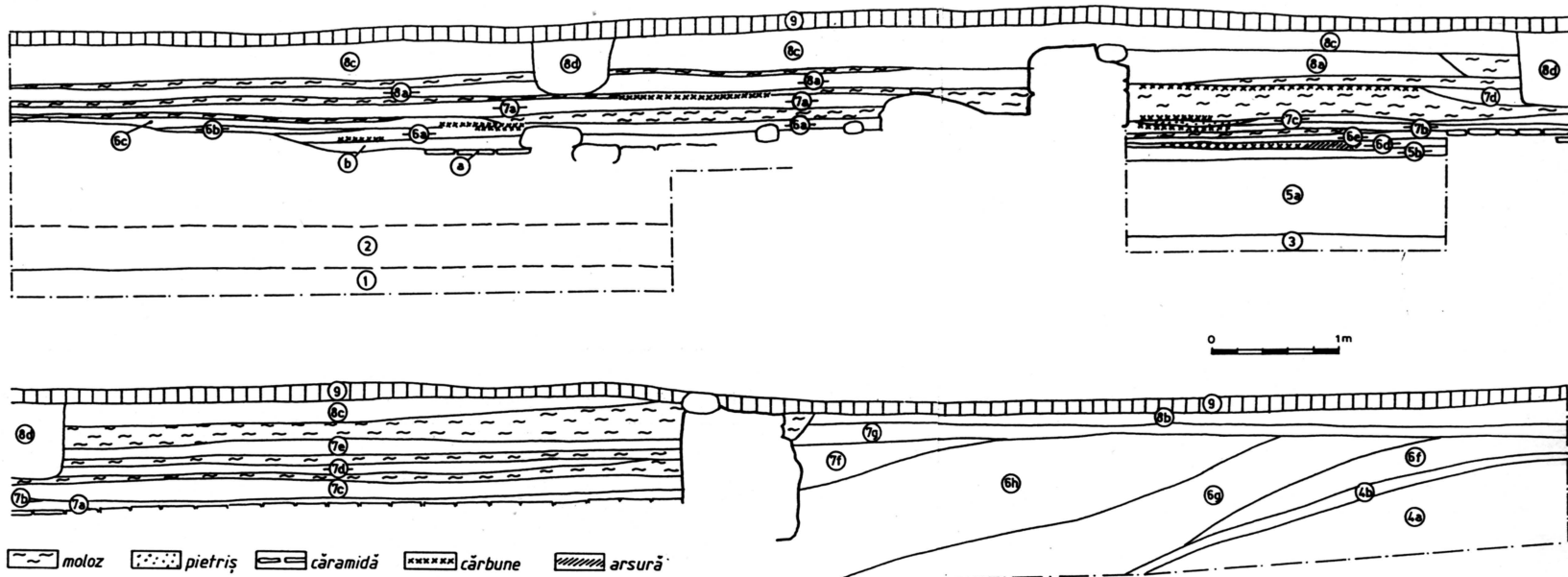

Fig. 14

Câmpulung 2005, S26, profil nordic.

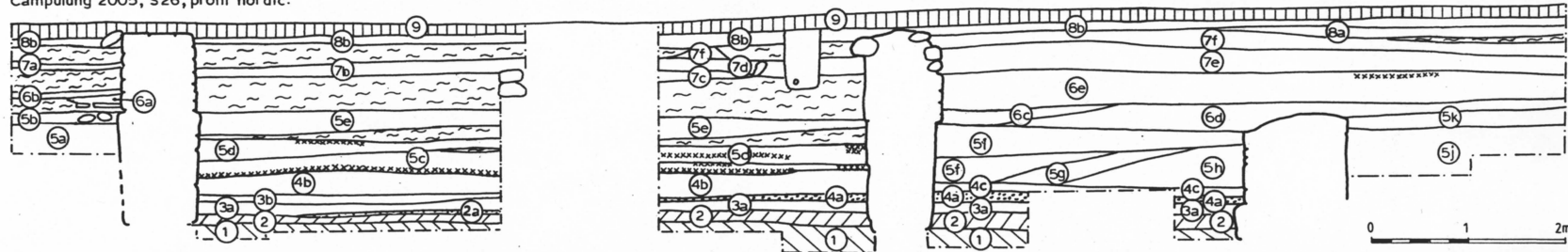
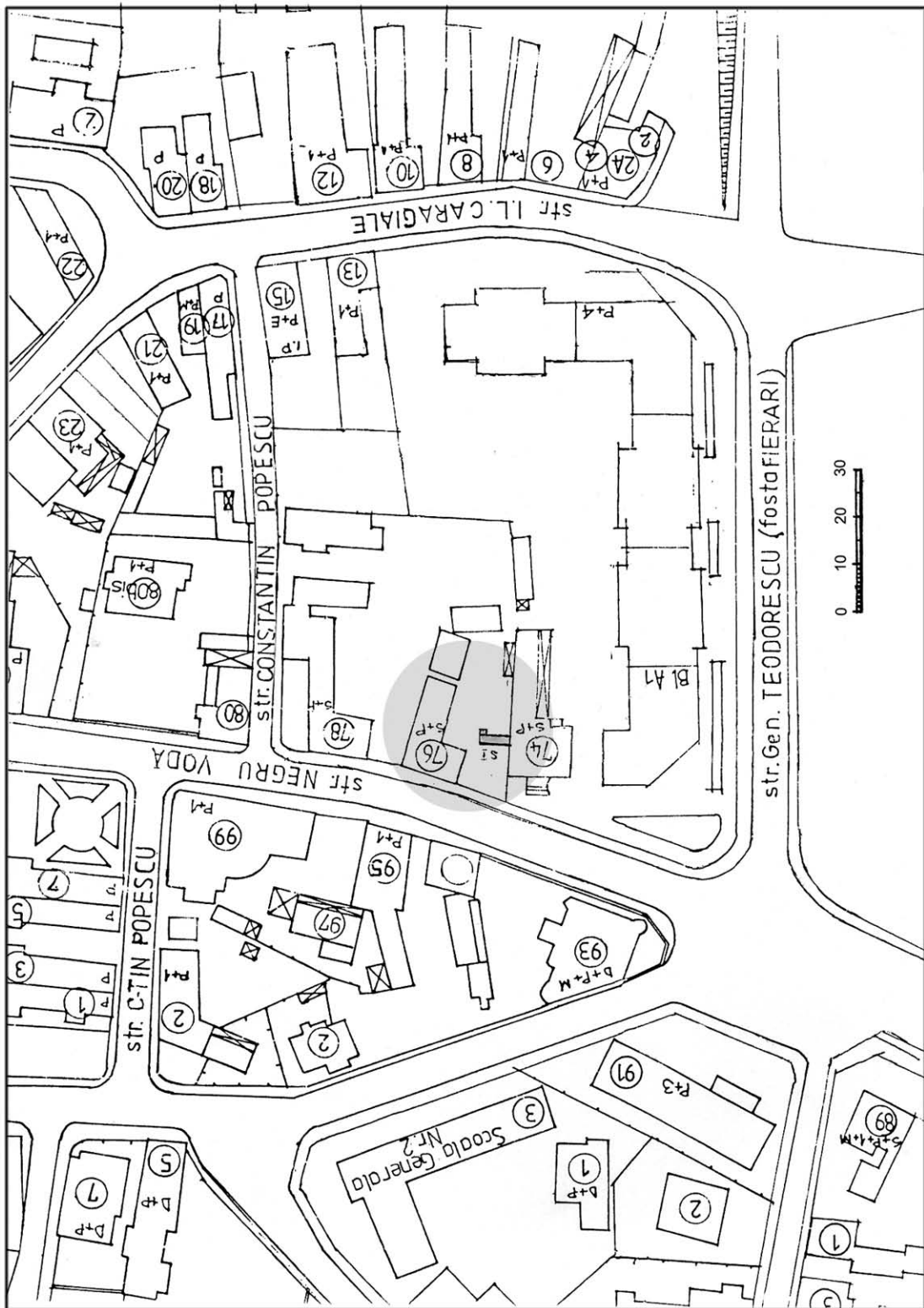

Fig. 15

Câmpulung 2005, S 27, profil nordic

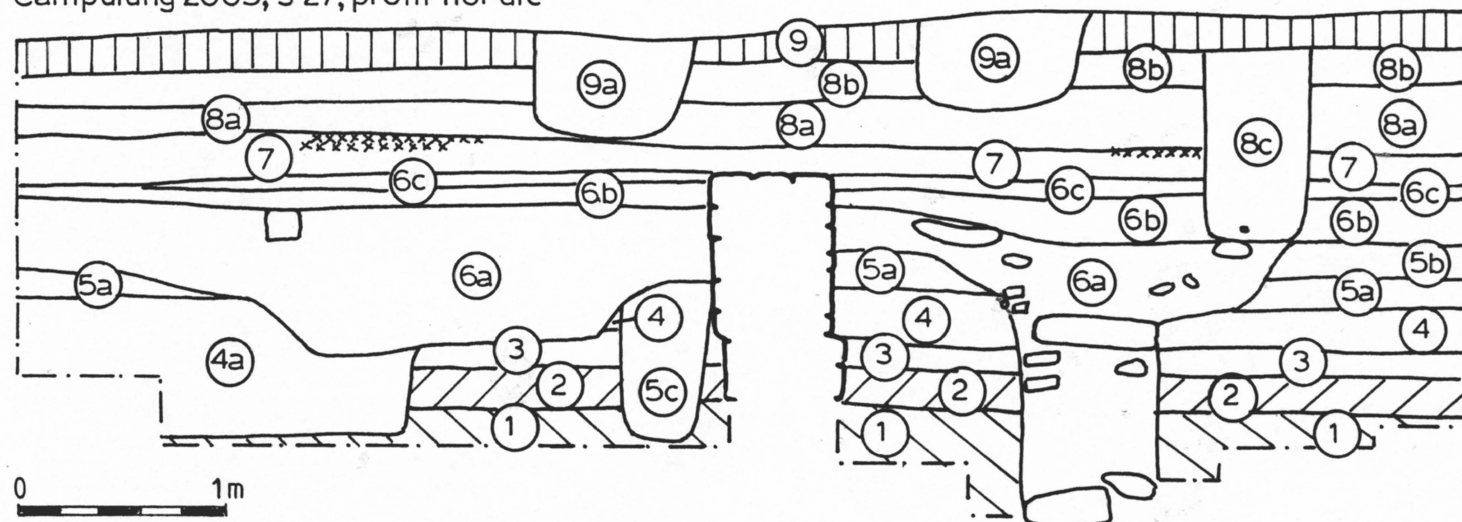

Fig. 16

SI-profil estic

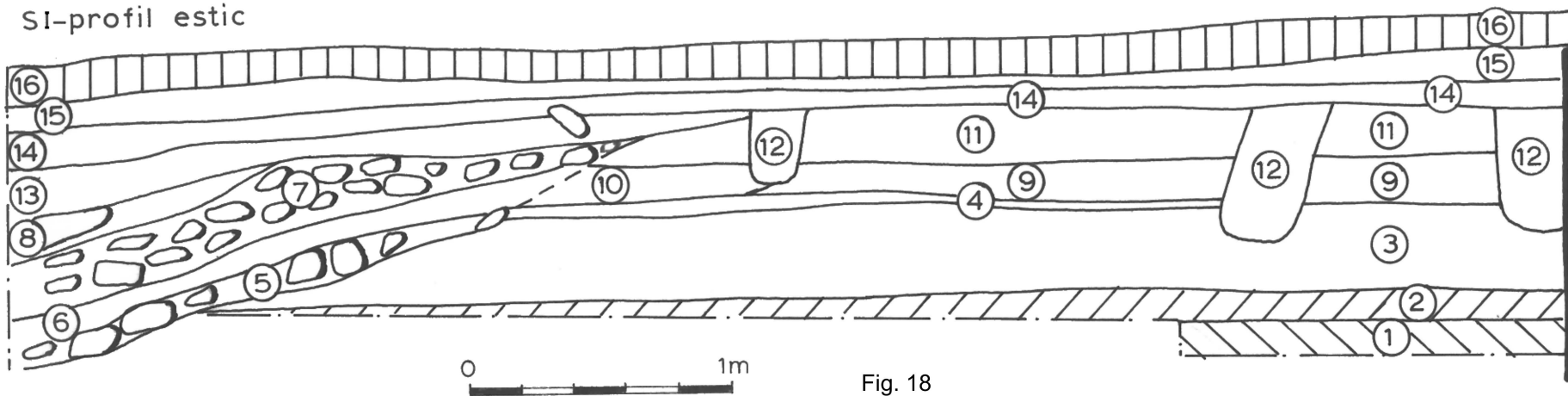

Fig. 18

Fig. 19

Fig. 20

Fig. 21

Fig. 22

Fig. 23

Fig. 24

Fig. 25

Fig. 26

Fig. 27

Fig. 28

Fig. 29

Fig. 30

Fig. 31

Fig. 32

Fig. 33

Fig. 34

Fig. 35

Fig. 36

Fig. 37

Fig. 38

Fig. 39

Fig. 40

Fig. 41

Fig. 42

Fig. 43

Fig. 44

Fig. 45

Fig. 46

Fig. 47

Fig. 48

S 21 c4 -1,05

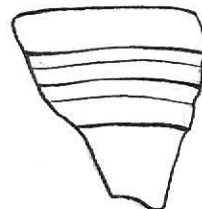
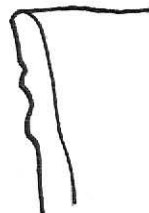
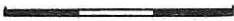
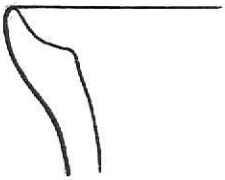
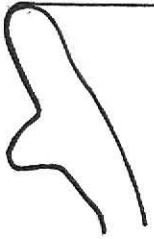
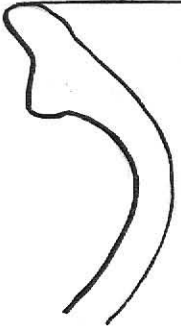
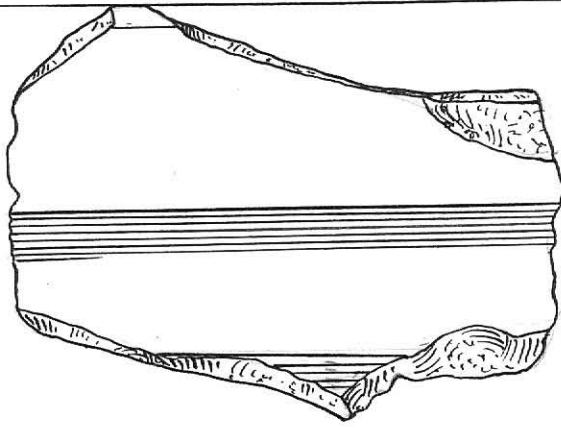
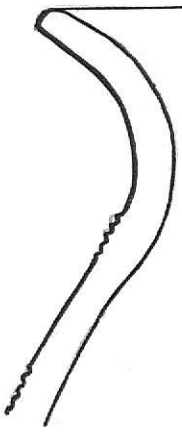

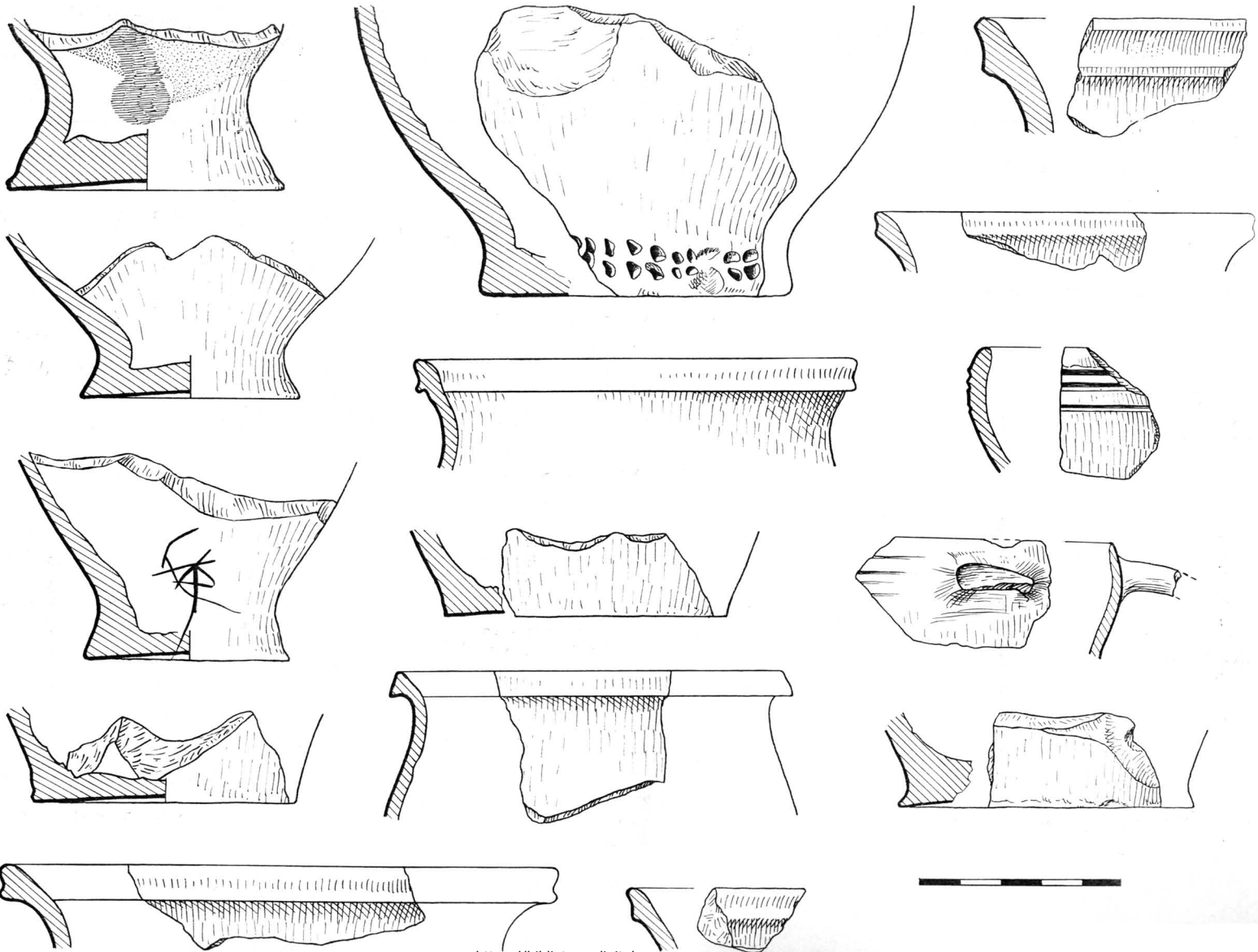
Fig. 50

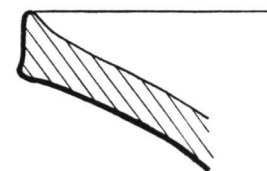
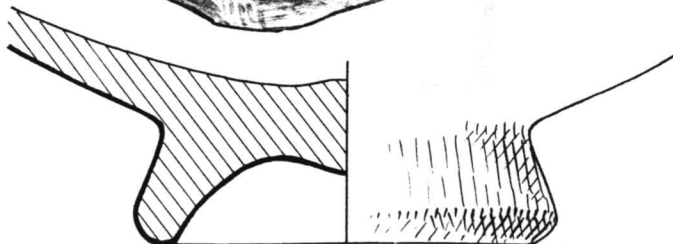
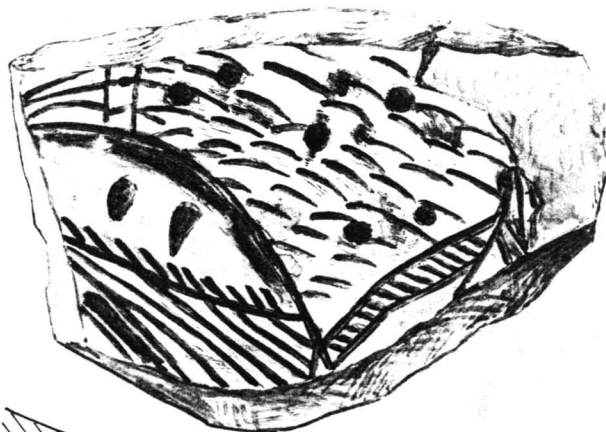
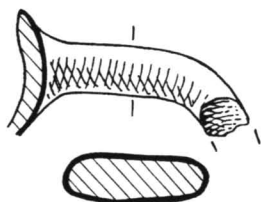
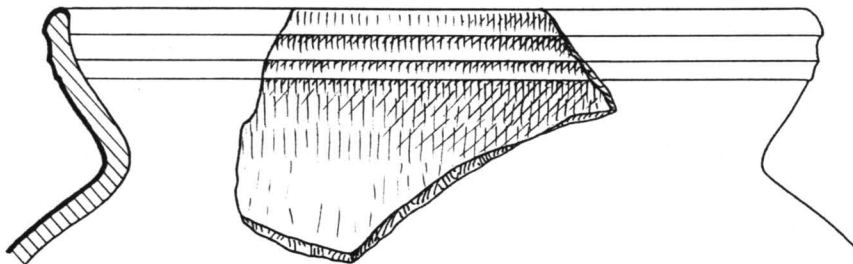
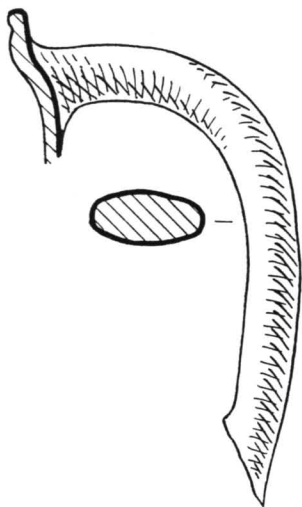
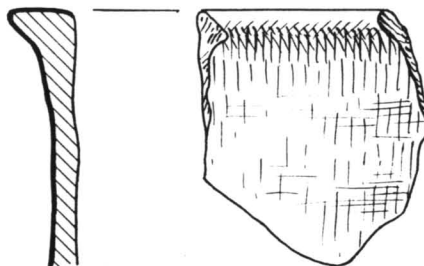
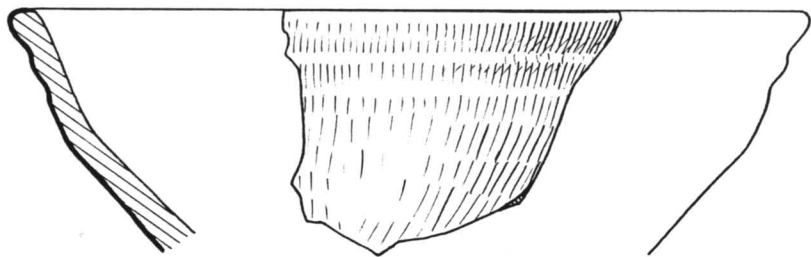

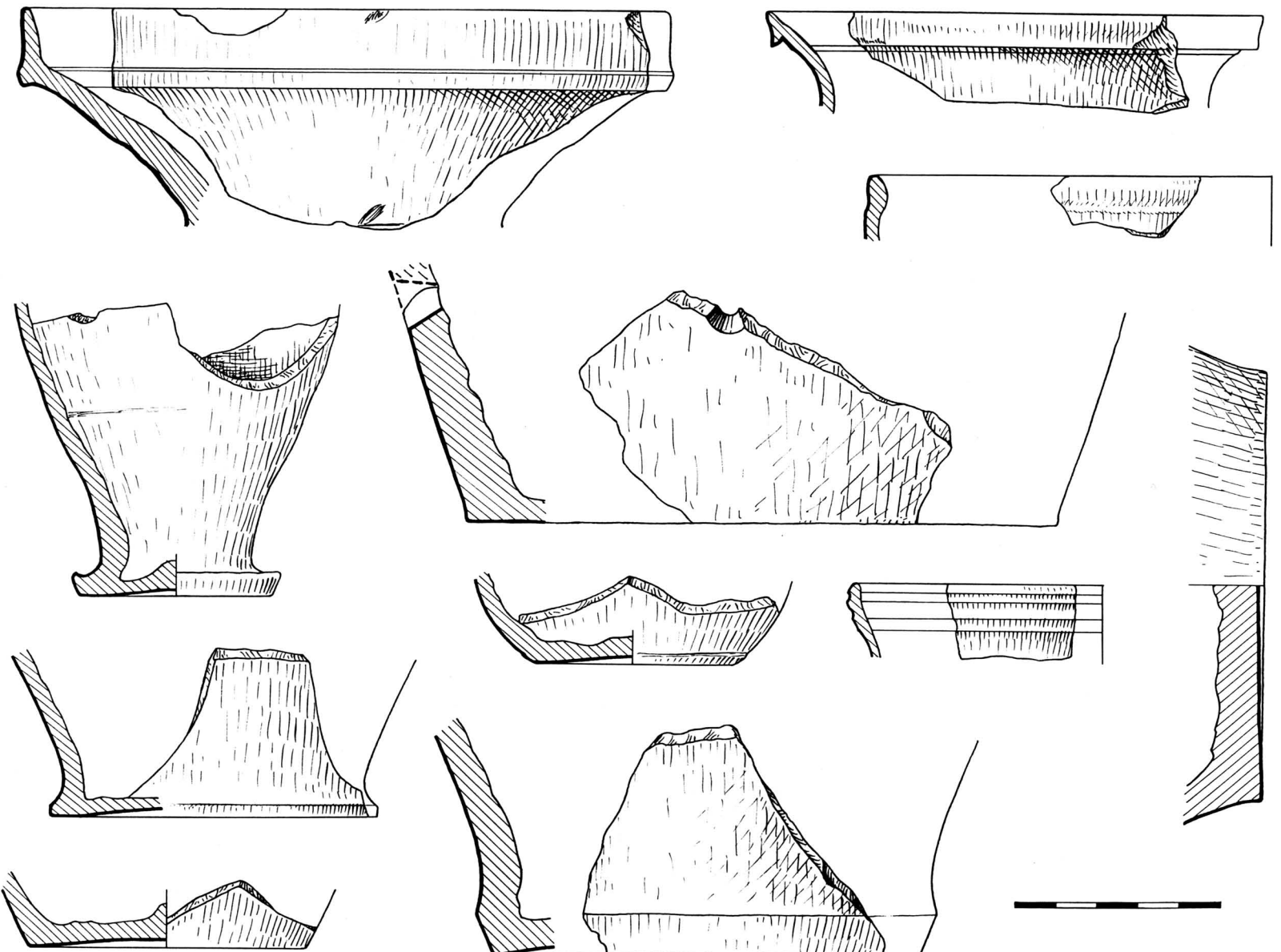
Fig. 51

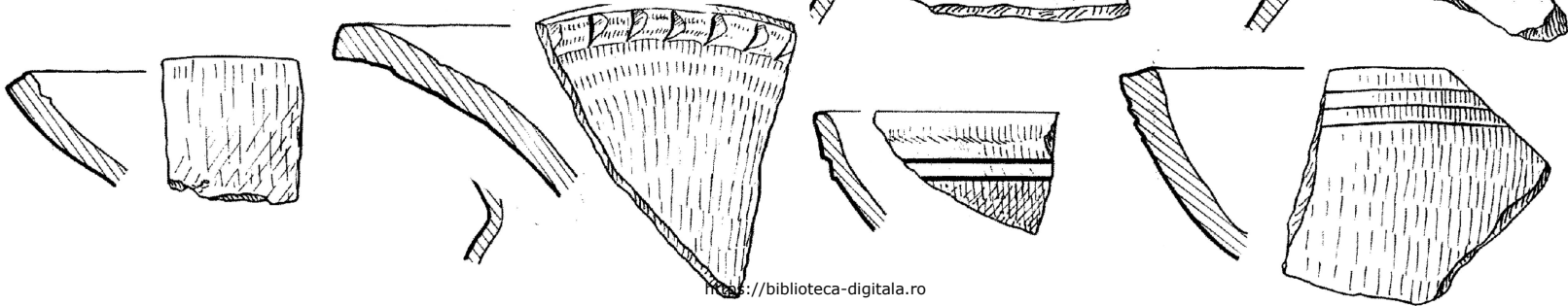
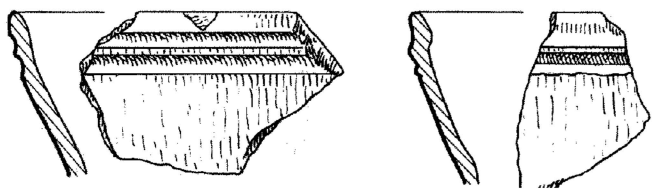
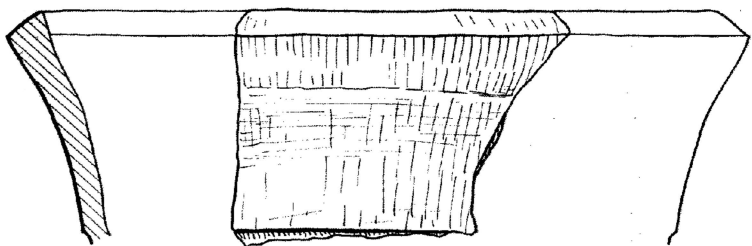
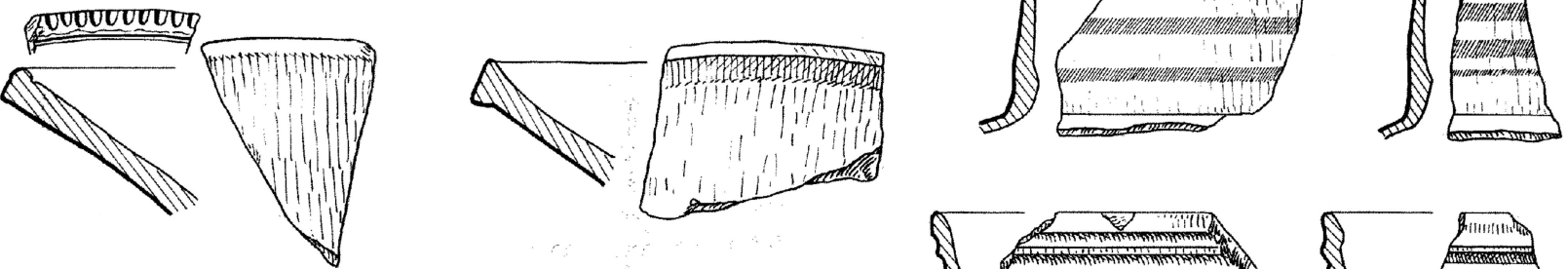
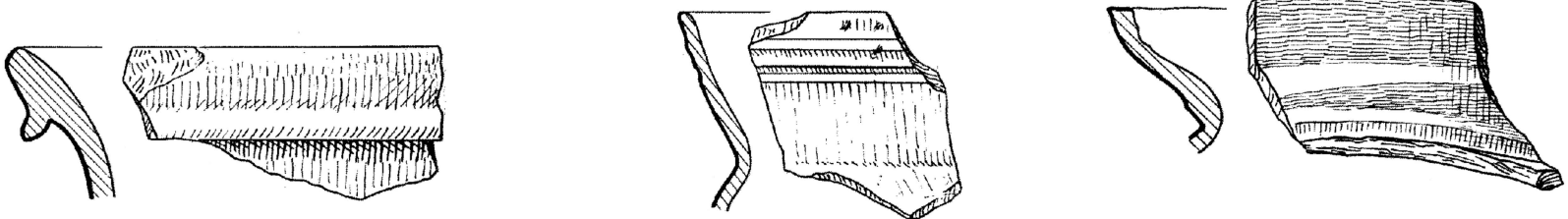

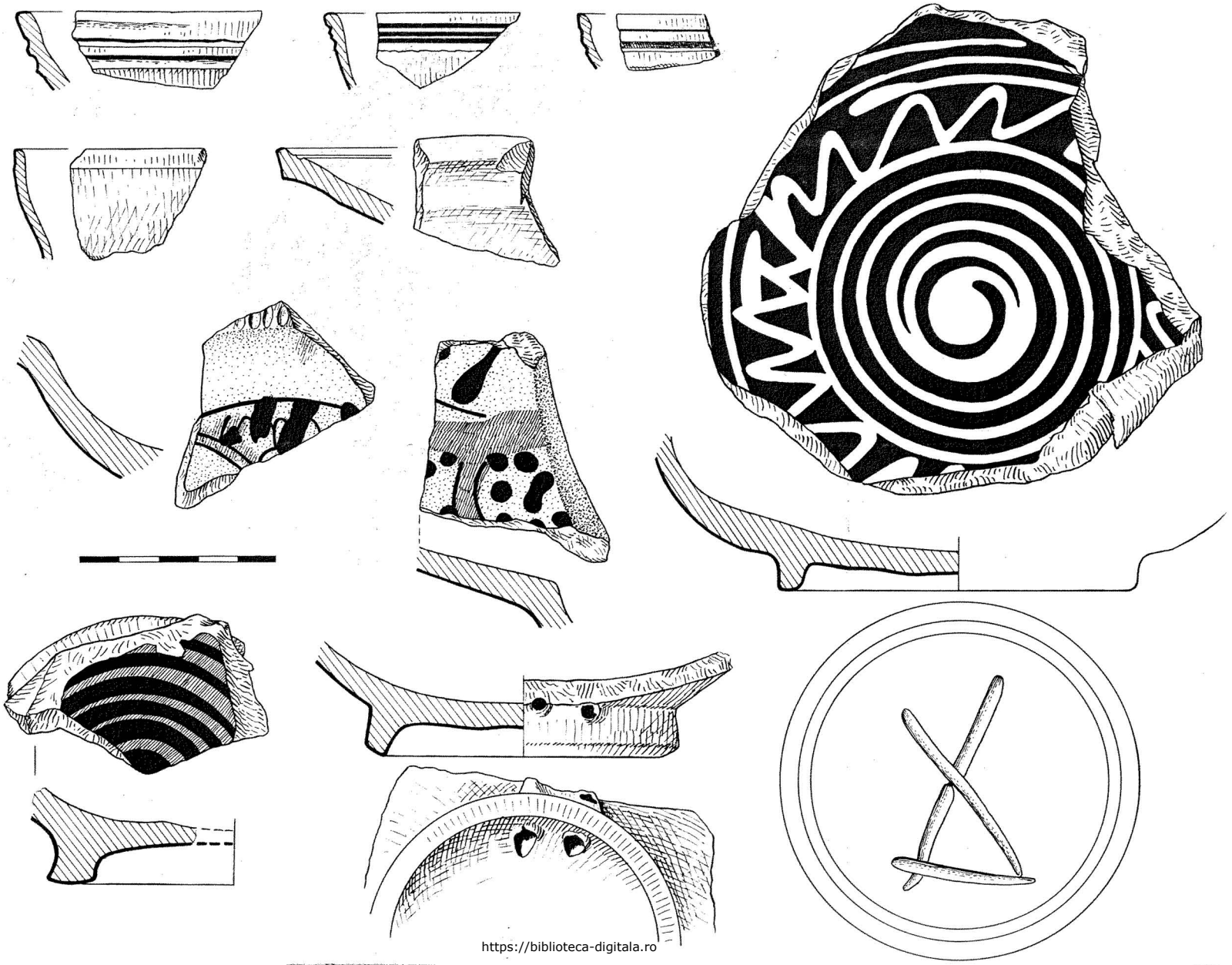

Fig. 58

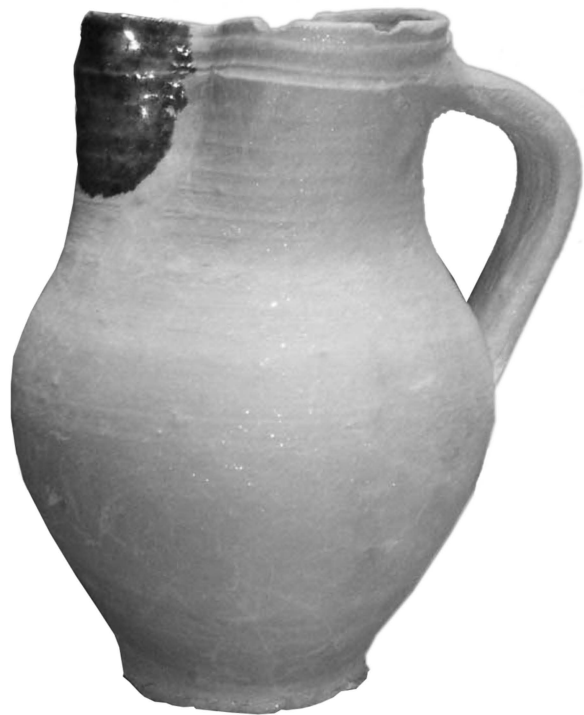

Fig. 59

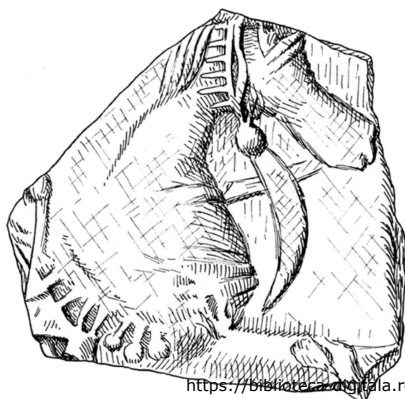
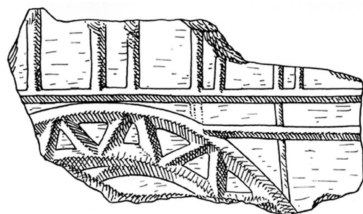

Fig. 60

MÂNĂSTIREA PLĂTĂREȘTI, JUD. CĂLĂRAȘI

ADRIAN IONIȚĂ, DANIELA MARCU ISTRATE

Cuvinte cheie: mănăstire, biserică, chilii, casă domnească, turn clopotniță, incintă, nivel de construcție, fundație, mortar, cărămizi.

Le mots clef: monastère, église, cellule, maison princière, tour clocher, enceinte, niveau de construction, fondation, mortier, briques.

Așezământul este atestat într-un document din 1640 prin care Matei Basarab dezînchinea o serie de mănăstiri printre care și Plătărești (metoh la Sf. Mormânt ?). Pisania indică data de 1646 și menționează că biserica a fost ridicată de Matei Basarab și Doamna sa Elina¹. Paul de Alep, în 1657, amintea că într-unul din războaiele cu Vasile Lupu, Matei Basarab a chemat în rugăciuni pe Sf. Mercurie care i-a apărut în vis însoțindu-l cu bărbăție și tărie. Drept mulțumire pentru victoria obținută a ridicat această biserică, cu hramul Sf. Mercurie, înconjurată de un zid puternic de incintă. Mănăstirea a fost reparată în 1684 ca urmare a distrugerilor provocate de trupele turcești. Catagrafia din 1823 amintește starea jalnică a mănăstirii rămasă fără turle, în 1832 făcându-se o serie de reparații. În 1836 mănăstirea este transformată în închisoare pentru femei, cu această ocazie fiind amenajat în interior un atelier de croitorie, iar în exteriorul zidurilor o mică cazarmă pentru gardieni. În 1844 închisoarea încetează, averea mănăstirii fiind transferată Mitropoliei Țării Românești. În 1863 are loc secularizarea, un an mai târziu mănăstirea este reparată, iar în 1866 este transformată din nou în penitenciar.

În 1896 fosta mănăstire Plătărești intră sub oblăduirea Comisiei Monumentelor Istorice, fiind declarată monument istoric prin decret regal în 1915. În timpul Primului război mondial, mănăstirea a avut de suferit ca urmare a ocupației trupelor germane și bulgare, care au transformat-o în depozit, fiind reparată mai târziu în anii 1942-1943. În 1947-1948 este transformată în închisoare (politică) pentru femei având și o secție de drept comun pentru bărbați. Urmează o serie de lucrări de modernizare desfășurate în anii 1950-1960 în vederea transformării ansamblului în spital de alienați mintal, spital ce abia în 1996 a evacuat încăperile fostei mănăstiri².

Ansamblul este compus dintr-o incintă ușor dreptunghiulară, în mijlocul căreia se află biserica (devenită în prezent biserică parohială) de plan triconc cu hramul Sf. Mercurie, cu un pronaos dreptunghiular, căruia într-o etapă mai târzie i-a fost atașat un pridvor. În colțul de nord-vest al incintei se înalță casa (domnească), o clădire dreptunghiulară cu pivniță, iar pe mijlocul laturii vestice a incintei se află turnul clopotniță. Mai multe corpuri de clădiri (chilii) au fost realizate în timp pe laturile de nord, sud și vest ale incintei.

În perioada iunie-iulie 1999, în cadrul unui proiect de restaurare a complexului, au fost executate câteva sondaje arheologice³, după un plan stabilit împreună cu proiectantul general, arh. Mihai Opreanu de la SC LUMS SRL București. Obiectivele principale ale săpăturii au vizat casa domnească situată pe latura de nord a incintei – evoluția clădirii, structura și adâncimile de fundare, evoluția nivelului de călcare, relația cu corpurile de chilii; identificarea clopotniței vechi pe latura de vest a incintei; corpurile de clădiri de pe laturile de

¹ Discrepanța dintre cele două date poate fi explicată prin faptul că Matei Basarab a construit o biserică nouă pe locul uneia mai veche, fără ca pisania să amintească acest lucru, de altfel o practică curentă, la Matei Basarab după cum se pare și în cazul altor monumente.

² Mihai Opreanu, Gabriel Tătaru, Liviu Gligor, Dan D. Ionescu, Tana Lasca, *Studiu istoric în dosarul de restaurare* (Proiect nr. 2/4550/1994). Vezi și: Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România I - Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, Mitropolia Olteniei, 1970, p. 491, 523.

³ Săpăturile au fost realizate la comanda Oficiului Național pentru protecția monumentelor din București.

sud, est și nord. Pentru cercetarea arheologică a Mănăstirii Plătărești au fost săpate un număr de 15 secțiuni (**Fig. 1**), urmând în funcție de rezultatele obținute și de necesitățile proiectantului a fi continuate. Între timp însă șantierul a fost închis și în viitorul apropiat nu se conturează posibilitatea ca aceste săpături să fie reluate. Din acest motiv am decis să publicăm rezultatele obținute în campania din 1999.

Cu ajutorul unui grup de studenți de la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București s-a trasat o linie de nivel (Waagriss) pentru întregul complex, astfel încât toate cotele sunt indicate unitar în funcție de acest nivel (W).

S.1 (1,9 x 2,4 m) este amplasată perpendicular pe latura de nord a casei domnești în dreapta intrării în beci și avea ca obiectiv îmbinarea dintre intrarea în beci (gârlici) și zidul casei domnești. Nivelul de călcare actual (nca): -0,75 m; adâncime medie: -2,25 m (adâncime față de nca: -1,50 m); solul viu: -2 m. (**Fig. 2**)

Fundațiile casei domnești și ale gârliciului sunt țesute, ceea ce dovedește că au fost construite concomitent, latura de vest a gârliciului fiind zidită dinspre interiorul beciului; în exterior nu s-a surprins un nivel de construcție. Fundația casei domnești prezintă o zidărie îngrijită din cărămizi cu dimensiunile medii 28 x 13 x 4 cm, cu șape subțiri de mortar var-nisip de culoare gălbui, fundația gârliciului fiind însă parțial înecată în mortar. Talpa fundației casei domnești este la -1,85 m, cea a intrării în beci la -1,91 m, nivelul de călcare în perioada construcției fiind în medie la -0,90 m, rezultând o adâncime medie a fundațiilor de -1 m.

S.2 (1,7 x 2,55 m) este amplasată perpendicular pe partea de nord a casei domnești în stânga intrării în beci și avea ca obiectiv fundația intrării în beci. Nivelul de călcare actual (nca): -0,71 m; adâncime medie: -2,11 m (adâncime față de nca: -1,40 m); solul viu: -1,93 m. (**Fig. 3**)

Fundația este alcătuită din cărămizi de cca 28 x 13 x 4 cm înecate în mortar var-nisip, cu mult nisip de culoare gălbui. Talpa fundației este la -1,93 m, nivelul de călcare din perioada construcției se află la -1,17/1,20 m, marcat atât prin decroșul fundației cât și printr-o lentilă de moloz cu fragmente de cărămidă și mult pigment de var. Nivelul de călcare a crescut cu 0,40-0,50 m prin depuneri succesive de straturi de moloz și pământ cenușiu.

S.3 (1,5 x 5 + 1,7 x 1 m) este amplasată perpendicular pe partea de nord a casei domnești și avea ca obiective fundația casei domnești și a pridvorului. Nivelul de călcare actual (nca): -0,61 m; adâncime medie: -2,01 m (adâncime față de nca: -1,40 m); solul viu: -1,96 m. (**Fig. 4**)

Fundația este alcătuită din cărămizi cu dimensiunile medii 28 x 13 x 4 cm înecate în mortar var-nisip, de culoare gălbui. Talpa fundației este la -1,73 m, cu un decroș de fundație la -0,85 m. Nivelul de călcare actual a crescut cu aproximativ 0,40 m prin depunerea unor straturi de pământ cenușiu și a molozului cu cărămidă rezultat în urma mai multor reparații.

S.4 (2 x 2,4 m + 1,25 x 1,25 m) este amplasată perpendicular pe partea de nord la îmbinarea casei domnești cu chiliile și avea ca obiective fundația casei domnești a chiliilor precum și fundația presupusei „umblătoare” – descoperită în timpul săpăturilor. Nivelul de călcare actual (nca): -0,61 m; adâncime medie: -2,25 m (adâncime față de nca: -1,64 m); adâncime maximă: -2,81 m. (**Fig. 5-6**)

Toate cele trei fundații cercetate prin această secțiune sunt construite în manieră asemănătoare: cărămizi cu dimensiunile 27 x 14 x 4 cm înecate în mortar de var, dar la fundația chiliilor nisipul este mai galben, în timp ce la „umblătoare” este mai albicios. Talpa fundației casei domnești se află la -1,91 m.

Chiliile actuale de pe latura de nord a incintei au fost refăcute pe o fundație mai veche, adosată casei domnești. Talpa fundației chiliilor este situată la -1,95/-2,00 m, nivelul de călcare aferent primei etape de construcție trebuie să se fi aflat între -1,11 m și -1,37 m, înglobat în momentul de față într-un strat gros de moloz care trebuie să se fi depus pe

suprafață cu ocazia refacerilor masive. Între -0,96-1,37 m înregistrăm un bloc de zidărie ieșit în consolă față de fundația propriu-zisă, respectiv decroșat față de elevația actuală, care trebuie să fi funcționat ca un soclu (sau o consolidare a fundației existente?) pentru etapa a doua. Oricum, nivelul de călcare aferent peretelui exterior al chiliilor de pe latura de nord a incintei trebuie să se fi situat în jurul cotei de -0,96/-1 m.

În colțul de nord-est al casei domnești a funcționat o „umblătoare”, ale cărei ruine au fost descoperite în cursul săpăturilor. Partea superioară a zidurilor se află la -1,32 m, iar talpa fundației „umblătoarei”, adosată casei domnești, la -2,80 m. Nivelul de construcție este între -1,20-1,60 m, fiind marcat printr-o depunere groasă de moloz, de la a cărei parte inferioară a fost săpat șanțul pentru realizarea fundației. Nivelul de călcare actual a crescut cu cca 0,38 m prin depuneri succesive de straturi de moloz.

Secțiunea este traversată de la nord la sud de o conductă modernă de WC și una de apă.

S.5 (2,3 x 1,1 + 1,2 x 1,2 m) este amplasată perpendicular pe partea de sud a casei domnești la îmbinarea acesteia cu chiliile și avea ca obiective fundația chiliilor, precum și fundația beciului și casei domnești. Nivelul de călcare actual (nca): -0,81 m; adâncime medie: -2,26 m (adâncime față de nca: -1,45 m); adâncime maximă: -4,21 m; solul viu: -2 m. (**Fig. 7**)

Fundația beciului este alcătuită din cărămizi cu dimensiunile medii 28x13x4 cm înecate în mortar var-nisip de culoare gălbuie. Talpa fundației se situează la -4,08 m, iar nivelul de călcare în perioada construirii casei domnești cu pivniță trebuie să se fi aflat în jurul cotei de -1,55 m, la acest nivel fundația este retrasă față de elevația actuală cu 0,15/0,20 m, fără să fie însă evidentă o intervenție de refacere. Fundația are o fisură și o gaură la -1,80 m.

Peretele de sud al corpului de chilii de pe latura de nord a incintei este refăcut pe o fundație mai veche, adosată fundației casei domnești (respectiv beciului), între ele existând un spațiu de 22 cm. Zidăria este alcătuită din cărămizi cu dimensiunile medii 28,5 x 13,5 x 4 cm înecate în mortar var-nisip gălbui, talpa fundației fiind la -2,03 m. Nivelul de demolare a etapei I se află la -0,96 m. Față de aliniamentul original, chiliile actuale au fost retrase spre nord cu 0,60 m, putând presupune că elevația actuală a peretelui se sprijină parțial pe fundația veche, parțial pe o fundație nouă, sau poate direct pe pământ.

S.5bis (1,2 x 1,75 m) este amplasată perpendicular pe latura de sud a chiliilor (sectorul nordic) și avea ca obiectiv fundația chiliilor. Nivelul de călcare actual (nca): -0,63 m; adâncime medie: -2,23 m (adâncime față de nca: -1,60 m); solul viu: -1,99 m. (**Fig. 8**)

Fundația este alcătuită din cărămizi cu dimensiunile medii 28 x 13 x 4 cm înecate în mortar var-nisip gălbui. Nivelul de construcție (al primei etape) este la -1,53 m, iar talpa fundației este situată la -2,03 m. La -0,87 m fundația prezintă un decroș lat de cca 74 cm, constituind refacerea în cea de a doua etapă, în care chiliile actuale au fost retrase spre nord față de aliniamentul original.

S.6 (4,8 x 1,45 + 1,2 x 0,95 m) este amplasată perpendicular pe partea de sud a casei domnești și avea ca obiectiv fundația laturii de sud a casei domnești. Nivelul de călcare actual (nca): -0,82 m; adâncime medie: -2,24 m (adâncime față de nca: -1,42 m); adâncime maximă: -2,47 m; solul viu: -2,02 m. (**Fig. 9**)

Fundația peretelui sudic al casei domnești are o centură de beton lată de 0,90 m, situată între -1,51-2,32 m. Nivelul de construcție al casei domnești este la -1,15 m, iar talpa fundației la -2,06 m. Fundația este alcătuită din cărămizi cu dimensiunile 24 x 13 x 4 cm înecate în mortar var-nisip mai albicios, zidăria prezentând la -1,15 un decroș lat de 20 cm, care foarte probabil a funcționat ca un soclu. Nivelul de călcare a crescut cu 0,70 m prin depunerea de straturi de moloz, pământ cenușiu cu resturi de materiale.

Casei domnești i-a fost adosată o construcție la fațadă, probabil în secolul al XIX-lea. Nivelul de construcție al acesteia se situează între -1,32-1,50 m, fiind marcat printr-un strat de mortar, var-nisip alb la culoare, iar talpa fundației se găsește la -2,15 m.

S.7 (2 x 4 m) este amplasată longitudinal pe fațada construcției adosată casei domnești și avea ca obiectiv talpa fundației. Nivelul de călcare actual (nca): -0,88 m; adâncime medie: -2,28 m (adâncime față de nca: -1,40 m); solul viu: -2,10 m. (**Fig. 10–11**)

Fundația acestei construcții este alcătuită din cărămizi cu dimensiunile medii 24 x 13 x 4 cm înecate în mortar var-nisip, alb la culoare, foarte dur. Talpa fundației este situată la -2,23 m, iar nivelul de construcție la -1,50 m. Nivelul de călcare actual a crescut cu cca 0,60 m prin depunerea unor straturi de moloz, pământ cenușiu, etc.

Secțiunea este traversată aproape în diagonală de două conducte de apă moderne (scoase din uz), aflate la -1,13 m, respectiv -1,48 m.

În colțul de sud-vest al secțiunii, la -1,13 m au fost surprinse fundațiile unui zid gros de cca 0,45 m, cu talpa fundației la -1,63 m. Zidul respectiv aparține probabil unei construcții târzii din perioada funcționării închisorii.

S.8 (2 x 8 m) este amplasată perpendicular pe stâlpul porții în interiorul curții și avea ca obiectiv surprinderea existenței unei eventuale clopotnițe inițiale. Nivelul de călcare actual (nca): -1,02 m; adâncime medie: -2,80 m (adâncime față de nca: -1,78 m); adâncime maximă: -2,96 m; solul viu: -2,20 m. (**Fig. 12**)

S-a surprins fundația unui zid alcătuită din cărămizi înecate în mortar var-nisip, de culoare gălbui, cu lungimea de 5,80 m, care a aparținut laturii nordice a clopotniței inițiale. Partea superioară este demolată relativ regulat aflându-se în medie la -1,32 m, în elevație având o lățime de 1m, iar în fundație de 1,10/1,15 m. Talpa fundației se află la -2,90 m, iar nivelul de construcție al presupusei clopotnițe la -1,70 m. Nivelul actual de călcare a crescut cu cca 0,60 m prin depuneri succesive de straturi cu moloz și pământ cenușiu. Spre nord zidul a fost prevăzut din construcție cu un contrafort (?), aflat la 2 m distanță de limita estică a clopotniței, foarte probabil în dreptul arcului intrării. Cele două fundații sunt țesute, dar zidăria contrafortului este mai superficială având talpa la -2,17 m. Spre interiorul clopotniței, în dreptul presupusului contrafort, a apărut un alt zid țesut cu clopotnița, având aceeași grosime de 0,85 m. În stadiul actual al cercetărilor presupunem că aceasta este o fundație continuă realizată în dreptul intrării, posibil un fel de prag. La capătul estic al zidului clopotniței este adosat perpendicular un zid gros de cca 0,70 m, a cărui talpă coboară la -2,02 m. În interiorul zidului se observă lăcașul unei bărne.

S.8ext (1,5 x 4 m) este amplasată perpendicular pe stâlpul porții în exteriorul curții. Nivelul de călcare actual (nca): -1,17 m; adâncime medie: -2,77 m (adâncime față de nca: -1,60 m); adâncime maximă: -3,06 m; solul viu: -2,57 m. (**Fig. 13–14**)

Stâlpul central al porții are drept fundație ruina clopotniței vechi, corespunzând în fapt capătului de vest al peretelui nordic al zidului clopotniței inițiale. Fundația este alcătuită din cărămizi înecate în mortar var-nisip, gălbui la culoare, talpa fiind la -2,90 m, iar nivelul de construcție la -1,67 m. Nivelul actual a crescut cu aproximativ 0,50 m prin depunerea succesivă a unor straturi de moloz și pământ cenușiu.

Colțul de sud-vest al secțiunii este străbătut de o conductă modernă de apă (scoasă din uz) la -1,95 m.

S.9a (2,4 x 3,5 m) este amplasată perpendicular pe latura de nord a actualei clopotnițe și avea ca obiective fundația clopotniței actuale precum și surprinderea existenței unei alte construcții (clopotnița inițială ?). Nivelul de călcare actual (nca): -0,35 m; adâncime medie: -2,01 m (adâncime față de nca: -1,66 m); adâncime maximă: -2,55 m; solul viu: -1,85 m. (**Fig. 15**)

Fundația clopotniței actuale este turnată din beton, având talpa la -1,50 m, iar nivelul de construcție la -0,53 m.

S-au surprins fundațiile unui zid paralel cu cel din S8, de aceeași dimensiuni, construit în aceeași manieră, al cărui nivel de construcție este la -1,20 m, iar talpa fundației la -2,53 m.

S.9b (1,5 x 6 m) este amplasată perpendicular pe unul din stâlpii porții în afara curții și avea ca obiective surprinderea unei eventuale construcții, precum și fundațiile stâlpului porții.

Nivelul de călcare actual (nca): -1,04 m; adâncime medie: -2,54 m (adâncime față de nca: -1,50 m); adâncime maximă: -3,13 m; solul viu: -2,45 m. (**Fig. 16**)

Nu s-a surprins o altă construcție, iar fundația stâlpului reprezintă capătul presupusei clopotnițe. Fundația stâlpului este alcătuită din cărămizi înecate în mortar var-nisip, de culoare gălbui, având talpa la -2,90 m, iar nivelul de construcție la -1,85 m.

În capătul de vest al secțiunii la -2,40 m s-a surprins o conductă modernă de apă.

S.10 (2 x 2 m) este amplasată la îmbinarea zidului de ciment cu colțul de sud-vest al actualei clopotnițe și avea ca obiective fundația clopotniței actuale, precum și fundația zidului de incintă. Nivelul de călcare actual (nca): -0,80 m; adâncime medie: -2,50 m (adâncime față de nca: -1,70 m); adâncime maximă: -2,60 m; solul viu: -2,45 m. (**Fig. 17**)

Clopotnița actuală (construcție modernă din beton) are talpa fundației la -1,80 m. Zidul actual de incintă are fundația alcătuită din cărămizi înecate în mortar var-nisip, de culoare gălbui, talpa fundației fiind la -2,40 m. Sub nivelul actual de călcare, zidăria prezintă trei decroșuri succesive: la -1,85 m (lat de cca 20 cm), la -1,22 m (lat de cca 15 cm), la -0,88 m (lat de 25 cm). Nivelul de construcție nu s-a surprins stratigrafic, dar din structura zidăriei, precum și din relația cu o construcție contemporană incintei (vezi mai jos), acesta poate fi presupus între -1,65-1,80.

La o distanță de 1,90 m sud, față de clopotnița actuală, s-a surprins un zid perpendicular pe zidul de incintă și țesut cu acesta. Fundația acestuia este alcătuită din cărămizi înecate în mortar și are talpa la -2,40 m. Nivelul de construcție este la -1,65/-1,75 m, fiind marcat printr-o lentilă de moloz vizibilă în profilul estic, reieșind de asemenea și din structura zidăriei. Zidul acestei construcții a fost demolat neregulat, astfel că partea lui superioară apare astăzi la adâncimi care variază între -1,20-1,40 m, fiind acoperit până la -1,05 m cu un strat gros de moloz, deasupra căruia s-a făcut apoi o nivelare cu pietriș.

Nivelul de călcare în această zonă a curții a crescut în etape succesive după cum urmează: cel mai vechi nivel medieval la -1,65/-1,80 m; creșterea nivelului în perioada funcționării construcției contemporane incintei până la -1,20/-1,40 m; creșterea nivelului în timpul demolării acestei construcții până la -1,05 m; creșterea nivelului până la nivelul actual de călcare (-0,80 m) prin nivelări și amenajări succesive ale curții.

S.11 (1,5 x 10 m) este amplasată perpendicular în interiorul curții pe chiliile de sud și avea ca obiective fundația chiliilor sudice, precum și surprinderea unor eventuale construcții în interiorul curții. Nivelul de călcare actual (nca): -0,68 m; adâncime medie: -2,20 m (adâncime față de nca: -1,50 m); adâncime maximă: -2,68 m; solul viu: -2,30 m. (**Fig. 18**)

Fundația chiliilor este alcătuită din cărămizi cu dimensiunile medii 27 x 13 x 4 cm, înecate în mortar var-nisip, de culoare alb-gălbui. Talpa fundației este la -2,61 m, iar nivelul de construcție la -1,85 m, fiind marcat atât printr-un decroș lat de 12 cm, cât și printr-o lentilă de moloz. După încheierea construcției, se pare că, nivelul de călcare din curte a crescut până la -1,72 m, cotă la care s-a amenajat un pavaj din cărămizi.

Nivelul de reconstrucție a chiliilor sudice se situează în jurul cotei de -1,20 m. Nivelul de călcare a crescut cu 1,12 m (nca: -0,70 m) prin depuneri succesive de moloz cu cărămidă, pământ cenușiu și nisip la partea superioară.

Nu s-au surprins alte construcții în interiorul curții.

S.12 (2 x 2 m) este amplasată în colțul de sud-est al curții la îmbinarea chiliilor sudice cu cele de est și avea ca obiectiv fundațiile chiliilor. Nivelul de călcare actual (nca): -0,77 m;

adâncime medie: -2,37 m (adâncime față de nca: -1,60 m); adâncime maximă: -2,57 m; solul viu: -2,27 m. (**Fig. 19**)

Fundația chiliilor de sud este construită din cărămizi înecate în mortar var-nisip, de culoare alb-gălbui, la reparații folosindu-se însă cărămizi de dimensiuni diferite – în fundație cărămizile au dimensiuni de 27 x 13 x 4 cm. Talpa fundației este la -2,50 m, iar nivelul de construcție la -1,70 m, fiind marcat printr-un mic decroș lat de 8 cm. Nivelul de refacere se află la -1,27 m.

Fundația chiliilor de est a fost turnată din beton (asemănătoare fundațiilor clopotniței actuale), talpa fiind la -2,10 m. Nivelul de călcare a crescut față de cel inițial cu 0,90 m (nca - 0,67 m) prin depunere masivă de straturi de moloz și pământ cenușiu.

Concluzii: *Casa domnească* a fost cercetată doar din exterior, prin secțiunile 1-4 pe partea de nord, 4-5 pe partea de est și 6-7 pe latura sudică. Secțiunile 1-4 au evidențiat aceeași fază constructivă – peretele de nord al casei domnești fiind construit concomitent cu gârliciul și pridvorul.

Într-o etapă ulterioară, la extremitatea estică a peretelui, a fost adăugată o „umblătoare” (colțul de nord-est al casei domnești) surprinsă în S.4.

Talpa fundației coboară în adâncime dinspre vest (-1,83 m) spre est (-1,91 m), iar în dreptul S.3 se găsește la numai -1,73 m; nivelul de călcare din timpul construcției se găsește în medie la -0,95 m, coborând însă spre est la -1,20, sau chiar -1,40 m (S.4). Zidăria fundațiilor este din cărămizi înecate în mortar var-nisip.

Beciul se află mai spre interiorul casei domnești, fundația acestuia surprinsă în S.5 (în acest loc coincide cu a casei domnești) este retrasă față de elevația actuală și are talpa la -4,08 m. Pământul rezultat în urma săpării beciului a fost evacuat în partea de nord, întinzându-se sub forma unui strat gros de 20-30 cm.

S.6 și S.7 au scos în evidență că nucleului inițial al casei domnești i s-a adăugat la fațadă o construcție, cel mai probabil în secolul al XIX-lea, care a modificat aspectul inițial.

În interiorul incintei mănăstirești nivelul de călcare din perioada construcției s-a situat în medie la -1,20 m.

Stratigrafia generală a casei domnești se prezintă astfel: 1. sol viu – lut (-2,00m); 2. castaniu – preistoric (La Tène) - grosime maximă 50 cm; 3. pământ galben-roșcat rezultat de la săparea beciului (grosime 20-30cm); 4. nivelul de construcție al casei domnești – faza I – mortar var-nisip gălbui; 5. nivelul de construcție al clădirii adăugată la fațadă – mortar alb; 6. depunere de pământ cenușiu; 7. straturi de moloz cu multă cărămidă – rezultat în urma unor reparații; 8. sol vegetal (nivelul actual călcare).

Zona intrării și a clopotniței a fost cercetată prin cinci secțiuni: S.8, S.8ext, S.9a, S.9b și S.10.

Primele patru dintre acestea (S.8, S.8ext, S.9a și S.9b) au scos la iveală fundațiile unei construcții pe care o putem atribui vechii clopotnițe. Aceasta avea lățimea la interior 5,40 m, iar lungimea cca 7 m, în elevație zidurile fiind groase de 1 m. Primul nivel al clopotniței, presupunem că, a fost un gang boltit, deschis spre ambele extremități – această ipoteză bazându-se pe faptul că fundația laturii de est este mai superficială decât cele laterale (nord și sud), precum și pe existența unor contraforți.

În prelungirea laturii nordice a vechii clopotnițe a fost descoperit un zid adosat acesteia, dezvoltat pe direcția nord-sud. Presupunem, în stadiul actual al cercetărilor, existența unui corp de clădiri, între clopotniță și casa domnească, ridicat într-o etapă mai târzie – posibil concomitent cu prima fază a chiliilor.

Zidul de incintă al mănăstirii din zona intrării are fundațiile construite în aceeași etapă cu vechea clopotniță. La intrarea actuală stâlpul central și cel de sud sunt așezați pe ruinele vechii clopotnițe.

În S.10 au fost descoperite resturile unui zid perpendicular pe incinta actuală și țesut cu aceasta la nivelul fundațiilor. Presupunem că a aparținut unui corp de clădiri (chilii?) amplasat la sud de clopotniță, probabil paralel cu incinta.

Alte corpuri de clădiri. Chiliile de pe latura de nord au fost cercetate prin S.5 și S.5bis. S-a evidențiat faptul că acestea reprezintă o altă etapă constructivă față de casa domnească și că au cunoscut o refacere masivă, remarcată printr-un decroș de cca 70 cm la nivelul fundațiilor (-0,96 m). În limitele cercetărilor efectuate rezultă că peretele de nord a fost așezat pe fundația etapei I, în vreme ce peretele sudic a fost deplasat spre nord cu 60-70 cm. Fundația etapei I este adosată casei domnești.

Chiliile de pe latura de sud au fost sondate prin două secțiuni S.11 și S.12, constatându-se și aici o etapă de refacere de la nivelul de călcare de atunci (-1,20 m). Chiliile de pe latura de est reprezintă o etapă mult mai nouă, fundațiile de beton ale acestora fiind adosate la fundațiile chiliilor de sud.

În stadiul actual al cercetării avem următoarea *succesiune a fazelor de evoluție* a ansamblului de la Plătărești: 1. casa domnească; 2. clopotnița inițială, zidul de incintă și cel puțin un corp de clădiri pe latura de vest a incintei; 3. chiliile de nord și sud (cel puțin parțial); 4. reconstrucția chiliilor de nord și sud; 5. construcția adosată la fațada casei domnești; 6. zona intrării în incintă, clopotnița actuală, chiliile de pe latura de est.

Primele trei etape s-au derulat într-un interval de timp destul de scurt, greu de departajat doar din perspectivă arheologică. Cronologic acest interval se încadrează foarte probabil în a doua parte a secolului al XVII-lea și la începutul veacului următor. Reconstrucțiile masive de pe laturile de nord și sud ale incintei, precum și construcția adăugată la fațada casei domnești (fazele 4 și 5) probabil aparțin secolului al XIX-lea. Clopotnița actuală și chiliile de pe latura de est (faza 6) sunt de dată recentă aparținând secolului al XX-lea.

Materialele arheologice rezultate în urma săpăturilor sunt foarte sărace, constând din câteva fragmente ceramice. Acestea aparțin cu precădere secolelor XVII-XIX, cu excepția unui singur fragment preistoric (probabil La Tène).

Stratigrafia generală a ansamblului de la Plătărești se prezintă astfel: 1. sol viu – lut; 2. castaniu (La Tène ?); 3. roșcat-galben de la săparea beciurilor; 4. nivelul de construcție al casei domnești – var-nisip, gălbui; 5. nivelul de construcție al chiliilor – var-nisip, alb-gălbui; 6. nivelul de construcție al clopotniței inițiale – var-nisip, galben; 7. nivelul de construcție al clădirii adăugate la fațada casei domnești – mortar alb; 8. nivelul de reconstrucție al chiliilor de nord și sud; 9. nivelul de construcție al chiliilor de est și clopotniței actuale – cu beton; 10. sol cenușiu; 11. sol vegetal (nivelul de călcare actual).

În cazul reluării cercetărilor arheologice ar fi nevoie de sondarea interiorului casei domnești pentru a surprinde fațada inițială (pridvor, foișor etc.) – relația chiliilor de nord și est, iar în ceea ce privește restaurarea, propunem refacerea clopotniței pe locul vechilor fundații scoase la iveală în S.8 și S.9a.

LISTA ILUSTRĂȚIEI

- Fig. 1. Plan general de săpătură
 Fig. 2. S.1 – 1 profil est; 2 profil sud; 3 profil vest
 Fig. 3. S.2 – 1 profil est; 2 profil sud; 3 profil vest
 Fig. 4. S.3 – 1 profil sud; 2 profil sud (colțul beciului); 3 profil vest; 4 profil est
 Fig. 5. S.4 – 1 plan; 2 profil nord
 Fig. 6. S.4 – 1 profil est; 2 profil sud; 3 profil vest
 Fig. 7. S.5 – 1 plan; 2 profil nord
 Fig. 8. S.5bis – profil est
 Fig. 9. S.6 – 1 profil est; 2 profil vest
 Fig. 10. S.7 – plan
 Fig. 11. S.7 – 1 profil est; 2 profil sud
 Fig. 12. S.8 – 1 plan; 2 profil nord
 Fig. 13. S.8ext – 1 plan; 2 profil nord
 Fig. 14. S.8ext – 1 profil est; 2 profil sud
 Fig. 15. S.9a – 1 plan; 2 profil vest
 Fig. 16. S.9b – 1 plan; 2 profil sud
 Fig. 17. S.10 – 1 profil est; 2 profil sud; 3 profil vest
 Fig. 18. S.11 – profil vest
 Fig. 19. S.12 – 1 profil nord; 2 profil est

LEGENDA STRATURILOR

1. lut galben-vinețiu – sol viu	17 nivel de construcție „umblătoare”
2 strat castaniu fără pigment de mortar	18 strat cenușiu pigmentat cu cenușă
3. strat de lut galben-roșcat, probabil răspândit pe suprafață în timpul săpării beciului	19 nivel de construcție chilii – faza I
4 șanț pentru fundație	20 beton
5 nisip	21 cenușă
6 moloz cu cărămizi	22 strat de pământ cenușiu curat – nivelare
7 strat vegetal	23 strat de pământ cenușiu amestecat cu pietriș
8 placă beton	24 mortar galben cu mult nisip (nivel de construcție casă domnească)
9 umplutură diversă – groapă recentă	25 strat de pământ negru
10 pământ galben	26 mortar cu pietriș
11 strat de pământ castaniu, pigmentat cu lut gălbui	27 nivel de construcție – clădiri adosate fațadei sudice a casei domnești
12 lentilă de mortar	28 nivelare cu strat de lut galben nisipos
13 strat de pământ cenușiu, pigmentat cu gălbui	29 strat de arsură
14 moloz amestecat cu nisip	30 pietriș
15 strat cenușiu cu moloz, cărămizi și var	
16 strat castaniu cu pigment de cenușă	

31 nivel de construcție chilii – partea de sud – faza I	35 moloz cu fragmente de cărămidă și mult var – nivel de construcție pentru casa domnească și gârlici
32 nivel de construcție clopotnița inițială	
33 nivel de construcție clopotniță actuală	NCA – nivel de călcare actual
34 strat castaniu pigmentat cu mortar și puțină cărămidă	NC – nivel de construcție W – Waagriss

Le monastère de Plătărești (Dép. de Călărași)

Résumé

L'ensemble monastique a été édifié en XVIIe siècle pendant le règne du voïvode Matei Basarab (1632-1654). Il s'agit d'une enceinte rectangulaire comprenant une maison sur son côté nord, une tour clocher sur le côté ouest et une église de plan triconque au milieu. Au cours des siècles le monastère a été plusieurs fois abîmé, transformé en prison, dépôt, hôpital, jusqu'à nos jours quand l'église est devenue église paroissiale.

A l'occasion d'un projet de restauration, en 1999 on a effectué des fouilles archéologiques. Les 15 tranches ont eu comme but l'enregistrement des données concernant la maison (princière) – l'évolution des phases, la structure et la profondeur des fondations, des murs, l'évolution des niveaux de construction, les relations avec d'autres bâtiments (cellules); l'identification de l'ancienne tour clocher et d'autres éventuelles constructions.

La maison dite princière, qui superpose une cave, a été fouillée uniquement à l'extérieur et on a enregistré la situation suivante: la paroi du nord a été bâtie en même temps que l'entrée du cave; dans une autre étape, à l'extrémité de l'est de cette paroi, on a ajouté une toilette. La fondation a été bâtie en briques et mortier. Les bâtiments (cellules) du côté sud ont été ajoutés plus tard à la maison. Plus tard, peut être au XIXe siècle, l'aspect original de la maison a été modifié par la construction d'une nouvelle façade.

Les tranches effectuées dans la zone de l'entrée ont mis à jour des fondations appartenant à l'ancienne tour clocher. Au nord, ajouté à la fondation de la tour clocher, se trouve un mur qui indique, à ce stade de la recherche, la présence d'un bâtiment entre la tour clocher et la maison dite princière. Les fondations du mur d'enceinte ont été bâties en même temps que l'ancienne tour clocher.

Les bâtiments (cellules) du côté nord ont été refaits dans une autre étape, la paroi du nord superposant l'ancienne fondation et la paroi du sud étant déplacée vers le nord avec 60-70 cm. La fondation originaire est ajoutée à la fondation de maison.

Dans le cas du bâtiment du côté sud on constate aussi une étape de reconstruction. Les bâtiments du côté est sont des constructions modernes avec fondations en béton de la même manière que la tour clocher actuel.

Au niveau actuel des recherches l'évolution de l'ensemble est la suivante: 1. la maison dite princière; 2. l'ancienne tour clocher, le mur d'enceinte et le bâtiment du côté ouest; 3. les bâtiments du côté nord et sud; 4. reconstruction des bâtiments des côtés nord et sud; 5. l'entrée actuelle, la nouvelle tour clocher, le bâtiment du côté est. Les premières trois étapes se sont déroulées dans un intervalle assez court à partir

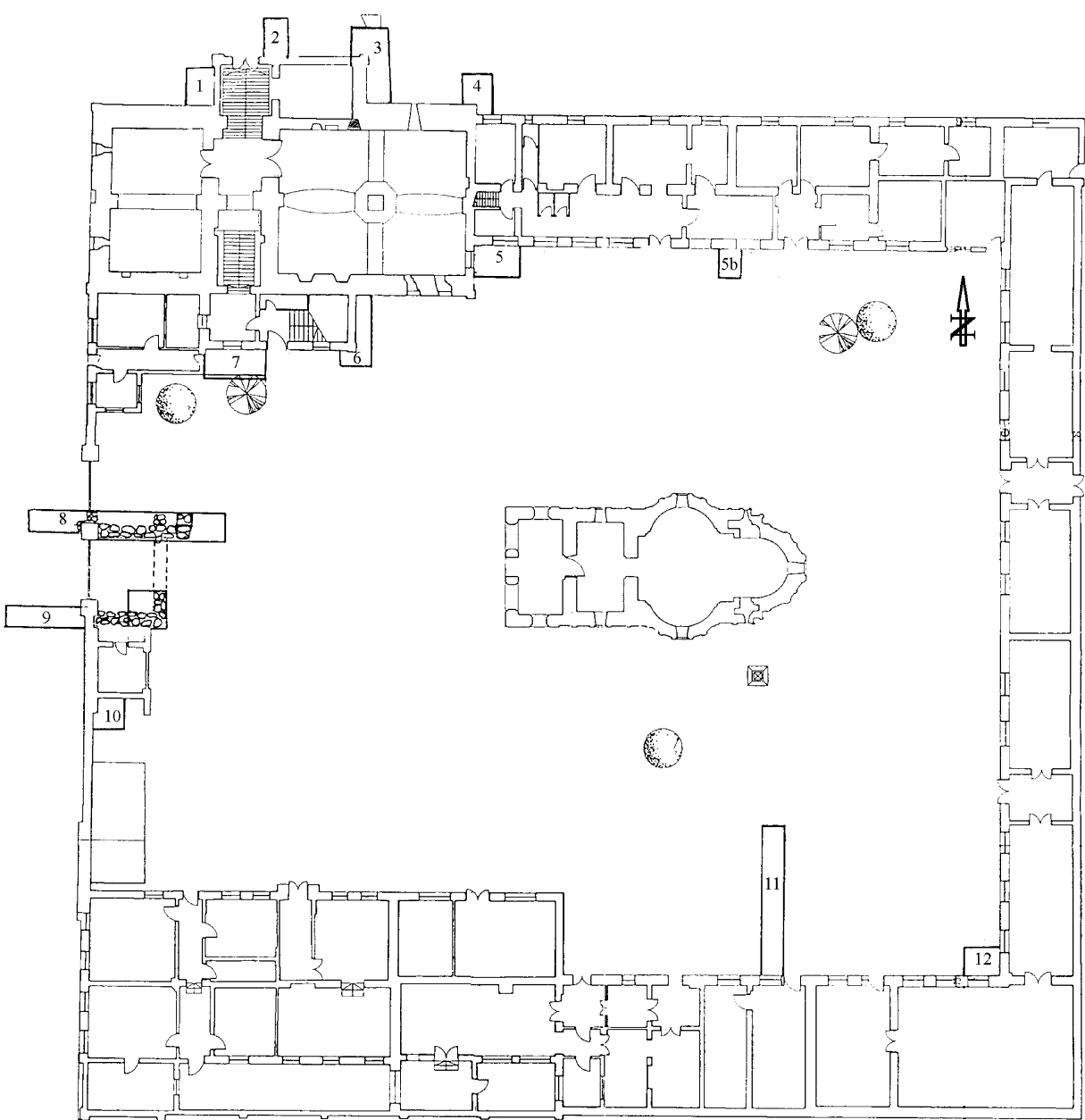
de la deuxième moitié du XVIIe siècle jusqu'au début du XVIIIe siècle. La quatrième étape date du XIXe siècle, et la cinquième appartient au XXe siècle.

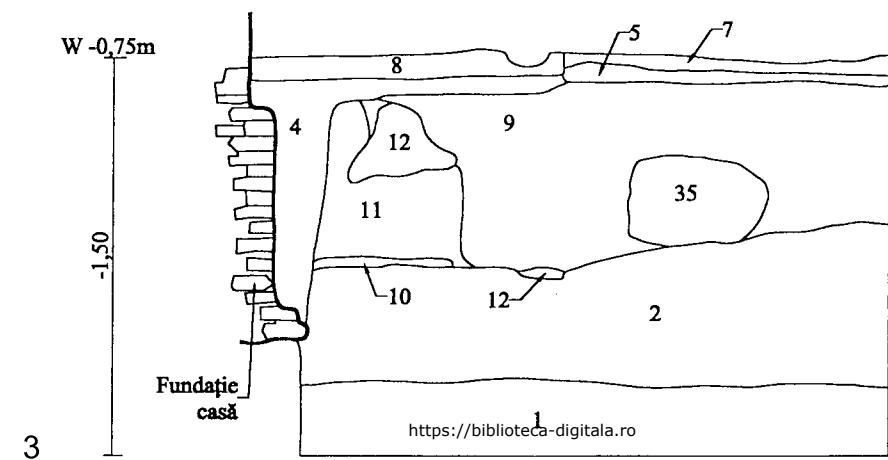
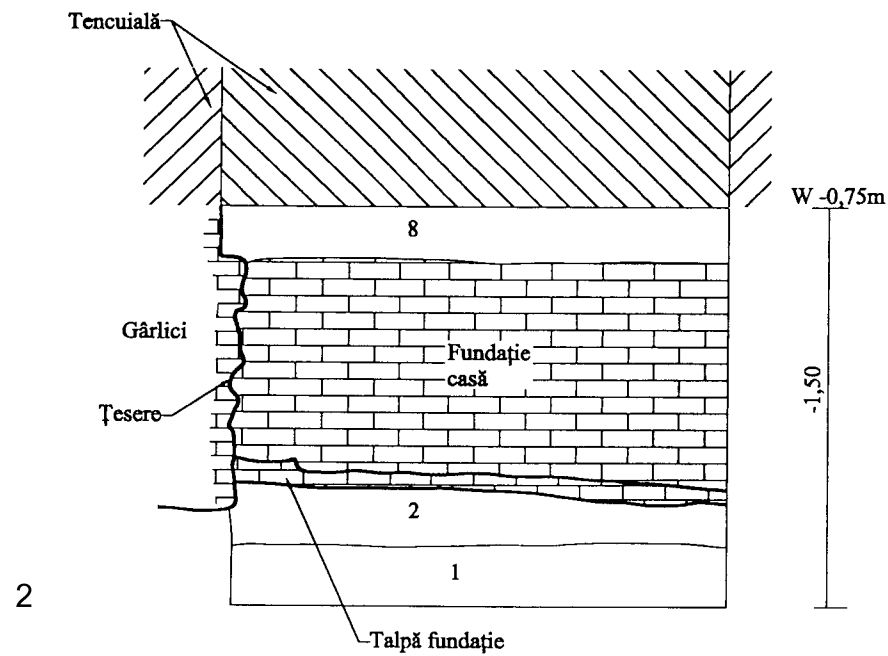
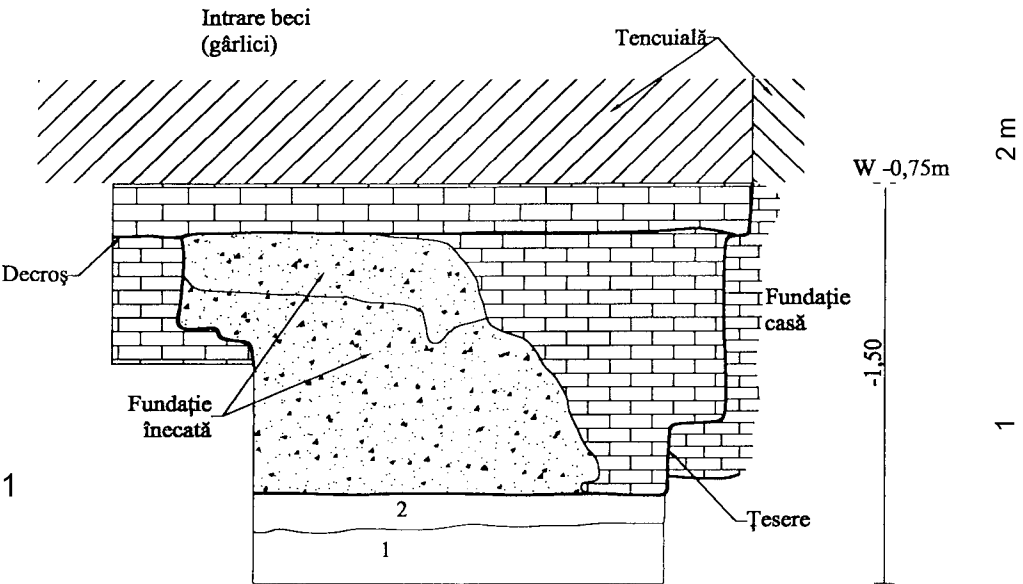
La stratigraphie générale est la suivante: 1. argile – stérile archéologique ; 2. couche châtain – l'âge de fer (La Tène); 3. couche rougeâtre jaune – résultée de l'excavation de la cave ; 4. niveau de construction de la maison princière ; 5 niveau de construction des bâtiments ; 6 niveau de construction de l'ancienne tour clocher ; 7. d'autres interventions constructives, refaites différentes ; 8. couche terre gris.

Au cours des fouilles archéologiques on a trouvé quelques fragments céramiques, dont la plus part appartiennent aux XVIIe-XIXe siècles, un seul fragment datant de l'âge du fer.

EXPLICATIONS DES FIGURES

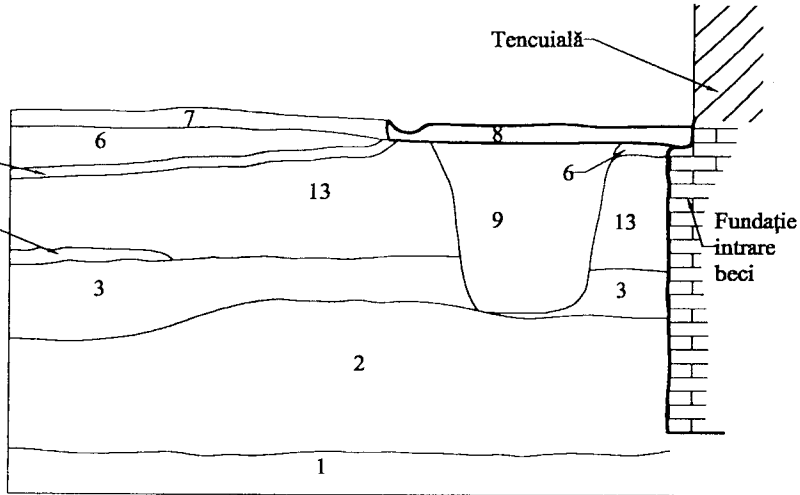
- Fig. 1. Plan général des fouilles
Fig. 2. T.1 – 1 profil est; 2 profil sud; 3 profil ouest
Fig. 3. T.2 – 1 profil est; 2 profil sud; 3 profil ouest
Fig. 4. T.3 – 1 profil sud; 2 profil sud (le coin de la cave); 3 profil ouest; 4 profil est
Fig. 5. T.4 – 1 plan; 2 profil nord
Fig. 6. T.4 – 1 profil est; 2 profil sud; 3 profil ouest
Fig. 7. T.5 – 1 plan; 2 profil nord
Fig. 8. T.5bis – profil est
Fig. 9. T.6 – 1 profil est; 2 profil ouest
Fig. 10. T.7 – plan
Fig. 11. T.7 – 1 profil est; 2 profil sud
Fig. 12. T.8 – 1 plan; 2 profil nord
Fig. 13. T.8ext – 1 plan; 2 profil nord
Fig. 14. T.8ext – 1 profil est; 2 profil sud
Fig. 15. T.9a – 1 plan; 2 profil ouest
Fig. 16. T.9b – 1 plan; 2 profil sud
Fig. 17. T.10 – 1 profil est; 2 profil sud; 3 profil ouest
Fig. 18. T.11 – profil ouest
Fig. 19. T.12 – 1 profil nord; 2 profil est

W -0,71m

-1,44

1

Tencuială

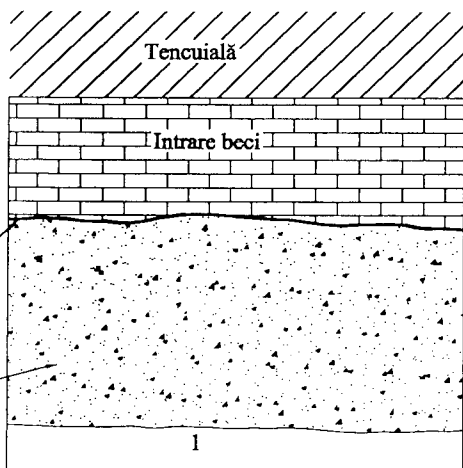
Intrare beci

Decroș

Fundație înecată

W -0,71m

-1,40

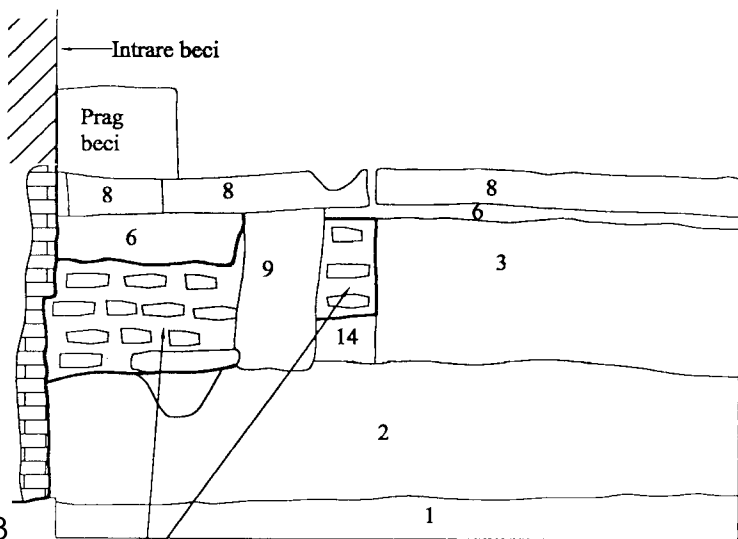
2

Intrare beci

Prag beci

W -0,71m

-1,40

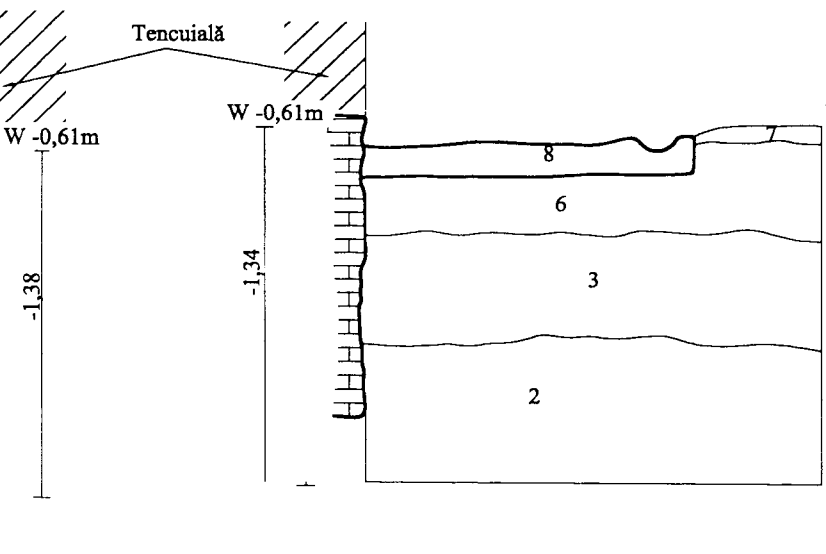
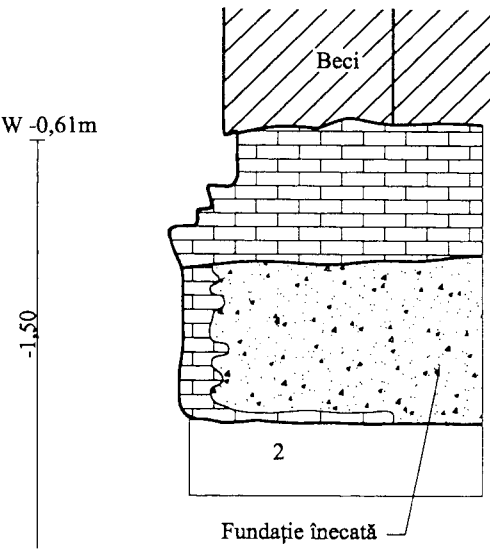
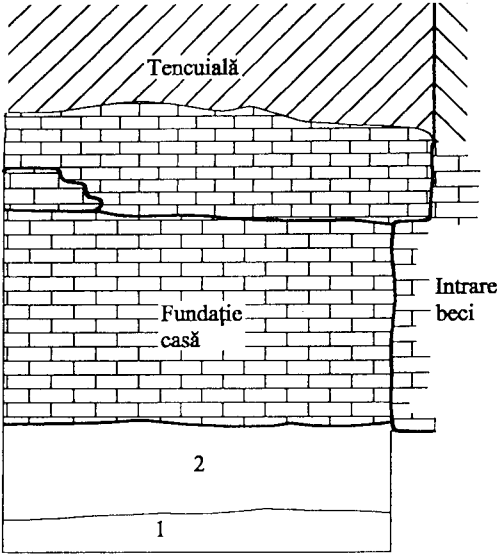
3

Zidărie superficială

2 m

1

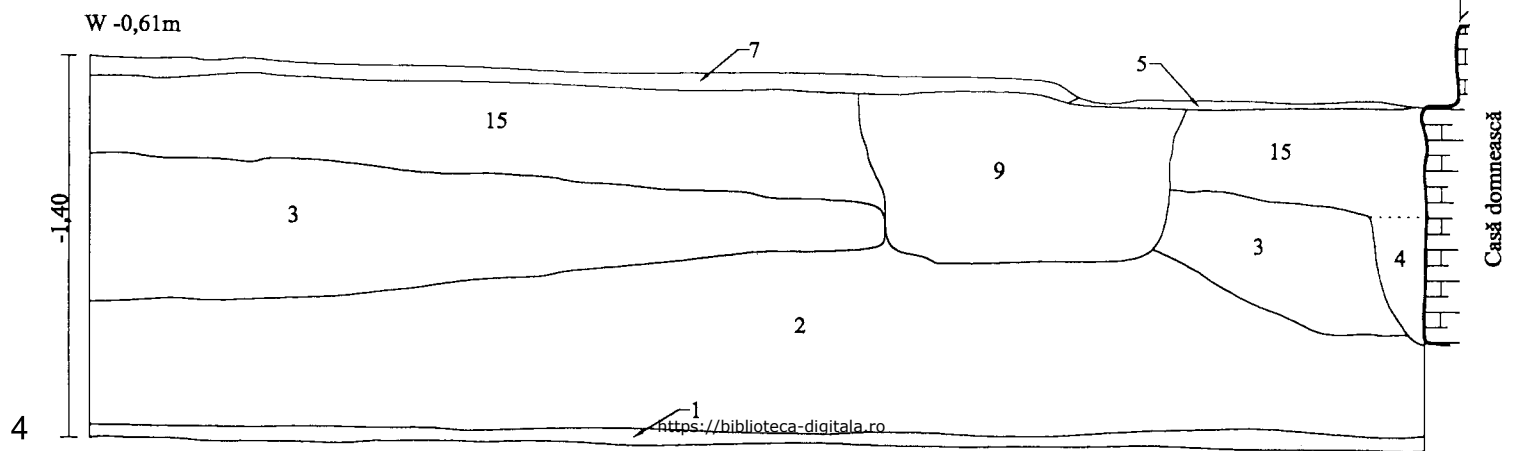
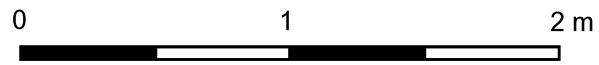
0

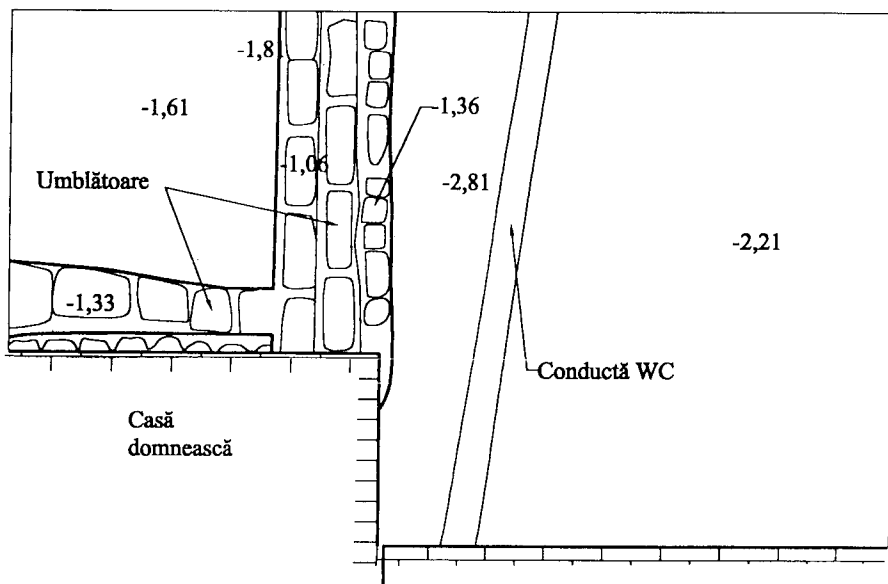
1

2

3

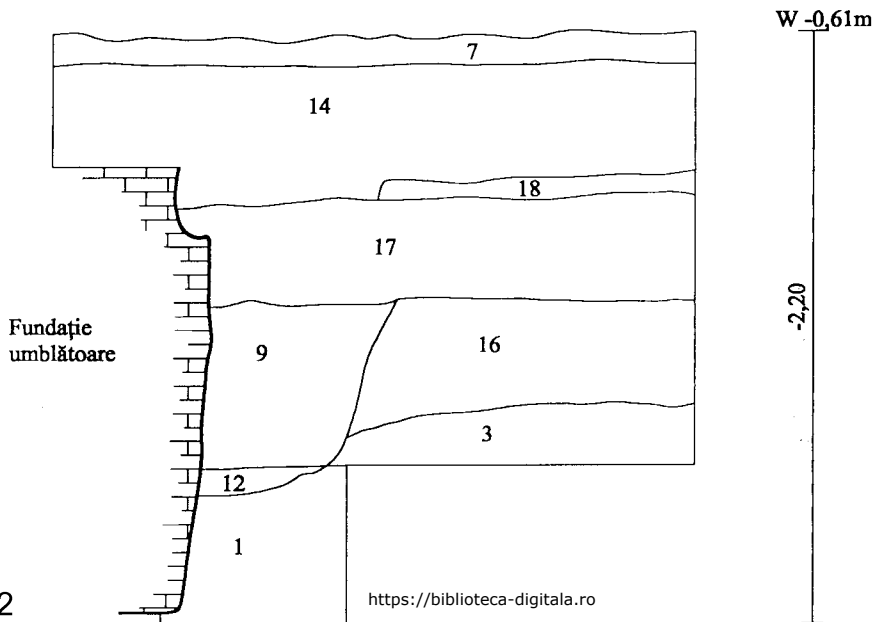
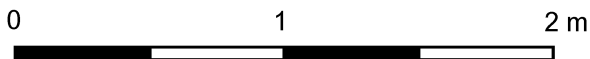

W -0,61m

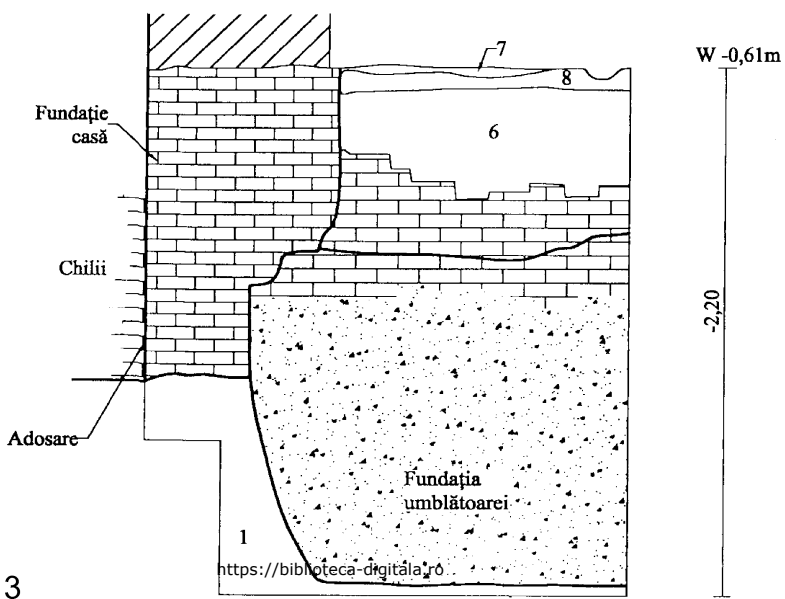
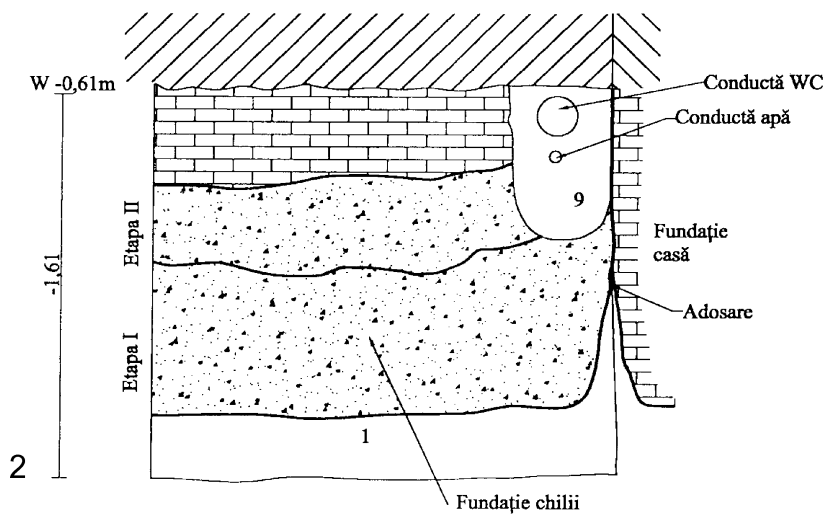
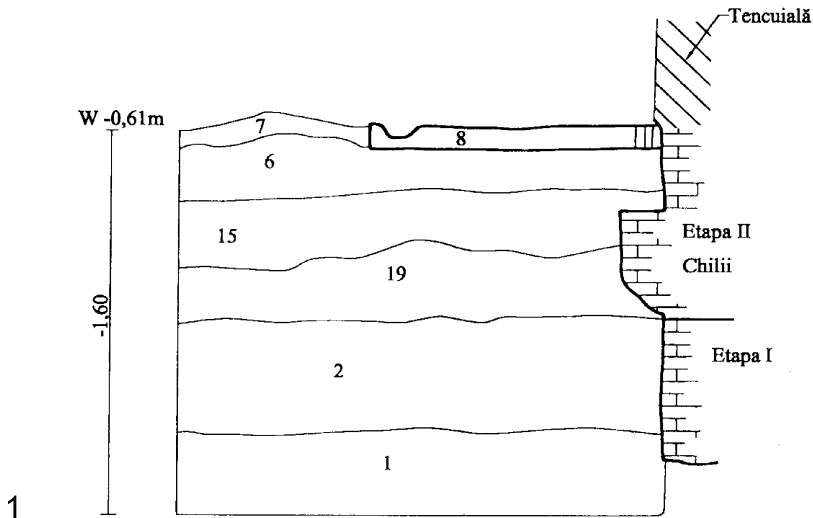

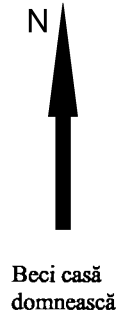
1

Chilii

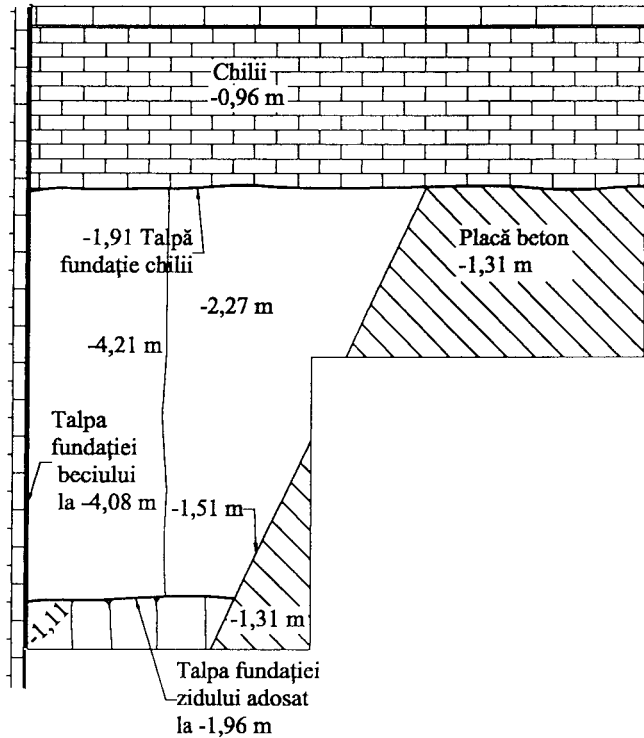

2

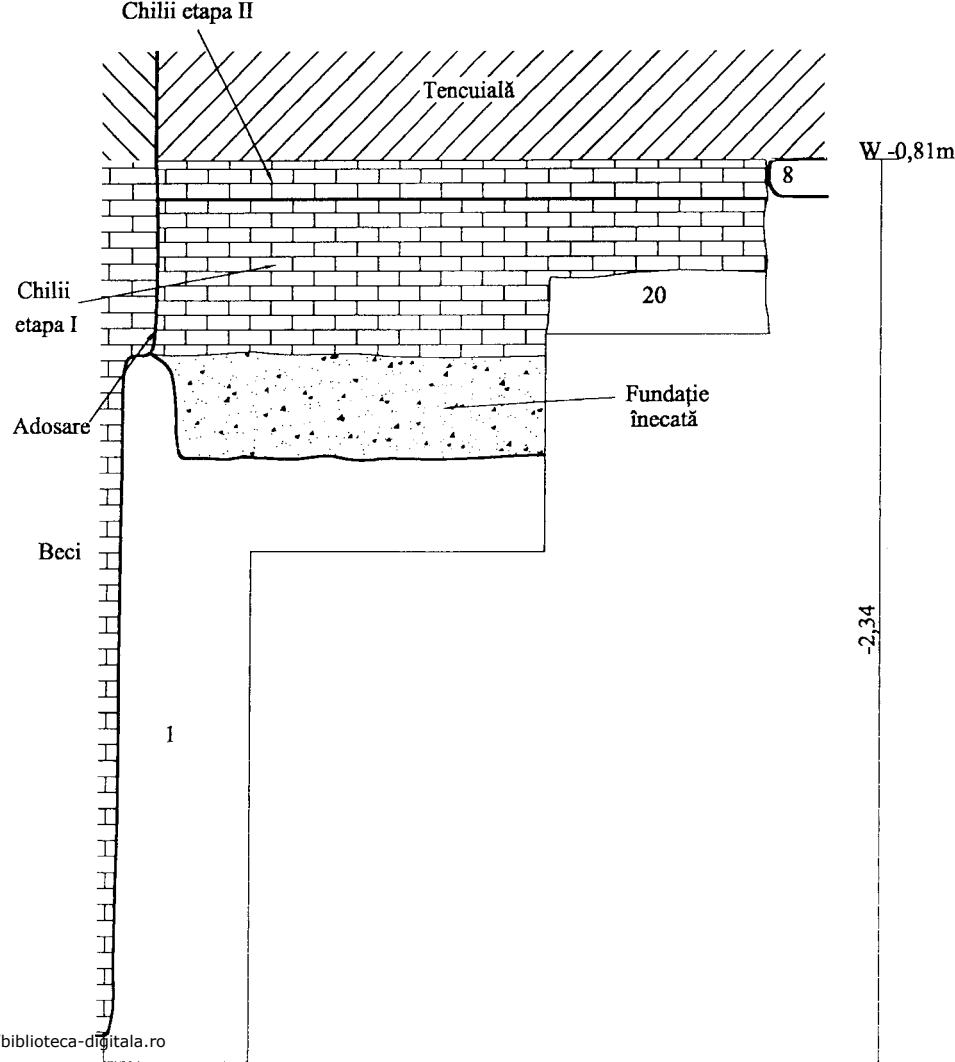
Beci casă
domnească

0

<https://biblioteca-digitala.ro>

Tencuială

Chilii etapa II

Chilii etapa I

Fundații chilii

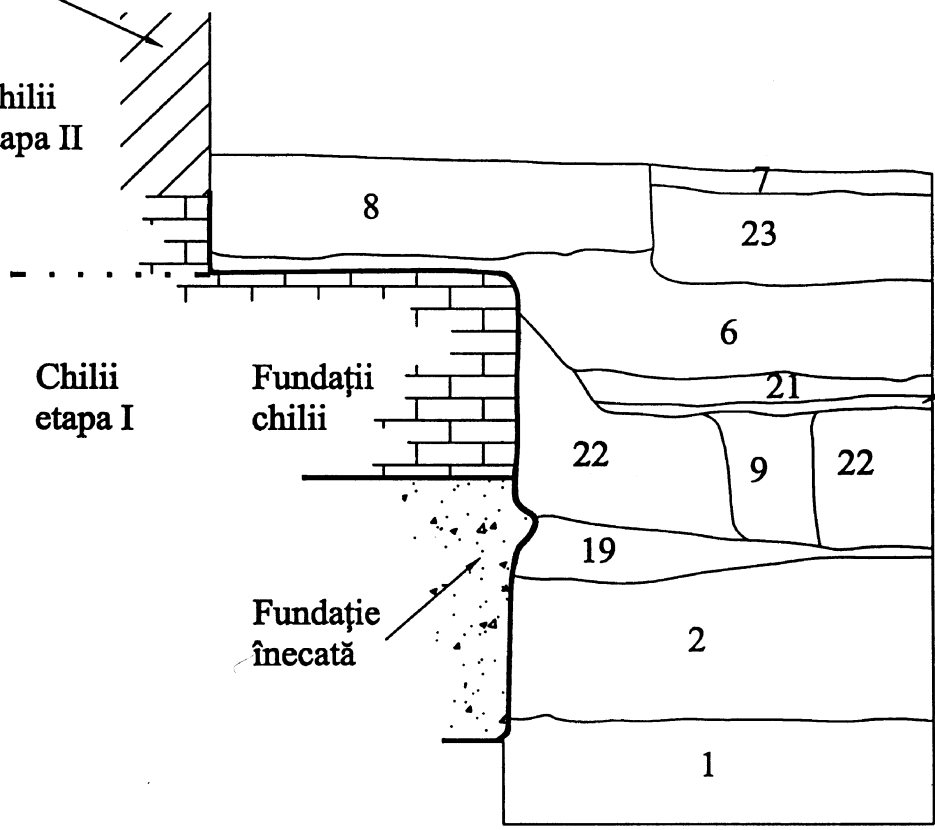
Fundație înecată

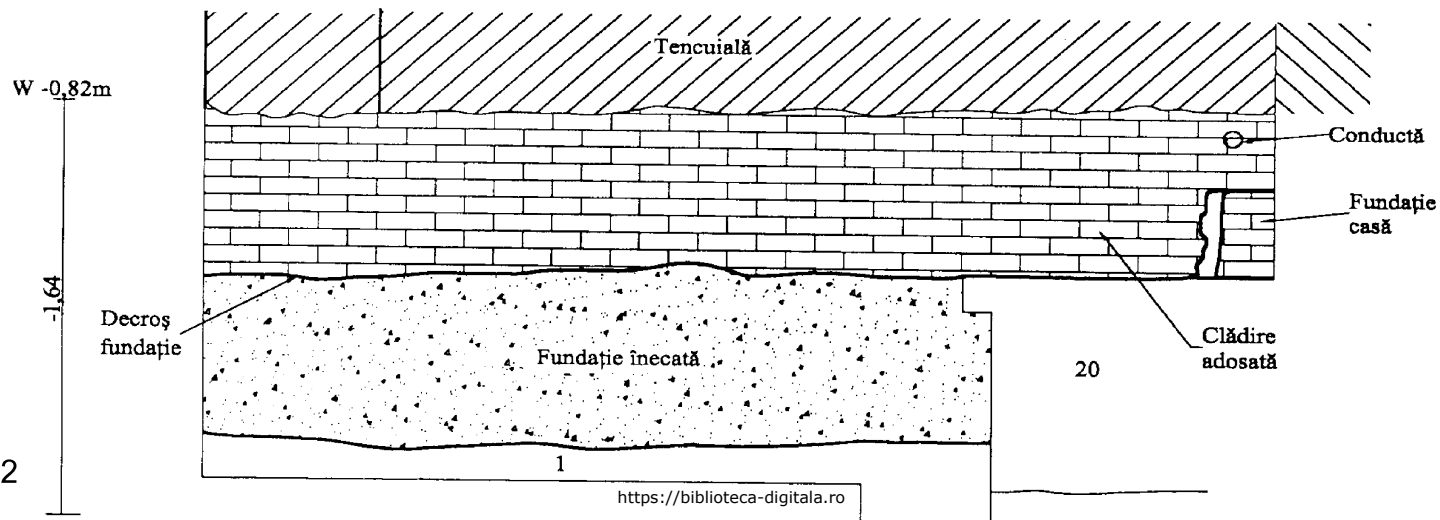
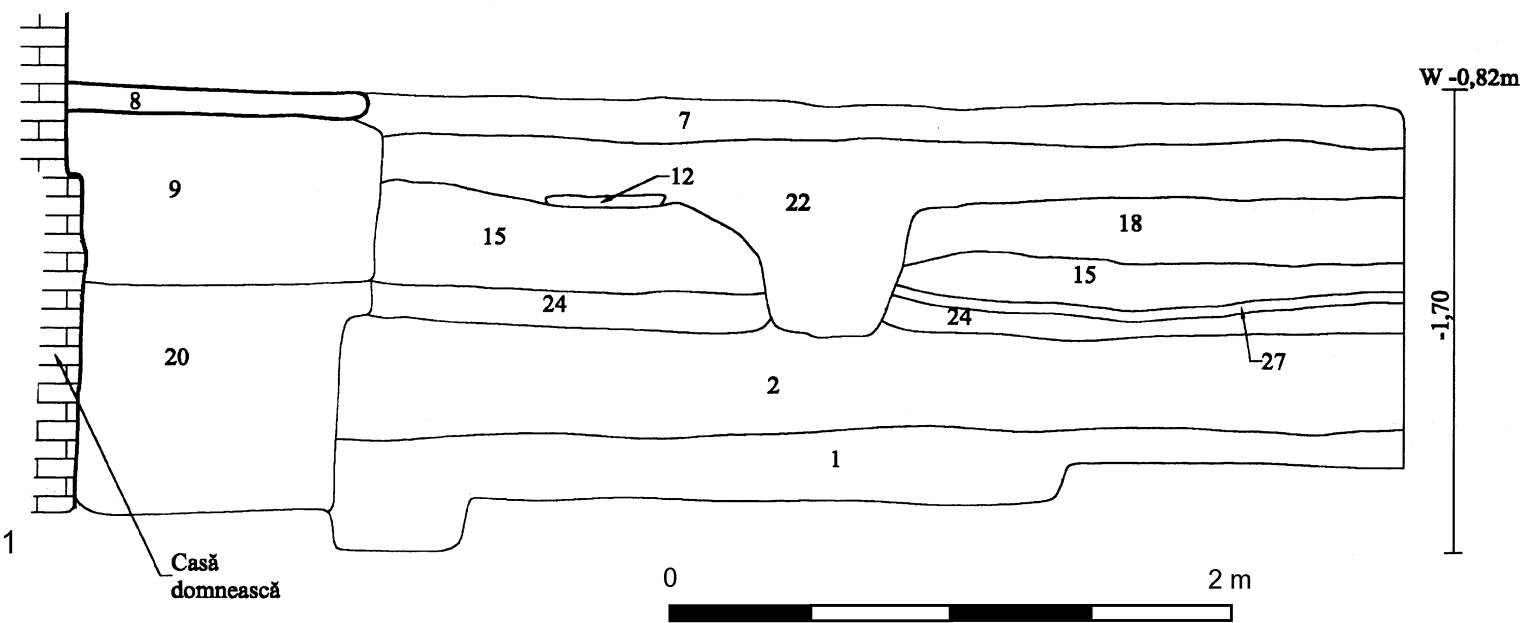
W -0,63m

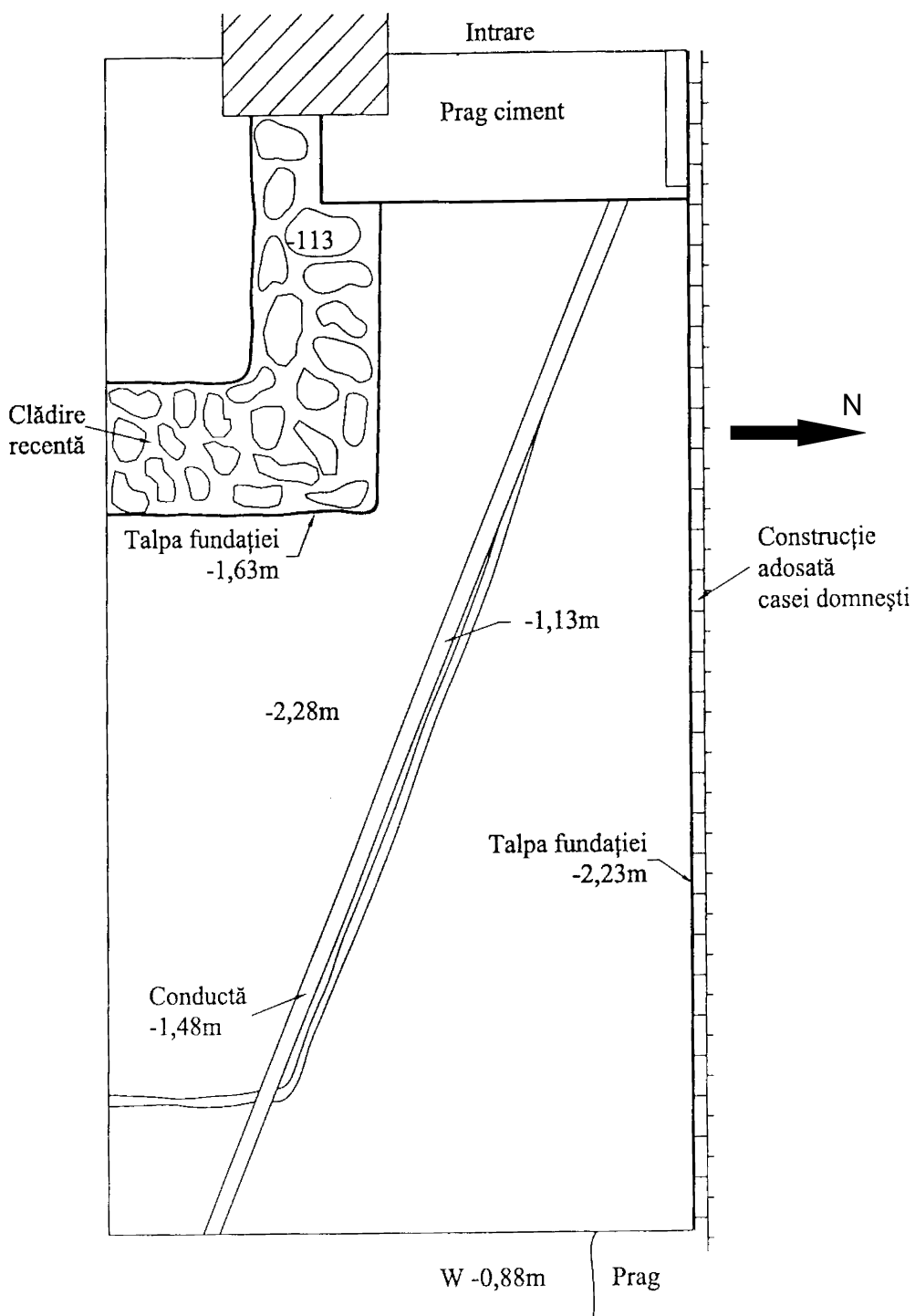
160

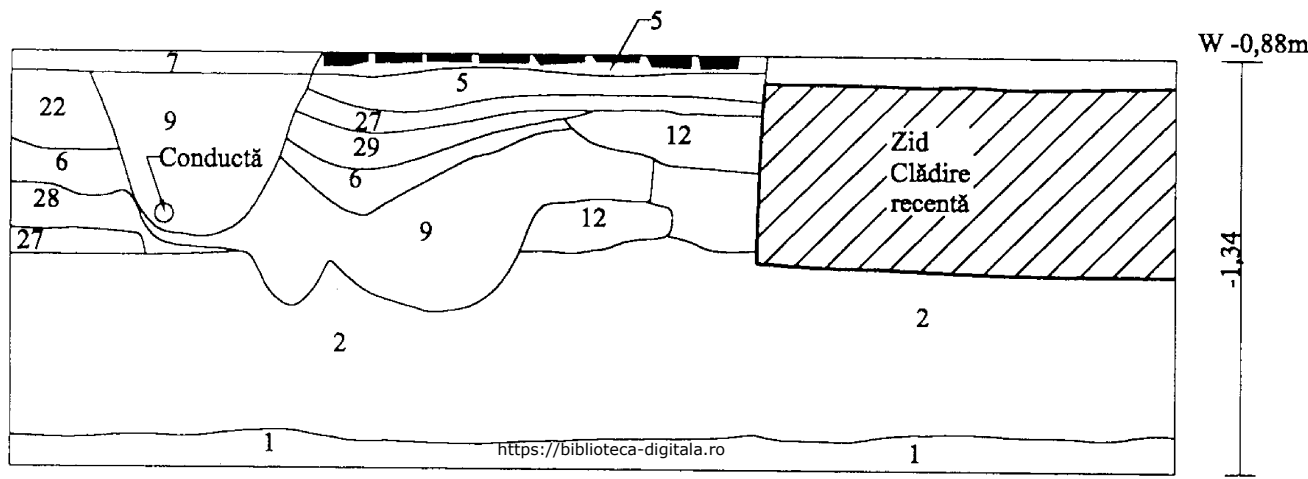
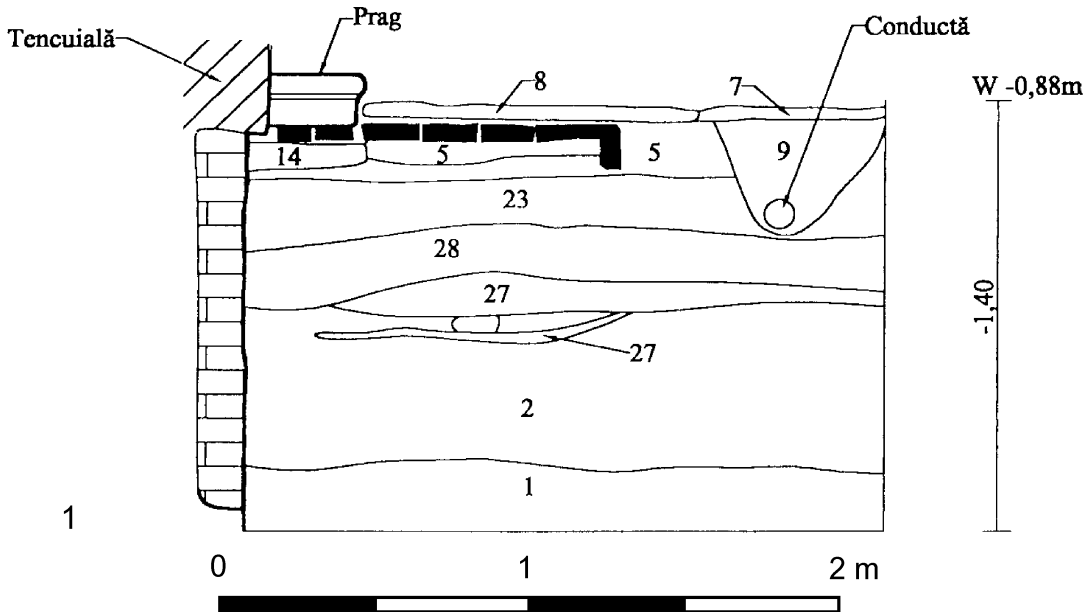
0

2 m

W -1,02m

Zid incintă

Talpa -2,30m

Talpa -2,90m

-2,92m

Talpa -2,17m

-2,97m

Talpa -2,02m

-1,32m

Clopotnița veche

-1,47m

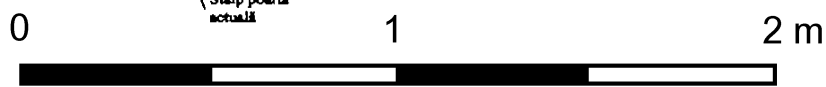
-1,27m

-2,32m

Stâlp poartă actuală

(fundatie continuă în dreptul intrării ?)

Zid adosat clopotniței vechi

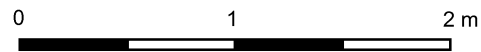

W -1,02m

-1,86

Clopotniță veche

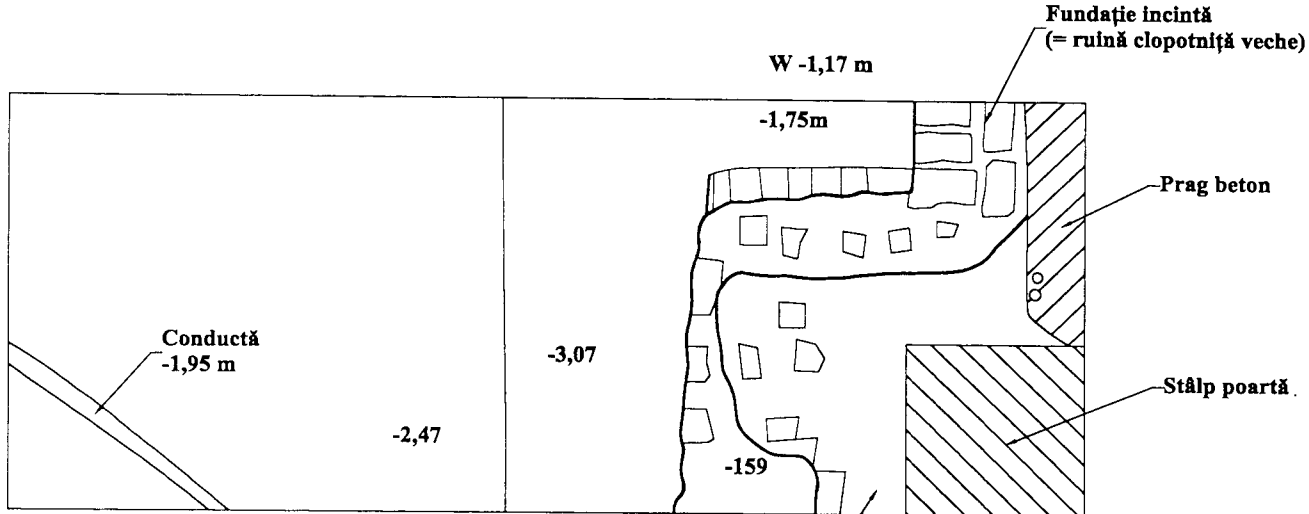
Clopotniță veche

<https://biblioteca-digitala.ro>

1

2

2 m

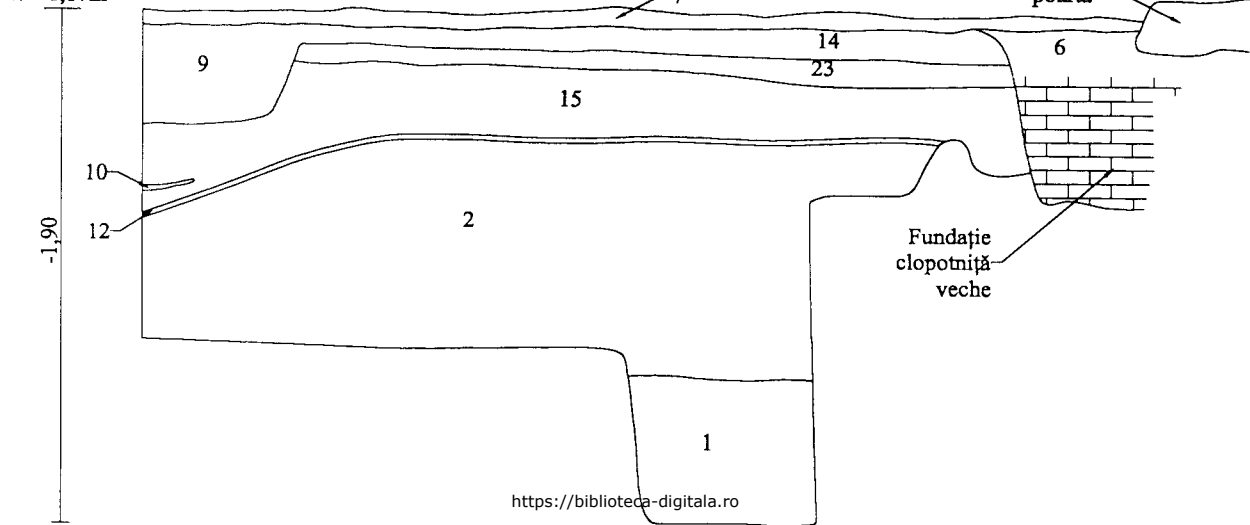
1

0

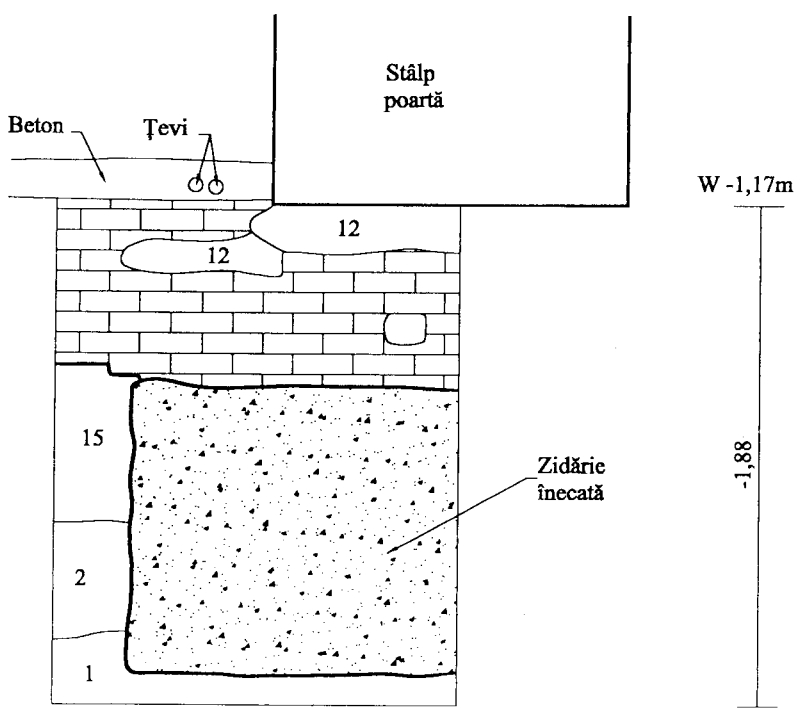

1

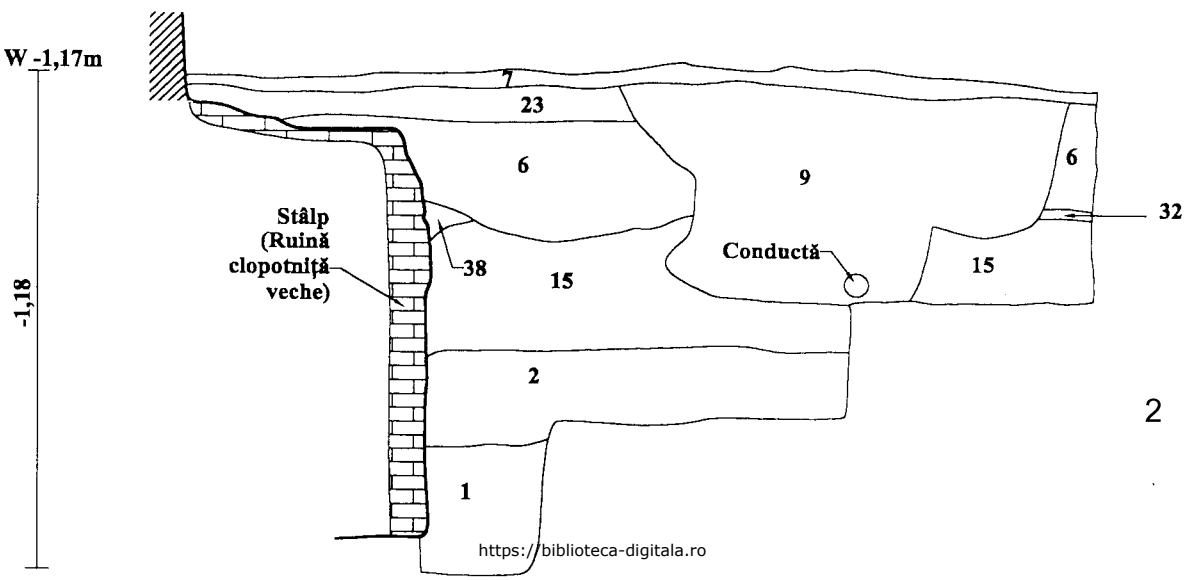
W -1,17m

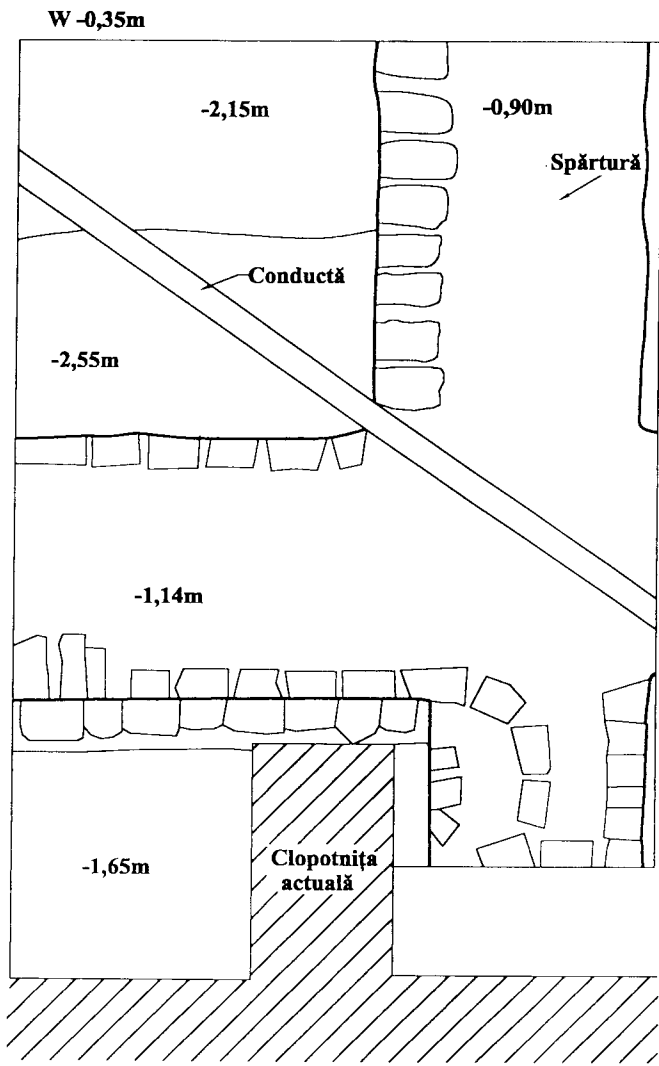
2

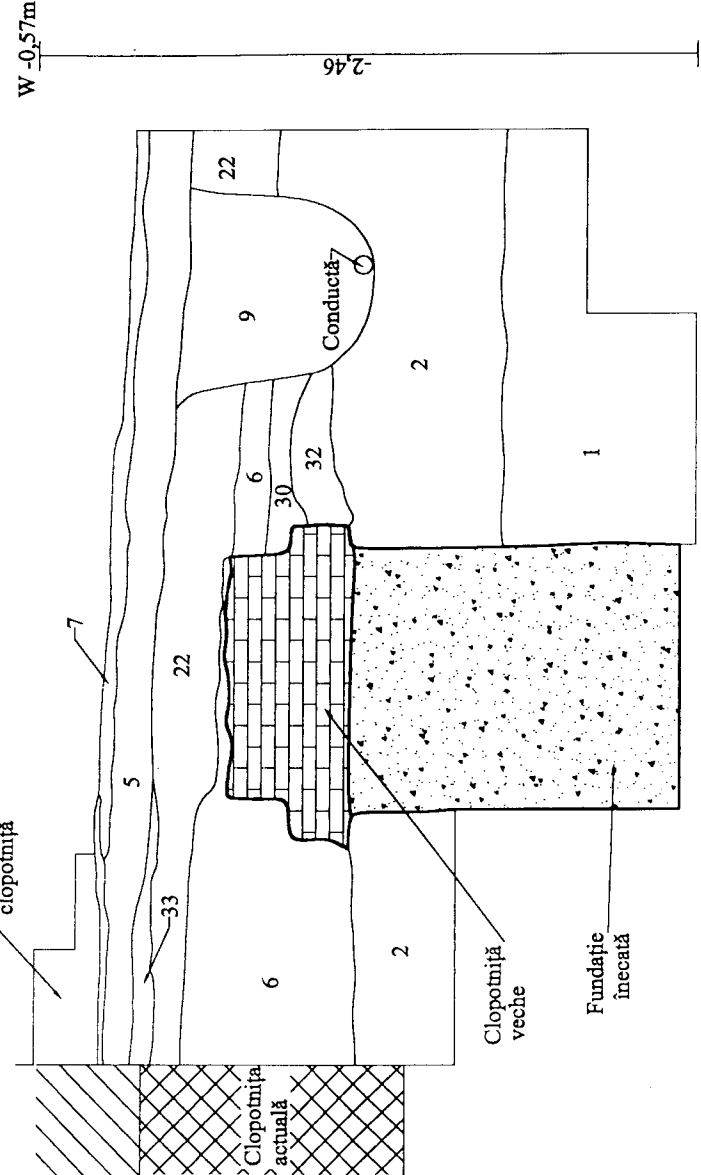
1

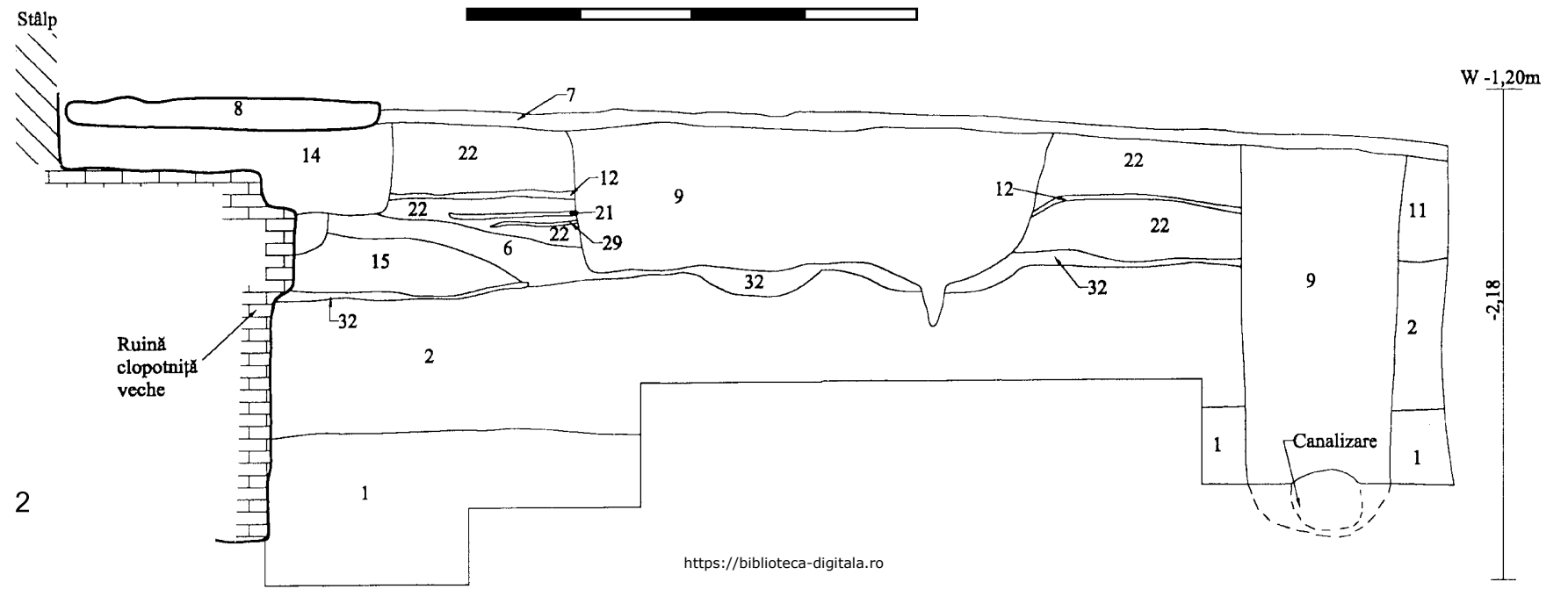
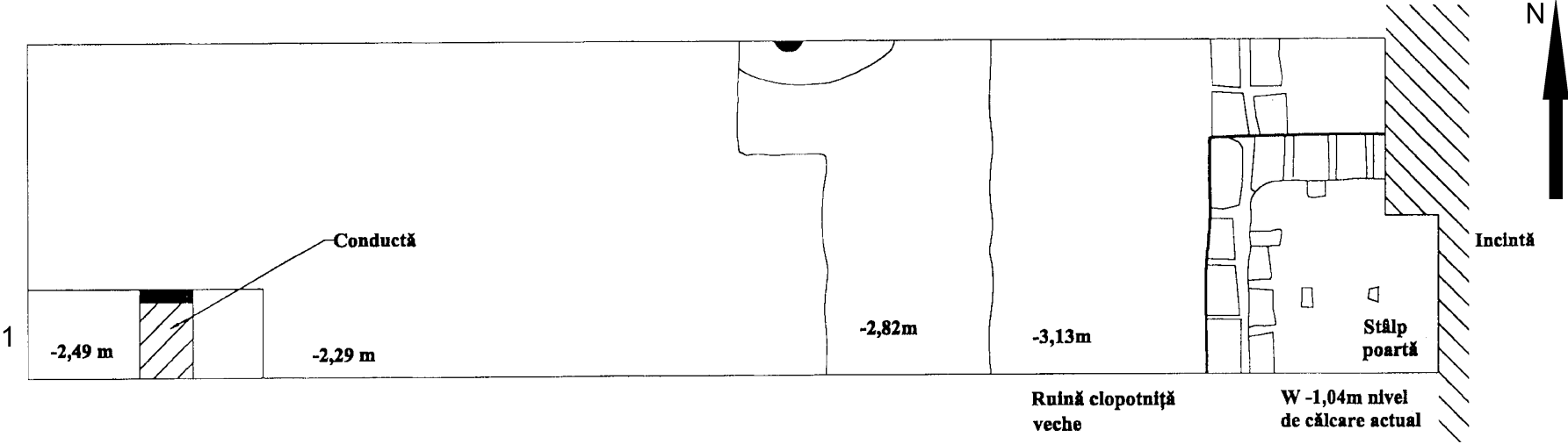
2

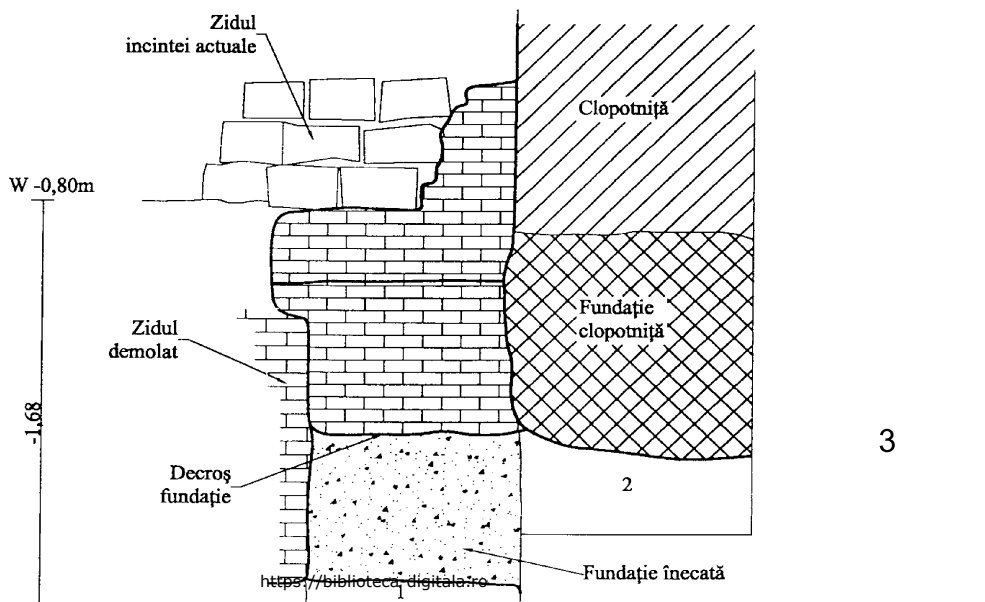
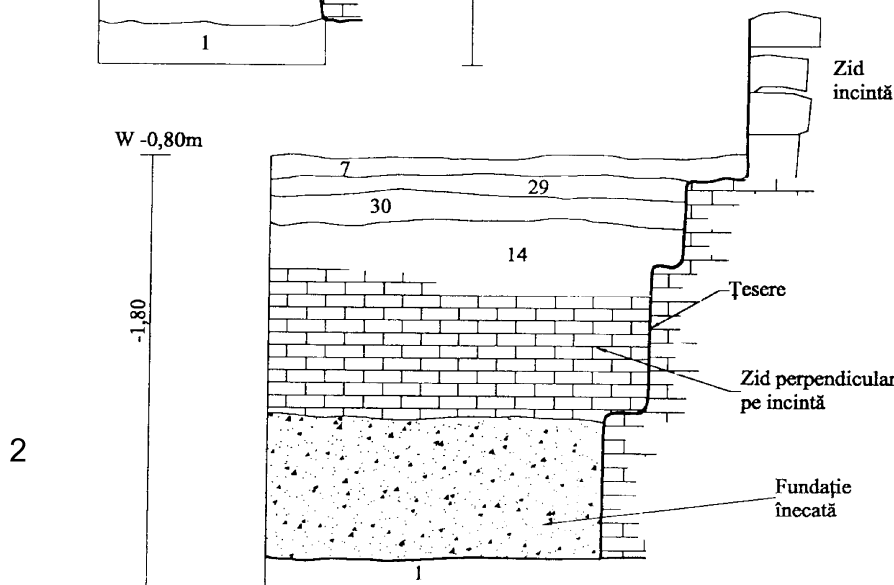
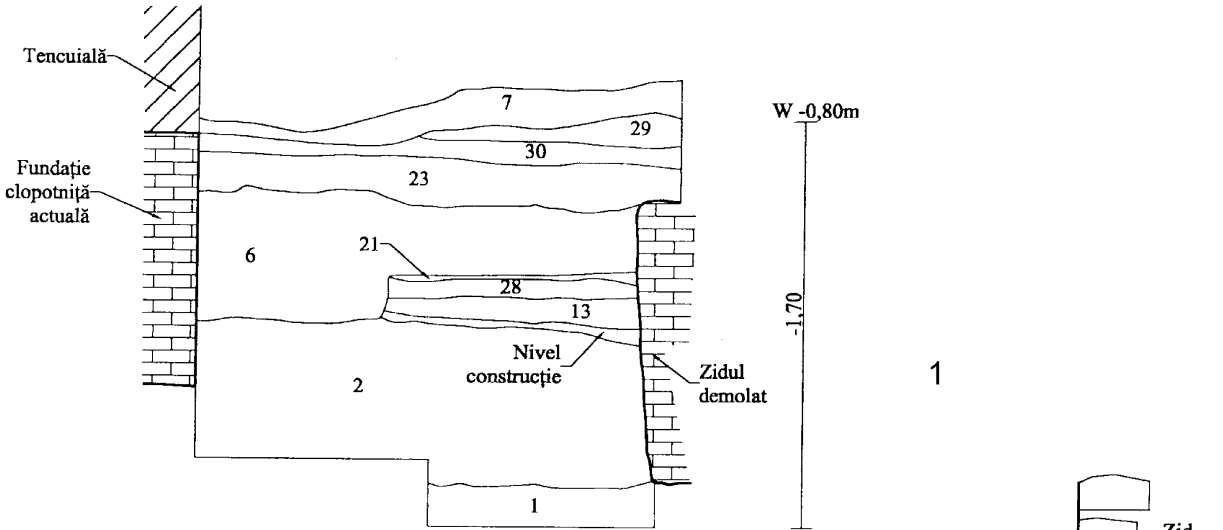

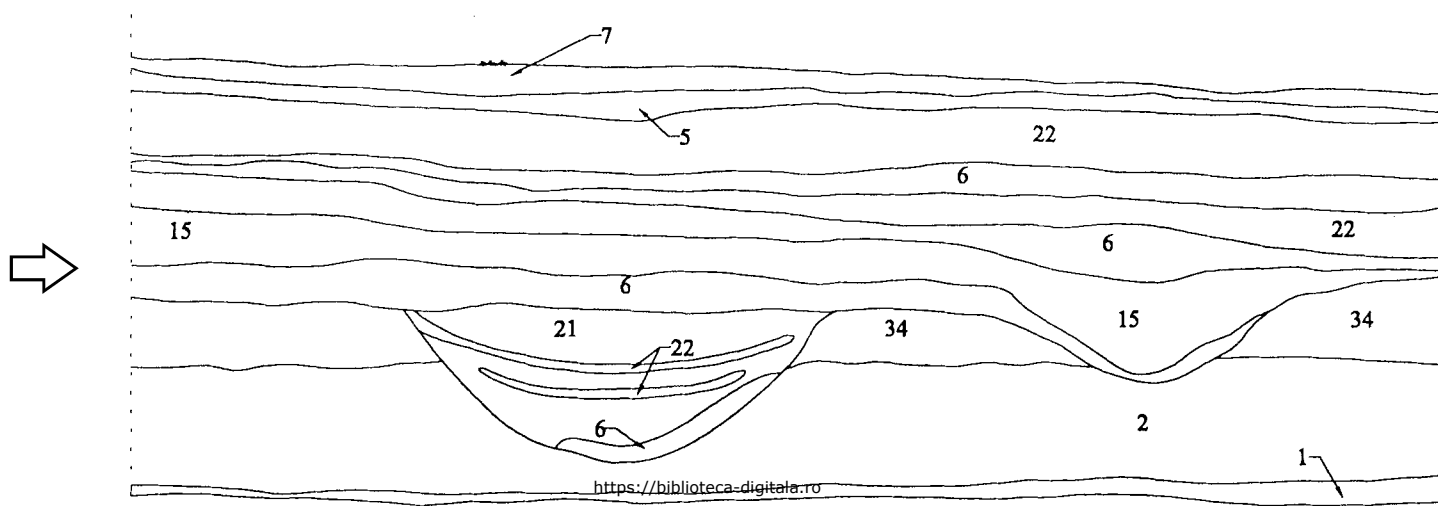
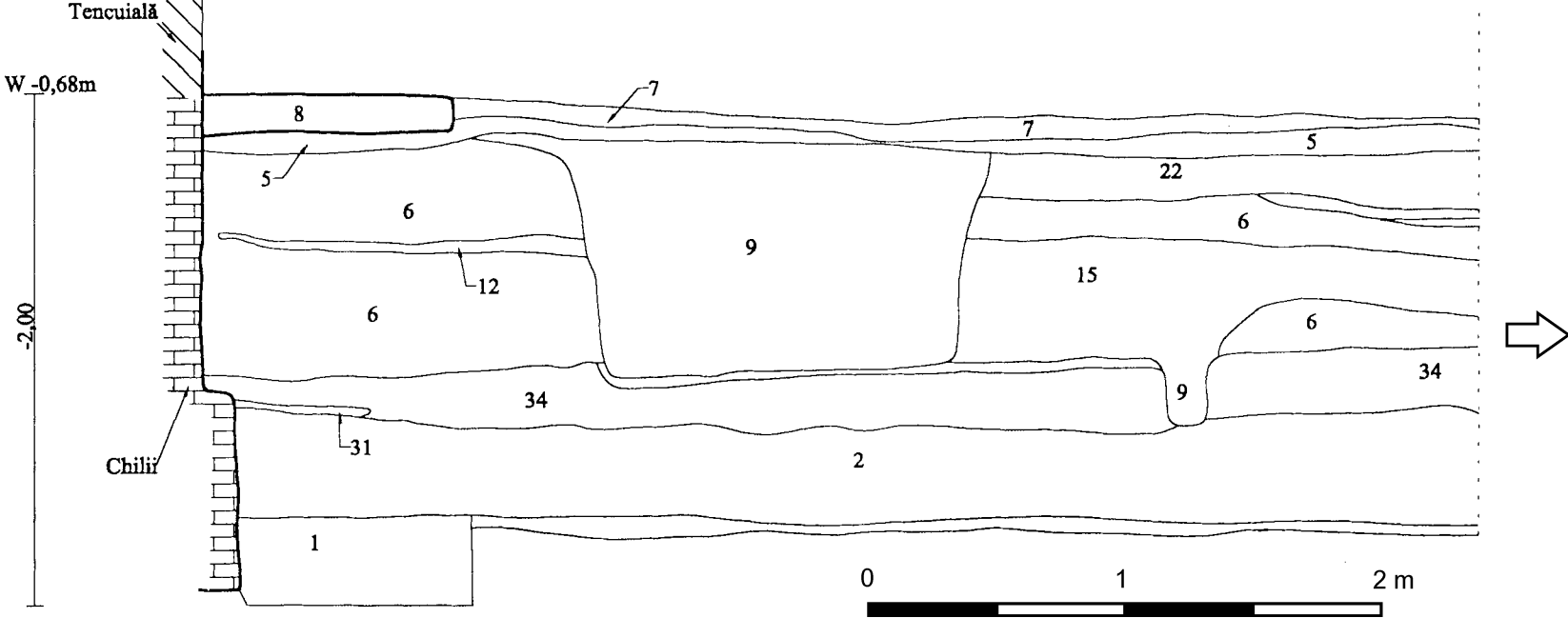
<https://biblioteca-digitala.ro>

2

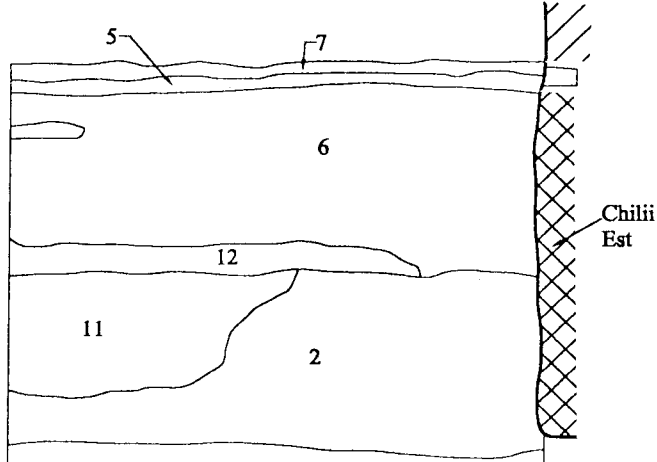

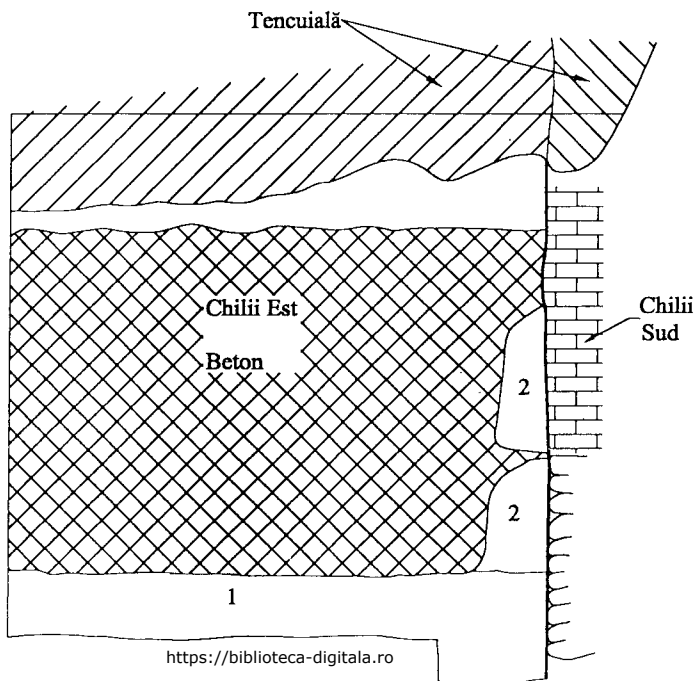
W -0,77m

-1,50

W -0,87m

-1,66

SCHITUL DE LA BERISLĂVEȘTI, JUD. VÂLCEA

DANIELA MARCU ISTRATE, ADRIAN IONIȚĂ

Cuvinte cheie: schit, biserică, chilii, turn clopotniță, casa stăreției, incintă, fundații, nivel de construcție, mortar, cărămidă.

Les mots clef: monastère, église, cellule, tour clocher, maison d'abbé, enceinte, niveau de construction, fondation, mortier, briques.

Ctitorie a boierului Sandu Bucșenescu și a soției sale Maria, schitul de care ne ocupăm în paginile următoare a fost ridicat în primele decenii de după mijlocul secolului al XVIII-lea¹, după cum deducem din puținele mărturii documentare. Informații detaliate despre evoluția șantierului nu cunoaștem, dar piatra de temelie a fost pusă în 1753, iar în 1762 par să fi fost încheiate ultimele construcții, respectiv clopotnița și o parte a zidului de incintă.

Ansamblul este compus dintr-o incintă ușor trapezoidală, în mijlocul căreia se află biserica de plan triconc cu hramul Sfinții Trei Ierarhi, cu un pronaos dreptunghiular îngust, căruiă într-o etapă mai târzie i-a fost atașat un pridvor deschis. Pe latura de nord a incintei se înalță casa stăreției, o clădire dreptunghiulară cu pivniță, iar pe mijlocul laturii vestice a incintei se află turnul clopotniță, care a servit totodată și ca turn de poartă. Mai multe corpuri de clădiri au fost înălțate în timp pe laturile de nord, sud și vest ale incintei, toate aflate acum în stare de ruină, mai mult sau mai puțin avansată. În prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost construită și o a doua incintă, cu rol gospodăresc.

La scurtă vreme după încheierea construcției, în 1788, schitul a ars cu totul, dar proporțiile exacte ale acestui dezastru nu le cunoaștem. Clădirile au fost refăcute după 1797, iar în intervalul 1802-1837, ca urmare a cutremurului din 1802, putem presupune alte reparații. Prima descriere detaliată datează din 1837 și ea corespunde în linii mari cu situația înregistrată în secolul al XX-lea, trecând în revistă toate componentele principale, precum și o serie de chilii și „alte anexe” în curtea exterioară. În 1838 sunt menționate distrugerii provocate de un nou cutremur, iar din 1849 și 1855 se păstrează alte 3 catagrafii. La 1864 schitul era transformat în biserică parohială, și se afla într-o stare de conservare nu prea bună.

În luna august a anului 1999, în cadrul unui nou proiect de restaurare² a complexului, s-au realizat câteva sondaje arheologice³, după un plan stabilit împreună cu proiectantul general, arh. Mihai Opreanu de la SC Lums SRL. Scopul sondajelor a fost acela de a stabili caracteristicile tehnice ale clădirilor actuale și evoluția nivelului de călcare în interiorul și exteriorul acestora. De asemenea s-a urmărit clarificarea planimetriei unor construcții dispărute, precum clădirile de pe latura de vest a incintei și un eventual pridvor existent în fața casei stăreției. După cum se poate observa pe planul general, aceste săpături au fost orientate în principal spre clădirile de pe latura de nord a incintei, punctual fiind atinse biserica și clopotnița.

Din cele 10 secțiuni prevăzute inițial au fost realizate doar 9, limitate strict la cerințele proiectului de restaurare. În momentul respectiv extinderea săpăturilor în viitorul apropiat, pentru a realiza o cercetare completă a sitului, părea iminentă. Între timp șantierul a fost însă închis o perioadă și în viitorul apropiat nu se conturează posibilitatea ca aceste săpături să fie

¹ Daniela Beldie, R. Popescu, Dan D. Ionescu, *Studiu istoric în dosarul de restaurare*. Vezi și: Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România I - Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. 1: A-L, Mitropolia Olteniei, 1970, p. 65-66, 120.

² În 1932 s-a întocmit un prim proiect de restaurare, reluat în 1949 și apoi în 1967 și 1972. O întreagă corespondență din arhiva DMI mărturisește intențiile de restaurare din cea de-a doua jumătate a secolului XX, din păcate nefinalizate din diferite motive.

³ Săpăturile au fost realizate la comanda Oficiului Național pentru protecția monumentelor din București.

reluat. Acesta a fost de altfel și motivul pentru care ne-am hotărât să publicăm rezultatele obținute în campania din 1999.

S-au efectuat următoarele secțiuni (**Fig. 1**):

S.1 (2 x 2 m) trasată în colțul de nord-vest al incintei, la întâlnirea dintre încăperea 1 și zidul vestic al incintei. (**Fig. 2**)

S.2 (2 x 1,25 m) trasată perpendicular pe clădirile de pe latura nordică a incintei, la limita dintre încăperile 2 și 3; a fost completată în interiorul încăperii 3 cu o casetă cu dimensiunile 1,8 x 0,7 m. (**Fig. 3**)

S.3 (7 x 1,25 m) a fost proiectată perpendicular pe casa stăreției. (**Fig. 4**)

S.4 la cererea proiectantului nu s-a mai săpat.

S.5 (2,7 x 2 m) trasată în unghiul format de aripa de est a casei stăreției, zidul nordic de incintă și latura vestică a actualei intrări de nord. (**Fig. 5**)

S.6 (2,5 x 2 m) trasată la îmbinarea dintre latura de nord a clopotniței și zidul vestic de incintă. (**Fig. 6**)

S.7 (4 x 1,5 m) trasată perpendicular pe colțul sud-estic al clopotniței. A fost completată cu 2 casete, 1,4 x 1,6 m spre nord, până în dreptul intrării actuale în clopotniță, respectiv 1,8 x 0,7 m spre sud. (**Fig. 7-8**)

S.8 (2,5 x 1,8 m) trasată în zona de îmbinare a încăperilor 1 și 2, completată cu 2 casete: 1 x 1 m în exterior, spre est, respectiv 0,9 x 0,9 m în interiorul încăperii 3. (**Fig. 9-11**)

S.9 (4,7 x 1,35 m) trasată între casa stăreției și încăperea 4, completată cu o casetă (1 x 1,3 m) în interiorul încăperii 4. (**Fig. 12-13**)

S.10 (1,3 x 1,2 m) trasată perpendicular pe latura de vest a bisericii. (**Fig. 14**)

Biserica a fost atinsă doar printr-un mic sondaj, plasat în dreapta intrării (S.10), în care a fost dezvelită fundația pridvorului. Aceasta a fost construită din bolovani de piatră înecați în mortar, într-un șanț a cărui parte inferioară a coborât la -1,40 m⁴. Nivelul de construcție poate fi stabilit în jurul cotei de -0,58 m, marcat prin stratul 25, o depunere cu mult moloz și fragmente de piatră și cărămidă. Stratul 8 s-a depus peste o lentilă de arsură cu cenușă care suprapune direct solul viu.

Clopotnița a fost cercetată prin două secțiuni, S.6 pe latura de nord și S.7 în zona intrării, extinsă în mai multe etape, după cum sugerează de altfel și planimetria ei. Fundațiile clopotniței au fost construite din bolovani de cărămidă și fragmente de piatră, înecate în mortar, într-un șanț al cărui fund se află la -1,63 m, în stratul de lut galben care reprezintă solul viu. Nivelul de construcție este marcat stratigrafic printr-o lentilă de mortar, amestecat în diferite proporții cu pământ, aflată între -0,40 și -0,55 m (stratul 21). Diferența dintre fundația înecată și o elevație regulată, din bolovani mari de piatră alternând cu cărămidă întreagă sau fragmentară, este vizibilă și în structura zidăriei, fiind de altfel marcată și printr-un mic decroș la -0,60 m.

Latura de est a clopotniței prezintă o fundație continuă, la partea superioară a căreia a fost amenajat un prag din cărămidă, la -0,55 m. Pragul actual se află la -0,15 m. Nivelul de călcare a fost crescut mai întâi prin depunerea unui strat de moloz cu grosimea de 0,23 m (stratul 20). Acesta se regăsește pe toată suprafața în apropierea clopotniței, marcând în mod evident o intervenție constructivă de proporții, poate chiar reconstrucția de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Deși nu sunt urme de prag, este posibil ca acesta să fi funcționat o perioadă la acest nivel intermediar, în jur de -0,30 m. Diferența până la cota actuală este dată de o umplură ce pare relativ recentă.

⁴ Adâncimile menționate în text sunt raportate în majoritatea situațiilor la nivelul de călcare de la care s-a realizat săpătura. În cazul în care s-a folosit drept reper un Waagriss, acesta este menționat în mod expres prin intermediul literei W.

În S.7 a fost cercetată și fundația unei semicoloane, constatându-se faptul că aceasta este adosată peretelui original. Semicoloana are o fundație pătrată cu dimensiunile 1,27 x 1,14 m, din zidărie înecată în mortar, cu partea inferioară la -1,52 m, în solul viu. Partea superioară este alcătuită din bolovani de piatră și cărămidă, formând casete relativ îngrijite, uniformizate printr-un fel de pavaj cu lespezi de piatră, foarte probabil vizibile deasupra nivelului de călcare din acel moment. Din suprafața acestui soclu, semicoloana ocupă de fapt aproximativ jumătate.

Nivelul de construcție se află la -0,60 m, fiind astfel identic cu cel al clopotniței; este însă imposibil de precizat dacă între realizarea celor două se poate vorbi despre un decalaj de timp.

Zidul de incintă. Latura de vest, cercetată prin S.1 și S.6, este ulterioară clopotniței dar anterioară foișorului din colțul de nord-vest al incintei. Fundația a fost construită din bolovani mari de piatră și rare fragmente de cărămidă, aruncate într-o umplutură de mortar destul de friabil. În colțul de nord-vest incinta s-a așezat parțial în umplutura unei gropi de var (stratul 2) care trebuie să fi fost folosită pentru una din amenajările anterioare; din acest motiv profilul zidăriei este neregulat. Talpa fundației coboară de la -1,40-1,50 m (W -2,10 m) în extremitatea nordică (așezată parțial pe umplutura gropii, parțial pe stratul de lut galben care reprezintă solul viu), la -1,60 m, în apropierea clopotniței. Nivelul de construcție (stratul 4) se află la W -1,35 m (-0,65/0,85 m față de nivelul actual de călcare), la limita superioară a solului viu sau a unor umpluturi.

Deasupra fundației propriu-zise au fost așezate două rânduri de cărămizi, peste care începe o zidărie destul de regulată, în casete formate din bolovani de piatră și cărămizi.

Latura de nord a fost investigată doar în zona porții, prin S.5. S-a constatat că zidul de incintă este adosat aripii de est a casei stăreției, fundația fiind alcătuită din bolovani mari de piatră înecați în mortar hidraulic de culoare alb-gălbui. Nivelul de construcție se situează la -0,45/0,50 m, iar talpa coboară la -1,12 m în lutul galben.

Corpul de clădiri de pe latura de vest a incintei. La sud de clopotniță a fost dezvelită fundația laturii estice a unui corp de clădiri, adosată clopotniței și prelungind spre sud latura estică a acesteia. De altfel, deasupra nivelului de călcare se păstrează și un fragment din elevație, cu 0,30/0,40 m mai sus decât nivelul terenului. Zidăria subterană este construită din piatră și rare fragmente de cărămidă, înecate într-un mortar nisipos friabil, de culoare gri. Talpa fundației coboară la -0,80 m, în straturi de umplutură sau în solul viu.

În fața acestei clădiri, spre biserică, a existat la un moment dat o construcție superficială cu fundații de zidărie, probabil un fel de pridvor. Această structură, atestată pentru moment doar în apropierea clopotniței, printr-o ruină adosată fundației semicoloanei dinspre sud-est, creea în fața clădirii un spațiu lat de 1,30 m. Grosimea medie a zidului este de 0,45 m, iar talpa coboară la -0,65/0,70 m în straturi de umplutură.

La nord de clopotniță a fost dezvelită fundația laturii de est a acestor clădiri (S.8) cu o lățime de 0,70 m, adosată laturii sudice a foișorului. Partea superioară a ruinelor se află la -0,45 m, demolată neregulat și acoperită cu o lentilă subțire de moloz. Zidăria fundației este relativ regulată, construită predominant din bolovani de piatră.

Paralel cu latura de est a acestui corp de clădiri, la o distanță de 1,10 m, au fost surprinse urmele unei construcții dezvoltate pe direcția nord-sud. Aceasta se caracterizează printr-un zid lat de 1,22 m, adosat încăperilor 1 și 2. Se păstrează un fragment de elevație, cu lățimea de 0,90 m și fundația decroșată cu 0,32 m, adosată peretelui încăperii 1 și dublând latura de vest a încăperii 2. Partea superioară se află la -0,50 m, decroșul fundației la -0,75 m iar talpa la -1,10/1,30 m, în straturi de umplutură.

Și în acest caz este probabil că avem de-a face cu un fel de coridor, cu o lățime de 0,80 m, construit pe latura dinspre curte a acestui corp de clădiri într-o etapă târzie, care succede majorității edificiilor din incinta de la Berislăvești.

Clădirile de pe latura de nord a incintei

Încăperea 1 (foișorul) este adosată zidului de incintă, dar anterioară corpurilor de clădiri care o încadrează spre vest și sud (S.1; S.8). Fundația este alcătuită din bolovani mari de piatră și fragmente de cărămidă, înecată într-un mortar de var hidraulic. Talpa coboară la -1,40/1,45 m (W 2 m) în S.1, respectiv -1,60 (W 2,20 m) în S.8, în solul viu, lut galben-maroniu.

Nivelul de călcare al constructorilor este situat la -0,65 m, fiind marcat de un strat de pământ castaniu cu pigment de mortar și cărămidă (stratul 13) ce suprapune direct stratul fără materiale (stratul 8).

Încăperea 2 a fost cercetată atât în interior cât și în exterior, prin S.2 și S.8. Ea a fost adăugată foișorului, prin prelungirea laturii estice a acestuia spre sud. Zidăria fundației a fost realizată în șanț, înecată în mortar hidraulic, din bolovani de piatră și fragmente de cărămidă; talpa se află la W -1,78 m, în stratul de lut galben. Spre interior fundația prezintă un decroș lat de maxim 0,20 m.

Nivelul de construcție oscilează între W -1,10/1,35 m, fiind marcat printr-o lentilă subțire de moloz (stratul 11). Traseul acestuia sugerează un teren destul de denivelat în perioada construcției, care în scurtă vreme trebuie să fi fost însă uniformizat printr-o umplutură de pământ negru pigmentat cu mortar și cărămidă (5), respectiv printr-un lut galben care putea proveni chiar din șanțuri de fundare (14). Nivelul a ajuns astfel în jurul cotei de W -1 m și pare să se fi păstrat aici o perioadă destul de lungă. Față de acesta pragul a fost amenajat doar cu puțin mai sus, la -0,90 m.

Încăperea 3 a fost investigată parțial prin S.2. Latura de sud prezintă o fundație continuă, aceeași cu fundația încăperii 2. Partea superioară a pragului se află la -0,85 m, fiind amenajată dintr-o zidărie mixtă, din lespezi de piatră și cărămizi întregi.

Încăperea 4 a fost cercetată în zona intrării prin S.9. Latura ei sudică este adosată casei stăreției. Nivelul actual de călcare în interior se află la -0,20 m (față de nivelul exterior) (W 0,85 m), iar nivelul inițial se situa în jur de -0,60 m (W -1,20 m), amenajat printr-o pardosea din cărămidă. Pragul deschiderii spre curte prezintă o fundație continuă, a cărei talpă se află la -0,93 m; partea superioară a pragului se află la -0,08 m.

În fața încăperii 4, spre biserică, a fost construită la un moment dat o altă încăpere cu o lățime de 2 m. Latura estică a acesteia a fost adosată colțului stăreției, iar latura sudică este paralelă cu peretele încăperii 4. Ruinele au o grosime de 0,45 m, partea superioară apare imediat după decaparea stratului vegetal (W -0,55 m), iar talpa fundației se află la W -1,22 m, probabil nivelul de călcare corespunzător realizării acestei construcții era la limita inferioară a stratului 7, respectiv cu 0,25 m mai jos decât nivelul actual de călcare.

Având în vedere topografia încăperilor din această zonă, este puțin probabil ca acest spațiu adosat să se fi limitat la încăperea 4, este mult mai probabil că acesta se desfășura pe toată lungimea frontului încăperilor 2-4, fiind un fel de coridor mai amplu care intermedia accesul în acestea. Desigur că doar extinderea săpăturilor va putea clarifica planimetria acestor anexe.

Casa stăreției a fost cercetată prin S.3 și S.9. Fundația este construită din bolovani mari de piatră și fragmente de cărămidă, înecate într-un mortar hidraulic de culoare alb-gălbui. Elevația a fost construită din bolovani de piatră și fragmente de cărămidă, cu o față regulată spre exterior. Nivelul de construcție a fost identificat la -0,74 m, atât sub forma unei depuneri de mortar, mai mult sau mai puțin consistentă (stratul 16, cu grosimi ce variază între 0,06 și 0,35 m), cât și în structura zidăriei.

Talpa fundației pivniței coboară la -2,49 m față de nivelul de călcare exterior (W -3,10 m), în stratul de lut galben.

Construcția adosată casei stăreției, păstrată sub formă de ruină. În S.3 au fost surprinse urmele unei construcții adosate stăreției, foarte probabil presupusul pridvor păstrat

sub formă de ruină. Zidurile au o grosime de 0,55 m, iar partea superioară se află la -0,15/0,25 m, acoperită fiind de un strat de moloz, foarte probabil rezultat din demolare. Talpa fundației a apărut la -0,70 m (W -1,35 m), în stratul castaniu de umplură întins pe toată suprafața. Latura de sud se află la -2,36 m față de casa stăreției.

În profilul estic al S.3 a apărut o altă ruină, construită mai târziu decât cea descrisă anterior, a cărei talpă a fost așezată pe nivelul de călcare din momentul construirii casei stăreției. Este evident că la data construirii acesteia presupusul pridvor era deja demolat, dar clarificarea funcțiunii și identificarea structurii căreia i-a aparținut depășesc cunoștințele noastre actuale.

Încăperea 8 a fost investigată parțial prin S.5. Fundația este construită din bolovani mari de piatră înecați în mortar, cu rare fragmente de cărămidă. La partea superioară a fundației au fost așezate două rânduri de cărămizi, peste care s-a construit o elevație îngrijită, din piatră și cărămidă. Nivelul de construcție se află la -0,20 m, iar talpa fundației la -1,15 m, în stratul de lut. Creșterea nivelului de călcare în acest perimetru poate fi apreciată între 0,20 și 0,60 m.

Poarta de nord. Latura de vest a porții (S.5) prezintă o zidărie neregulată, formată sub nivelul actual de călcare din două segmente distincte. Pilonul porții are o fundație din bolovani de piatră înecați în mortar, decroșată spre exterior cu aproape 0,30 m. Lățimea totală este de 0,80-0,90 m, iar talpa se află la -0,85 m, în lut.

Legătura dintre fundația pilonului și incintă s-a făcut printr-o zidărie superficială din cărămidă, așezată direct pe nivelul de construcție a porții, la -0,20-0,25 m.

Concluzii

Deși au avut un caracter punctual, cercetările arheologice efectuate la fostul Schit Berislăvești au confirmat în linii mari evoluția presupusă pe baza datelor istorice. În stadiul actual al cercetărilor sunt detectabile arheologic mai multe etape de construcție, după cum urmează:

1. biserica (foarte probabil 1752-1753), căreia în scurtă vreme i s-a adăugat un pridvor. Este important de subliniat faptul că înainte de edificarea bisericii nu pot fi documentate urme de viață umană pe acest amplasament. Stratul de arsură cu cenușă pe care îl regăsim în aproape toate punctele investigate, precedând deschiderea unui șantier de construcții, îl atribuim unui incendiu controlat ce a avut drept scop degajarea și pregătirea terenului.

2. clopotnița, urmată foarte probabil la scurtă vreme de zidul de incintă, sau cel puțin de laturile de nord și vest ale acestuia.

3. casa stăreției, corpul central cu pivniță.

4. încăperea 1, numită foisor și menționată pentru prima dată la 1837. Este greu de stabilit o relație de cronologie relativă între aceasta și casa stăreției, teoretic cele două puteau fi construite în etape apropiate sau chiar concomitent.

5. încăperile 2-4, care fac legătura între foisor și casa stăreției.

6. aripa estică a casei stăreției, sau cel puțin încăperea 8.

7. construcții adosate zidului de incintă pe latura de vest, la nord și la sud de clopotniță; construcții adosate clădirilor de pe aripa nordică, inclusiv pridvorul casei stăreției. Pentru o cronologie mai fină a acestora din urmă nu avem deocamdată suficiente repere, ca de altfel nici pentru clarificarea în detaliu a planimetriei lor. În principiu în toate situațiile pare să fie vorba despre un fel de coridoare care mediau accesul dinspre curte.

În ceea ce privește stratigrafia generală a ansamblului, aceasta este destul de simplă. Solul viu, un lut galben maroniu cu rare intruziuni feroase (stratul 1) apare în general la -1 m față de nivelul exterior actual de călcare și este suprapus de o nivelare a terenului realizată înainte de construirea bisericii. Acest strat castaniu are o grosime de 0,0-0,50 m (stratul 8) și este foarte curat, rezultând din rularea solului viu. El conține sau este căpăcuit de o lentilă de

cenușă și cărbune (12), pe care o punem în legătură cu aceleași operațiuni de pregătire a suprafeței pentru edificarea schitului.

Peste stratul 8 întâlnim în general nivelele de construcție pentru diferitele componente ale ansamblului, constând din lentile mai mult sau mai puțin consistente de mortar amestecat cu fragmente de piatră și cărămidă. În medie aceste depuneri apar între -0,50-0,65 m și le-am propus a fi luate drept reper pentru stabilirea nivelului de călcare în incintă.

În sfârșit, trebuie să menționăm depunerile recente, formate din pământ castaniu sau cenușiu pigmentat cu urme de mortar și cărămidă, care aparțin cel mai probabil intervențiilor din secolele XIX și XX.

În concluzie, putem aprecia că aceste sondaje arheologice au pus la dispoziția proiectantului informații de ordin general despre evoluția ansamblului, monument istoric, din punct de vedere constructiv și stratigrafic. De asemenea au fost semnalate o serie de componente păstrate sub formă de ruine sub nivelul actual de călcare, a căror existență nu era cunoscută, și care ridică noi semne de întrebare privind evoluția planimetrică a anexelor schitului. Pentru a obține o imagine mai coerentă asupra sitului, este însă necesară extinderea cercetărilor arheologice în special în zona casei stăreției și a încăperilor de pe laturile de nord și vest ale incintei.

LISTA ILUSTRAȚIEI

- Fig. 1. Plan general de săpătură
- Fig. 2. S.1 – 1 profil sud; 2 profil vest; 3 profil nord; 4 profil est
- Fig. 3. S.2 – 1 plan; 2 profil vest; 3 profil est; 4 profil nord
- Fig. 4. S.3 – 1 profil est; 2 plan
- Fig. 5. S.5 – 1 profil est; 2 profil vest; 3 profil nord
- Fig. 6. S.6 – 1 profil nord; 2 profil vest; 3 profil sud; 4 profil est
- Fig. 7. S.7 – 1 plan; 2 profil vest
- Fig. 8. S.7 – 1 profil nord; 2 profil sud
- Fig. 9. S.8 – plan
- Fig. 10. S.8 – 1 profil vest interior; 2 profil est interior; 3 profil vest; 4 profil est
- Fig. 11. S.8 – 1 profil sud; 2 profil sud interior; 3 profil nord; 4 profil nord interior
- Fig. 12. S.9 – plan
- Fig. 13. S.9 – 1 profil est; 2 profil vest
- Fig. 14. S.10 – 1 profil est; 2 profil sud

LEGENDA STRATURILOR

1. Sol viu, lut galben maroniu cu rare intruziuni feroase. 2. Umplutura unei gropi de var. 3. Pământ castaniu pigmentat cu cenușă. 4. Nivel de construcție pentru zidul de incintă. 5. Pământ negru cu pigment de mortar și cărămidă. 6. Pământ cenușiu. 7. Pământ vegetal. 8. Pământ castaniu. 9. Pământ castaniu cu pigment de mortar și cărămidă. 10. Nisip. 11. Nivel de construcție.	12. Strat de arsură cu multă cenușă. 13. Pământ cenușiu cu fragmente de cărămizi, pigment și bulgări de mortar. 14. Lut galben purtat. 15. Umplură de pământ galben. 16. Nivel de construcție pentru corpul central al casei stăreției. 17. Umplutura unei gropi coterporane. 18. Moloz cu multă cărămidă. 19. Nivel de construcție. 20. Moloz. 21. Nivel de construcție pentru clopotniță. 22. Nivel de construcție pentru clădirile exterioare casei stăreției.

23. Nivel de reparație.
 24. Pietriș.
 25. Nivel de construcție pentru pridvorul bisericii.
 26. Pavaj din bolovani de piatră.
 27. Nivel de reparație pentru pridvorul bisericii.
- NC: nivel de construcție.
 NCA: nivelul de călcare actual.
 W: Waagriss

LE MONASTÈRE DE BERISLĂVEȘTI (DÉP. DE VALCEA) Résumé

L'ensemble monastique a été édifié au milieu du XVIIIe siècle par le boyard Sandu Bucșenescu. Il s'agit d'une enceinte rectangulaire comprenant une maison d'abbé sur le côté du nord, une tour clocher sur le côté ouest, une église de plan triconque au milieu, et d'autres bâtiments (cellules) sur le côté sud.

A l'occasion d'un projet de restauration, en 1999, on a effectué des fouilles archéologiques. Les 10 tranches (seulement neuf effectivement fouillées) ont eu comme but l'enregistrement des données concernant les caractéristiques techniques du bâtiment actuel - l'évolution des phases, la structure et la profondeur des fondations et des murs, l'évolution des niveaux de construction; l'identification d'autres éventuelles constructions.

Les fouilles ont relevé plusieurs étapes de construction de l'ensemble monastique. Les fondations sont bâties en pierre et mortier contenant de très petits fragments de brique. Les murs sont construits en brique et en pierre.

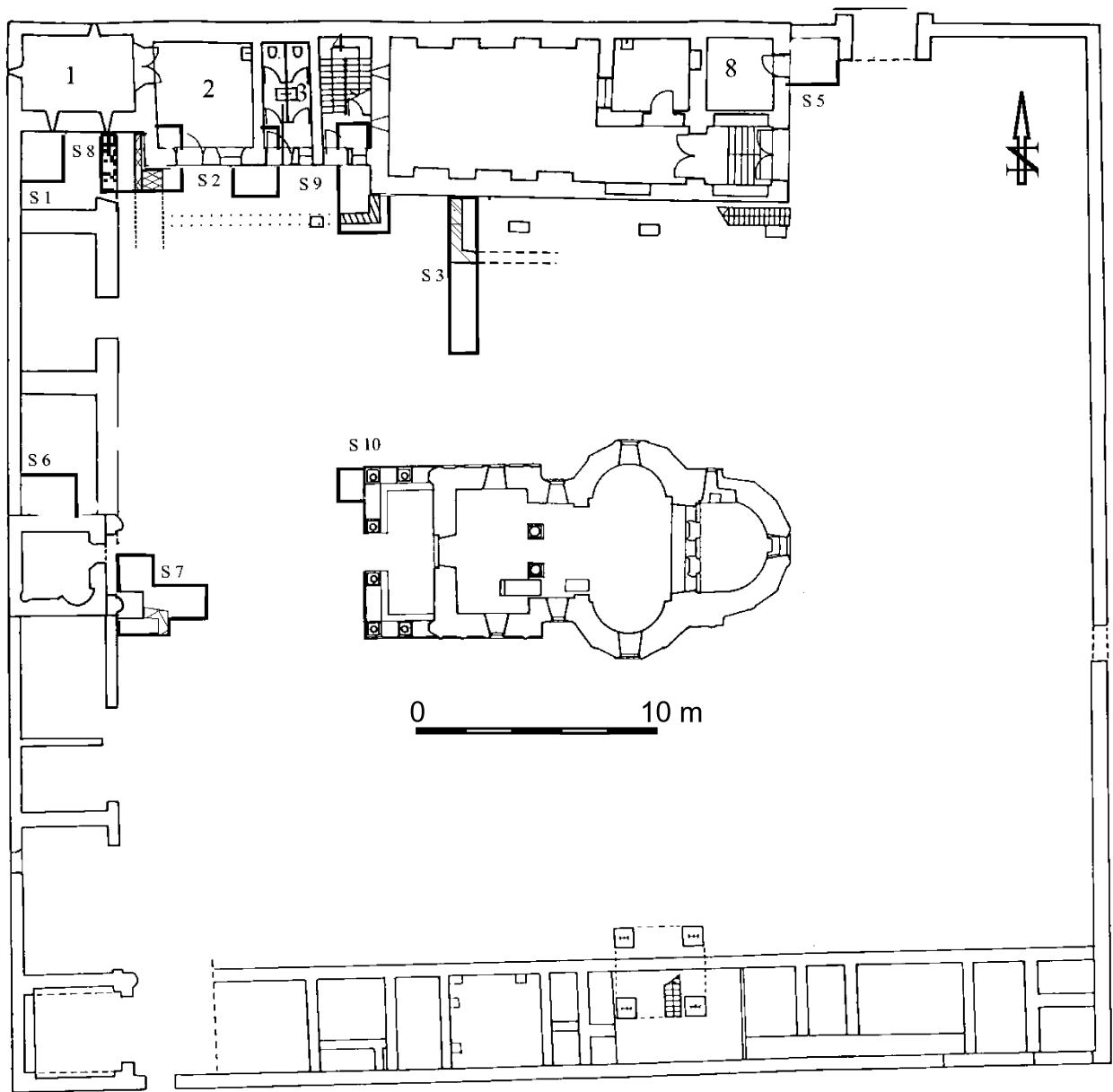
Au niveau actuel des recherches l'évolution de l'ensemble est la suivante: 1. l'église (1752-1753); 2. la tour clocher et le mur d'enceinte du moins les côtés nord et ouest (déjà édifiés en 1762); 3. corps central de la maison d'abbé; 4. chambre 1 (le beffroi); 5. chambres 2-4; 6. chambre 8 (le côté est de la maison); 7. d'autres bâtiments ajoutés au côté ouest du mur d'enceinte au nord et au sud de la tour clocher; bâtiments ajoutés à l'aile du nord y compris la véranda de la maison d'abbé.

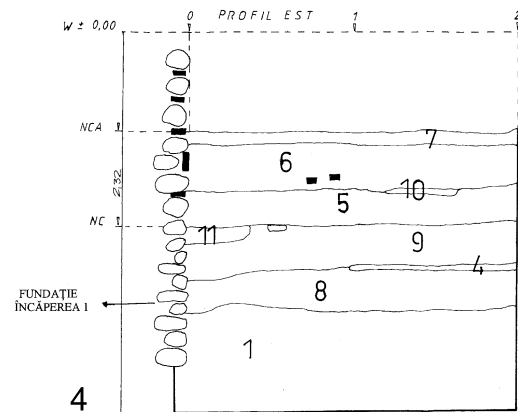
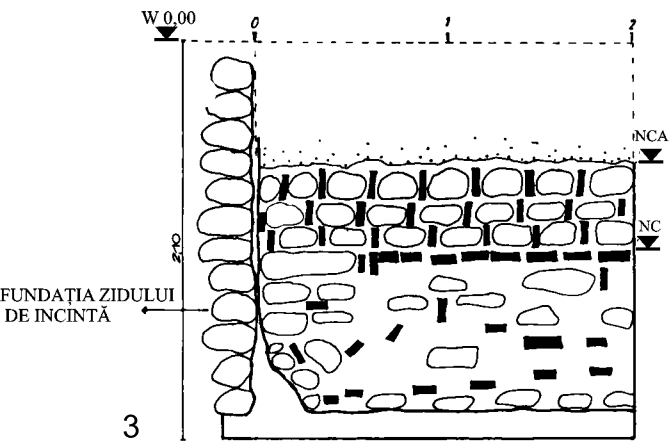
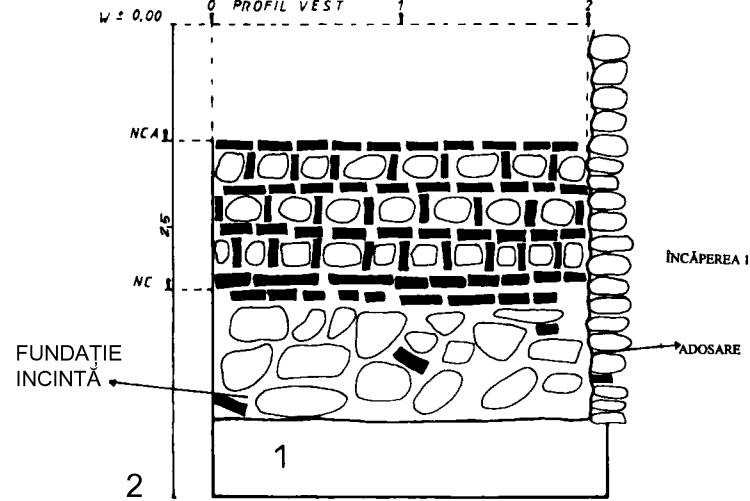
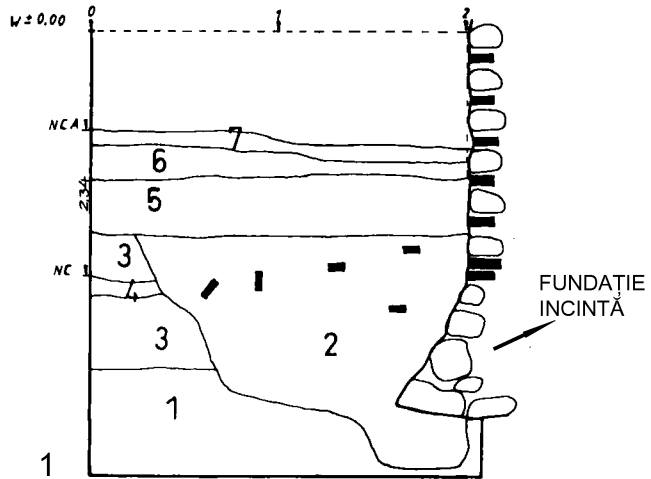
La stratigraphie générale, très simple, est la suivante: 1. argile - stérile archéologique; 2. couche châtaine - terrassement pour préparer le terrain de la construction de l'église; 3. très fine couche de cendre - résultée d'un déboisement par incendie avant la construction de l'église; 4. niveau de construction des différents bâtiments (cellules) de l'ensemble - mortier, pierre et brique; 5. couche récente - terre châtain ou gris pigmenté de traces de mortier et de brique - qui indique d'interventions des XIXe -XXe siècles.

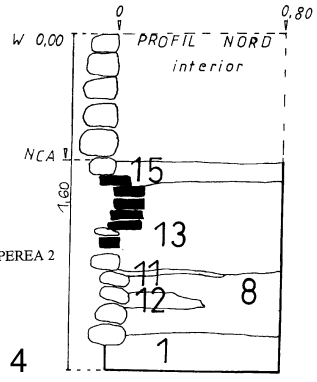
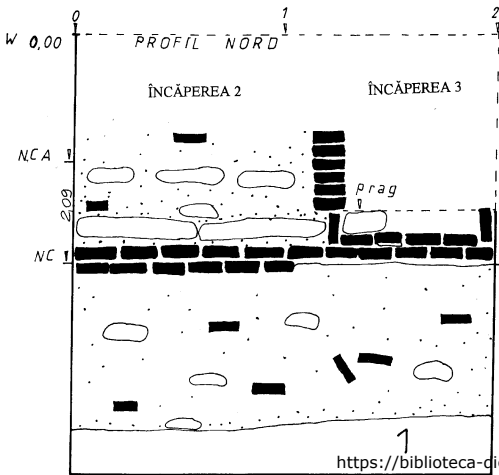
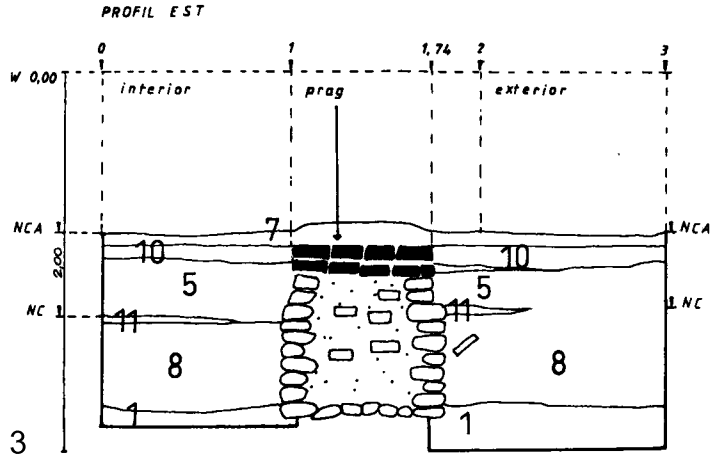
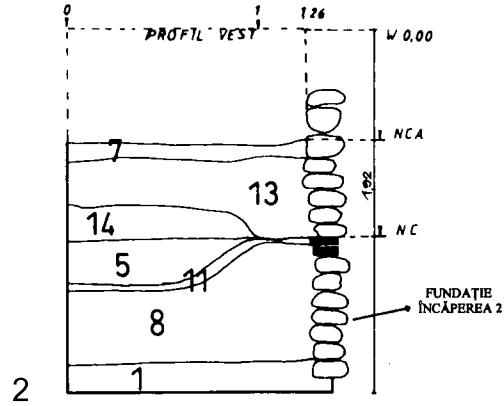
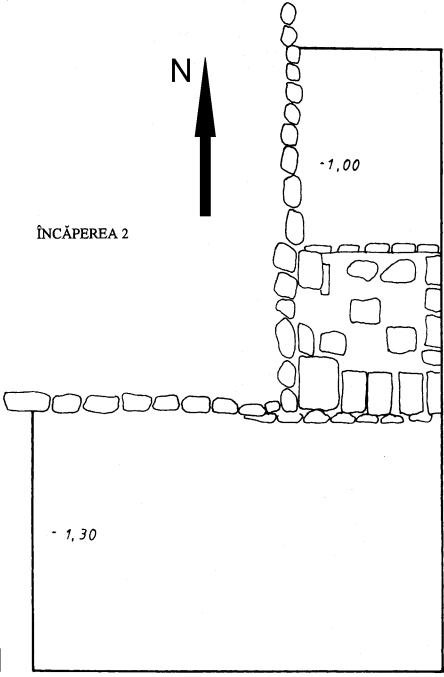
Au cours des fouilles archéologiques on a trouvé quelques fragments céramiques, tous appartenant à l'époque moderne. Il faut souligner qu'avant la construction de l'église (milieu du XVIIIe siècle) n'existe aucune trace d'habitation dans cet endroit.

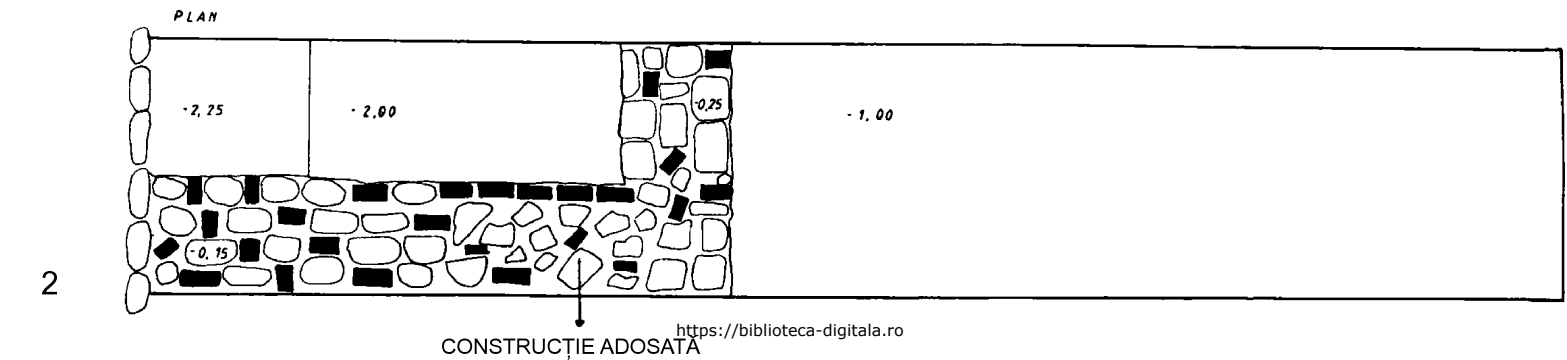
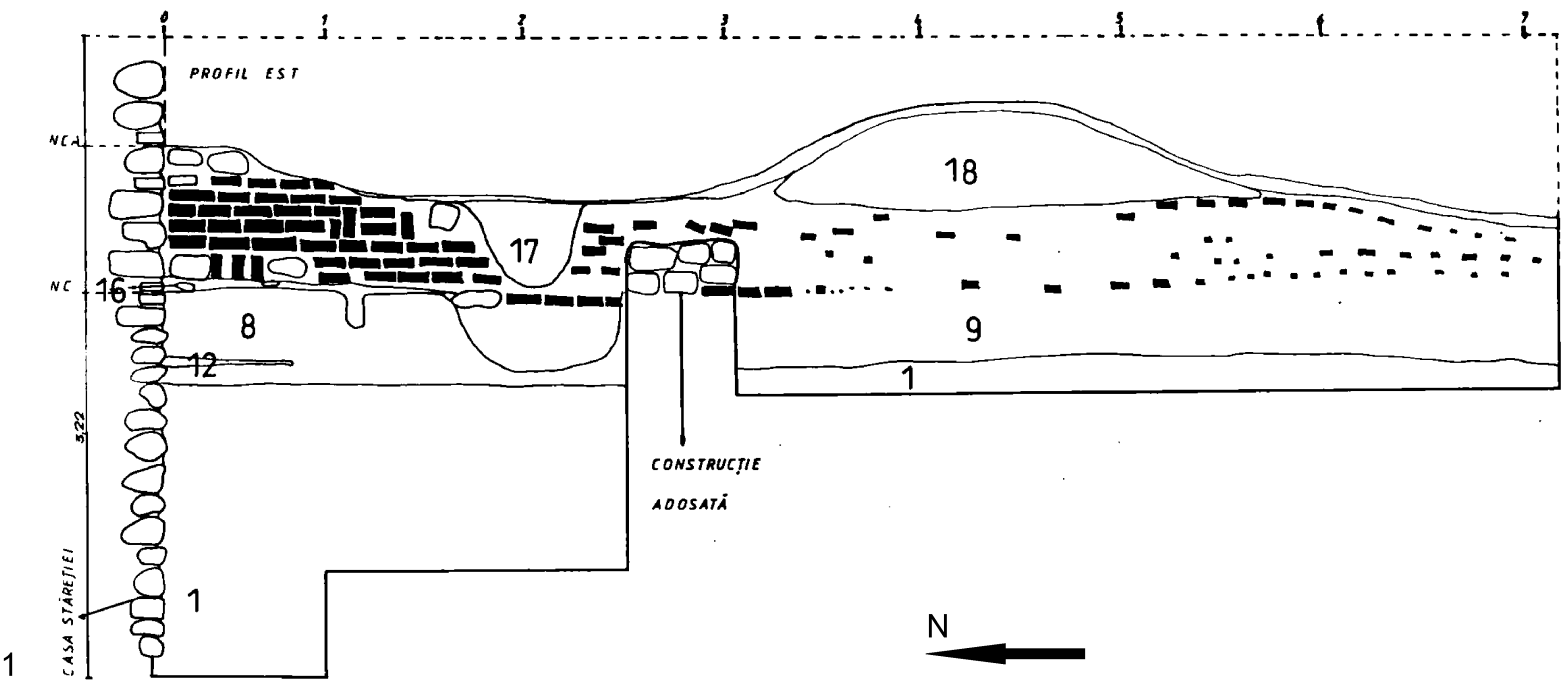
EXPLICATIONS DES FIGURES

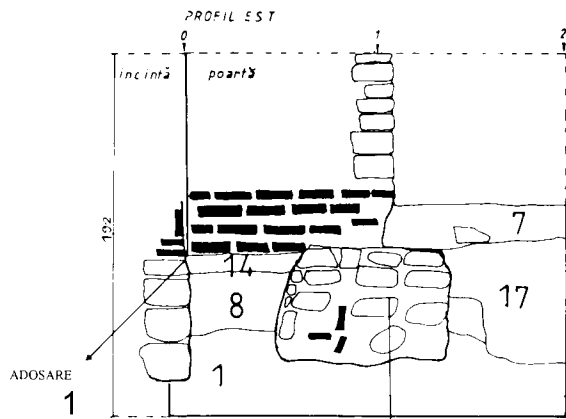
- Fig. 1. Plan général des fouilles
 Fig. 2. T.1 - 1 profil sud; 2 profil ouest; 3 profil nord; 4 profil est
 Fig. 3. T.2 - 1 plan; 2 profil ouest; 3 profil est; 4 profil nord
 Fig. 4. T.3 - 1 profil est; 2 plan
 Fig. 5. T.5 - 1 profil est; 2 profil ouest; 3 profil nord
 Fig. 6. T.6 - 1 profil nord; 2 profil ouest; 3 profil sud; 4 profil est
 Fig. 7. T.7 - 1 plan; 2 profil ouest
 Fig. 8. T.7 - 1 profil nord; 2 profil sud
 Fig. 9. T.8 - plan
 Fig. 10. T.8 - 1 profil ouest intérieur; 2 profil est intérieur; 3 profil ouest; 4 profil est
 Fig. 11. T.8 - 1 profil sud; 2 profil sud intérieur; 3 profil nord; 4 profil nord intérieur
 Fig. 12. T.9 - plan
 Fig. 13. T.9 - 1 profil est; 2 profil ouest
 Fig. 14. T.10 - 1 profil est; 2 profil sud

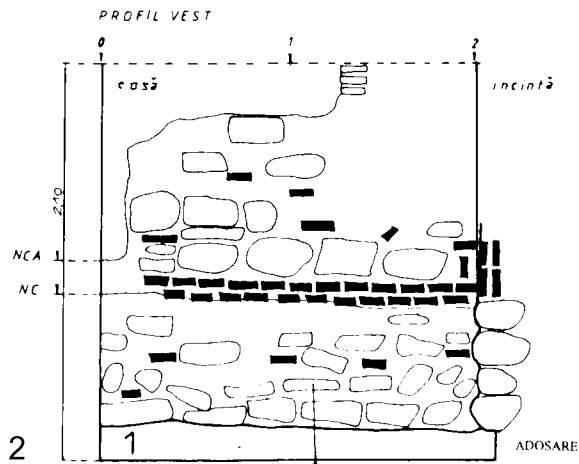

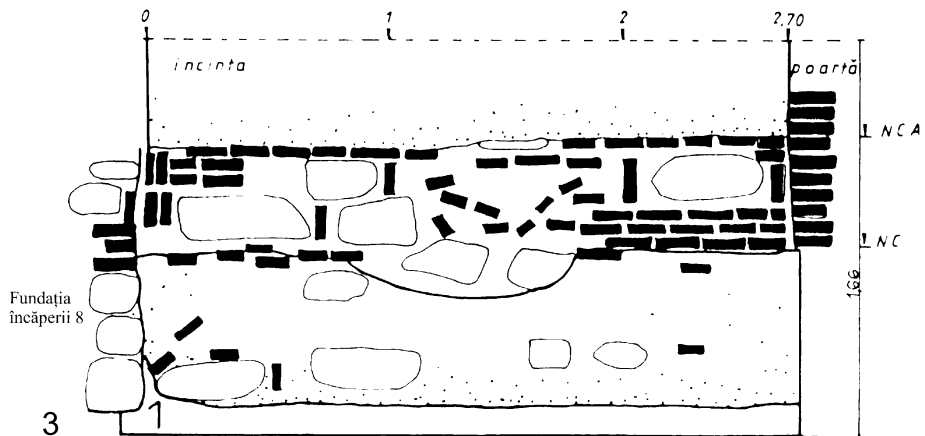

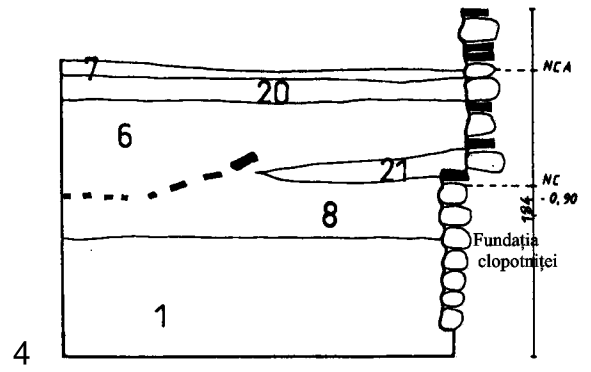
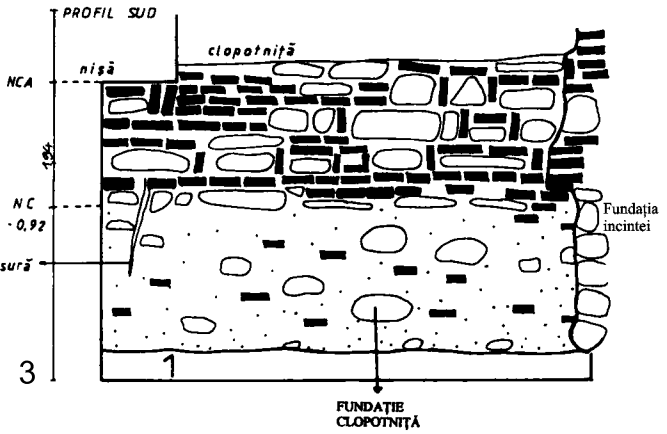
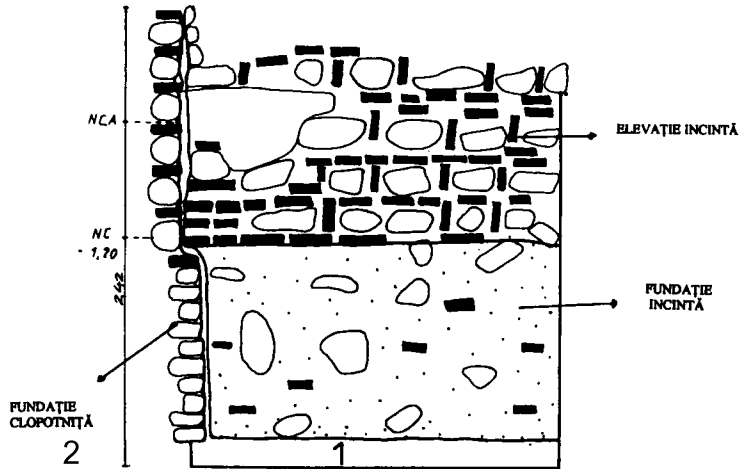
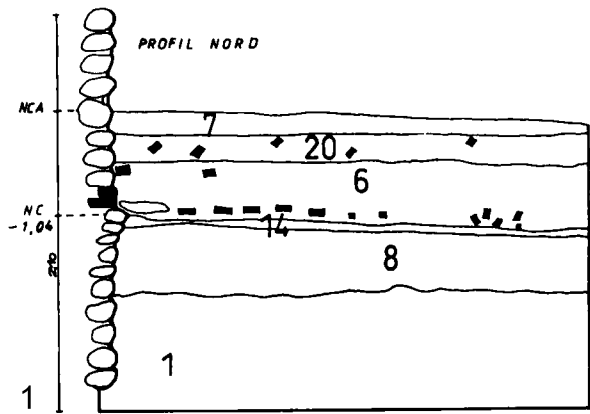

FUNDAȚIE POARTĂ

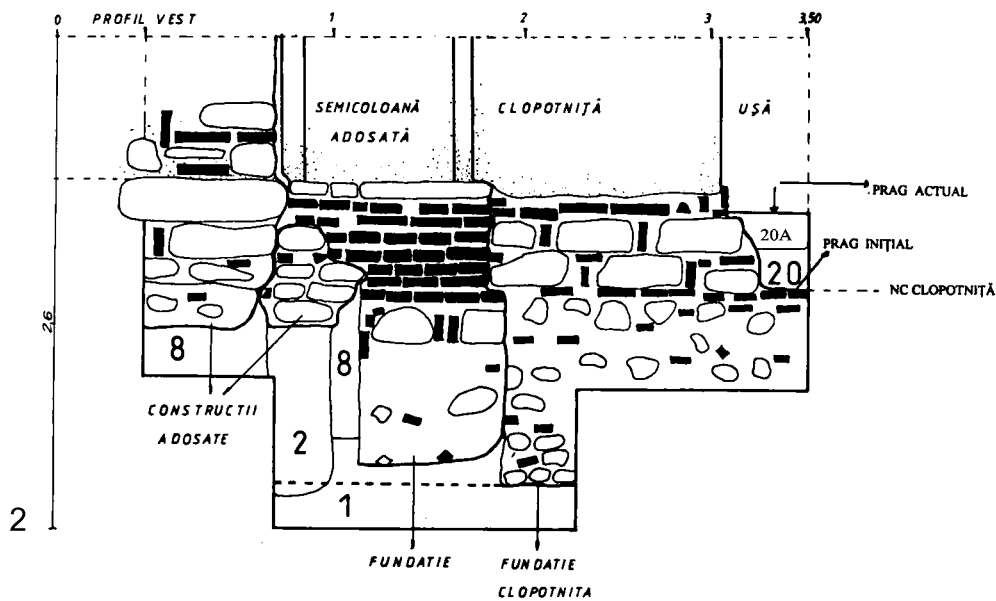
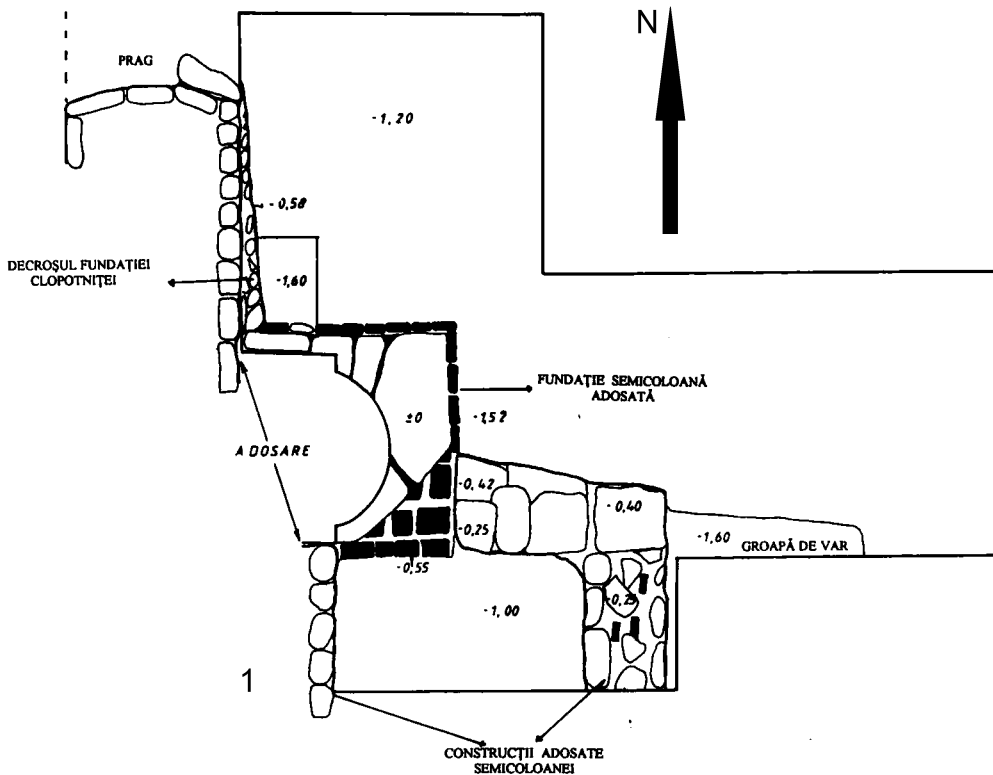

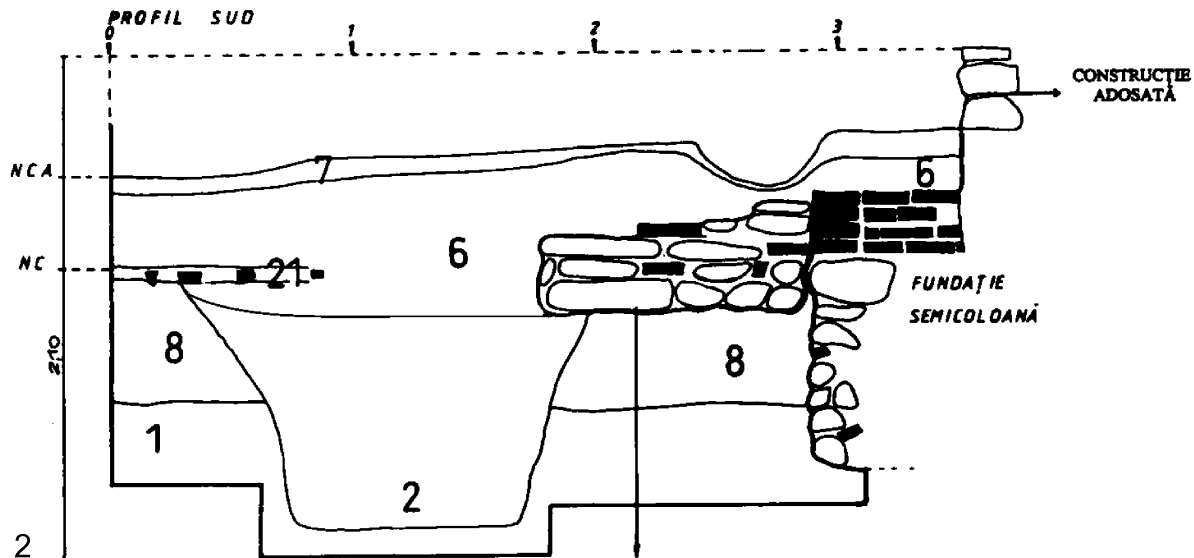
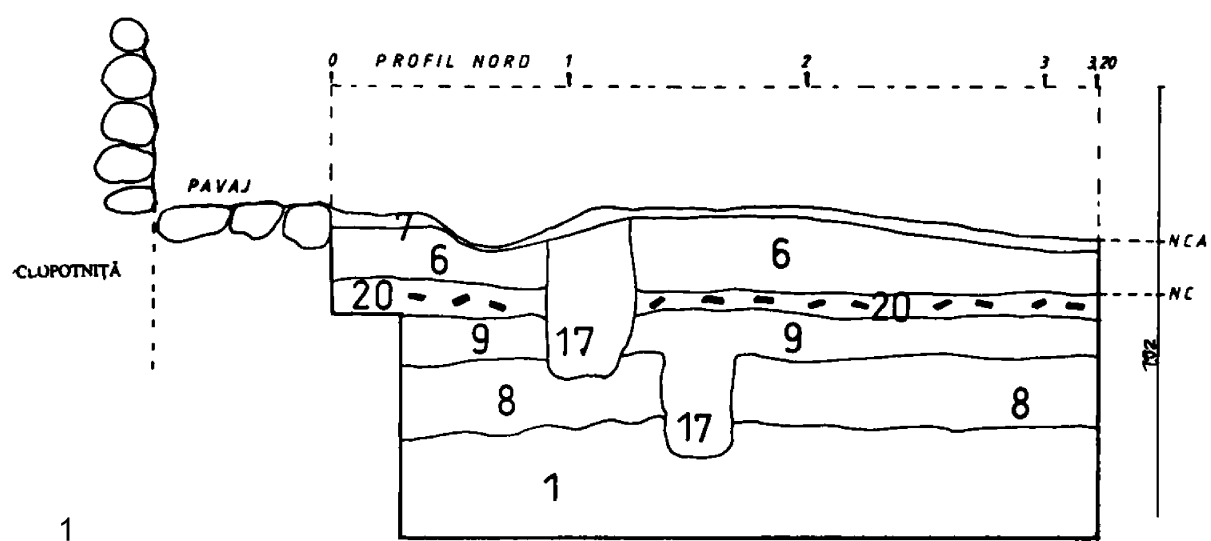
FUNDAȚIE ÎNCĂPAREA R

PLAN

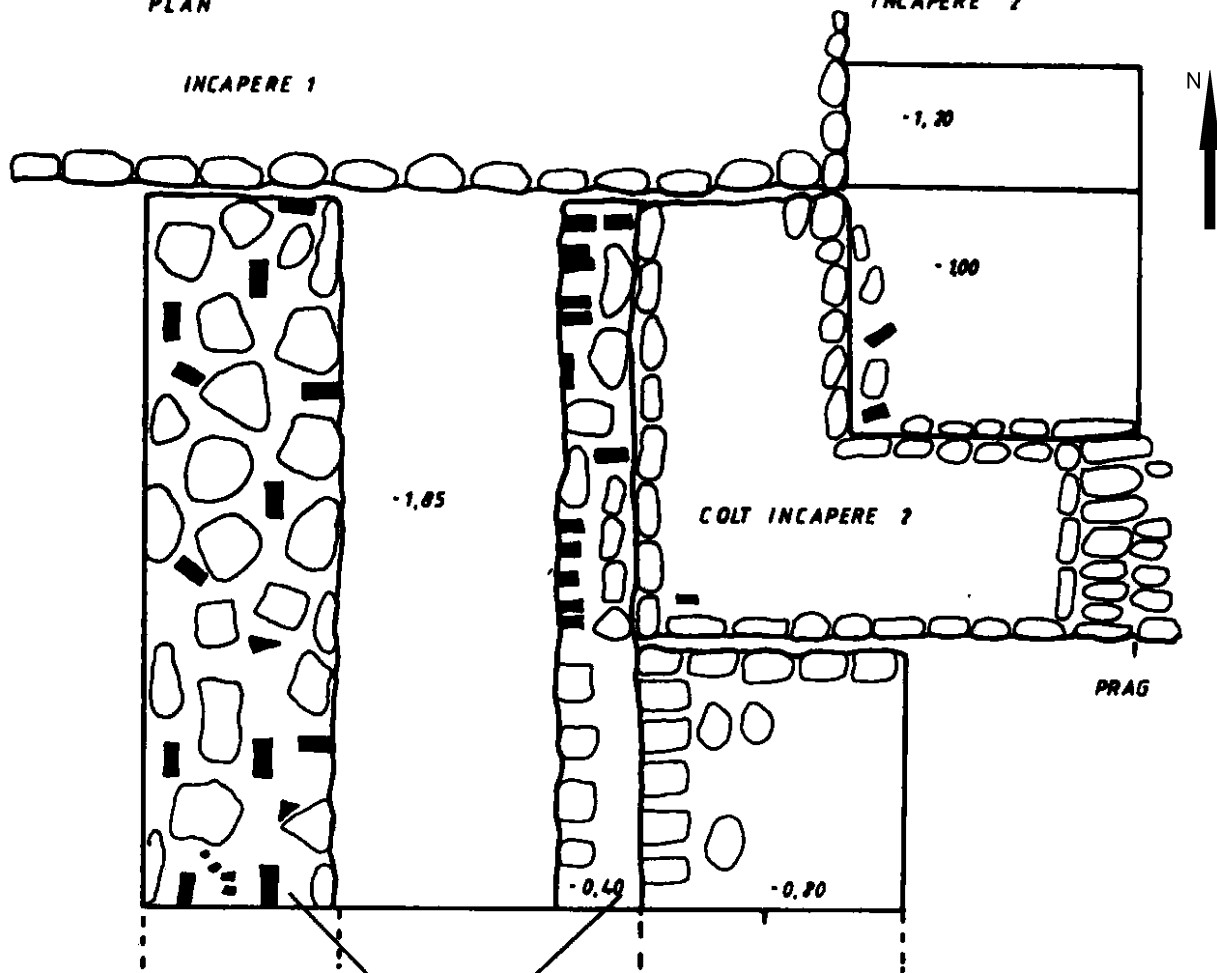

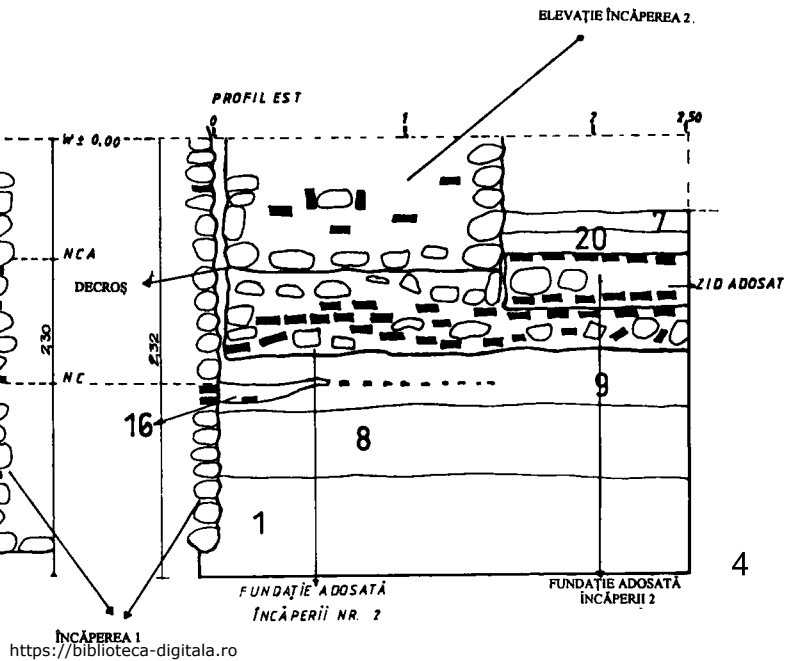
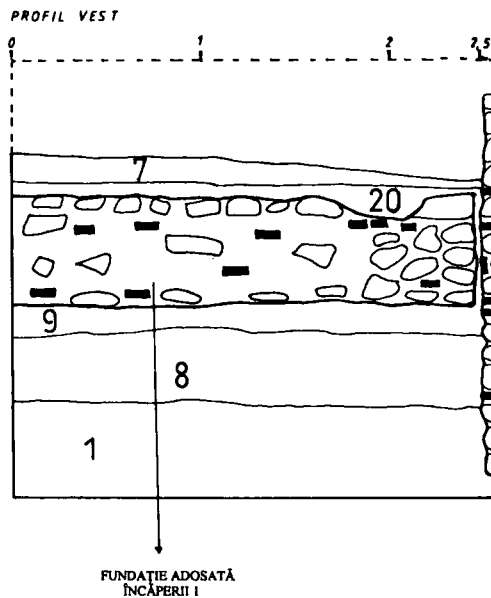
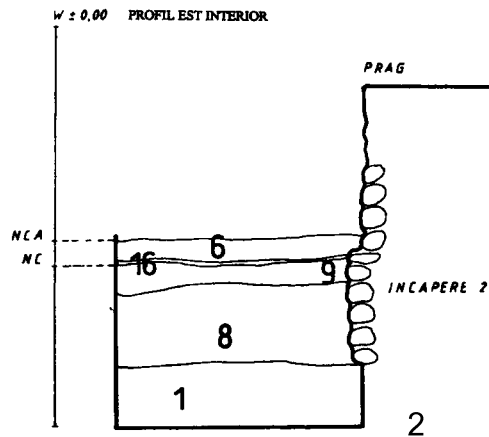
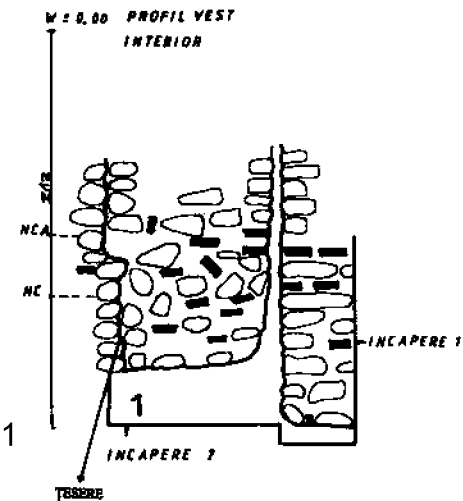
PLAN

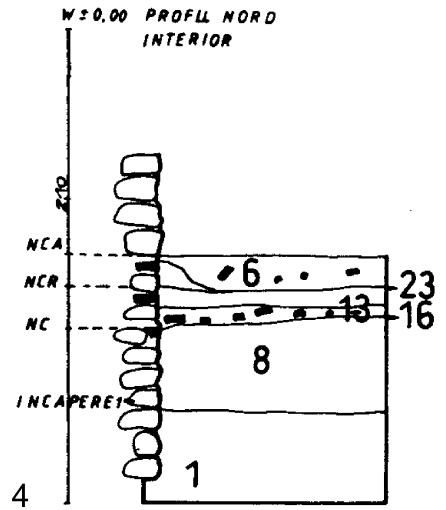
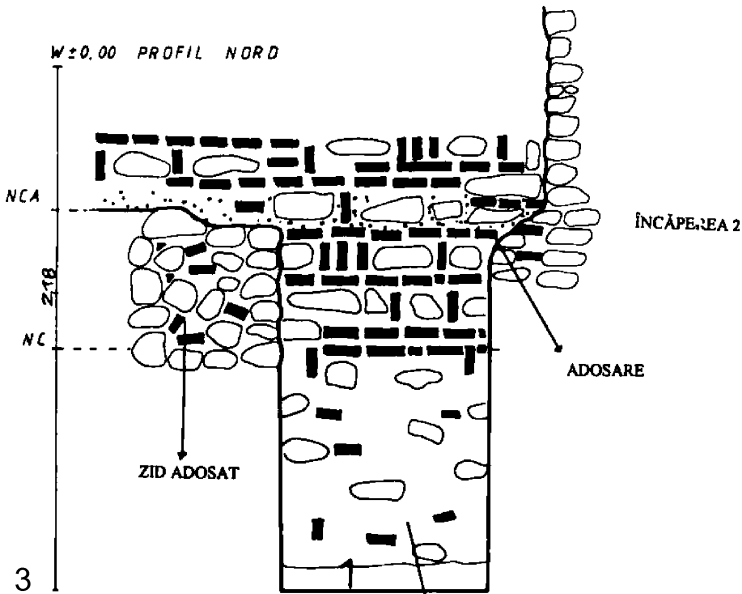
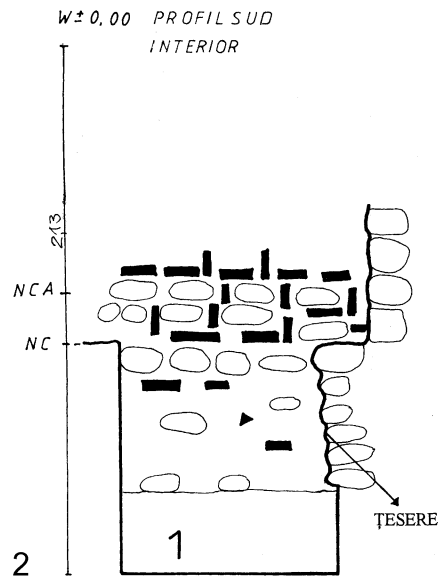
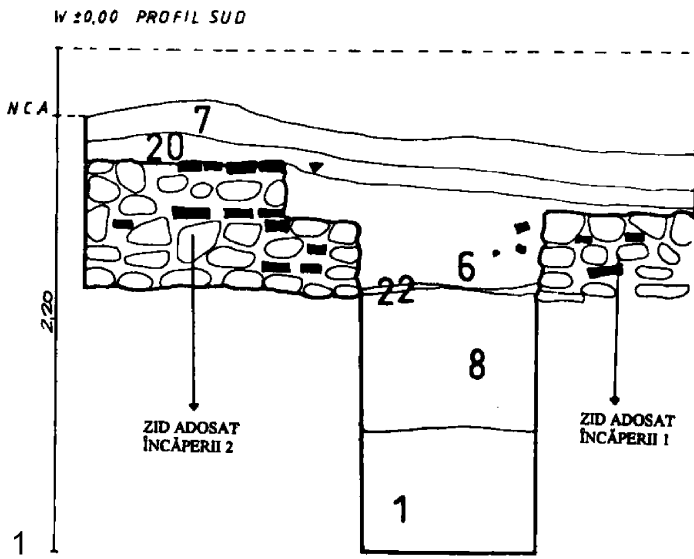
INCAPERE 2

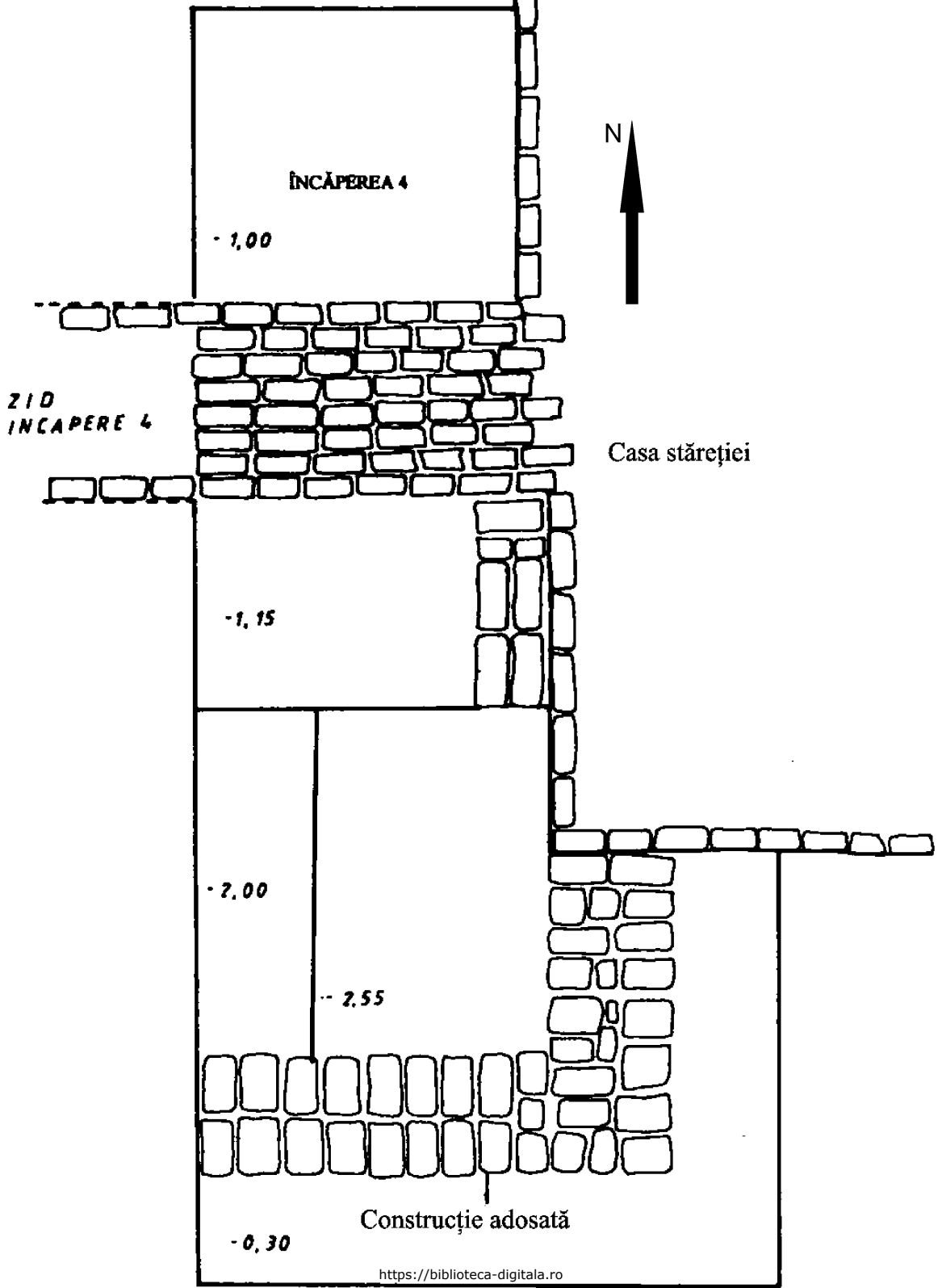
INCAPERE 1

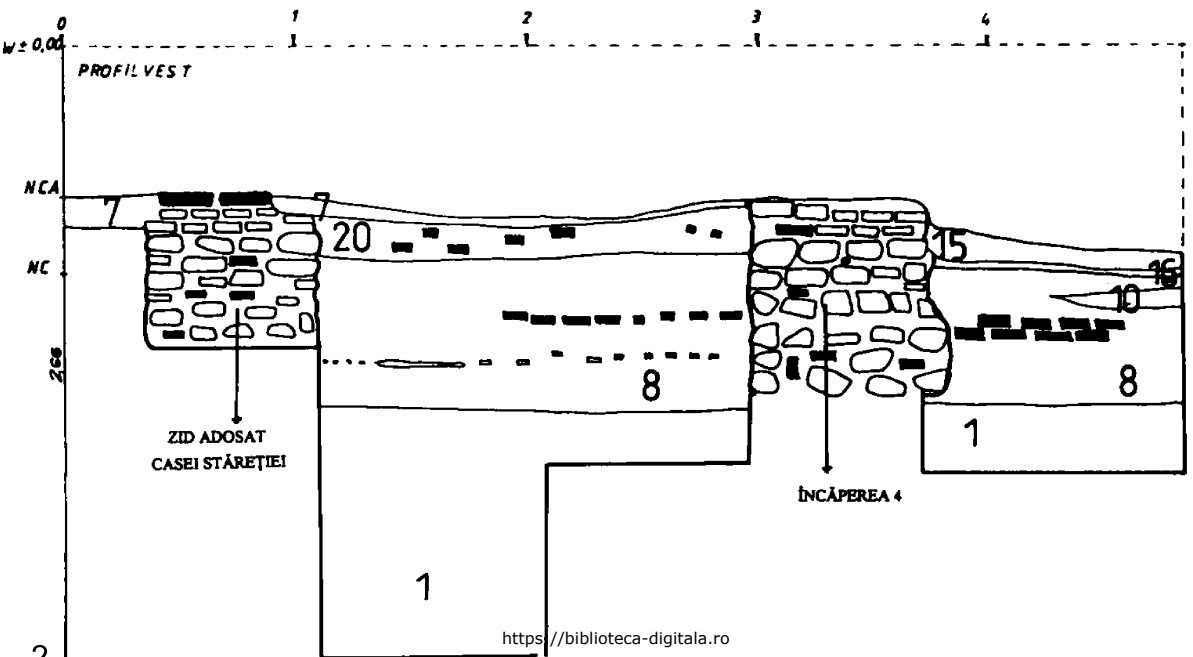
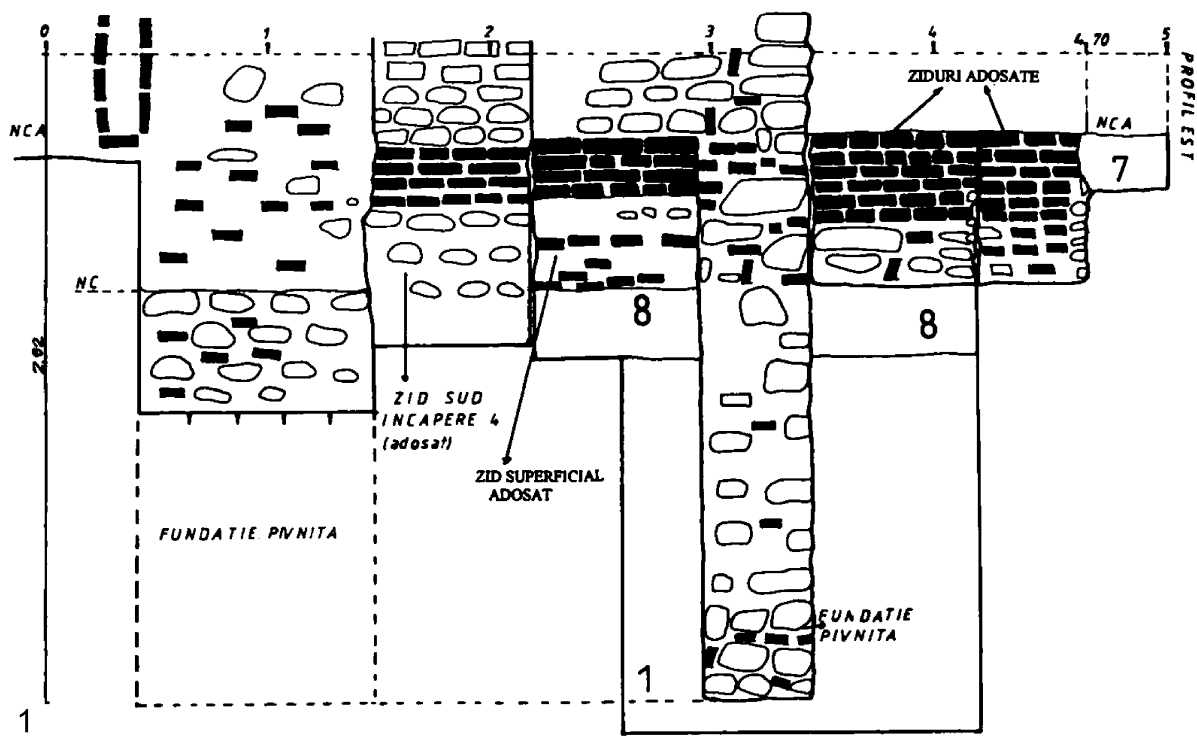

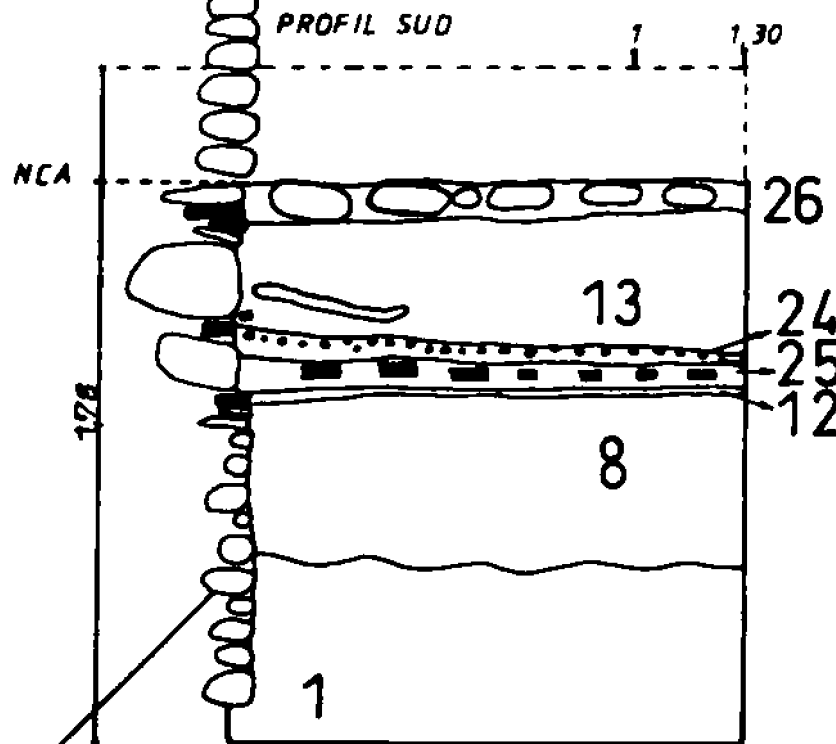
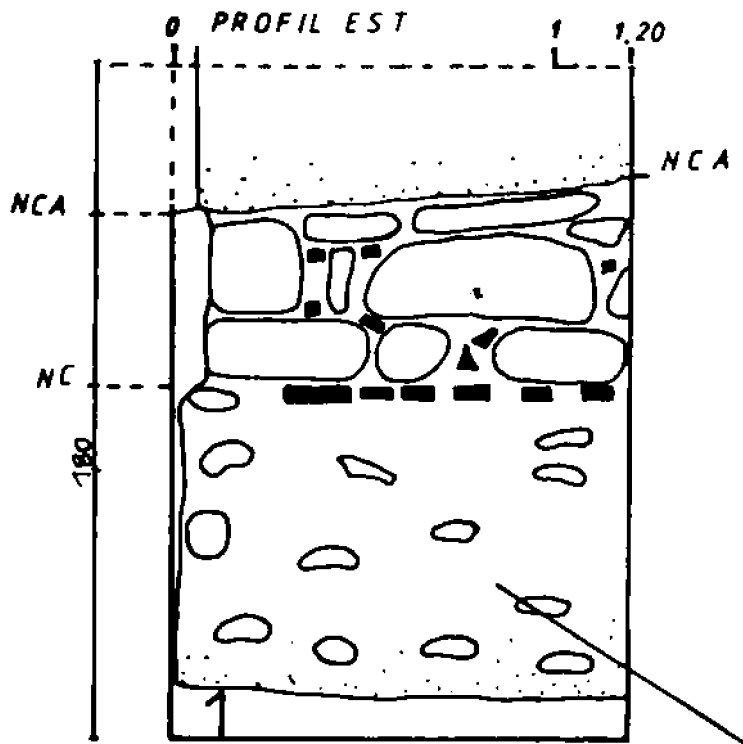
CONSTRUCTII
ADOSATE <https://biblioteca-digitala.ro>

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE SONDAJ DIN PUNCTUL TÂNGANU "AUTOSTRADĂ"¹, COM. PANTELIMON, JUD. ILFOV (1992)

VASILICA SANDU-CUCULEA

Cuvinte cheie: tip de sit și de complex de locuire: tell, așezare rurală deschisă, bordei, locuință de suprafață, cuptor, groapă menajeră, epoca: neolitică, epoca bronzului (Tei, III₂), epoca geto-dacică (secolele IV-III p. Chr.), locuire secolele XVIII-XIX.

Mots-clef: site, tell, habitation rurale, hutte, habitation de surface, four, âtre, fosse ménagère, habitat néolithique, habitat de l'âge du bronze, habitat géto-dace, habitat des XVIII-XIX siècles.

În cadrul operațiilor de salvare a vestigiilor arheologice din siturile aflate pe ampriza autostrăzii București-Constanța, Muzeului Municipiului București i-a revenit tronsonul cuprins între km 7,400 și 9. Acesta străbate teritoriul administrativ al comunelor Pantelimon și Cernica din județul Ilfov, situate la limita dintre câmpiile Vlăsiei și Mostiștei, subdiviziuni din centrul Câmpiei Române. Tronsonul mai sus menționat traversa la vest o mică suprafață din lunca inundabilă, formată la confluența râurilor Colentina și Dâmbovița, lată de peste 2 km, drenată în prezent printr-o rețea de canale de desecare și de colectare a excesului de umiditate. În mijloc sunt două boturi de terasă pe malul stâng, înalt al Colentinei separate de trei văi de eroziune, dintre care în prezent numai Valea Tânganului are apă tot timpul anului. La est se află câmpul dintre Valea Tânganului și pâraul Pasărea (pl. 1)². Terenul era acoperit cu pășune și vegetație de mlaștină în lunca inundabilă, pădure de foioase pe cele două boturi de terasă și culturi agricole pe câmpul dintre văile Tânganu și Pasărea.

Cercetările de teren au fost efectuate în anul 1991 de arheologii de la Muzeul Național de Istorie a României³, care au semnalat resturi preistorice pe suprafața botului de terasă nr. 1.

Conform proiectului întocmit de I.P.T.A.N.A., în lunca inundabilă ampriza autostrăzii urma să se construiască în rambleu, cu pământ extras din terasa înaltă a cărei cotă trebuia coborâtă. De asemenea, pe latura vestică a botului de terasă nr. 1 urma să se construiască o șosea secundară și un pod suspendat, în scopul scoaterii din uz a vechii șosele care străbătea lunca inundabilă între satele Cernica și Tânganu. Ca atare, proiectul de salvare a datelor tehnice despre complexele de locuire și a materialului mobil a avut în vedere ca în prima etapă, premergătoare excavațiilor mecanice, să se efectueze săpături de sondaj pe toate suprafețele susceptibile a ascunde în subsol vestigii arheologice iar în etapa a doua să se supravegheze excavațiile mecanice propriu-zise, cu condiția sistării lor în cazul apariției de noi vestigii arheologice și salvarea acestora prin săpături manuale.

Săpăturile manuale de sondaj s-au efectuat cu întreruperi în lunile martie, mai și iunie 1992⁴.

¹ Terenul ocupat de acest sit arheologic aparține corect din punct de vedere administrativ de comuna Pantelimon, jud. Ilfov. Apropierea lui Tânganu a făcut ca la data descoperirii să fie atribuit greșit acestui sat din comuna Cernica, eroare care s-a perpetuat și cu ocazia anunțării rezultatelor în literatura de specialitate.

² Toate desenele în creion pe hârtie și tuș pe calc au fost executate de dr. Vasilica Sandu-Cuculea.

³ Colectivul care a efectuat în anul 1991 cercetările de suprafață între localitățile Cățelu și Fundulea a fost format din Paul Damian, Silviu Eugen Teodor, Dana Mihai și Rodica Medinceanu.

⁴ Din cauza grabei manifestate de către executantul lucrărilor de construcție a autostrăzii și pe fondul nerezolvării în timp util a regimului juridic al terenului viitoare autostrăzi, sondajele au fost începute în luna martie, când copacii din pădure nu fuseseră încă tăiați, apoi sistate și reluate în luna mai, după eliberarea terenului de vegetația arborescentă.

Pe suprafețele cu densitate mare de materiale dar și pe cele cu indicii mai puține au fost trasate 20 de secțiuni de sondaj care au însumat o suprafață de 442 m.p., un perimetru de 648,85 m și un volum de 263 m³. Amplasarea secțiunilor s-a făcut astfel:

- o secțiune (S XIII) pe malul apusean al vâlcelei care separa spre vest, botul de terasă nr. 1 de restul terasei, pe viitorul traseu al șoselei secundare. Sub humusul vegetal s-a constatat existența unui strat cultural din epoca bronzului;

- 17 secțiuni pe botul de terasă nr. 1 din care 12 în sectorul vestic (S I – S XII)⁵ și cinci în sectorul estic (S I – S V), în care s-au scos la iveală urme de locuire din epocile neolitică, bronzului, geto-dacică și din secolele XVIII-XIX⁶ (pl. II).

Pe botul de terasă nr. 2 s-a avut în vedere efectuarea unor sondaje pe suprafețele unde pigmentația solului indica posibilele vestigii arheologice. În acest scop s-au trasat și săpat două secțiuni: una spre botul de terasă nr. 1, cealaltă către Valea Tânganului, nesemnându-se în stratul de humus decât fragmente rare de pământ ars la roșu, aceleași care au apărut și în mușuroaiele de cârțițe și care în acest context, nu pot fi puse în legătură decât cu resturile răvășite ale unor focuri făcute într-un trecut nu prea îndepărtat, de către indivizi care au staționat temporar în acele locuri. Pe acest bot de terasă ampriza autostrăzii București-Constanța trece la numai câteva sute de metri nord de situl Pantelimon, punctul “*La Biserică*” sau “*La Cantoare*”, din marginea nord-vestică a satului Tânganu, comuna Cernica, unde cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate în anii 1961, 1963-1964 și 1966 s-au descoperit: o așezare geto-dacică din secolele II-I p. Chr.; fundațiile mănăstirii Tânganu ctitorie a domnitorului Radu cel Frumos, fratele lui Vlad Țepeș; o așezare din secolele XIV-XIX și o necropolă din secolele XVI-XIX⁷.

De asemenea au fost supravegheate lucrările de excavație, făcute în ambele maluri ale Văii Tânganului pentru construirea podului. Au fost găsite numai rare și mici fragmente de cărbune și de pământ ars la roșu, provenite probabil de la niște vetre de foc sezoniere de dată relativ recentă.

I. Așezarea neolitică

În extremitatea sudică a botului de terasă nr. 1, pe viitorul traseu al șoselei secundare, era o suprafață de teren mai înaltă, de formă ovală cu diametrele de circa 60 m pe direcția est-vest și 80 m pe direcția nord-sud. Această formă de microrelief, cu aspect de movilă aplatizată, fusese distrusă în partea central-sudică de niște gropi făcute în timpul celui de-al doilea război mondial, pentru instalarea unor piese de artilerie⁸. În primăvara anului 1992 au mai fost observate opt gropi, de formă aproximativ conică, cele mai adânci având circa 1,00 m adâncime. Compoziția pământului din stratul vegetal, de pe fundul și malurile lor a dus la constatarea că acestea străpunseseră straturile de nisip și pietriș.

Pe suprafața unui martor mai lat, aflat între trei astfel de gropi, au fost trasate S XI și S XII. Până la adâncimea⁹ de 0,30 m, în ambele secțiuni, stratul vegetal era format dintr-un amestec de humus, nisip, pietriș și materiale arheologice antrenate. De la 0,35 m adâncime în S XI a apărut “in situ” o aglomerare de bucăți de chirpici care păstrau urmele de paie, pleavă și nuiele, printre care se aflau fragmente de vase din lut ars. După

⁵ La săpături a participat Adrian Canache care a trasat și săpat secțiunile S V-VIII și S XII-XIII.

⁶ Rezultatele descoperirilor arheologice au fost semnalate de: Vasilica Sandu, *Tânganu “Autostradă”*, în *Situri arheologice cercetate în perioada 1983-1992*, Brăila, 1996, p. 116; Fănica Miu, „Cronica cercetărilor arheologice București (1990-1996)”, București 12, 1997, p. 350-351.

⁷ P. I Panait, M. Turcu, I. Constantinescu, P. Cernovodeanu, „Complexul medieval Tânganu”, CAB 2, 1965, p. 239-296; P. I Panait, M. Turcu, „Cercetări arheologice la Tânganu”, București 6, 1968, p. 83-97.

⁸ Locuitorii vârstnici din satele Tânganu și Cernica au afirmat că în zonă au avut loc lupte în timpul celui de-al doilea război mondial.

⁹ Adâncimile sunt date de la nivelul de călcare al anului 1992.

demontarea acesteia, la 0,60 m adâncime a apărut podeaua unei locuințe de suprafață (L_3), din care s-a mai putut cerceta o suprafață de circa 3 m². Podeaua fusese amenajată prin bătătorirea pământului și aplicarea unui strat de lipitură. Cantitatea foarte mare de chirpici aflată deasupra podelei provenea din pereții prăbușiți, în urma dispariției în incendiu a locuinței.

În marginea nordică a tell-ului, într-o zonă nederanjată și cu pantă ascendentă spre culmea așezării neolitice s-a trasat și săpat S IX. În capătul sudic al acestuia stratul cultural neolitic, gros de 0,35 m, a apărut la adâncimea de 0,45 m iar în capătul nordic, unde cota terenului era mai mică, stratul neolitic de 0,20 m grosime s-a observat la 0,40 m adâncime.

Materialul ceramic recoltat era fragmentar și provenea de la vase modelate din lut amestecat cu cioburi pisate, decorate cu brâu alveolat sau neted (pl. IV/1), cu proeminențe sau în tehnica barbotinei neorganizate. Alte fragmente aparținuseră unor vase modelate dintr-o pastă fină, având pereții subțiri, exteriorul decorat prin lustruire cu caneluri asociate uneori cu linii orizontale incizate, dispuse paralel la o anumită distanță. S-au găsit și câteva fragmente de vase decorate cu motive geometrice incizate (pl. IV/2) cu ajutorul cărora s-a putut încadra această așezare în faza Vidra a culturii Boian¹⁰.

Cea mai apropiată așezare din faza Vidra este aceea din primul nivel de locuire de la Glina¹¹ amplasată pe malul sudic al Dâmboviței, între satele Bălăceanca și Glina, la numai aproximativ 1 km distanță, în linie dreaptă, de Tânganu "Autostradă", pe suprafața unui martor de eroziune în formă de șa. Ceva mai departe, spre sud, pe malul râului Sabar se află așezarea din localitatea eponimă Vidra și către Dunăre așezările de la Tangâru și Boian A¹².

II. Așezarea din epoca bronzului

Sondajele efectuate pe ampriza autostrăzii, în partea vestică și estică a botului de terasă nr. 1, au dat la iveală resturi de locuire din epoca bronzului.

Grosimea stratului cultural de 0,25 - 0,30 m (în S II și S III) precum și apariția unor complexe de locuire, arată că vatra acestei așezări s-a situat numai de-a lungul laturii vestice a acestui bot de terasă, către vâlceaua de eroziune ce înaintază spre nord în pădurea Tânganului. Resturile rare de locuire de pe malul apusean al aceleiași vâlcele precum și din părțile meridionale și răsăritene ale botului de terasă nr. 1 unde, în profilele secțiunilor practicate, grosimea stratului cultural a fost de numai 5-10 cm și raritatea fragmentelor ceramice, au fost indicii despre întinderea pe o suprafață de aproximativ 35.000 m.p. a teritoriului exploatat agro-pastoral de către locuitorii acestei mici așezări. În timpul săpăturilor de sondaj au fost interceptate și cercetate parțial două locuințe de suprafață¹³ și o groapă menajeră.

Locuința nr. 1 (L_1) a apărut în S II și în casetele 1 și 2, între 0,35 și 0,65 m adâncime. Podeaua se adâncea cu 0,10 m în stratul castaniu, așa încât în timpul sondajelor s-a putut preciza relativ ușor că jumătatea ei sudică avea o formă apropiată de cea rectangulară (pl. III/A). Resturile rămase între 0,40-0,50 m adâncime, după dispariția ei într-un incendiu, sunt formate dintr-un pământ negricios amestecat cu mulți cărbuni de

¹⁰ E. Comșa, *Istoria comunităților Boian*, București, 1974, p. 107-114, fig. 33, 34/76-138; pl. 18/1-9, 19/1-13 și 21.

¹¹ I. Nestor, *Les fouilles de Glina*, Dacia 3-4, 1927-1932, p. 230-231, fig. 4.

¹² E. Comșa, *op. cit.*, loc cit.

¹³ Au fost dezvelite parțial în prima etapă de săpătură din luna martie. Restul suprafețelor lor se afla sub niște copaci de talie mare care au fost scoși prin smulgere. La reluarea lucrărilor am constatat că nu se mai putea continua cercetarea clasică a locuințelor deoarece resturile lor "in situ" fuseseră distruse și răvășite. În vara anului 1993 s-au efectuat excavațiile mecanice care trebuiau supravegheate de către arheologi, conform contractului, dar constructorul nu ne-a anunțat.

nuiiele, numeroase bucăți mari de chirpici ce păstrau urme de pleavă, paie și nuiiele, zone de cenușă, oase de animale și fragmente de vase arse secundar. Printre aceste resturi s-au mai găsit o fusaiolă (pl. IV/15), jumătatea unei roțițe din lut de la un car de cult (pl. IV/18), un fragment dintr-o greutate din lut pe a cărei suprafață s-au păstrat mai multe amprente digitale (pl. IV/12); un fragment dintr-o zornăitoare din lut (pl. IV/16); un fragment dintr-un percutor din gresie (pl. IV/9), un fragment de lamă neretușată din silex (pl. IV/3), un gratoar pe lamă trunchiată oblic cu retușe abrupte dorsale pe latura dreaptă și ventrale cu afectarea bulbului de percuție (pl. IV/5), piesă ce poate fi mai veche decât așezarea¹⁴.

Locuința nr. 2 (L₂) a fost interceptată în S III și în casele 1 și 2, între 0,35 și 0,65 m adâncime. Conturul, surprins parțial, avea forma rectangulară. Ca și la L₁ podeaua se adâncea în stratul castaniu cu 0,08 m. Pe suprafața ei pământul negricios era amestecat cu cărbune, cenușă, fragmente de lipitură, oase de animale, fragmente de vase, 2/3 dintr-o roțiță de la un car de cult (pl. IV/17), un fragment dintr-un percutor de piatră dură (pl. IV/10), o așchie de decorticare din silex cu retușe parțiale dorso-ventrale care putea fi utilizată ca răzuitor (pl. IV/8). Fragmentele de lipitură de perete păstrau urme de pleavă folosită ca degresant precum impresiunile nuielilor pe care fusese aplicată. Și această locuință, judecând după cantitatea și calitatea resturilor specifice rămase până la noi, și-a avut sfârșitul într-un incendiu.

Pe suprafețele săpate din cele două locuințe nu s-au găsit resturile unor instalații de foc.

Groapa menajeră nr. 2 (Gr 2) a apărut în S II, sub L₁ (pl. III/A). Avea profilul în formă de clopot cu diametrul gurii de 1,05 m, diametrul bazei de 1,65 m și adâncimea de 1,85 m de la nivelul de călcare al anului 1992. Umplutura negricioasă conținea pe lângă oase de animale ajunse aici ca deșeuri alimentare, fragmente de vase din lut ars, o așchie din silex (pl. IV/4) și o piesă miniaturală din lut ars de formă tronconică (pl. IV/11). Nici un fragment de vas din umplutura ei nu s-a potrivit la restaurare cu cele recoltate de pe suprafața L₁, ceea ce dovedește o dată în plus, pe lângă observația stratigrafică, cum că aceasta nu a fost o groapă de provizii aferentă locuinței și că era deja astupată atunci când s-a construit deasupra ei această locuință de suprafață.

Din stratul cultural al epocii bronzului au mai fost recoltate: o fusaiolă bitronconică din lut în S XIII (pl. IV/14); un nucleu din silex (pl. IV/7) în S II, caseta 2 din sectorul vestic; un gratoar pe lamă mare cu retușe de uzură pe ambele margini ale suprafețelor dorsale (pl. IV/6) aparținând probabil epocii neolitice în S II, caseta 1 din sectorul estic precum și fragmente ceramice.

În ceea ce privește compoziția pastei se distinge o *pastă fină*, una intermediară (*fină-aspră*) și o *pastă aspră* asemănătoare pastei zgrunțuroase din secolele III-VI d. Hr. Recipientele de dimensiuni mici și mijlocii au fost modelate dintr-o pastă fină în care la unele exemplare s-a constatat prezența sporadică a unor pietricele, granule de nisip sau chiar pleavă de păioase (pl. VII/4). Recipientele de dimensiuni mijlocii au fost modelate din pastă fină-aspră. Aceasta are, la unele fragmente cu angoba mai bine conservată, aspect de ceramică fină, însă procentul de nisip este mai mare iar pietricelele sunt sporadice. Recipientele de dimensiuni mijlocii și mari au fost modelate din pastă aspră, asemănătoare pastei zgrunțuroase din secolele III-VI d. Hr. Conține ca degresanți nisip, pietricele și mai rar cioburi pisate (pl. X/1 și XI/1, 6, 9). La unele predomină nisipul iar la altele pietricelele.

Majoritatea materialului arheologic descoperit în această așezare o constituie fragmentele unor recipiente din lut, arse majoritatea în condiții reductoare și numai câteva

¹⁴ Încadrarea cronologico-culturală și descrierea pieselor din silex a fost făcută de dr. Vasile Boroneanț căruia îi transmitem și pe această cale mulțumiri sincere.

în condiții oxidante, exceptând pe cele care au suferit o ardere secundară. Din acestea s-au putut reconstitui următoarele forme de vase:

1. *Vase de provizii*. Fragmentele găsite provin de la vase cu gâtul de formă cilindrică sau tronconică și buza ușor evazată. Alte fragmente, cu torți dispuse vertical (pl. X/1, 3, 9) sau butoni conici ascendenți (pl. X/5), sunt din umărul unor vase cu corpul globular.

Decorul constă în striuri oblice pe corp, realizate cu un instrument asemănător unui pieptene (pl. X/8), brâu alveolat (pl. X/4, XI/6) sau crestat (pl. XI/4) sub buză, creștături pe buză (pl. XI/7). La un exemplar sub buza decorată cu creștături oblice s-a aplicat un brâu crestat (pl. XI/12). La câteva exemplare s-a constatat tendința de răsfrângere orizontală în exterior a buzei¹⁵ (pl. XI/3), sub care s-a aplicat un brâu alveolat (pl. XI/1-2) sau cu impresiuni (pl. XI/9).

2. *Vas-cuptor*. Numai în L₁ s-a găsit un fragment care păstrează și o parte din orificiul pentru eliberarea căldurii (pl. IV/19).

3. *Castroane*. Din cele trei complexe de locuire s-au recoltat numeroase fragmente de la castroane de diferite forme:

3. a. Castroane semisferice fără toartă. Unele au fost decorate cu amprente digitale pe buză în exterior (pl. IX/11) sau imediat sub buză, cu un șir de impresiuni făcute cu un instrument rotund în secțiune (pl. IX/2-4), brâu alveolat (pl. IX/12, 14), brâu alveolat cu butoni dedesupt (pl. IX/15) ori numai cu butoni. Un alt element de decor des întâlnit este cel din striuri oblice aplicate pe tot corpul (pl. IX/6-10), uneori asociate cu un brâu alveolat (pl. IX/16). Un fragment dintr-un castron are o proeminență oblică trasă din buză (pl. VIII/15).

3. b. Castroane semisferice cu torți orizontale. S-au găsit două exemplare: un profil (pl. VIII/7) și o toartă de vas (pl. VIII/8).

3. c. Castroane tronconice. S-a descoperit un singur exemplar care are peretele ușor arcuit, o toartă trasă din buză și striuri oblice pe tot corpul (pl. IX/5). În privința formei profilului, acesta seamănă mai bine cu exemplarele din faza a doua a culturii Tei¹⁶.

3. d. Castroane bitronconice cu buza neprofilată (pl. VIII/9).

3. e. Castroane cu gura evazată și corpul bitronconic. Unele sunt miniaturale (pl. VIII/3-4), altele au dimensiuni mari și sunt decorate cu motive triunghiulare, uneori încheiate cu spirale, realizate din șiruri de împunsături succesive mai fine (pl. VI/3-4, VII/3) caracteristice fazei II a culturii Tei sau mai late (pl. VII/1-2) specifice fazei Tei III.

3. f. Castroane cu gura evazată, corpul bitronconic și cu două torți trase din buză (pl. VIII/8).

3. g. Castroane cu gura evazată, corpul bitronconic și torți care pornesc de sub buză. Unul din ele este decorat cu șiruri de împunsături fine (pl. VI/1), celălalt cu împunsături succesive late (pl. VI/2). Deosebit de importante pentru cronologia celor două locuințe sunt fragmentele din castronul de la pl. VI/1. Fragmentul din stânga desenului a fost găsit pe suprafața L₂ iar cel din dreapta în L₁, situație care ne duce la concluzia că cele două locuințe și-au găsit sfârșitul la aceeași dată.

4. *Vase cu profilul în formă de "S"*. Au fost identificate numai două fragmente care provin de la niște exemplare de mici dimensiuni, modelate din pastă fină (pl. VIII/1-2).

5. *Străchini*. Au fost găsite fragmente de la trei exemplare: prima, cu corpul bitronconic și buza teșită oblic în interior (pl. VIII/17); a doua, cu corpul tronconic și cu proeminență plastică trasă din buză (pl. VIII/10); a treia, cu fundul concav (pl. VIII/11).

¹⁵ V. Leahu, *Cultura Tei*, Muzeul de istorie a orașului București, p. 103.

¹⁶ V. Leahu, *Date și considerații noi cu privire la periodizarea evoluției culturii Tei*, CA 10, 1992, p. 69, pl. IV/10.

6. *Căni*. Fragmentele păstrate au buza ușor evazată și gâtul cilindric (pl. V/16), tronconic (pl. V/13, 17) sau arcuit (pl. V/12), acesta din urmă fiind decorat cu linii paralele în zig-zag, realizate din împunsături succesive.

7. *Boluri*. S-a recuperat un singur exemplar cu corpul semisferic (pl. V/15).

8. *Pahare*.

8. a. Pahare cu corpul cilindric. S-a identificat un singur exemplar care nu are decor. (pl. V/14).

8. b. Pahare cu corpul tronconic din care s-au recoltat trei exemplare, toate decorate (pl. V/9-11).

9. *Cești*. În complexele de locuire și în stratul cultural au fost identificate opt exemplare (pl. V/1-8). Au gâtul cilindric și corpul mai scund sau mai înalt, în formă de sferă turtită. Un singur exemplar este decorat cu un motiv triunghiular realizat din împunsături succesive (pl. V/7).

În așezarea de la Tânganu "Autostradă" s-a constatat prezența unor forme de vase și a unor tipuri de decor care continuă tradiția din fazele I și II ale culturii Tei. Deoarece în ambele locuințe s-au găsit, ca elemente principale pentru încadrarea cronologică, fragmente de vase decorate atât cu șiruri de împunsături succesive fine cât și cu șiruri de împunsături succesive late, optăm pentru datarea acestei așezări la începutul fazei Tei III, mai precis în etapa Tei III_a, conform cronologiei stabilite de Valeriu Leahu¹⁷. Așezări din etapa III_a au mai fost descoperite în microzona bucureșteană la Cățelu Nou¹⁸, Dealul Piscului¹⁹, Văcărești²⁰ și Otopeni²¹ și pe malul Argeșului la Mogoșești (com. Adunații Copăceni, jud. Giurgiu) care, după părerea autorilor cercetărilor s-ar încadra în intervalul de trecere de la faza II la faza III a culturii Tei²². Desigur se naște întrebarea firească, și anume unde au plecat locuitorii acestei așezări. În împrejurimile sitului Tânganu "Autostradă", pe malurile râurilor Colentina, Dâmbovița și Pasărea s-au descoperit prin cercetări de teren dar și în săpături arheologice (rămase și unele și altele din păcate până astăzi inedite), mai multe așezări Tei, dar numai despre cea de la Cernica-Căldăraru se știe cu certitudine că a aparținut fazei Tei III²³.

Așezarea de scurtă durată de la Tânganu "Autostradă", amplasată pe un bot de terasă mijlocie a aparținut unei populații tracice sedentare care trăia în locuințe de suprafață, se ocupa cu creșterea animalelor, cultura primitivă a plantelor și cu meșteșugurile casnice (modelarea și arderea recipientelor din lut, torsul, țesutul), folosea unelte de silex, din care unele refolosite și în mod cert găsite pe suprafața așezării neolitice din marginea ei sudică și practica ca religie cultul soarelui.

III. Vestigiile geto-dacice

În secțiunile S I - III, trasate în partea estică a botului de terasă nr. 1 (Pl. II) s-a constatat prezența unui strat cultural gros de circa 0,15 m în care s-au găsit puține

¹⁷ *Ibidem*, p. 70.

¹⁸ V. Leahu, *Săpăturile arheologice de la Cățelu Nou*, CAB 2, 1965, p. 41-49, fig. 23-30.

¹⁹ V. Leahu, *Date și considerații noi cu privire la periodizarea evoluției culturii Tei*, CA 9, 1992, p. 70 și nota 62.

²⁰ C. Țico, *Contribuții arheologice la cunoașterea complexului arhitectonic Văcărești*, CAB 3, 1981, p. 250, fig. 4/1-4.

²¹ V. Leahu, *Săpăturile arheologice de la Otopeni* București 6, 1968, p. 30-32, fig. 3, 4/1,3.

²² C. Schuster, Traian Popa, *Raport preliminar privind săpăturile de la Mogoșești*, Cercetări arheologice în aria nord-tracă I, București, 1995, p. 149.

²³ Seb. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978, p. 51.

fragmente ceramice. Numai în S II s-a interceptat groapa unei locuințe de tip bordei notat B₂.

Bordeiul nr. 2 (B₂) (pl. III/D) avea groapa rotundă (D = 3,95 x 3,85 m) spre poligonală și podea neamenajată la 1,10 m adâncime. Nu a avut instalație de foc. A fost suprapus parțial de un cuptor în aer liber, din secolele XVIII-XIX. Majoritatea resturilor arheologice din umplutura gropii constând în pământ negricios-castaniu amestecat cu cărbuni, bucăți de lipitură arsă care păstra amprente de paie, pleavă și nuiele (unele cu diametrul de 1,5 cm, dispuse paralel la 1 cm distanță între ele), oase de animale, o fusaiolă bitronconică (pl. XVII/6) și fragmente de vase din lut ars au fost găsite deasupra podelei, într-o depunere de circa 0,20 m grosime. La 0,65 m adâncime, de la nivelul de călcare al anului 1992, s-a găsit în jumătatea vestică a gropii o aglomerare de bucăți mari de chirpici care, după aspect și poziția stratigrafică a fost aruncat la o dată mult mai târzie după abandonarea acestei locuințe.

Cercetările de suprafață efectuate în vecinătatea acestui bordei au determinat trasarea secțiunilor IV și V pe suprafețe mai pigmentate cu chirpici, în scopul interceptării altor complexe de locuire geto-dacice. Din păcate, nu s-au găsit decât câteva fragmente de vase într-un strat cultural, mult mai subțire decât în S III.

Cu toate străduința depusă pentru prospectarea fiecărui metru pătrat de teren precum și a observării atente a pământului din mușuroaiele de cârțițe aflate atât pe ampriza autostrăzii și pe restul malului vestic al vâlceleii care separa boturile de terasă nr. 1 și 2 precum și din partea sudică a botului de terasă nr. 1, nu s-a reușit descoperirea altei locuințe geto-dacice.

Lipsa urmelor geto-dacice s-a constatat și în sondajul efectuat pe malul răsăritean al vâlceleii, în limitele amprizei autostrăzii. Cercetarea de suprafață s-a extins pe botul de terasă nr. 2, la sud de ampriza autostrăzii, pe panta terasei spre lunca Colentinei, unde de la circa 300 m vest de locul fostei mănăstiri Tânganu²⁴ spre est, în pământul din mușuroaiele de cârțițe au început să apară fragmente mărunte de vase geto-dacice, situație ce ne determină să afirmăm că acolo se află resturile vatrei propriu-zise a așezării geto-dacice căreia i-a aparținut și B₂.

Materialul ceramic recoltat este deosebit de important pentru cunoașterea repertoriului formal al ceramicii geto-dacice din centrul Câmpiei Munteniei, deoarece provine din umplutura de la baza gropii unui singur bordei precizat clar stratigrafic, care nu a fost deranjat de alte complexe de locuire geto-dacice. Totodată el este semnificativ pentru informarea noastră în legătură cu inventarul ceramic casnic folosit de o familie care trăia, după toate probabilitățile, izolată de restul locuitorilor din vatra propriu-zisă a așezării.

Cea mai mare cantitate de fragmente recoltate de deasupra podelei erau cele modelate cu mâna. Însă slaba lor stare de conservare nu a permis întregirea prin restaurare a nici unui vas. Semnificativă este și ceramica modelată la roată, mult mai slab reprezentată cantitativ și formal, la care, din fiecare formă de vas nu am găsit decât unul până la 10 fragmente.

Compoziția pastei folosite pentru modelarea recipientelor ceramice variază în funcție de forma, dimensiunile, funcționalitatea și tehnica de lucru. Vasele modelate cu mâna au lutul amestecat cu degresanți ca nisip, pietricele sau cioburi pisate într-o proporție ce variază de la un recipient la altul, chiar în cadrul aceleiași forme de vase. La ceramica modelată la roată pasta este din lut fin, amestecat uneori cu o cantitate mică de nisip.

Prin ardere vasele modelate cu mâna au căpătat culoare cărămizie, maronie (majoritatea) și cenușie-negricioasă. Cele modelate la roată au culori cenușii, cenușii-negricioase sau negre.

²⁴ Pe locul ruinelor fostei mănăstiri Tânganu au fost cercetate resturile unei așezări geto-dacice din secolele II-I p. Chr.: M. Turcu, *Complexul medieval Tânganu. Așezarea Latène*, CAB 2, 1965, p. 270-276.

Fragmentele de vase scoase din umplutura B₂ provin de la un număr mare și variat de forme ceramice, majoritatea de producție și tradiție locală traco-geto-dacică, câteva inspirate după modele grecești și alte câteva importate din lumea greacă.

A. Vase modelate cu mâna

1. *Vase bitronconice*. Fragmentele găsite au unele buza răsfrântă în exterior (pl. XIV/2-3) și apucători dreptunghiulare, simple (pl. XIV/1,8) sau decorate alveolat (pl. XIV/10), dispuse orizontal pe linia diametrului maxim. Forma este hallstattiană. Din secolele IV-III p. Chr. vase asemănătoare au fost găsite în Muntenia în comuna Cernica, satul Căldăraru, (jud. Ilfov)²⁵, Făcău (jud. Giurgiu)²⁶, Zimnicea (jud. Teleorman)²⁷, etc.

2. *Vase cu corpul bombat* (pl. XIV/4-5). Diametrul reconstituit al fragmentelor arată că acestea provin de la vase de mari dimensiuni, care au fost folosite pentru păstratul proviziilor.

3. *Vase cu peretele corpului vertical și ușor arcuit*²⁸. Sunt de dimensiuni mici și mijlocii. Pe suprafața exterioară decorul, reprezentat de regulă de un brâu alveolat, este combinat cu partea utilitară (butoni ascendenți și butoni orizontali simpli sau decorați cu impresiuni) într-o mare varietate de asociații (pl. XII și XIII). Un fragment de la un vas păstrează ca decor, un șir orizontal de impresiuni întrerupt de un buton vertical decorat și el cu impresiuni (pl. XII/2). Alt fragment de vas păstrează ca decor plastic motivul semioval în relief (pl. XII/5).

4. *Castroane*. Au forma tronconică, sunt de dimensiuni mai mari (pl. XIV/7,9) sau miniaturale (pl. XV/16 și XVII/2) și au în pastă nisip, rare cioburi pisate sau pietricele. Un castron miniatural (pl. XVII/8) este din pastă fină cenușie și are angoba lustruită.

5. *Cești*. S-a găsit un singur exemplar cu profilul arcuit, care păstrează zona de pornire a toartei supraînălțate (pl. XVII/5).

6. *Căni*. S-au recoltat numai două torți care provin de la căni. Una din torți are nervură mediană (pl. XVII/7) și probabil că pleca orizontal din buza unei căni, similară celei de la Zimnicea din secolul IV p. Chr.²⁹. Cealaltă, rectangulară în secțiune, se pare că a fost puțin supraînălțată și că aparținut unei căni asemănătoare celei de la Făcău (jud. Giurgiu) din secolul IV p. Chr.³⁰.

7. *Pahare*. Au fost identificate două exemplare: unul tronconic având ca decor un buton conic (pl. XVII/3), celălalt cilindric (pl. XVII/1), fragmentul păstrat având de asemenea un buton.

8. *Străchini*. În comparație cu restul formelor de vase, acestea au avut angoba lustruită.

8. a. Străchini cu gura mai puțin sau mai mult invazată, acestea din urmă având din această cauză un profil bitronconic. Se disting străchini cu diametrul gurii mai mic și înălțimea corpului mai mare (pl. XV/1-3) și străchini cu diametrul gurii mai mare și înălțimea corpului mai mică (pl. XV/4-11). Unul din exemplare (pl. XV/7) are un orificiu perforat care indică o încercare de reparare a vasului în vechime.

8. b. Străchini cu torți orizontale sub buză, din care, s-au găsit trei exemplare: unul din corp care păstrează și puțin din buza verticală rotunjită; altul din corp (pl. XV/12) și al treilea este o toartă orizontală (pl. XV/13). Străchinile de acest fel au fost reproduse de

²⁵ M. Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei*, București, 1979, 204, pl. XII/4.

²⁶ M. Constantiniu, V. Leahu, *Mormânt getic în preajma Bucureștiului*, SCIV 2, 1968, p. 197, fig. 2; Em. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, București, 1983, 22, pl. IV/8.

²⁷ A. D. Alexandrescu, *Mormintele din perioada mai târzie a necropolei getice de la Zimnicea*, Crisia, 1972, p. 18, pl. III/5; Moscalu, *op. cit.*, p. 27, pl. V/1.

²⁸ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică. Cu privire specială la Transilvania*, București, 1969, p. 56.

²⁹ Em. Moscalu, *op. cit.*, p. 84, pl. LXI/9.

³⁰ *Ibidem*, p. 79, pl. LIX/16.

geto-daci după forma vaselor grecești de tip lekane lucrate la roată. Exemplare similare lucrate cu mâna au fost descoperite la Albești și Scărișoara³¹.

9. *Fructiera*. S-a găsit numai un fragment din suportul tronconic al unei fructiere.

10. *Farfurie*. S-a recuperat un singur fragment care provine de la o farfurie miniaturală (pl. XV/15) modelată din pastă cu cioburi pisate și nisip având culoarea cenușie cu pete cărămizii.

B. Vase modelate la roată

1. *Străchini*. Au fost identificate două exemplare de străchini din pastă cenușie sau cenușie-negricioasă cu buza invazată simplă (pl. XVI/1-2), două exemplare din pastă neagră cu angoba lustruită și buza invazată, decorată cu un striu (pl. XVI/3-4) și un exemplar cu buza evazată și corpul bitronconic din pastă neagră cu angobă lustruită (pl. XVI/5) similar unei străchini din secolul IV p. Chr. descoperită la Grădiștea-Călărași³² și considerată a fi un import grecesc. Și celelalte două străchini cu angoba neagră lustruită sunt importuri greco-elenistice.

2. *Krater*. Forma este reprezentată numai printr-un fragment din partea superioară a corpului. Este din pastă fină cenușie și are în exterior un striu sub buză și caneluri lăsate de mâna olarului (pl. XVI/7).

3. *Căni*. Fragmentele provin de la patru exemplare, din care două cu angoba neagră (pl. XVI/6, 9), a treia din pastă cenușie fină are gura trilobată (pl. XVI/10) și a patra de culoare cenușie-negricioasă are fundul inelar și este decorată pe umăr cu caneluri și linie în val incizată (pl. XVI/11-12)

4. *Amfore*. Un fragment care provine din gâtul unei amfore de culoare maronie care are în pastă fluturași de mică. Peretele interior are coaste de la modelarea pe roata rapidă.

Cele mai multe fragmente provin de la o amforă mai scundă, care are un prag pe umăr și fundul inelar (pl. XVI/8). Pasta conține nisip are miezul maroniu și exteriorul negru lustruit. Este un import din lumea grecească însă forma a fost imitată și de geto-daci³³.

Pe baza materialului ceramic descoperit, bordeiul acesta se datează în secolele IV-III a.Chr. El este contemporan cu complexe descoperite în nivelul I al așezării geto-dacice de la Bălăceanca "Ecluză"³⁴, situată vis à vis, pe malul sudic al râului Dâmbovița precum și cu cele din așezarea de la Căldăraru, situată pe malul vestic al lacului Cernica-Colentina (pl. I, c).

IV. Așezarea din secolele XVIII-XIX

Resturi din această așezare au fost observate pe toată suprafața botului de terasă nr.1. În secțiunile de sondaj efectuate pe ampriza autostrăzii, gropile complexelor de locuire apărute în sectorul estic și în cel vestic porneau din actualul humus vegetal. Au fost descoperite trei bordeie, două cuptoare în aer liber și o groapă menajeră.

Bordeiul nr.1 (B₁) a fost interceptat în S I din sectorul estic (pl. III/B). Era de fapt o locuință parțial adâncită în pământ cu groapa de formă dreptunghiulară (3,50 x 2,50 m) și colțurile rotunjite. Pe laturile de nord și sud avea nișe mici săpate în exteriorul conturului gropii, unde fuseseră montați stâlpii de susținere ai acoperișului. Spre latura nordică s-a constatat existența unei trepte din pământ cruțat cu lățimea de 1,20 m, situată la 0,20 m

³¹ Moscalu, *op. cit.*, p. 74, pl. LXXXIX/2-3.

³² *Ibidem*, p. 123, pl. LXXXIV/8.

³³ *Ibidem*, p. 134.

³⁴ V. Sandu, *Așezarea geto-dacică de la Bălăceanca "Ecluză"*, comunicare prezentată la Simpozionul național de rapoarte arheologice, Iași, 1992, mss; Idem, *Bălăceanca "Ecluză"*, în *Situri arheologice cercetate în perioada 1983-1992*, Brăila, 1996, p.10.

deasupra podelei. La evacuarea umpluturii s-a constatat prezența unei mari cantități de crengi carbonizate, în colțuri și pe lângă pereți, de la 0,30 m până la podeaua aflată la 0,80 m adâncime. Cuptorul, păstrat întreg, a apărut la 0,20 m adâncime de la nivelul de călcare al anului 1992. În profil avea forma unui con cu înălțimea în interior de 0,30 m iar în plan forma unei potcoave cu lungimea de 0,65 m. Fusesse scobit în întregime în peretele vestic al gropii locuinței. Pereții, care fuseseră lipiți în interior, erau arși la roșu pe 0,10 – 0,15 m grosime. Vatra atingea 1,10 m lungime, prelungindu-se în interiorul locuinței. Era acoperită pe 0,80 m lungime cu o crustă pietrificată de 1,5 cm grosime ca și pereții interiori ai cuptorului. În pământul de umplură s-au găsit fragmente de străchini și de oale decorate cu o substanță albă sau cu smalț alburii și verde-oliv, bucăți de chirpici cu urme de paie și pleavă iar în centrul gropii la 0,60 m adâncime zăcea în poziție oblică un fragment de cărămidă cu lățimea de 15,5 și grosimea de 4 cm.

Cuptorul în aer liber nr.1 (C₁) și groapa aferentă lui au fost amenajate în umplutura bordeiului dacic B₂ (pl. III/D). Cuptorul avea 0,78 m lungime și 0,30 m înălțime în interior, pereții laterali arși la roșu pe 0,10 m și cel din spate pe 0,15 m grosime. Toată suprafața interioară era acoperită cu o crustă albă-cenușie, pietrificată, cu grosimea de 0,01 m. Vatra, care depășea conturul propriu-zis al cuptorului cu 0,27 m, fusesse placată cu cărămizi refolosite ce mai păstrau încă urme de mortar pe ele. Cărămizile aflate în stare întreagă sau fragmentară. erau de diverse dimensiuni, din care unele aveau 0,27 x 0,16 x 0,04 m. Gura de alimentare, lată de 0,34 m, fusesse consolidată pe ambele laturi cu cărămizi puse vertical. Tot cu două cărămizi a fost consolidată și bolta, care probabil din cauza slabei rezistențe a pământului din stratul vegetal sau ca urmare a unei reparații suferite ulterior, a fost găsită acoperită cu două cărămizi peste care se pusese pământ care era ars la roșu pe o grosime de 0,05 m. La spate, pe axul longitudinal, cuptorul avea un orificiu de evacuare a fumului, cu diametrul de 10 cm, situat la 10 cm deasupra vetrei. Cuptorul a fost realizat prin scobire în peretele unei gropi rectangulare cu colțurile rotunjite (2, 15 x 2,70 m) a cărei podea era la 0,80 m adâncime. Umplutura cuptorului și a gropii din fața lui conținea un pământ negricios amestecat cu foarte multă cenușă, nuiele carbonizate, cioburi de cărămidă, câteva pietre de râu, fragmente de vase decorate cu smalț de culoare verde-oliv și ocră sau cu substanță albă. Nu au fost observate urme de gropi de stâlpi pentru susținerea unui acoperiș dar după cantitatea foarte mare de crengi carbonizate găsite în groapa din fața lui putem presupune că măcar o parte din ele provin de la acoperiș și probabil de la pereții unui adăpost dispărut în incendiu.

Cuptorul în aer liber nr.2 (C₂) a apărut în S III din sectorul estic la 0,20 m adâncime. A fost scobit în peretele vestic al unei gropi semiovale alungite, în plan (pl. III/C) cu diametrul mic de 2,35 m și raza de 2,20 m. Avea podeaua neamenajată la 0,75 m adâncime. În colțul sud-vestic, până la 0,80 și în centrul gropii la 0,95 m adâncime s-au găsit niște gropițe în care au fost fixați probabil niște stâlpi de susținere al unui adăpost menit să protejeze cuptorul și spațiul de lucru din fața lui. Pământul aproape negru din umplutura gropii din fața cuptorului conținea o mare cantitate de crengi carbonizate, bucăți de lipitură de perete arsă la roșu din care unele păstrau urme de nuiele cu diametrele de 1, 1,5 și 2 cm, fragmente de vase cărămizii acoperite cu smalț verde-oliv precum și câteva fragmente care proveneau de la vase cu pereții subțiri, modelate la roată dintr-o pastă fină cu multe paiete de mică arsă maroniu-negricios. Marea cantitate de crengi carbonizate, împreună cu bucățile de lipitură arsă cu urme de nuiele, arată că acest complex a avut pereți construiți din stâlpi și nuiele lipite cu lut.

Elementele de încadrare cronologică a complexelor din sectorul estic se sprijină pe materialul ceramic recoltat, pe prezența unor cărămizi care mai păstrau încă urme de mortar pe ele, pe planimetria și tehnica de construcție a complexelor închise. Dimensiunile cărămizilor găsite aici sunt identice cu cele ale celor folosite la construcțiile complexului

monastic Tânganu, ale cărei case egumenești au fost distruse la începutul secolului XVIII de un incendiu provocat de acțiunile prădănice ale unor cete turco-tătare³⁵. În urma dezastrului, numai biserica a fost refăcută dar și aceasta și-a încheiat activitatea puțin mai târziu de mijlocul secolului XIX³⁶. Arheologic s-a constatat că în secolul XIX locuitorii din împrejurimi au început acțiunea de demolare a zidurilor construcțiilor mănăstirii Tânganu³⁷. Un alt element de datare este marea asemănare între B₁ de la Tânganu "Autostradă" și B₃₄ de la Bălăceanca "Ecluză" în ceea ce privește planimetria gropii, amplasarea stâlpilor de susținere a acoperișului și modul de amenajare a cuptorului. Așezarea rurală de la Bălăceanca "Ecluză", situată pe malul sudic al Dâmboviței, la circa 500 m est de satul actual, este datată cu monede austriece de la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX³⁸.

În secțiunile de sondaj din sectorul vestic au fost interceptate două bordeie și o groapă menajeră. În luna martie, în S III s-a cercetat parțial *bordeiu* 3 (B₃) și în S IV *bordeiu* 4 (B₄), dar săpăturile arheologice au fost sistate după 17 martie 1992 de Ocolul silvic Brănești pentru tăierea copacilor din pădure. Groapa lor avea forma rectangulară. Pe suprafețele săpate manual nu s-au descoperit instalațiile de foc. Umplutura gropilor de culoare negricioasă conținea câteva cărămizi întregi de dimensiuni mai mici decât cele din sectorul estic și numeroase cioburi de la cărămizi similare ca pastă, ardere și dimensiuni celor întregi, fragmente de vase între care și un fund de ceșcuță (pl. XVII/10), o cantitate mare de cărbune de lemn, zgură rezultată de la reducerea (?) sau de la prelucrarea fierului. Prin smulgerea copacilor din rădăcină, suprafețele rămase necercetate din cele două bordeie, au fost distruse total prin răvășirea a resturilor pe o mare suprafață de teren.

În S I din a apărut o *groapă menajeră* (Gr 1) cu gura aproape rotundă (D = 1,62 x 1,58 m), profilul cilindric și adâncimea de 2,00 m. În umplutura ei s-a găsit un fragment de pipă turcească din lut ars (pl. XVII/9). Din humusul vegetal (până la - 0,30 m) s-a recoltat un deșeu de la reducerea sau forjarea fierului (pl. XVII/12); o plăcuță (pl. XVII/XVII/13) și o caia din fier (piesă care servea la potcovitul cailor) (XVII/11). Deșeurile de la prelucrarea fierului și cele două piese finite din fier sunt indicii că locuințele au aparținut unor meșteri fierari (probabil foști robi de la Mănăstirea Cernica), care retrași departe de vetrele aglomerate ale așezărilor propriu-zise, deserveau prin activitatea lor nevoile cotidiene ale locuitorilor din satele Tânganu, Cernica, Căldăraru, Fundeni, etc. Materialul arheologic sărac permite datarea acestor complexe de locuire în cursul secolului XIX.

*

Amplasat într-o microzonă deosebit de favorabilă din punct de vedere strategic, a resurselor naturale de hrană și a căilor de comunicație cu lumea înconjurătoare, botul de terasă din punctul Tânganu "Autostradă" a oferit din cele mai vechi timpuri condiții lesnicioase de trai comunităților omenești care și-au amplasat pentru scurt timp așezările pe suprafața lui. Cele patru așezări (din culturile Boian, Tei, geto-dacică, și din secolele XVIII-XIX) identificate în acest sit, reprezintă la scara istoriei, momente când populația trăitoare în această microregiune și-a construit locuințe stabile aici. Creșterea distanței până la copacii necesari pentru foc și alte nevoi casnice, sărăcirea sau epuizarea resurselor naturale oferite de pădure, de lunca și bălțile din apropiere, a determinat pe membrii comunităților umane să lase această suprafață de teren să se refacă, preferând să se mute cu bunurile mobile la o distanță oarecare de vechea vatră, în mijlocul unor noi resurse naturale de trai. Această dinamică poate fi urmărită din neolitic până la satele contemporane cu noi.

³⁵ P. I. Panait, *Complexul medieval Tânganu. Așezarea medievală*, CAB 2, 1965, p. 254.

³⁶ Panait, *op. cit.*, p. 252.

³⁷ *Ibidem*, p. 253.

³⁸ V. Sandu-Cuculea, Săpături inedite.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE SONDRAGE DE TÂNGANU “AUTOSTRADĂ” (1992)

Résumé

La station archéologique Tânganu “Autostradă” se trouve à 13 km de Bucarest, vers le Sud-Est. Elle est située dans la partie méridionale du territoire de la commune Pantelimon, mais tout près de hameau de Tânganu (commune Cernica, le dép. d’Ilfov). Topographiquement est située sur un éperon de l’ancienne rive gauche de la rivière Colentina, actuellement canalisée, à proximité de la confluence avec la rivière Dâmbovița (aussi canalisée), dans une microrégion qui présentait autrefois de bonnes conditions pour une habitation intense.

Dans les mois mars, mai et juin de l’année 1992 des fouilles archéologiques ont été effectuées sur l’emprise du future autoroute București-Constanța entre 7,400 et 9 kilomètre. Sur l’éperon de terrasse dit Tânganu “Autostradă” ont été pratiquées 17 sections et 12 cassettes. Trois autres sondages ont été trassés à ouest et à l’est de ce point. Sur la surface d’éperon ont été identifiées quatre couches archéologiques, chaque couche étant clairement marquée par un niveau d’habitation, auquel correspond chaque fois un nouvel aspect de civilisation.

I. *L’habitat néolithique.* Dans la partie méridionale il y a un d’éperon se trouve un mamelon «movila» où le sondage pratiqué a mis au jour les restes d’habitat. On a découvert une habitation de surface bâtie d’un treillage couvert d’un crépi en terre pétrie et mélangée de paille. Le plancher était en terre battue. On a récolté des fragments céramiques caractéristiques pour la phase Vidra de la civilisation Boian.

II. *L’habitat de l’âge du bronze.* Le centre de cet habitat a été identifié dans la partie occidentale d’éperon. Deux habitations de surface et une fosse ménagère ont été mis au jour. Des fragments de bousillage cuit, des cendres, de petits fragments de charbon parmi lesquels les restes céramiques prédominent, attestent que ces deux habitations ont été détruits par le feu. Les restes présentent un inventaire varié: des tessons céramiques, armes et outils en silex et en pierre dure, fusaïoles, modèles de roues de chariots en terre glaise et ossements d’animaux. Les principales formes de vases sont: vases à provisions; vases avec le profil en forme d’ ”S”; soupières au corps hémisphérique, tronconique ou bitronconique sans anses ou avec deux anses verticales ou horizontales; écuelles; cruches; un bol; verres et tasses à une anse. Le décor des vases “d’usage commun”, de tailles grande et moyenne, consiste en stries exécutées avec un peigne, en ceintures à crêtes et alvéolaires, rangées de creux aux contours variés et avec des protuberances appliquées. Les vases modelés en pâte fine présentent un décor à incisions exécuté selon la technique des piqûres successives avec lignes obliques et triangles. L’alternance des ornements réalisés par le procédé des piqûres successives fines ou des larges rangées de piqûres successives et de ceux transposées dans la technique des bandes réservées sur les fragments trouvés en chaque habitation, est très important pour la datation de cet habitat de courte durée dans la civilisation Tei, l’étape Tei III_a.

III. *L’habitat géto-daces.* Un couche géto-dacique des IVe-IIIe siècles av. J. Chr. a été identifiée dans le secteur oriental d’éperon. On a découvert un hutte enfoncée en terre jusqu’une profondeur de 1,10 m. Son remplissage est constituée par une fusaïole et une grande quantité de tessons céramiques. On mentionne comme formes céramiques modelés à la main les vases bi tronconiques, les vases au profil presque vertical, soupières, cruches et un cruchon, verres, écuelles (trois exemplaires avec anses horizontales), assiettes et un support de vase à fruits. Le décor consiste en boutons appliqués sur la partie centrale du corps ou sous la lèvre des vases, simples ou décorés, de ceintures à crêtes et alvéolaires ou de rangées de creux. La céramique modelée au tour est moins importante que celle faite à la main. Elle

comprend écuelles à rebord tourné à l'extérieur ou à l'intérieur, un krater, cruches (l'une à embouchure trilobée) et amphores.

IV. *L'habitat de la fin du XVIIIe siècle et du XIXe siècle.* La couche d'habitat est le humus végétal. On a découvert deux huttes et une fosse ménagère dans le secteur occidental; une hutte et deux fours en plein air dans le secteur oriental d'éperon. Les fragments des scories, deux pièces et un déchet en fer sont des témoignages de l'existence dans le secteur occidental des artisans qui travaillaient le fer à ces temps.

LISTE DES ILLUSTRATIONS

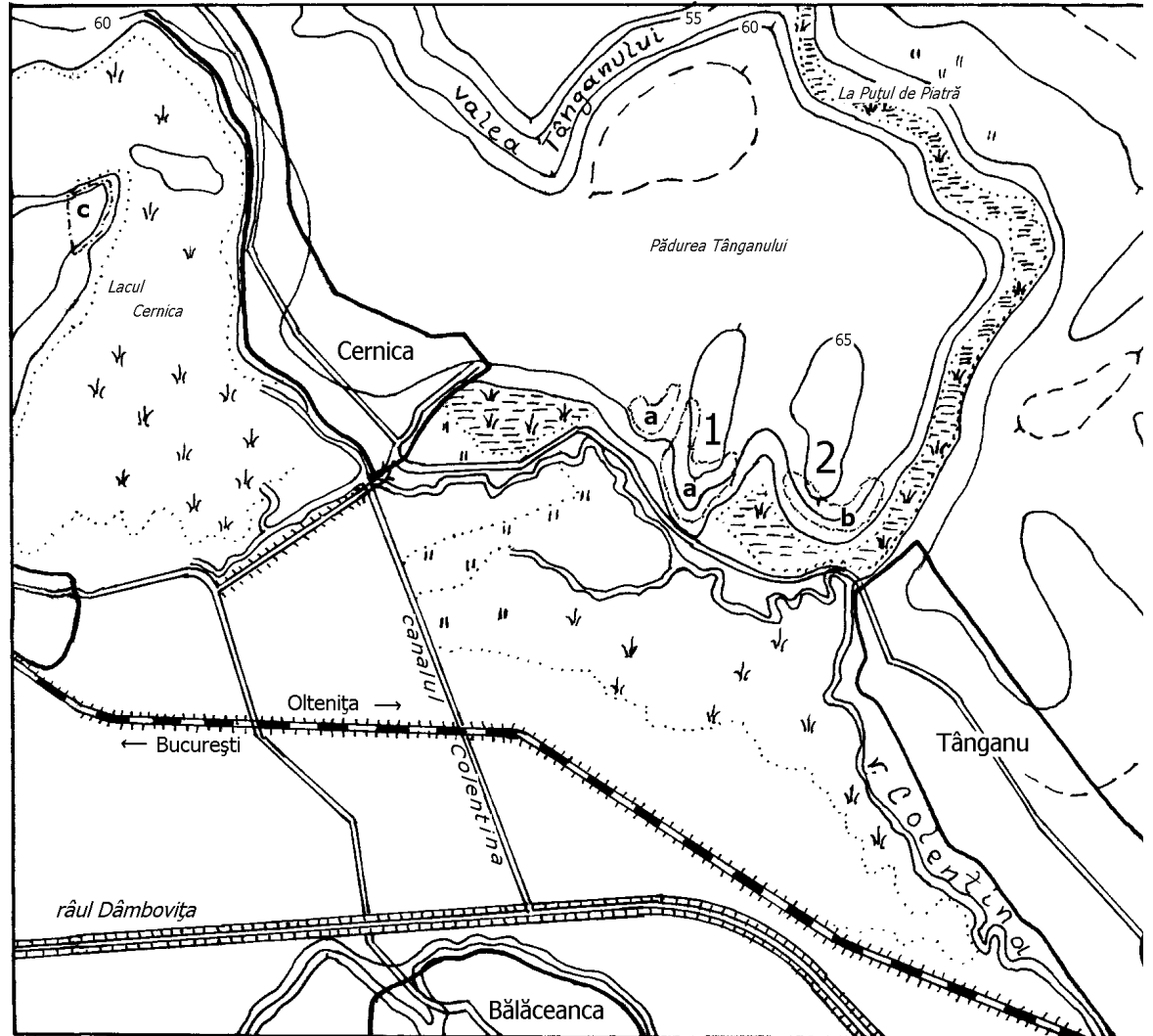
- Pl. I. Plan de localisation du site Tânganu "Autostradă" dans la micro zone située à la confluence des rives Colentina et Dâmbovița: a. Le site Tânganu "Autostradă"; b. Le site Tânganu "La Biserică" ou "La Cantoare"; c. Le sit Cernica-Căldăraru.
- Pl. II. Tânganu "Autostradă". Le plan général des fouilles de sondage.
- Pl. III. Tânganu "Autostradă". A. Tranchée II, le secteur occidental; B, C et D Les tranchées I-III, le secteur oriental. Stratigraphie: 1. Humus végétal de l'âge médiévale-moderne; 2 Couche grise noirâtre de l'âge géto-dace; 3 Couche brun noirâtre de l'âge du bronze; 4 Couche jaunâtre stérile; 5 Couche jaune sablonneuse (loess); 6. Charbon et cendres; 7. Fragments de bousillage cuit; 8. Âtre avec croûte blanche cendrée; 9. Âtre pavé avec des briques.
- Pl. IV. Tânganu "Autostradă". 1-2 Fragments céramiques appartenant à la phase Vidra de la civilisation Boian; 3-19 Outils et armes appartenant à la civilisation de Tei, IIIe phase. 1-2 découvertes dans la tranchée S IV; 14 dans la tranchée S XIII; 13 passim; 7 dans la tranchée S II, la IIe cassette, secteur occidental; 3, 5, 9, 12, 15-16, 18-19 dans l'habitation n° 1; 8, 10 et 17 dans l'habitation n° 2; 4 et 11 dans la fosse n° 2; 6 dans la tranchée S II, la I^e cassette, secteur oriental.
- Pl. V. Tânganu "Autostradă". Bol, tasses, verres et cruches modelées dans une pâte fine, la civilisation Tei, IIIe phase. 1-2, 7, 11 et 13-14 dans l'habitation n° 2; 3-4, 8, 10, 12, 15 et 17 dans l'habitation n° 1; 6, 9 et 16 dans la fosse n° 2.
- Pl. VI. Tânganu "Autostradă". Soupières modelées dans une pâte fine et décorées avec des rangées de piqûres successives, la civilisation Tei, IIIe phase. 1 (le fragment gauche haut) et 3-4 dans l'habitation n° 2; 1 (le fragment droite bas) et 2 dans l'habitation n° 1.
- Pl. VII. Tânganu "Autostradă". Soupières modelées dans une pâte fine et décorées avec des rangées de piqûres successives, la civilisation Tei, IIIe phase. 1-2 et 4 dans l'habitation n° 2; 3 dans l'habitation n° 1.
- Pl. VIII. Tânganu "Autostradă". Soupières et écuelles modelées dans une pâte fine et fine rugueuse, la civilisation Tei, IIIe phase. 1, 3-4, 9, 11, et 17 dans l'habitation n° 1; 2, 6-8 et 16 dans l'habitation n° 2; 5, 10 et 12-15 dans la fosse n° 2; 18 dans la tranchée S II (couche).
- Pl. IX. Tânganu "Autostradă". Soupières modelées dans une pâte pétrie avec sable et cailloux, la civilisation Tei, IIIe phase. 1, 3-4, 5, 7-8, 9 et 13-15 dans l'habitation n° 2; 2, 6, 11 et 16-17 dans l'habitation n° 1; 10 et 12 dans la fosse n° 2.
- Pl. X. Tânganu "Autostradă". Vases à provisions, la civilisation Tei, IIIe phase. 1 et 4 dans la fosse n° 2; 2-3, et 7-9 dans l'habitation n° 2; 5-6 dans l'habitation n° 1.
- Pl. XI. Tânganu "Autostradă". Vases à provisions, la civilisation Tei, IIIe phase. 1-2, 4-5, 7, 9 et 11-12 dans l'habitation n° 1; 3 et 6 dans l'habitation n° 2; 8 4 dans la tranchée S I, la I^e cassette (couche); 10 passim.
- Pl. XII. Tânganu "Autostradă". Pots modelés à la main de la hutte n° 2 (IVe –IIIe siècles av. J. Chr.)
- Pl. XIII. Tânganu "Autostradă". Pots modelés à la main de la hutte n° 2 (IVe –IIIe siècles av. J. Chr.)
- Pl. XIV. Tânganu "Autostradă". Pots modelés à la main de la hutte n° 2 (IVe –IIIe siècles av. J. Chr.)
- Pl. XV. Tânganu "Autostradă". Écuelles modelées à la main de la hutte n° 2 (IVe –IIIe siècles av. J. Chr.)

Pl. XVI. Tânganu “Autostradă”. Céramique modelée au tour de la hutte n° 2 (IVe –IIIe siècles av. J. Chr.).

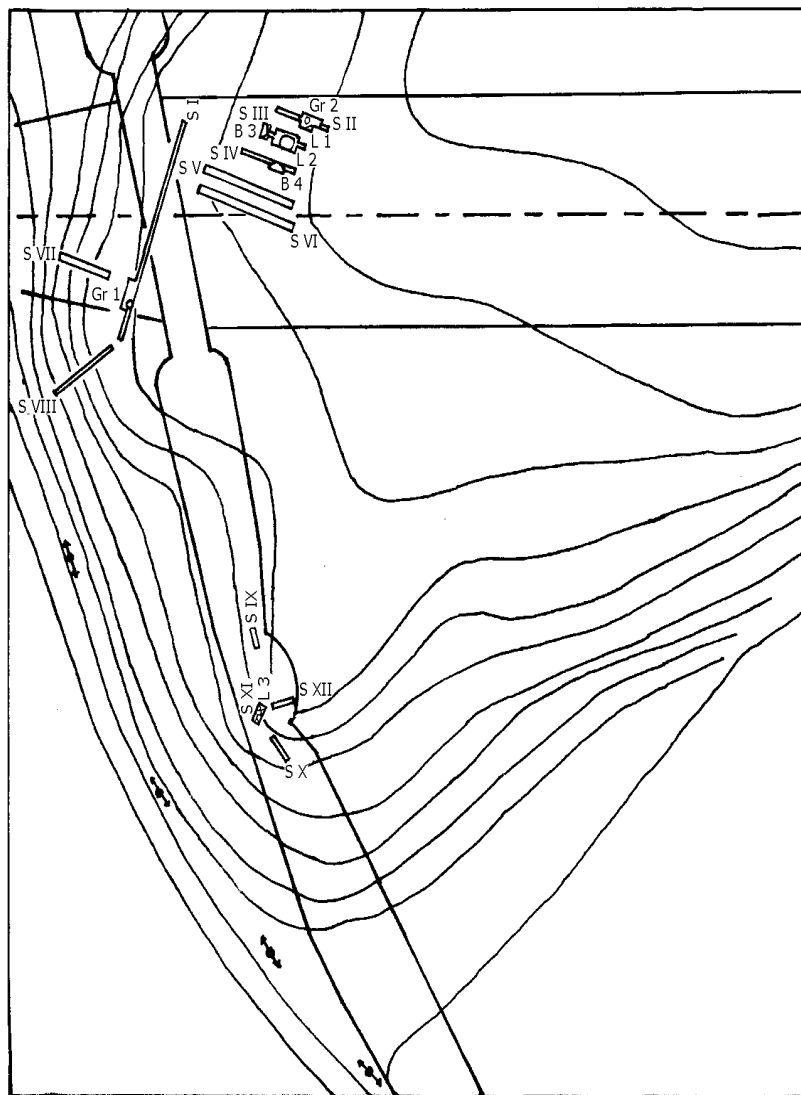
Pl. XVII. Tânganu “Autostradă”. 1-8 1-13 céramique modelée à la main de la hutte n° 2 (IVe –IIIe siècles av. J. Chr.); 9-13 objets datés à la fin du XVIIIe et au XIXe siècles découverts dans le secteur occidental.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

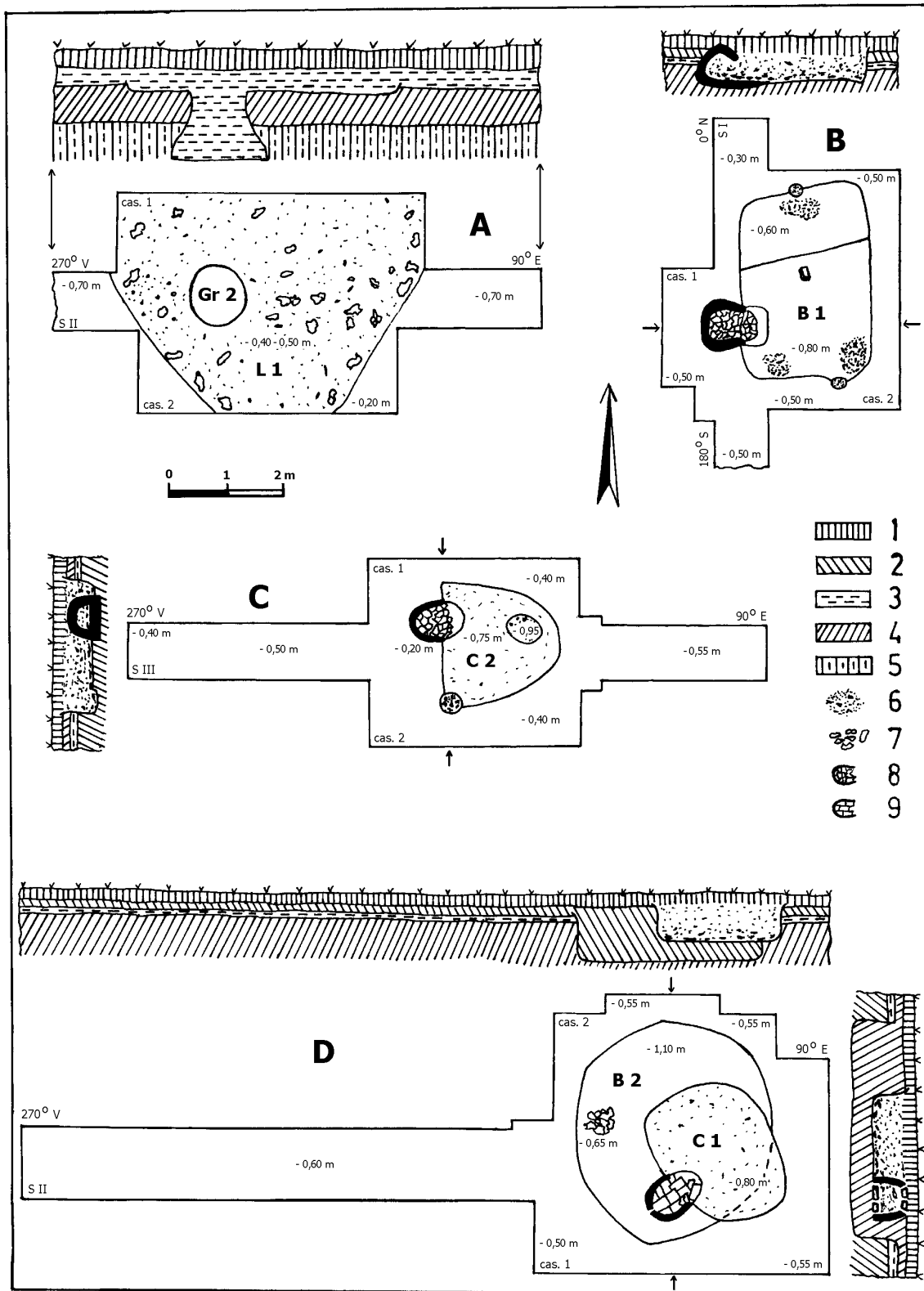
- Pl. I. Plan cu localizarea sitului Tânganu “Autostradă” în cadrul microzonei situate la confluența râurilor Colentina și Dâmbovița: a. Situl Tânganu “Autostradă”; b. Situl Tânganu “La Biserică” sau “La Cantoare”; c. Situl Cernica-Căldăraru.
- Pl. II. Tânganu “Autostradă”: Planul general al săpăturilor de sondaj.
- Pl. III. Tânganu „Autostradă”: A Secțiunea II din sectorul vestic; B, C și D secțiunile I-III din sectorul estic. Stratigrafie: 1 Humus vegetal, epoca medieval-modernă; 2 Strat cenușiu-negricios, geto-dacic; 3 Strat castaniu-negricios, epoca bronzului; 4 Strat castaniu, steril; 5 Strat galben-nisipos (loess); Cărbune și cenușă; 7 Chirpici; 8 Vatră pietrificată de cuptor; 9 Vatră de cuptor pavată cu cărămizi
- Pl. IV. Tânganu “Autostradă”: 1-2 Fragmente ceramice, cultura Boian, faza Vidra; 3-19 Unelte și arme, cultura Tei, faza III. 1-2 descoperite în S IV; 14 în S XIII; 13 passim; 7 în S II - cas. 2, sectorul vestic; 3, 5, 9, 12, 15-16, 18-19 în L₁; 8, 10 și 17 în L₂; 4 și 11 în Gr₂; 6 în S II - cas. 1, sectorul estic.
- Pl. V. Tânganu “Autostradă”: Bol, ceșcuțe, pahare și căni modelate din pastă fină, cultura Tei, faza III. 1-2, 7, 11 și 13-14 din L₂; 3-4, 8, 10, 12, 15 și 17 din L₁; 6, 9 și 16 din Gr₂.
- Pl. VI. Tânganu “Autostradă”: Castroane modelate din pastă fină și decorate cu șiruri de împunsături succesive, cultura Tei, faza III. 1 (fragmentul din stânga sus) și 3-4 din L₂; 1 (fragmentul din dreapta jos) și 2 din L₁.
- Pl. VII. Tânganu “Autostradă”: Castroane modelate din pastă fină și decorate cu șiruri de împunsături succesive, cultura Tei, faza III. 1-2 și 4 din L₂; 3 din L₁.
- Pl. VIII. Tânganu “Autostradă”: Castroane și străchini modelate din pastă fină și fină-aspră, cultura Tei, faza III. 1, 3-4, 9, 11 și 17 din L₁; 2, 6-8 și 16 din L₂; 5, 10 și 12-15 din Gr₂; 18 din S II (strat).
- Pl. IX. Tânganu “Autostradă”: Castroane modelate din pastă cu nisip și pietricele, cultura Tei, faza III. 1, 3-4, 5, 7-8, 9 și 13-15 din L₂; 2, 6, 11 și 16-17 din L₁; 10 și 12 din Gr₂.
- Pl. X. Tânganu “Autostradă”: Vase de provizii, cultura Tei, faza III. 1 și 4 din Gr₂; 2-3 și 7-9 din L₂; 5-6 din L₁.
- Pl. XI. Tânganu “Autostradă”: Vase de provizii, cultura Tei, faza III. 1-2, 4-5, 7, 9 și 11-12 din L₁; 3 și 6 din L₂; 8 din S I – cas. 1 (strat); 10 passim.
- Pl. XII. Tânganu “Autostradă”: Borcane modelate cu mâna din B₂ (secolele IV-III p. Chr.).
- Pl. XIII. Tânganu “Autostradă”: Borcane modelate cu mâna din B₂ (secolele IV-III p. Chr.).
- Pl. XIV. Tânganu “Autostradă”: Borcane modelate cu mâna din B₂ (secolele IV-III p. Chr.).
- Pl. XV. Tânganu “Autostradă”: Străchini modelate cu mâna din B₂ (secolele IV-III p. Chr.).
- Pl. XVI. Tânganu “Autostradă”: Ceramică modelată la roată din B₂ (secolele IV-III p. Chr.).
- Pl. XVII. Tânganu “Autostradă”: 1-8 ceramică modelată cu mâna din B₂ (secolele IV-III î. Hr); 9-13 obiecte de la sfârșitul secolului XVIII și din secolul XIX descoperite în sectorul vestic.

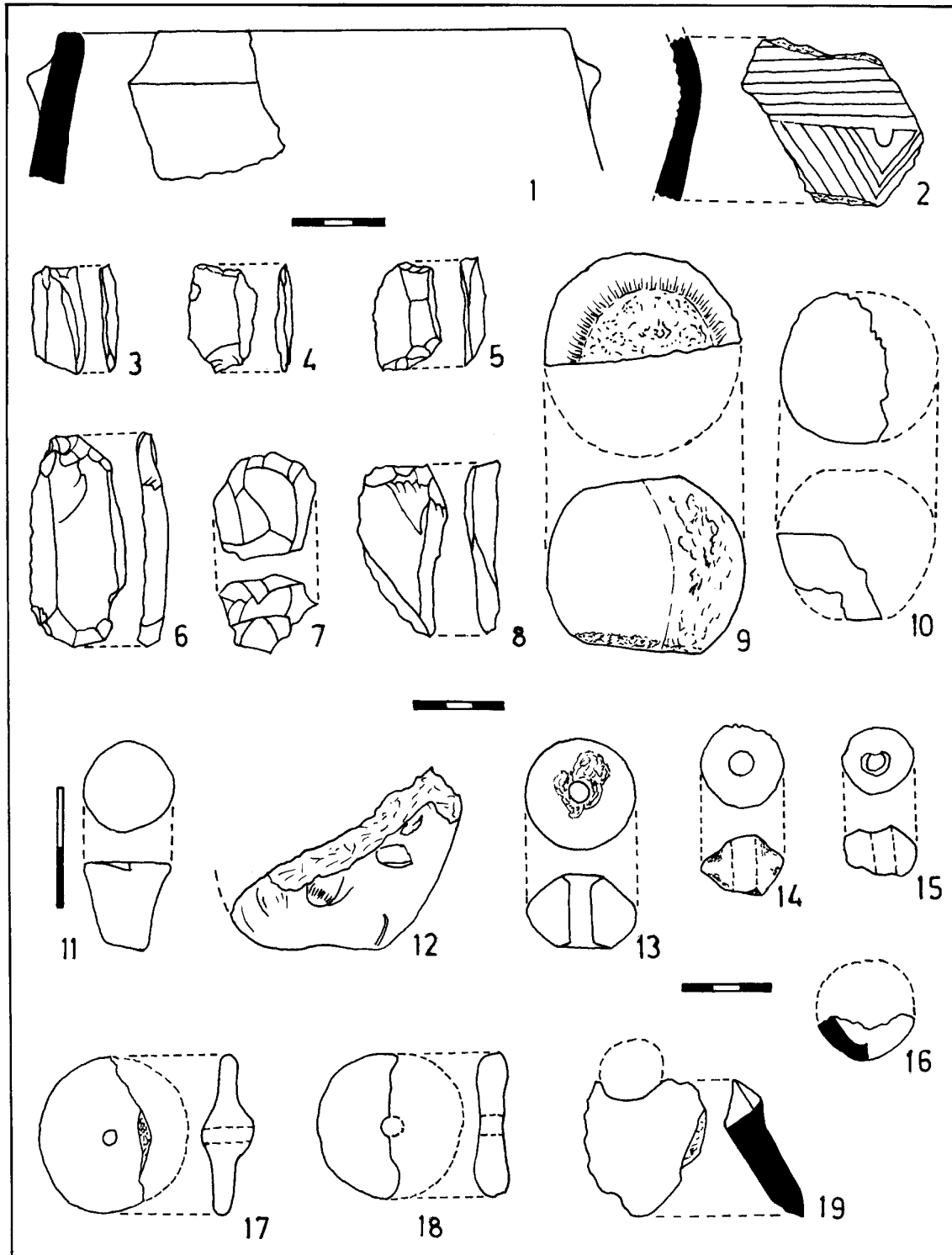
Pl. I Plan cu localizarea sitului Tânganu „Autostradă” în cadrul microzonei situate la confluența Dâmbovița: a. Situl Tânganu „Autostradă”; b. Situl Tânganu „La Biserică” sau „La Cantă”

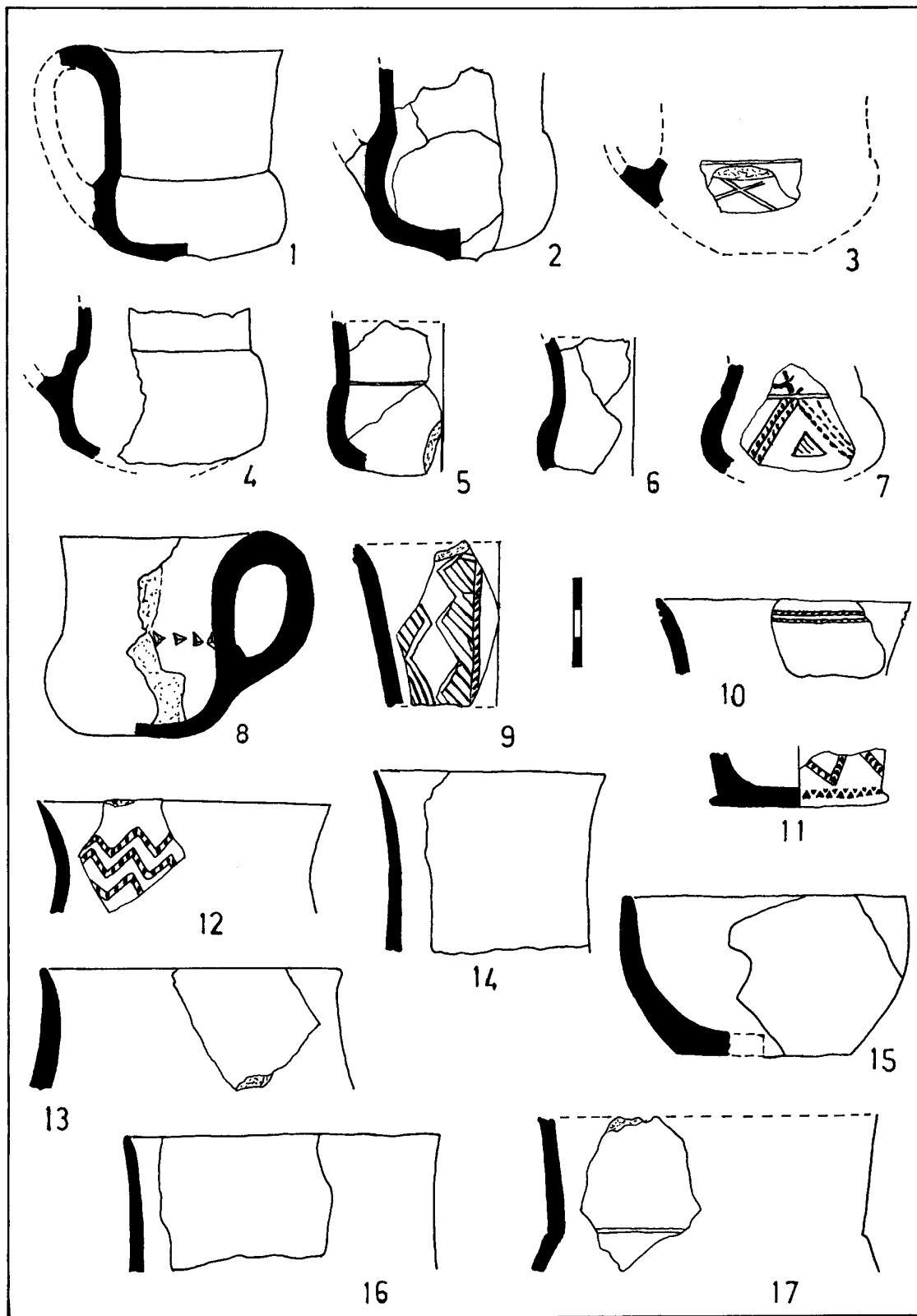
Pl. II Tânganu „Autostradă”: Planul general al săpăturilor de sonc

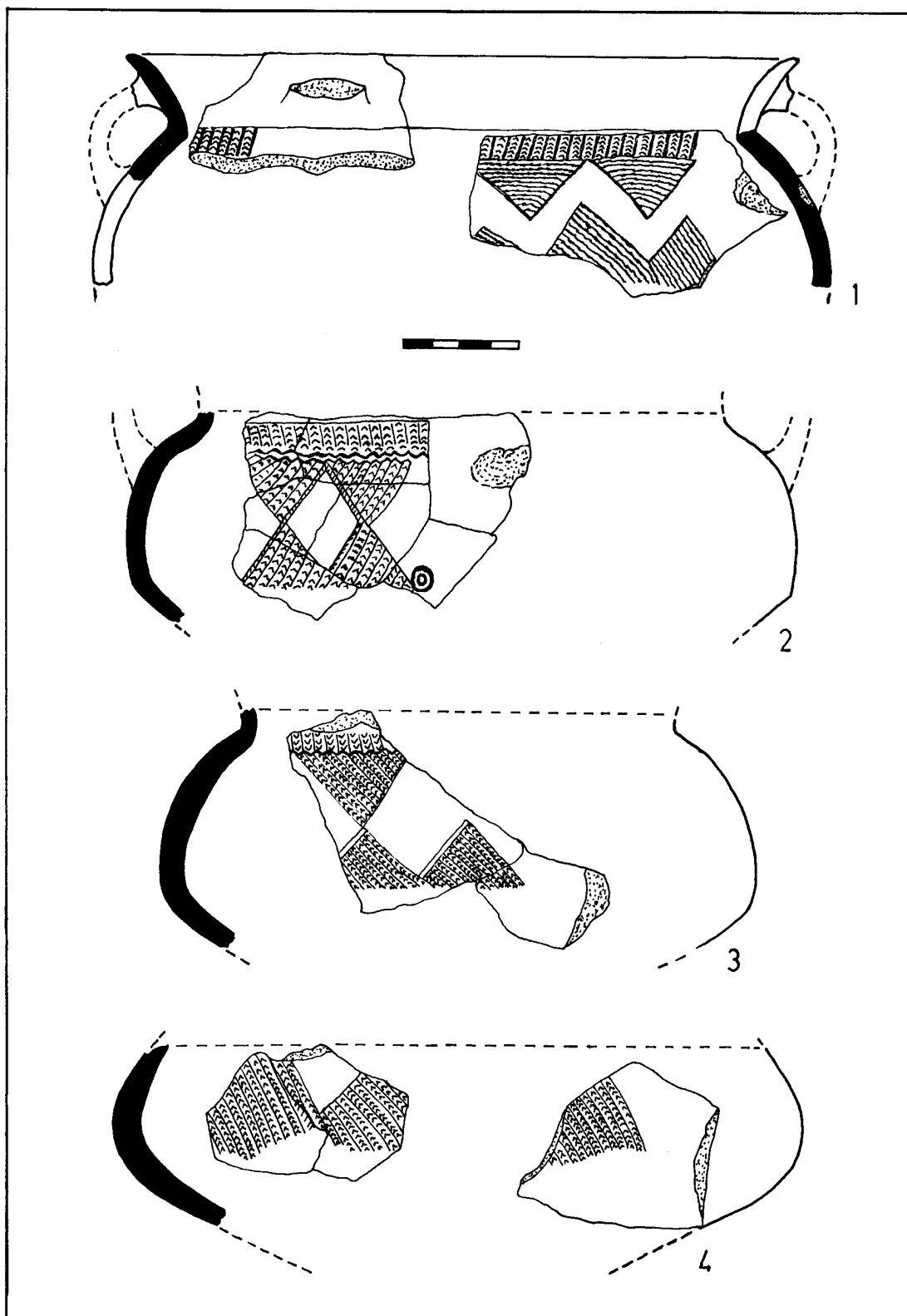
Pl. III. Tânganu „Autostradă”: A Secțiunea II din sectorul vestic; B, C și D secțiunile I-III din sectorul estic. Stratigrafie: 1 Humus vegetal, epoca medieval-modernă; 2 Strat cenușiu-negricios, geto-dacic; 3 Strat castaniu-negricios, epoca bronzului; 4 Strat castaniu, steril; 5 Strat galben-nisipos (loess); Cărbune și cenușă; 7 Chirpici; 8 Vatră pietrificată de cuptor; 9 Vatră de cuptor pavată cu cărămizi.

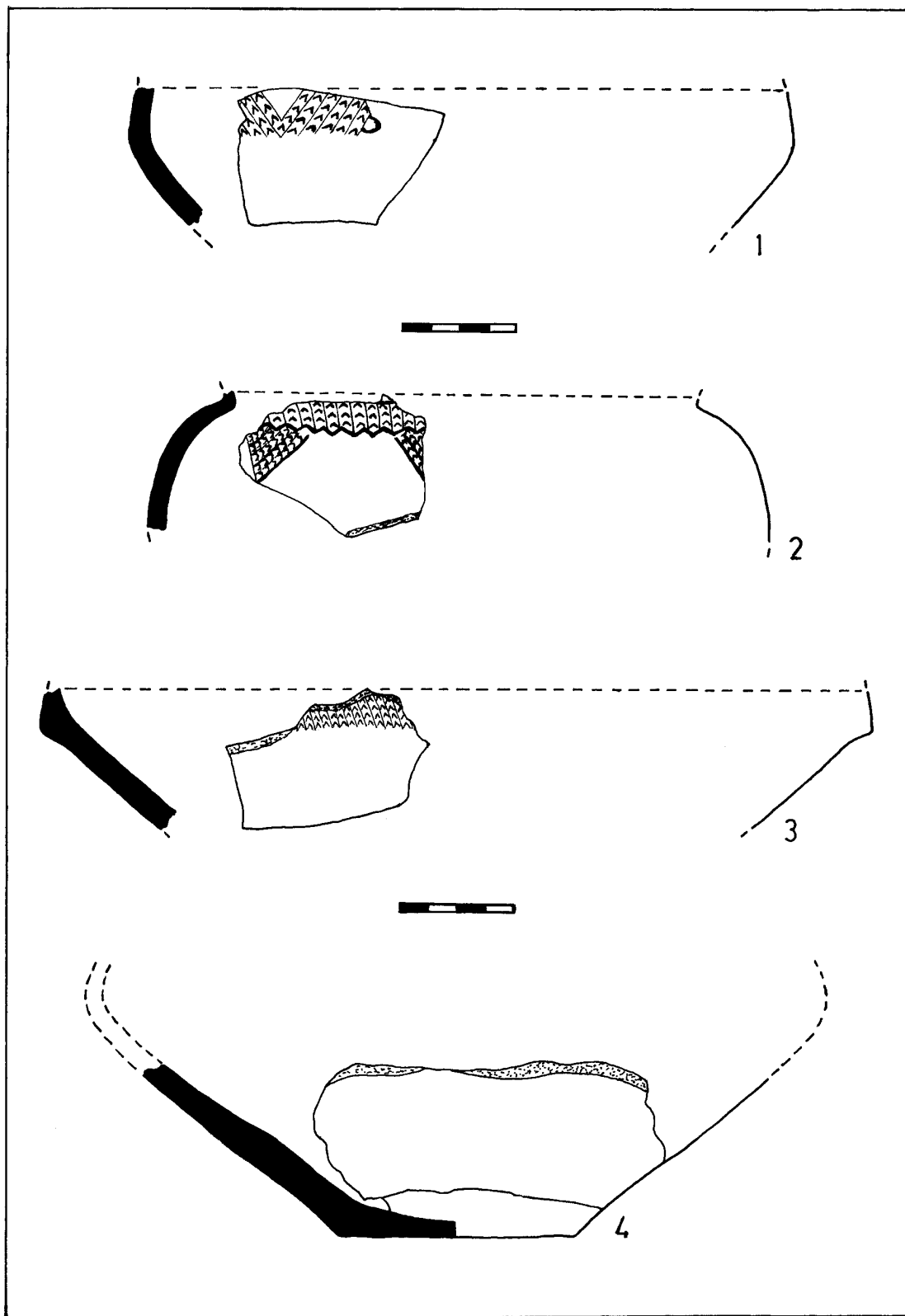
Pl. IV. Tânganu "Autostradă": 1-2 Fragmente ceramice, cultura Boian, faza Vidra; 3-19 Unelte și arme, cultura Tei, faza III. 1-2 descoperite în S IV; 14 în S XIII; 13 passim; 7 în S II-cas.2, sectorul vestic; 3, 5, 9, 12, 15-16, 18-19 în L₁; 8, 10 și 17 în L₂; 4 și 11 în Gr 2; 6 în S II-cas. 1 din sectorul estic.

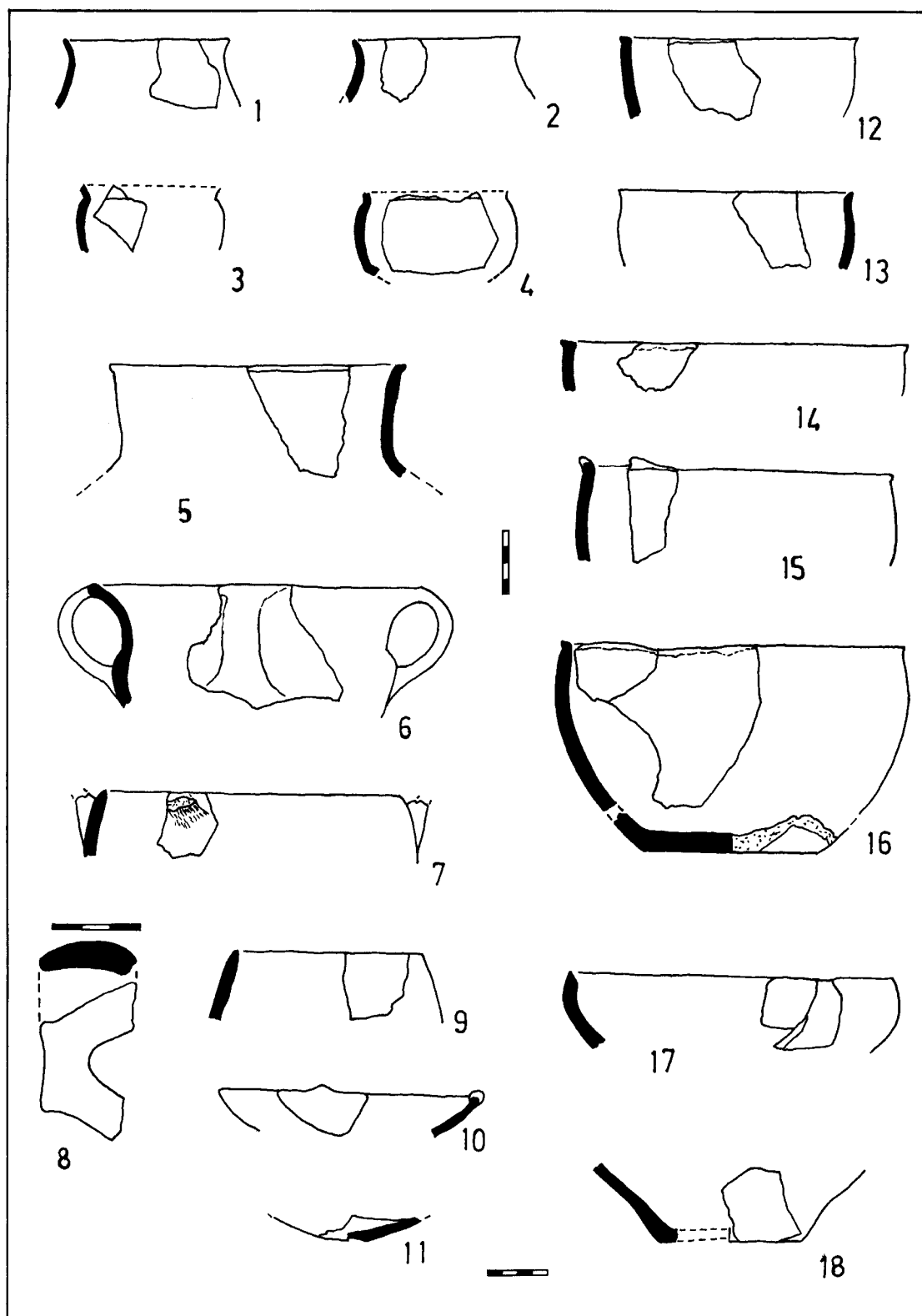
Pl. V. Tânganu „Autostradă”: Bol, ceșcuțe, pahare și căni modelate din pastă fină, cultura Tei, faza III. 1-2, 7, 11 și 13-14 din L₂; 3-4, 8, 10, 12, 15 și 17 din L₁; 6, 9 și 16 din Gr 2.

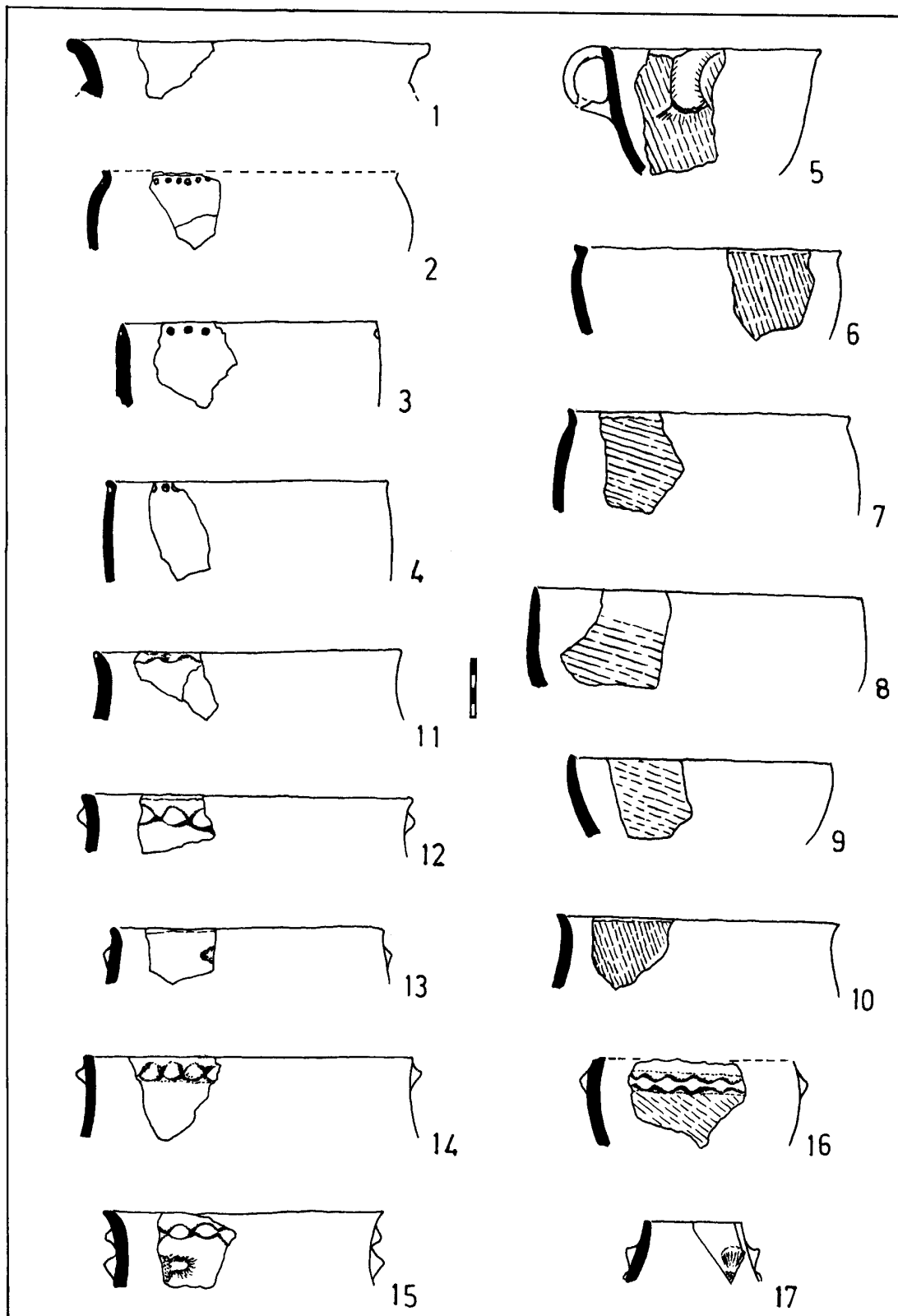
Pl. VI. Tânganu „Autostradă”: Castroane modelate din pastă fină și decorate cu șiruri de împunsături succesive, cultura tei, faza III. 1 (fragmentul din stânga sus) și 3-4 din L_2 ; 1 (fragmentul din dreapta jos) și 2 din L_1 .

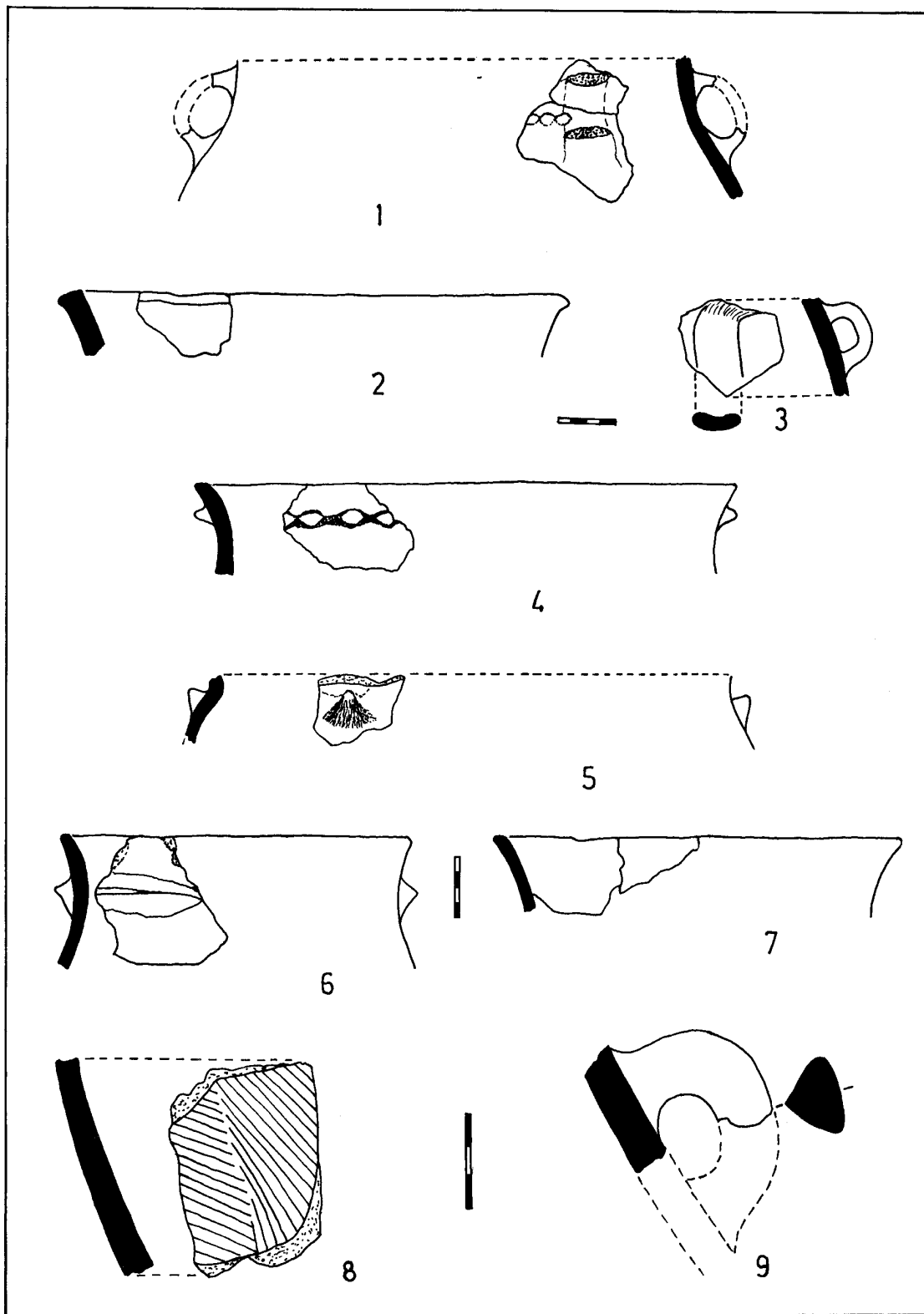
Pl. VII. Tânganu „Autostradă”: Castroane modelate din pastă fină și decorate cu șiruri de împunsături succesive, cultura Tei, faza III. 1-2 și 4 din L₂; 3 din L₁.

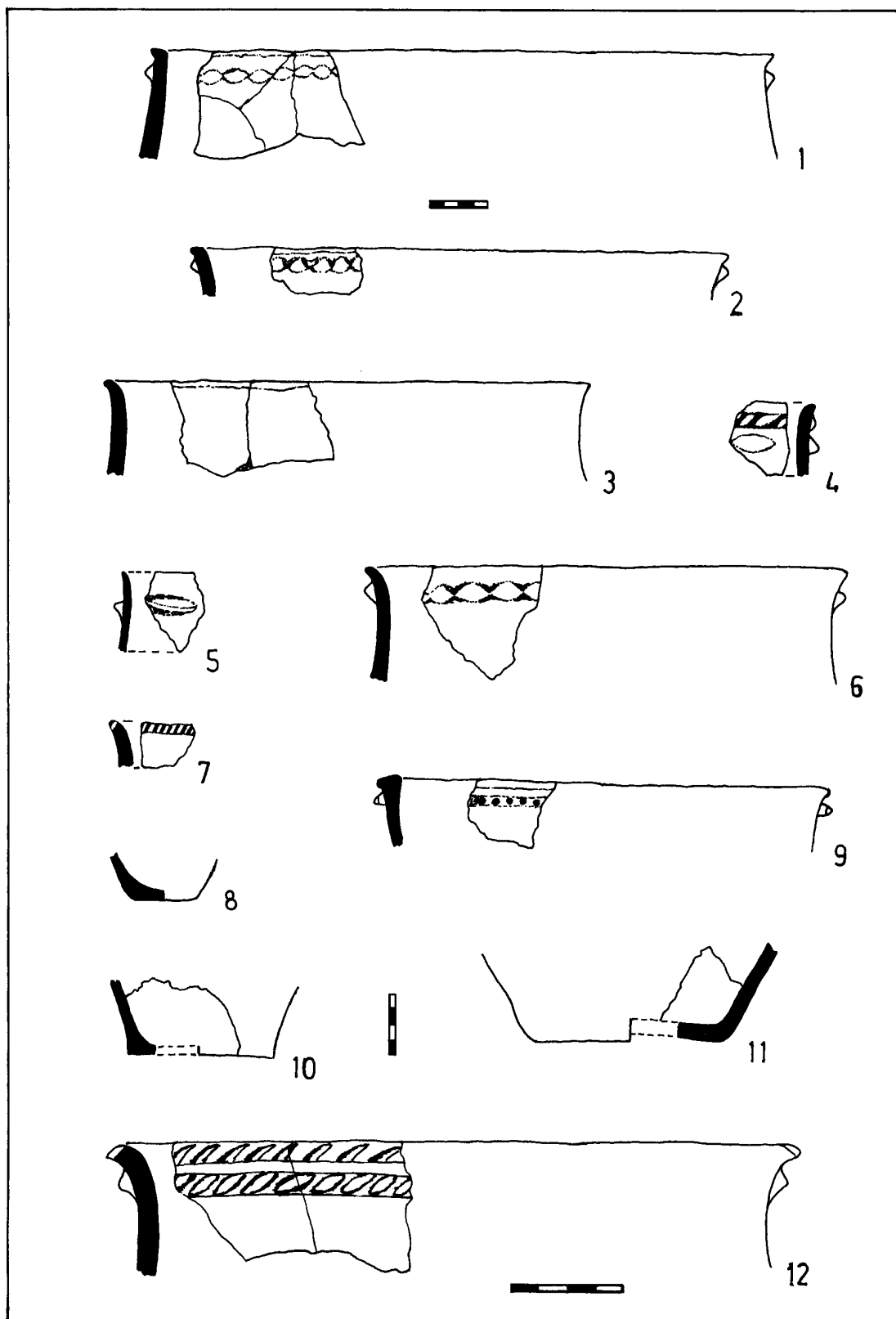
Pl. VIII. Tânganu „Autostradă”: Castroane și străchini modelate din pastă fină și fină-aspră, cultura Tei, faza III. 1, 3-4, 9, 11 și 17 din L₁; 2, 6-8 și 16 din L₂; 5, 10 și 12-15 din Gr 2; 18 din S II (strat).

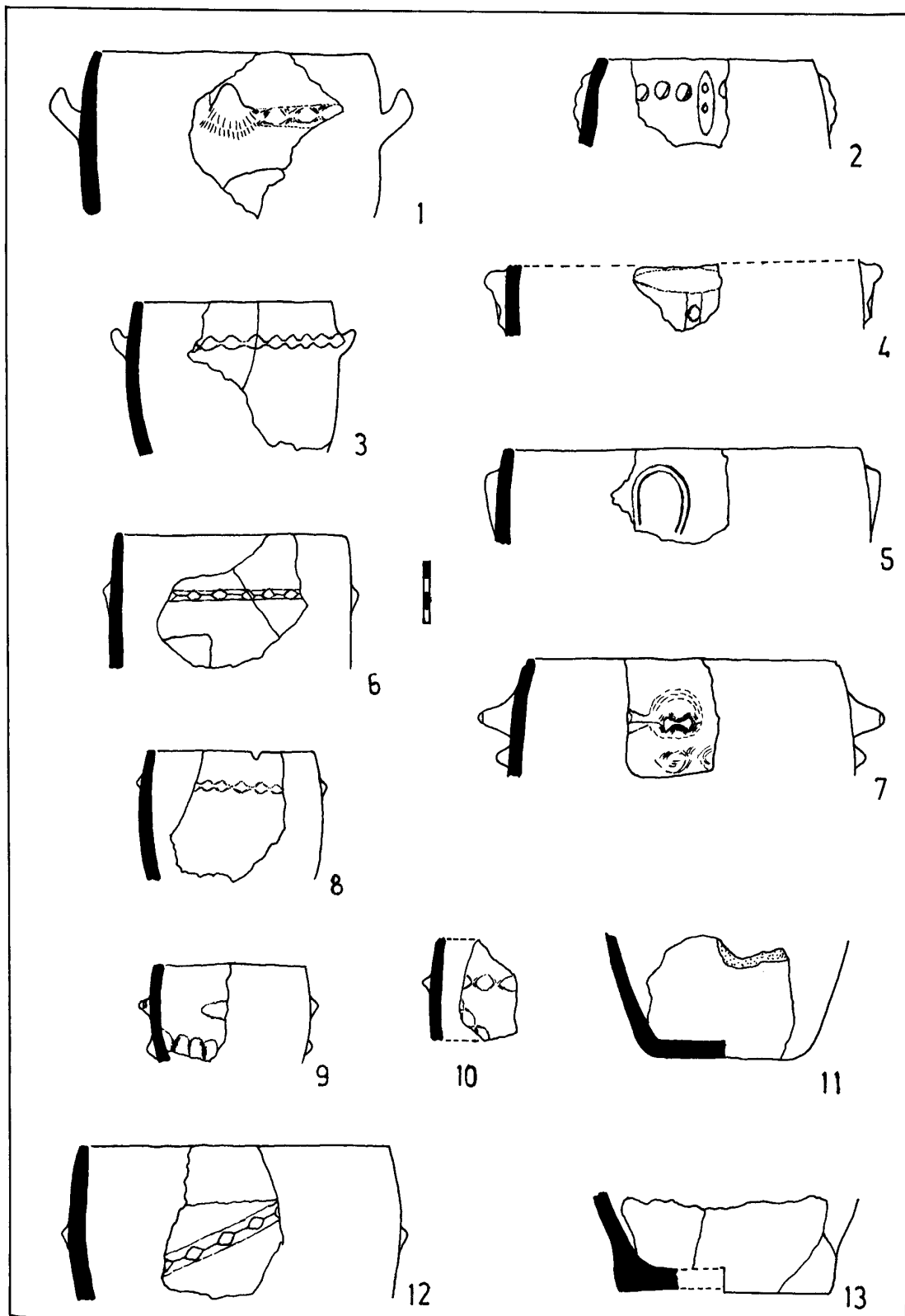
Pl. IX. Tânganu „Autostradă”: Castroane modelate din pastă cu nisip și pietricele, cultura Tei, faza III. 1, 3-4, 5, 7-8, 9 și 13-15 din L₂; 2, 6, 11 și 16-17 din L₁; 10 și 12 din Gr 2.

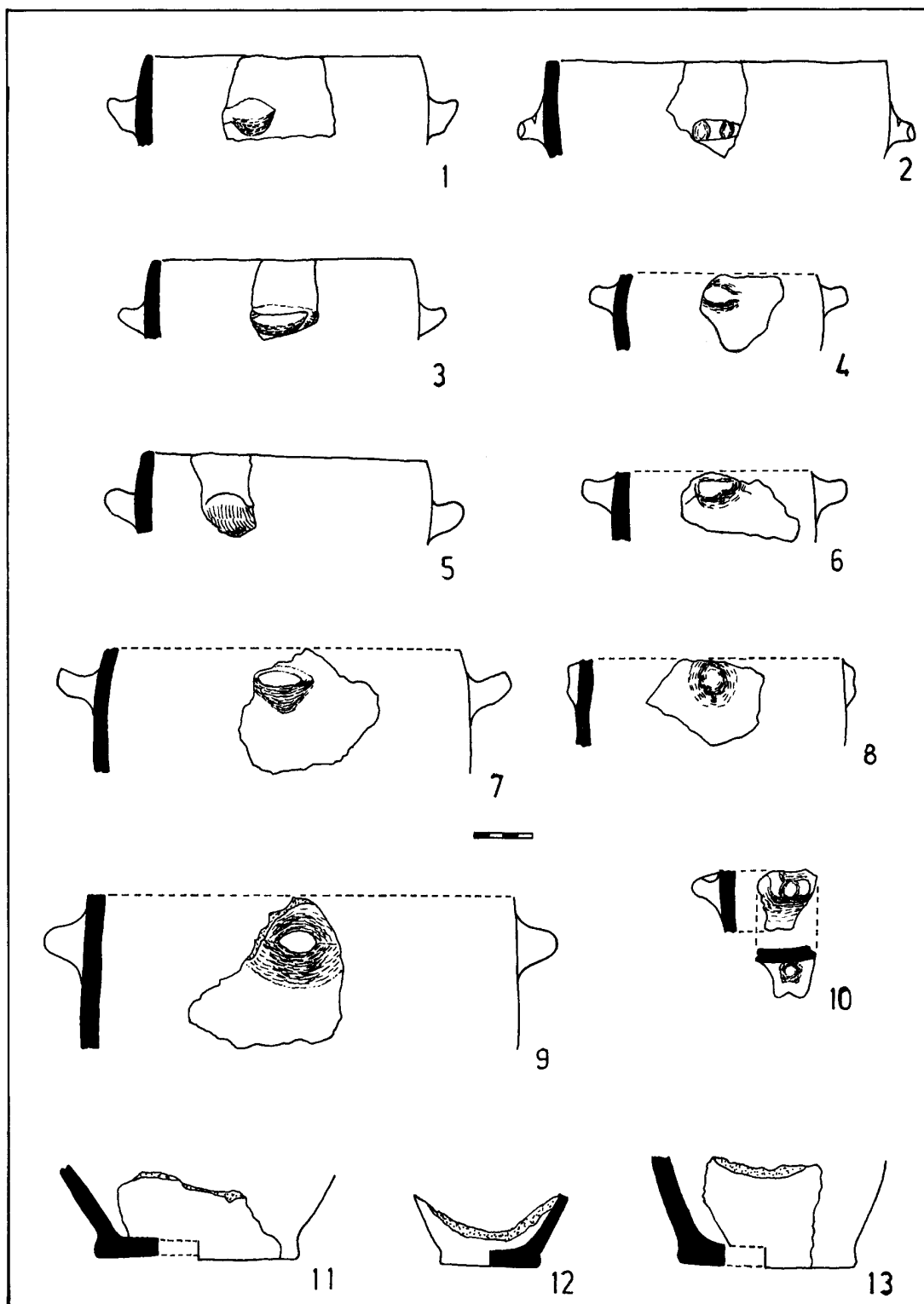
Pl. X. Tânganu „Autostradă”: Vase de provizii, cultura Tei, faza III. 1 și 4 din Gr 2 ; 2-3 și 7-9 din L₂ ; 5-6 din L₁.

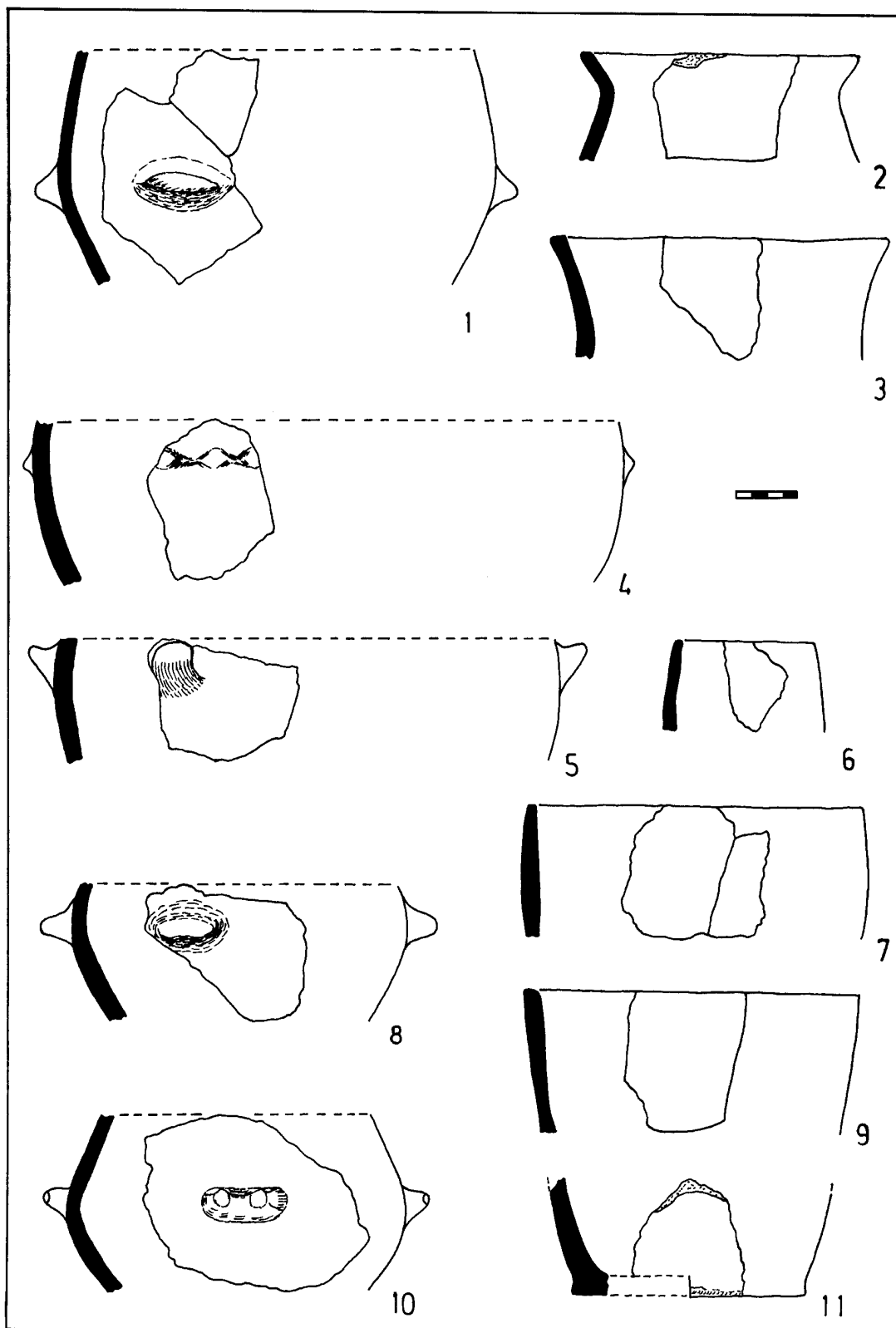

Pl. XI. Tânganu „Autostradă”: Vase de provizii, cultura Tei, faza III. 1-2, 4-5, 7, 9 și 11-12 din L₁; 3 și 6 din L₂; 8 din S I – cas. 1 (strat); 10 passim.

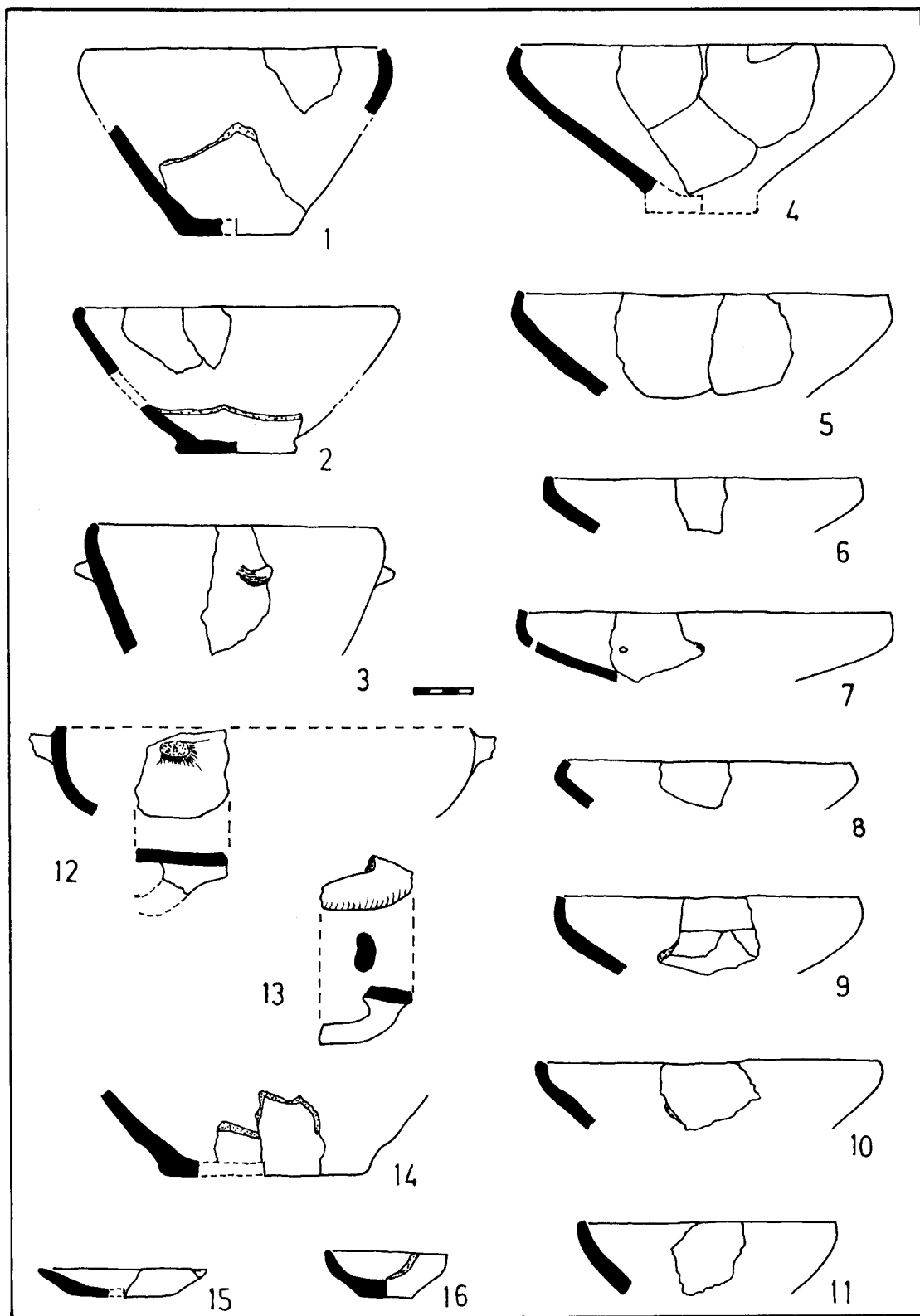

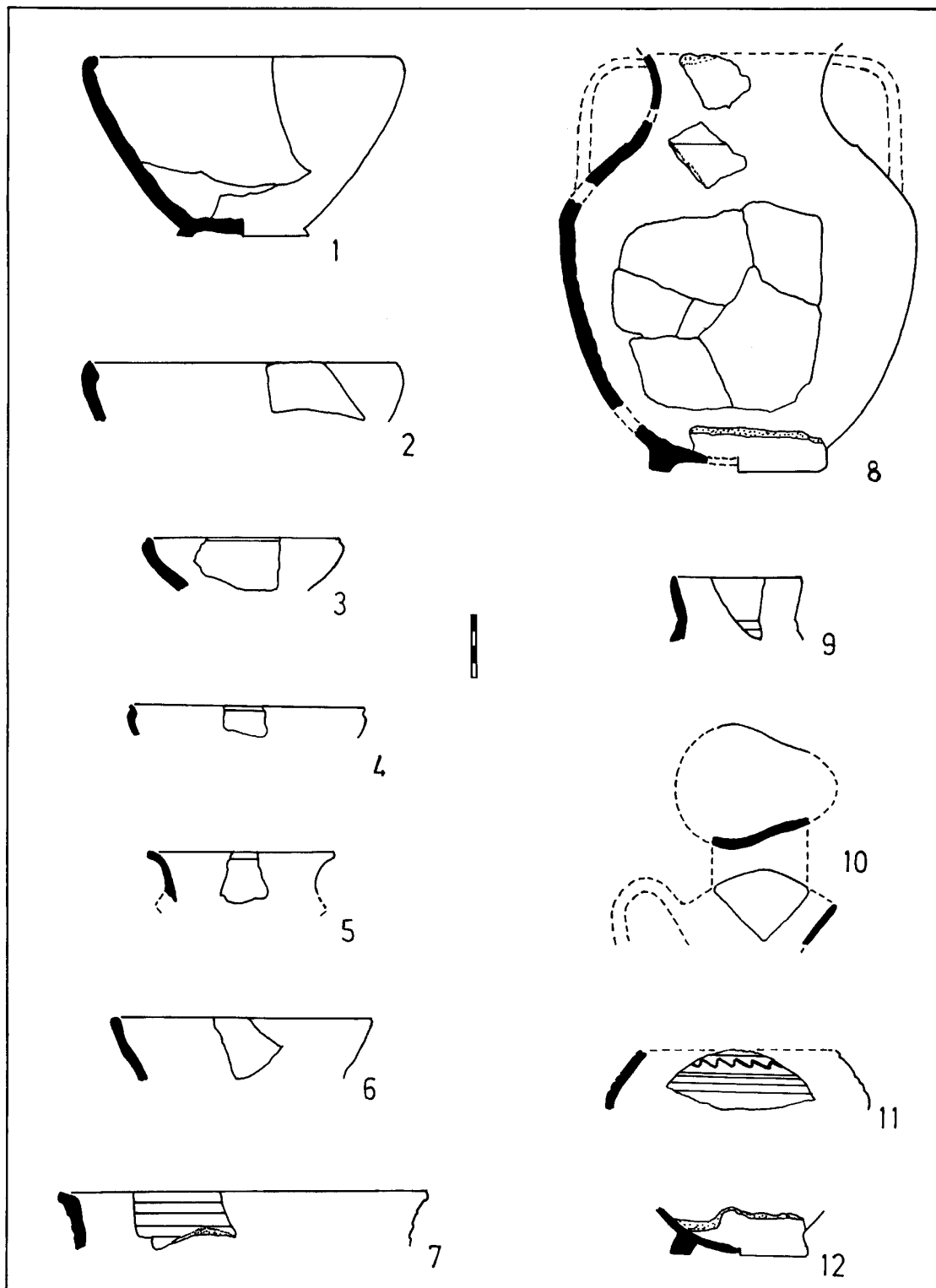
Pl. XII. Tânganu „Autostradă”: Borcane modelate cu mâna din B₂ (secolele IV-III p. Chr.)

Pl. XIII. Tânganu „Autostradă”: Borcane modelate cu mâna din B₂ (secolele IV-III p. Chr.).

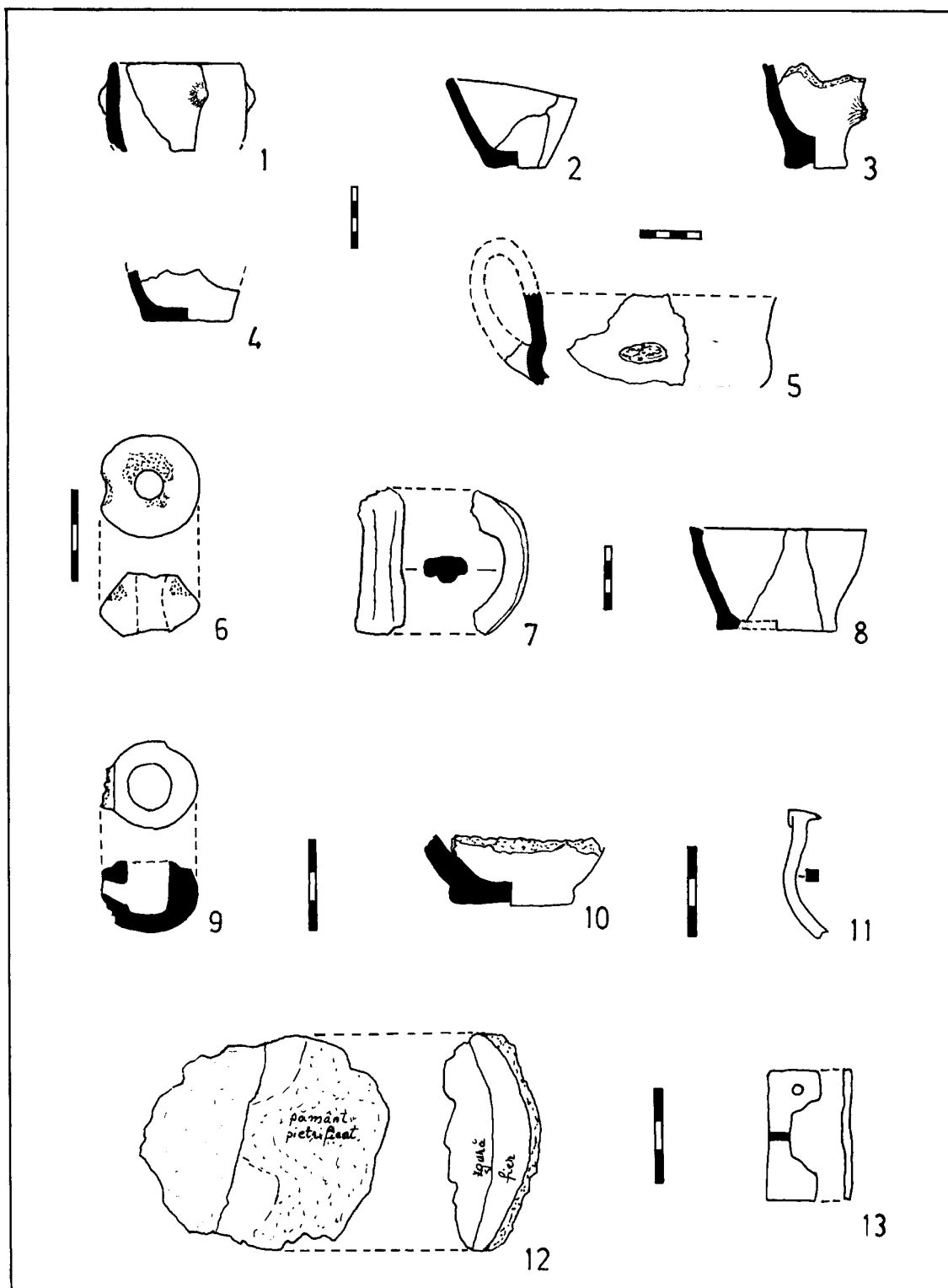

Pl. XIV. Tânganu „Autostradă”: Borcane modelate cu mâna din B₂ (secolele IV-III p. Chr.).

Pl. XV. Tânganu „Autostradă”: Străchini modelate cu mâna din B₂ (secolele IV-III p. Chr.).

Pl. XVI. Tânganu „Autostradă”: Ceramica modelată la roată din B₂ (secolele IV-III î- Hr.).

Pl. XVII. Tânganu „Autostradă”: 1-8 ceramică modelată cu mâna din B₂ (secolele IV-III p. Chr.); 9-13 obiecte de la sfârșitul secolului XVIII și din secolul XIX descoperite în sectorul vestic.

REZUMAT

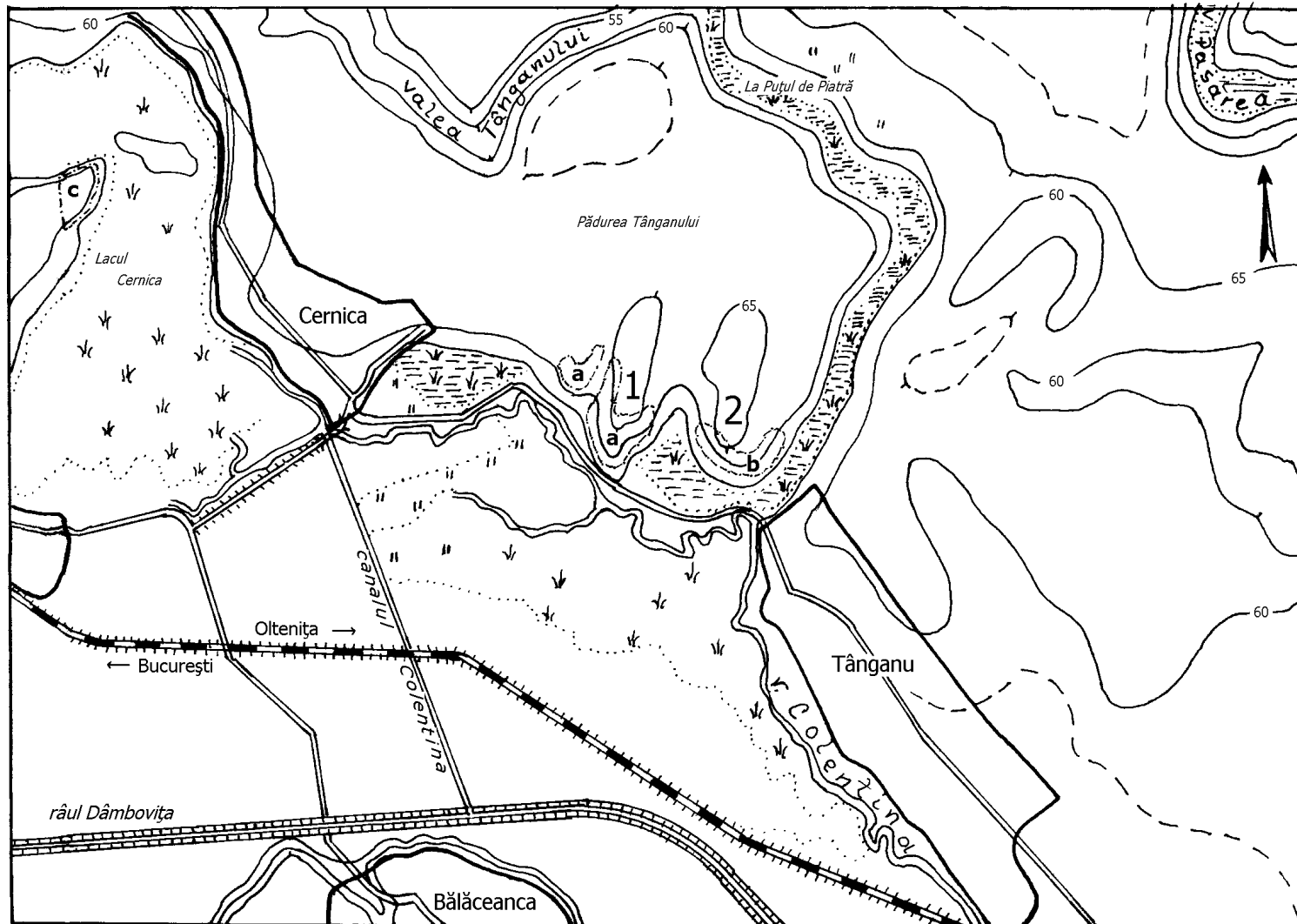
Pe traseul amprizei viitoare autostrăzi București-Constanța cu ocazia săpăturilor de sondaj efectuate cu întreruperi în lunile martie, mai și iunie 1992 s-au descoperit pe suprafața botului de terasă nr. 1, numit Tânganu "Autostradă" resturile unor așezări suprapuse parțial:

În extremitatea sud-vestică s-au sondat mici porțiuni dintr-o așezare aparținând culturii Boian, faza Vidra. S-a constatat că în partea central-sudică, aceasta fusese distrusă de niște gropi săpate în timpul celui de-al doilea război mondial pentru instalarea unor piese de artilerie. Pe un martor dintre trei astfel de gropi au fost dezvelite resturile unei locuințe de suprafață.

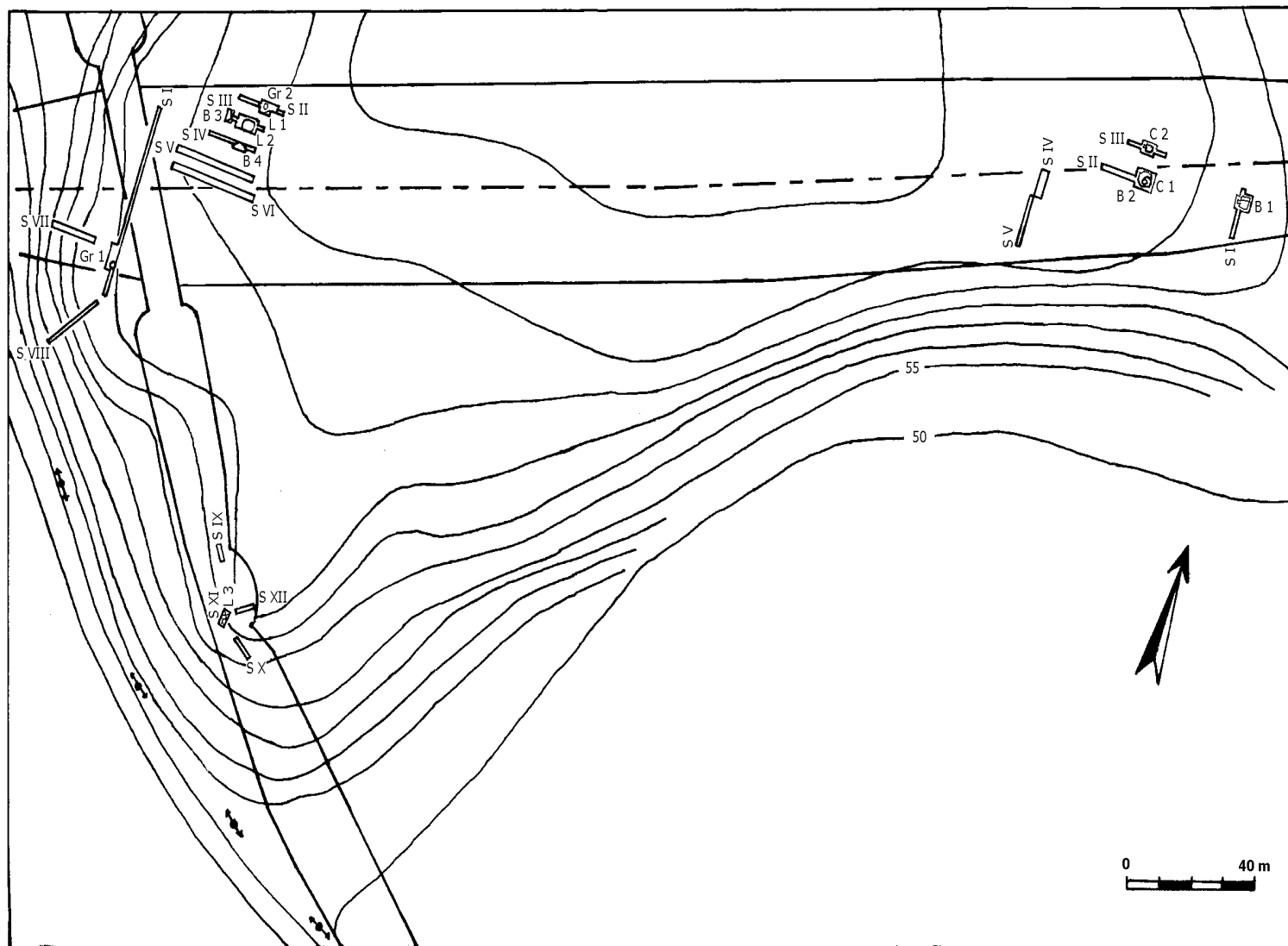
Pe latura vestică a botului de terasă s-a descoperit vatra unei așezări de scurtă durată din epoca bronzului, cultura Tei, faza III_a. Din aceasta, s-au interceptat și săpat două locuințe de suprafață și o groapă menajeră. Restul vetrei așezării se întindea la nord de ampriza autostrăzii, pe malul răsăritean al unei vâlcele de eroziune care delimita spre vest botul de terasă Tânganu "Autostradă" de restul terasei. Materiale arheologice rare (ceramică, chirpici, cărbune) într-un strat cultural, mai gros sau mai subțire, au fost observate pe toată suprafața acestui bot de terasă precum și pe malul apusean al vâlcele de eroziune. Prezența lor sporadică în strat indică suprafața teritoriului agro-pastoral al micii comunități umane care a locuit aici.

Pe latura estică a botului de terasă s-a descoperit periferia vetrei unei așezări geto-dacice din secolele IV-III p. Chr., din care s-a interceptat și săpat un bordei. În umplutura lui s-a găsit un material reprezentativ pentru repertoriul ceramic din secolele IV-III p. Chr. din centrul Câmpiei Munteniei

Vestigiile epocii bronzului și cele geto-dacice au fost suprapuse de complexe de locuire datate la sfârșitul secolului XVIII și în secolul XIX: două bordeie și o groapă menajeră pe latura vestică a botului de terasă; un bordei și două cuptoare în aer liber pe latura estică.

Pl. I Plan cu localizarea sitului Tânganu „Autostradă” în cadrul microzonei situate la confluența râurilor Colentina și Dâmbovița: a. Situl Tânganu „Autostradă”; b. Situl Tânganu „La Biserică” sau „La Cantoare”; c. Situl Căldăraru-Cernica

Pl. II Tânganu „Autostradă”: Planul general al săpăturilor de sondaj